

**BABITS MIHÁLY ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI
VIII.**

**BABITS MIHÁLY
ÖSSZES NOVELLÁI**

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-30-9 (online)
MEK-11263

TARTALOM

KARÁCSONYI MADONNA

1907-1918

MYTHOLOGIA.

DRÁGA ÉLET.

KEZDŐDIK ÉLIÁS TESTVÉR HITELES TÖRTÉNETE.

AZ ANGYAL.

KARÁCSONYI MADONNA.

HUSZADIK, HUSZADIK SZÁZAD.

MESE A DECAMERONBÓL.

NOVELLA AZ EMBERI HÚSRÓL ÉS CSONTRÓL.

ODYSSEUS ÉS A SZIRÉNEK.

SZERELEM.

ÚTINAPLÓ KÜLÖNBÖZŐ ESZTENDŐKBŐL

UTINAPLÓ.

TÉL.

KÖLTÉSZET ÉS VALÓSÁG.

LIRA, KALENDÁRIUM, MESE, VERS, KABALA.

A LITERATOR

1916

A LITERATOR.

ARANYGARAS

1923

BARACKVIRÁG.

DZSONNI A TENGERÉSZ.

ARANYGARAS.

A JÉZUST KERESŐ KISFIÚ.

AZ ERDŐ MEGVÁLTÁSA.

TENYÉRSZIGET.

A TORONY ÁRNYÉKA

1920-1930

A TORONY ÁRNYÉKA.

GYÖRGY, A FAVÁGÓ.

NAGY SÁNDOR ÖREGKORA.

A RÖPÜLŐ FALU.

JÁNOS ÉS PÉTER.

MUNKÁSOK.

HÁRMAS HISTÓRIA.

BODRI ÉS PITYU.

SZÚNYOGOK.

ÚZD KI VASVILLÁVAL...

HATHOLDAS RÓZSAKERT

1930-1937

TÓ A HEGYEK KÖZÖTT.

HATHOLDAS RÓZSAKERT.

KÁP ISTEN.

TRUCCLYUK.

EGY BIZTOS NYÁR.

KÉT FANTÁZIA.

HARC AZ ANGYALLAL.

KARÁCSONYI MADONNA

1907-1918

MYTHOLOGIA.

1.

Herakles súlyos, de óvatos léptekkel haladt fölfelé az Erymanthos sűrűjében. Puha, nyers bőrcsizmái alig adtak hangot a szikkadó talajon; tegezét gallyal tömkölte szorosra a vállán, hogy a nyilak ne zöröghessenek. Szeme mindenfelé kémlelt, füle a legkisebb neszre hegyeződőtt, amint egy-egy állat surrant el jobbra vagy balra. Hatalmas marka görcsösen fogta nehéz ívét. Szorosan követte az iszonyú Kannak csapását. Maga is valami rettenetes vadhoz hasonlított, egy erős és ügyes erdei állathoz, aki megfeszített léptekkel s éhes akarattal megy a zsákmány után.

Jól tudta hol jár: hogy az Erymanthos a legveszedelmesebb vadak tanyája és hogy az üldözött Kanon kívül még ezer meg ezer állati rémmel találkozhatik itt. De rendíthetetlenül bízott erejében és sok diadalának emléke fenntartotta. Nem volt a földön több olyan hős, mint ő! Akarata megedzett, szíve megkeményedett a sok küzdelemben: már meg se tudott volna tán élni enélkül. Szívből megvetette az Eurystheusokat, akik uralkodtak fölötte és munkákat adtak neki: maguk pedig még egy kisebbfajta vaddal sem mertek volna szembeszállni. Szűk épületekbe, nagy kerítések mögé kell rejtőzködniök, fegyveres szolgákat tartani, ha nem akarnak elpusztulni.

Mert idekünn az élet csupa küzdelem és csak az élhet meg, akinek ereje van. Mindenféle ellenségek leselkednek és minden ellensége mindennek. Éles szem kell, észrevenni az ellenséget, gyors láb megelőzni, erős és ügyes kéz, leteríteni. Karmok, fogak, óriás állkapcsok, mérges kígyók fulánkjai, rejtőzhetnek minden bokor mögött. És az élet maga erő és művészet.

Herakles büszke fölénytel érezte erejét, amilyen még nem adatott halandónak. Szinte maga sem gondolta halandónak magát: az bizonyos, hogy nem az Amphitryo fia. Amphitryo maga is, mondhatni tisztelettel bánt övele mindig és egyáltalán nem uralkodott rajta avval a hatalommal, amivel az Apák uralkodnak. Mert már gyermekkorában megmutatta ereje tüneményét és Amphitryo hajlandó volt hinni, hogy valami isten látogatta meg az ő asszonyát. Herakles maga is hitte ezt. Egy lopott, isteni násznak, egy halhatatlan kéjekkel teli éjszakának gyümölcse lehet ő.

Herakles föl kacagott. Arra a gondolatra kacagott föl, hogy micsoda születési ajándékot kaphatott ő az istenektől - igen, ezt a nagy erőt; de ki tudja, mit nem még! győzhetlenséget, halhatatlanságot - titkos ajándékot, amiről neki még magának sincsen tudomása. Kárörvendve gondolt erre a biztosított Előnyre, amit testében érezett - és az állatokra, és az emberekre, akik mit sem sejtve megmérkőznek vele: akiket ő még le fog teríteni! Kárörvendve gondolt a Vadkanra. Szinte kéjelgett a feladat nehézségében, - kacagott, nevetett, nevette az ellenség erejét! Vele nevetett a nap, amint átsütött a lombokon. Vele nevetett az erdő. Láthatatlan madaraktól ujjongott, bogaraktól zengett, derűs-zöld színekben csillogott... Ó, jól ismerte ezt a derűt Herakles, jól tudta, mit takar. Éles szeme meglátta a rejtező madarakat, észrevette a bokrok alatt a surranó zajok okozóit, bár zöldes, foltos színük egészen beolvadt a lombokéba. Füle meg tudta különböztetni az elvegyült zengésekben és vijjogásokban az üldöző és üldözött hangját, a rajtaért jajkiáltását, a diadalmas vagy fájdalom-vonító jelenségeket. Minden idegével érezte, hogy a borzasztó örök küzdelem, a kegyetlen mészárlás, egy pillanatra sem szűnik körülötte. Tudta és kacagott! Mert mindez a sötét és küzködő élet derű és gyönyörűség annak, aki ereje tudatában és félelem nélkül nézheti.

De senki sem engedheti át magát gondtalan a gyönyörűségnek. Résen kell lenni minden pillanatban. Ki olyan erős, hogy titkos hatalmak törbe ne csalhatnák? Herakles is sokszor érezte ezt. Valami féltékeny istennő haragja üldözte tán, azért a titkos éjszakáért, mely életét adta? Vagy maguk az istenek voltak irigyek erejére? Fukarok és féltékenyek az erősre és kíváncsiakra; és ha másképp nem ejthetik törbe, a saját keblében ébresztenek rettenetes szenvedélyeket, hogy olyant tétessenek vele, amit később megbán.

Ez a legborzasztóbb és Heraklesben még mindig megmelegedett a vér, még mindig hemperegni szeretett volna a földön és tépni és ütni magamagát, amint arra gondolt, mikor egy iszonyú dührohamában agyonütötte a feleségét és a kis fiát. Bizonytalán egy ellenséges isten szállt beléje akkor. Nem tudott semmit, nem látott semmit, elöntötte a vér, a sűrű vér és csak dühének a kékjét érezte, a verés kékjét a puha asszonyi és gyermeki húson, belemarkolni! tépni! és nem gondolt arra, hogy rettenetes kezének egyetlen csapása halálos lehet a gyengékre!

És aztán a kijózanodás iszonyai, amint a két holttestet látta maga előtt! Lefeküdt melléjük a porba, sírt és átkozódott, élesztgette őket, csókolta, tapogatta és rettenetes szavakban szidta magát és az isteneket. Aztán kirohant a hegyre, az erdők közé és egy egész hétig dühöngött ott. Gyökerestül tépte ki a fákat, egymással verte agyon az állatokat, fölragadva őket a magas levegőbe és messzehajigálva mindent, ami a kezébe akadt. Még egy embert is agyonütött, aki közel talált menni hozzá és békíteni próbálta. Még élesen a szemében volt, amint a véres agyveleje kilocsant... soha olyan örömet nem érzett azon, hogy megölt valakit, mint akkor.

Lassan lecsillapodott és az ellenkező végletbe esett. Bután, komolyan, levert bikafejjel ment a jóshely felé, nagy bunkóját szorongatta a kezében és senkivel sem állt szóba az úton. Érezte, hogy valamit cselekednie kell és a jósdától akarta megkérdezni, mit tegyen. A papok nem adtak azonnal feleletet. Herakles gyanúsra találta ezt a hallgatást és a jóslatot, mely Eurystheus szolgálatára kötelezte. De mindegy volt neki. Ment és hagyta magát vezetni, mint egy célvesztett, szeliden és gondolkodás nélkül, örülve, hogy van valami feladat előtte, valami határozott cselekvés, veszélyek, amikbe belefeledkezhet.

És azóta járja a hegyeket és sűrűségeket, hogy Eurystheusnak és barátainak erdeit megtisztítsa a fenevadaktól és szörnyetegektől. Éjjel különös rejtekhelyeken hál, nappal megmássza a meredélyeket, átgázolja a folyókat, gyönyörködik pompás erejében és vigyázva követi az óriásvadak csapását.

2.

Egy helyen a Kan nyoma váratlanul kiszélesedett, az erdő szerte meg volt törve néhány lépésnyi kis területben s a föld zúzva és taposva, mintha a vad ott tánra kerekedett volna. Herakles rögtön észrevette azt, ami a különös tüneményt megmagyarázhatta: a törés legszélén, félig beárnyékolva a lomboktól, egy fehér test feküdt.

Herakles lassan közeledett. Egy fiatalember hevert ott élettelen, jóformán meztelen, ruhája rongyokban letépve tagjairól. Combján és vállán meg volt sebesítve.

Herakles rögtön látta a vér színéről és abból, ahogy feküdt, hogy a fiú még él. S amint fölébehajolt, egyszerre meleg szájalom futotta el szívét. A sebesült szinte gyermek volt még. Finom, tejes-rózsás arca egészen megsápadt, pelyhedző álla fölött vértelen ajk vont keskeny vonalat, hosszú selymes fürtjei összetapadtak a sártól és vértől.

Heraklest époly hirtelen és megokolatlan erővel ragadta meg olykor a részvét és a szeretet, mint a dührohamok. Alapjában csupa jószív volt ez az óriás és ösztönös rokonérzéssel a gyengék és szelídek iránt. Fölkapta a sebesült fiút és a forráshoz vitte. Könnyű volt neki, mint

a pehely. Úgy vitte, mint egy beteg gyermeket, karjának ágyában és furcsa gyengédséget érzett a finom, síma bőr érintésére.

Óvatosan letette a fiút és kimosta sebeit. Nézte kissé szögletes fiús vállát és behúnyt szemeit. A saját fiára gondolt, akit megölt. (Az is ilyené nőtt volna azóta.)

Egyszerre a fiú is fölnyitotta szemét és visszanézte őt. Úgy nézte, mint az ébredő gyermek, aki nem tudja még, hogy nem álmodik-e? Végre megszólalt. Kedves és bizalmas szóval kért innivaló vizet és aztán mesélni kezdte a történetét. Elfogulatlanul, kissé még gyenge hangon, de barátságosan és bátran csevegett. Herakles nem volt hozzászokva ehhez a gyermeki bizalmassághoz. Őtöle mindenki félt, vele csak tisztelettel és elfogódva beszéltek. Míg otthona volt is: az egész háznépe reszketett előtte. Ennek a fiúnak azonban nem imponált sem a rettenetes izomzat, sem az oroszlánbőr, sem a nehéz bunkó.

- Ki vagy - kérdezte tőle - ó idegen, aki lemostad rólam a vért és megmentetted életemet? Apám bizonytalannal nagy jutalmat fog neked adni, mert az egész vidék királya ő. Ott lakunk a hegyek aljában és én eltévedtem az erdőn vadászva. Most már jól vagyok egészen. Egy irtózatosszörnyeteg támadott meg és majdnem elvette életemet. Sötétséget borított rám egy isten. Mily boldog vagy te, ó idegen, hogy izmaid megvédnek a támadásoktól és elijesztenek az ellenséget.

És gyermekes érdeklődéssel nyúlt föl fekvőhelyén, megtapogatni a Herakles duzzadó karjait.

- Nagy király lehetsz, ó idegen! Boldogok az erősek - ismételte mély meggyőződéssel.

Herakles szinte megigézve hallgatta. A fiú beszéde könnyű volt és finom, csevegő, mint egy lányé és mégis volt benne valami rokonszenvesen férfias.

- Mi a neved, ó ifjú és hányszor láttál friss lombot az erdőn? - kérdezte Herakles.

- A nevem Hylas - felelte az ifjú - s anyám azt mondja, hogy tizennyolc tavaszt értem meg. De én azt hiszem, hogy sokkal öregebb vagyok már.

Próbálgatta megsérült karját és combja hajlását, hogy már forognak-e? De még nem tudott felállni: vissza kellett hevernie a pázsitra. Herakles tanyát keresett, ahol az éjjelre biztonságosan lehessenek. Nem messze, csupasz szirtek közt, egy barlangot talált, amit el lehetett torlaszolni: oda vitte a fiút. Hylasnak tetszett ez: hogy egyszer csak fölkapják, mint valami könnyű kis állatot: lihegett és kacagott az óriás karjaiban. Herakles vadat ejtett és tüzet csiholt a kőből. A tűz nemsokára magasan lobogott, s Herakles nagy húsdarabokat tartott föléje. Este volt már. A hús szagára és a világosságra előjöttek az állatok az erdőből: itt is, ott is különös égő szemek bukkantak ki a sötét lombokból. De nem mertek közelebb jönni, amint a szokatlan lobogó fényt látták: mintegy megigézve álltak meg a tisztás szélein. Csak a lepkék és bogarak szárnyas serege kerengett zúgó vergődéssel a láng körül: sercegetve kapott el olykor egy-egy szárnyat a tüzes nyelv. Nagy vörös füstgomoly szállt föl a homályba. Herakles apró falatokat nyújtott a fiúnak, és maga is úgy falatozott, mint egy isten. Hylas folyton csevegett. Elmondta ifjúságának történetét, első vadászatait, beszélt apja gazdagságáról, nyájairól, melyeket annyit őrzött kis suhanckorában, a legelő lejtőkön. Egészen érzékenyülte egy-egy pillanatra, amint eltévedésére gondolt, és arra, hogy ki tudja, megtalálja-e még apja házát? - de a következő pillanatban már megint nevetett, elfeledkezve mindenről, mintha öröktől fogva Herakles mellett vadászgatott volna. Teljesen otthon volt az óriás tanyáján. S Heraklest csodálatos nyugalom és kielégítettség érzése szállta meg, amint mellette ülve hallgatta. Rég idők óta először érezte jól magát cél, törtetés és küzdelem nélkül is. S először érezte, hogy nincsen egyedül. Sohasem volt még ember, akivel így beszélhetett volna: még a saját felesége is mindig csak reszketve mert elébe kerülni. Ez a fiú nem félt tőle egy cseppet sem. S Herakles mérhetetlen gyengédséggel kezdte nézegetni halvány gyermekarcát, okos szemeit, melyek

villogtak az éjben, mint egy fiatal vadnak szemei, s sebzett vállát, melyben volt valami ügyetlenül bájos, amint porcikáinként remegni látszott a tűz meleg és piros gőze mögött. Meleg barátság ébredezett benne, oly érzés, melyet mindeddig nem ismert, mert mérhetetlenül maga alatt valóknak ítélte az embereket. Barátsága époly hirtelen, erős és ösztönös volt, mint dühe szokott lenni. S amint öntudatlan, de nyugzó igézetként megérezte a fiú szépségét, öröm volt elgondolnia, hogy Hylas is talán az istenektől származik, mint maga, és mindketten fölötte állanak e hitvány földi fajnak. Mert hogy lehet máskép, hogy a fiú nem félt tőle?

Hylas azonban lassanként lehúnyta szemeit, és erőt vett rajta a gyengeség. Herakles sokáig hallgatta egyenletes, alvó lélegzését. Aztán torlaszt csinált a vadállatok ellen, elszórta a tüzet és maga is lepihent. Nagy csillagok ragyogtak az égen, valami különös vonítás hangzott az erdőből, a szétszórt tűz még sokáig zizergett a földön.

3.

A fiú sebe hamarosan gyógyult. Herakles vigyázott rá, védte a vadaktól, eleséget hozott neki, mindenről elfeledkezett a kedvéért. Nagy forró szeretet járta át a szívét, melyben szinte egészen fölolvadt. Nem únták meg egymást. Hylas oly közlékeny volt, hogy lassanként megismerkedett egész életével, minden gondolatával: a fiú mindig talált beszéd tárgyát, egésznapos együttléteikben, a barlang tüzénél, mikor ott kinn csobogott az eső, a hegyről piszkosszürke patakok zúgtak alá és Herakles nem vadászhatott az erdőn. De szép időben is visszatért a tanyára mindúntalan, hogy beteg barátja el ne únja magát, sohasem kalandozott el messze, Eurystheus s a vadkan mintha nem is léteztek volna számára. Mintha minden engesztelődést meghozott volna már ez a barátság, és untig elég cél lenne ezentúl, egy-egy vadat ejteni, amennyi elég ételmül kettejüknek, s aztán sietni vissza a tanyára, hallgatni tovább a meghitt, kiapadhatatlan csevegést, mely egészen új örömök ajtaját nyitotta halkan az óriás forró és vad lelke előtt.

Ő maga nehezebben viszonzta ezt a közlékenységet. Beszédre nem volt ügyes, és nehezebb esett a multja szenvedéseiben turkálni. Csak néha, este a tűznél, melegedett föl annyira, hogy durva nyelven és vad gesztusokkal elmondta valamelyik veszedelmes hőskalandját. A fiúnak ilyenkor fölragyogott a szeme és leplezetlenül bámulta Heraklest, ami nagyon jól esett a hősnak. Herakles csak mutogatva tudott mesélni, és néha valósággal eljátszották a lernai hydra, a nemeai oroszlán, vagy a keryneiai szarvas történetét. A beteg fiú is ágált karjaival, és nagy, izgatott árnyaik fantasztikusan hadonásztak a vörös sziklafalon.

Csak Eurystheussal nem tudott kibékülni Hylas. Fölháborította az, hogy a gyáva és gyenge kényelmesen éljen a házában, míg a derék és erős szörnyű veszélyek között kénytelen küzdelem. De Herakles máshogy fogta föl a dolgot. Neki nem is kellene az a puha élet.

- Az ember maga választja az életét - mondta - és az istenek, választása szerint rendelik azt neki. Engem is kecsgették a puhaság istennői. De én ezt választottam.

- Milyen hatalmas ember vagy te, ó Herakles! - kiáltotta Hylas őszinte csodálattal. - Én is olyan szeretnék lenni, mint amilyen te vagy. Ki se mondhatom, hogy mennyire szeretlek!

Mikor a fiú jobban lett, elkísérte Heraklest a vadászataira. Herakles nem hagyta nagyon messzire kimenni, inkább maga is kisebb utakat tett, úgy vigyázott rá, mintha a fia lenne. Hylasnak a barangolások közt eszébe jutott az otthona, néha esténként reá jött a sírás, máskor rá akarta bírni Heraklest, hogy engedje őt nagy útra, az apja házába fölkeresni. Tudta, hogy úgysem fogja ezt engedni, mégis, csupa nyugtalanságból elő-elő hozta, és ezen sokszor egész komolyan összeveszték. Ilyenkor szenvedélyes barátsággal békültek ki megint, s aztán játék-

ból kezdtek el birkózni, kacagtak, a földön hemperegtek, mint két fiatal oroszlán. Herakles vigyázott, hogy nagyon hozzá ne érjen fiatal társához, Hylas azonban karmolt, harapott ahogy bírt.

De másnap az ifjú melankolikusan ébredt és nem akarta elkísérni Heraklest vadászatára, vagy pedig egyedül akart menni a veszélyes erdőbe. Kéjelgett a Herakles aggodalmain, amint ecsetelte neki, hogy micsoda kalandokra akar kiindulni - amiket képzeletében kiszínezett - és néha még arra is mert célzást tenni, hogy egészen elhagyja a közös tanyát és egyedül fog vadászni mindaddig, míg apja házára rá nem akad. De végre mégis ott maradt lustán a barlangnál, sípot fűrt és kötözött bodzából, amit az apja pásztoraitól tanult, avval szórakozott az egész nap.

Herakles nem tudta, hogy mi baja. De néha kezdett sejteni valamit. A fiú szóárja kiapadt, méla lett, egész nap a felhőket nézte, a madarakat, a dombok hajlását. Aztán minden ok nélkül eszébe jutott egy-egy otthoni történet, apjának egy cselédje, akit faunok támadtak meg a mezőn, vagy egy béresfiú, aki nimfákat látott fürdeni a pataknál, mikor a csikót itatta. Este, a tűz mellett, lányokról kezdte faggatni Heraklest, szerelmi kalandokat és vaskos eseteket szeretett volna hallani tőle, és nagyokat kacagott, mikor az óriás nehézkesen és bizonyos szeméremmel beszélt ezekről a dolgokról. Majd azt kérdezgette, látott-e már nimfát? Hosszú erdei bolyongásaiban lehetetlen, hogy ne látott volna. Herakles csakugyan látott már najádokat egy vízesésben lubickolva, szemébe szórták a vizet és egészen elvakították őt. Driádot csak tavasszal látott, messziről, a gyümölcsös domboknak élein, rövid, lobogó rózsaszín szoknyákban táncolni; amint közelebb jött, megint virágzó fává változott a driád.

Hylas ezen nagyon eltűnődött. Ő is szeretett volna nimfát látni, sőt erősen állította, hogy ő megfogná és megölelné őket.

- Nem félsz Artemistől? - kérdezte Herakles és elmondta neki Aktaeon történetét, akinek szarvakat növesztett a szűz és haragos istennő, mert nimfáit megleste. Hylas nagyokat kacagott ezen, de azért tovább is erősködött hősiessége mellett, mondván, hogy egy istenlány szerelme megér egy kis veszélyt.

Herakles azonban komolyan kezdett aggódni. Megtörtént, hogy a fiú megszökött a tanyáról mialatt ő prédát keresni járt, messze elkóborgott az erdőben és este avval jött vissza a féltő és haragvó Herakleshez, hogy látta a nimfákat. Kiszínezte aztán az egész találkozást, leírta testüket tagjaikat, mozdulataikat, hangja melegen zengett mint a vágy, szeme csillogott mint a buja képzelet. Herakles lassankint hitt neki... lassankint észrevette, hogy a fiút csakugyan a nimfák kezdik behálózni, testetlen asszonyi erők, titkos hálójukkal. Hylas már mindenben őket látta. Az ég gyenge felhőiben asszonyi ruhák ezüst fodrai lobogtak és eltakarták a nagy, férfi napot. A dombok hajlásaiban, mintha erős és mégis lágy nősténycsipők nyújtózkodtak volna. A csillagok este mint tüzes és rejtelmes női szemek égtek. A szellő is különös, bódító, nőstény illatokat röpített. A fák tömött lombruhája ingerlően susogott és lengett a sűrű levegőben. Néha mintha rálehelt volna valaki Hylas nyakára, néha a ruháját rántották meg láthatatlan kezek. S az ifjú nem merte ledobni ruháját a pataknál, hogy meztelenül fürödjön meg a habokban, mert úgy érezte, hogy tíz meg tíz éhes és szűz lányszem leskelődik a bokrok mögött és kíváncsi testére. Herakles maga is érezte ezt. A nimfáknak megvolt az erejük, hogy titkos formákat öltsenek és betöltsék az egész természetet, és amerre Hylas járt, mindenütt láthatatlan, de mégis mindig érzett, mohó és perzselő női vágyak vették körül. A szigorú Artemis bizonyosan csak ritkán járt ezen az erdőn: itt mindenütt forró és titkos érzékiség volt a levegőben, és a nimfák nem féltek a Kallistó büntetésétől. Szabad szeméremtelenséggel éreztették fojtott és sűrű vágyaikat a Természet éhes szüzei.

- El kell menni erről a vidékről - gondolta Herakles, és várta, hogy Hylasnak ismét eszébe jusson a szülői ház. A fiú azonban nem említette többet szüleit, és Herakles végre is maga hozta elő, hogy együtt induljanak útra és ő segít fölkeresni Hylasnak atyja királyi palotáját.

A fiú ellenvetés nélkül, de látható öröm nélkül is engedelmeskedett. Egymáshoz alig szólva haladtak a lejtőn, a bátorságosabb helyeken pihenőt tartottak és másnapra a hegy lábához érkeztek. Amint sekélyedni látszott az erdő tengere, Hylas mindegyre izgatottabb lett. Erre arra kémlt, majd egyszerre megállt és fölütötte fejét, mint a kutya ha nyomot talált.

- Ez az - mondta. - Ezt a tájat már ismerem.

És megindult, biztosan és egyenes irányban. Izgalma folyton növekedett: szinte látszott amint egy régi *én* ébrednek benne és minden úthajlásnál erősebb lesz. Azonban különös jeleket láttak az úton. Már kiértek az erdőből, az alji legelőkhöz, de sehosem látszott se pásztor, se nyáj. Néhány elvadult csikó legelt messze és dobogva menekült előlük. Végre a karámhoz értek. A karám deszkái azonban törten és kidőlve heverték, a vályut csak egy deszkaszál tartotta, vége megropanva fityegett a levegőben, a szárnyék üres volt. Hylas kutatóan, mintegy szaglászva törtetett előre, emlékei után.

De mikor megtalálták a házat romokban és üresen: közömbösen nézte, mintha valami idegen ház volna. A sivár, elpusztított, néma hely nem ébresztett föl benne semmi emléket. Megismerte gyermekkorának lakóhelyét, de csak az eszével: a szíve néma maradt. Herakles vigasztalni akarta, de a fiú egyáltalán nem látszott szomorúnak: inkább valami nagy megkönnyebülést tükrözött az arca. Megszabadult az emlékeitől, a régi kapcsaitól, melyektől oly hamar és oly könnyen elszakadt, s melyek most, az úton, nyugtalanítólag kezdtek újra létezni számára. Most lehullatta őket, oly könnyen, mint a pálma a leszáradt tavalyi lombövéjét. Megfordult és egyenesen, nagy léptekkel, indult vissza az erdő felé.

Herakles eltűnődve ballagott utána. Nem értette, szinte félelmetes volt előtte mint egy fiúisten. Dobogó örömmel ment utána mégis: most már a fiú egyedül az övé lesz, az ő barátja, az ő gyermeke. Szerette volna valahogy ki is mondani ezt; de Hylas kitalálta gondolatát és egyszerre megszólalt:

- Most külön utakra megyünk, ó Herakles! Most már nem fogunk többet együtt vadászni: köszönöm szívességedet, de nem maradhatok veled.

Heraklesben szinte elszorult a lélek.

- Miért, Hylas? Ki fogja eztán gondodat viselni, ha én nem?

De Hylas egyszerre megszorította a Herakles kezét és fölemelt fejével az erdő felé intett:

- Hallod?

Herakles hallotta. Elfojtott kacagás zengett a lomb közül, hívogató hangok, különös suhogások. Herakles hallotta. Mintha muzsikát hallott volna, asszonyi lihegések muzsikáját, ruhák zizegését. Már a buja erdőben voltak. Napfoltok vetődtek, inogtak, lengtek szerte, titkosan, mint messze táncok visszfényei. Fák paráznán hajladoztak a kéjben, duzzadt a föld, a levegő meleg fürdőként áramlott. És mindenfelé, beljebb, beljebb, a csengés, kacagás, suhanás...

- Hívják a nimfák - mondta Hylas halkán, izgatottan.

És megindult, gyorsan, be, be a vadonba. Herakles utána. Hylas hátra sem nézett, ment, ment, szóval és Herakles utána, hogy megvédje a vadállatoktól.

- Nem hagyhatlak el, - mondta szinte könyörögve - mert ki véd meg a vadállatoktól.

De az ifjú a nimfák védelme alatt látszott már állani. Amerre ment, sereggestül surrantak szét a vadak. Egy párdúc fektéből riadt föl, bámulva nézett tüzes szemével, és rezzelve húzódtott a

lombok közé a határozott léptek zajára. Hylas csak ment, tovább, egyenesen és szimatolva, mint a szarvas, aki nösténye után megy. És körülfogta mindkettőjüket a rettenetes, nöstény erdő. Este lett, sűrű meleg este. Hold nem volt, a csillagfény nem hatolt be a fák közé. Különös lehelletek áramlottak, vad és buja szemek csillogtak a sűrűségben. Egy-egy ág megrántotta a sietők öltönyét. Hylas megrázkódott néha, mintha titkos és forró kezek cirógatnák. Alakja mind sötétebben olvadt bele az erdő feketéjébe, de rázkódásait megérezte Herakles valami csodálatos szimpátiával: mert ezek a rázkódások mintha átfutottak volna az egész nagy erdőn, mintha az erdő felelt volna rájuk, titkos és vágyó rázkódásával minden női erejének. A nimfák, a nimfák! Herakles egyszerre érezte, hogy itt vannak a nimfák, köröskörül, minden fa mögött, táncolnak, láncot fűznek körülöttük, ujjonganak a sötétben, közójük suhannak, el-takarják egy-egy percre előle a Hylas alakját...

- Hylas! Hylas! - kiáltotta. De Hylas nem felelt és Herakles jól tudta, hogy késő már minden, intés, figyelmeztetés: az ifjúban benn ég már, benn pusztít az asszony vágya, a nimfák hatalma, az a titkos, ellenséges, asszonyi erő, amely előnti az egész erdőt, a földet, a fákat, amely előnt mindent! A maga életére gondolt, az ő találkozásaira az asszonyi erővel, a feleségére, megértett most már mindent, megértette a nagy, ellenséges nösténységet, amely a nagy Dühöt kicsalta belőle, amely miatt megölte a nőt és gyermekét, a saját gyermekét!

- Hylas! Hylas! - kiáltotta egyre lankadtabban, bizalmatlanabban. Az ifjú nem felelt, nem fordult meg, nem is látszott már, csak gyors lépte hallatszott, majd egyszer csak az sem. Megállt volna? Herakles izgatottan lépett előre óriás lépteivel, hogy utolérje az előresietőt. Egy pár lépést tett, és akkor megdobbant a szíve: Hylas nem mutatkozott sehol Herakles megállt és hallgatózott. Úgy tűnt föl neki, hogy hallja Hylas lélekzetét. Szoruló szívvel ment a hang után. Ekkor tovarebbenéseket hallott, valami sikoltást messziről, kacagást, táncos surranásokat a földön, selymes szárnyveréseket. Újra megállt és körülnézett. Semmi. Csak a sötétség zúg és liheg köröskörül. Két forró szem villan ki valahonnan, egy láthatatlan vad a prédáját tépi, pázó állatok fájdalmas-kéjes nyöszörgése hallatszik messzebről.

- Hylas! Hylas! - kiált Herakles fojtottan és rémulten. Egy csomó madár rebben föl a szavára és a rebbenések távolabb hullámszerűen ismétlődnek. Iszonyú kórust ver a kéjes és kegyetlen erdő. Herakles jobbra tör, amerre világosságot vél látni az ágak közt. Egy tisztás van ott. És a hold éppen most kelt föl, vérrel öntve el a tájat, mint egy hős hódító. És ebben a vérvörös fényben Herakles még egyszer, másodszor, meglátta a nimfákat. A tisztás szélein lebbentek széjjel, habkönnyű, átlátszó ruhákban, kacagva. Aztán az óriás mögött táncoltak el, hirtelen, gúnyosan, de amint hátranézett, már eltűntek.

Ők voltak azok, akik az ifjú Hylast elragadták.

4.

- Hylas! Hylas - kiáltott Herakles, és hangjával fölrázta az erdőt. - Hylas! - Most, hogy kiért a szabad tisztásra, a holdra, fölszabadult a lenyűgöző varázs alól, és hangja kitört a messze ég alá, mint egy vadállat a gyenge ketrecből. - Hylas! Hylas! - Sakálok üvöltése felelt, különös ugatások, vonítások hangja, madárvíjogások. - Hylas! - Az erdők egymásnak adták át a hangot, ércesen zengtek a bércek, de a közeli lombokból mintha gyengédebb nimfahangok ismételték sóhajtották, nyögték, dalolták, sikoltották volna: - Hylas! Hylas!

Két nap és két éjjel kereste Hylast Herakles. Lelkén iszonyú viharok zúgtak át. Mit ér az élet, mit ér az erő? Boldog az, aki csak önmagát szereti; de az ember olyan, mint az erdei növény, mely mindig a szomszéd növény felé tapogat szálaival. Ó, jaj, hogyan összenöttek a növények, és mennyire nem elég egyik sem magának! Összenöttek egymással és a talajukkal,

és a levegővel, éggel és földdel, és az egész világ egy fájó lánc. És mindig tépődik ez a lánc valahol: és mindig fáj belé az egész, kegyetlenül összefonódott mindenség. Egyedül lenni? De van-e az életnek értelme, van-e célja egyedül? Élet-e egyáltalán az élet egyedül? Egy test az egész világ, és minden elválás csak egy seb a világ testén.

És Herakles ordítva és fájva járta be a szakadékokat és kereste Hylast, a barátját. - Hylas! Hylas! - Két nap és két éjjel visszhangzottak az erdők kiáltásaitól, míg végre kimerülten és megtörve ahhoz a barlanghoz ért, ahol együtt laktak. Fájdalma és dühe újult erővel szakadott föl erre, káromló hangon hívta a nimfákat, a gonosz istennőket, akik az Ember barátjára lesnek. Kéjes fantáziával képzelte el, hogyan bána a nimfákkal, ha kezébe akadnának: hogyan csavarná hajukat öklére, hogyan verné álnok és puha mellüket. De jól tudta, hogy mindez hiába: mert a nimfák nem halandó lények és nincsenek egyedül: az egész Természetet betöltik ők, és hatalmuk több, mint egy emberé, még ha istentől született is talán. Így az embernek nem marad más, mint a fájdalom, és a nimfáknak a kegyetlen kéj, mely ostobán kacag az erdőben.

Az óriás zokogott a meghitt emlékekkel teli barlangban, mint egy dühös és tehetetlen gyermek: aztán megindult onnan. De nem kifelé indult a világosság felé, hanem be, a barlang titkos mélyeibe, melyek a végtelenbe látszottak mindenfelé nyúlni s elágazni. A sötétséget kereste kétségbeesésében, míg azt sem tudta végre, nappal van-e vagy éj; tapogatózva haladt a szűk folyosókon, és olykor le kellett mélyen görbülnie, hogy el tudjon menni a kijegecesedett sziklák alatt.

Maga se tudta, mennyi időt bolyongott éhen-szomjan a sötét barlangban. Néha elkiáltotta Hylas nevét, reménytelen, csak azért, hogy a tág üregek visszhangjában edzze fájdalmát. Végre világosságot látott derengni messziről. Egy nagy sziklaterembe érkezett, melynek túlsó végén a tenger zúgott és verdeste a barlang sziklatalpát. Erről az oldalról jött a világosság: egy tág kapu nyílt ott, melyen látni lehetett egy karéjt a napsütött és azur tengerből. Sirályok csapkodtak vígan a nyílás mögött s a napsugaras vizek háttérében egészen sötéteknek látszottak a fehér madarak a sötét barlangból néző Herakles fénytől elszokott szeméinek.

A nagy nyílás előtt azonban, sötéten a fény között, egy különös, vastag és ormóttan, eleven alak állt. A földtől szügyéig hatalmas lónak látszott, erős farával fordulva Herakles felé, amelyet nagy bozontos farka szárnyával legyezett. Szügyétől fölfelé azonban, mint egy övtől, melyet kis szőrkoszorú jegyzett, izmos emberi hát emelkedett, nagy borzas emberi fejjel. Vastag karjait fölfelé tartotta, valami agyagedényt emelt szájához, és fejét hátraszegve, mohó kortyokkal ivott belőle. A szőrös karok durva körvonalát, s a szőrövet a csípő két oldalán, s nagy haját, mely lobogott a nyíláson beáramló tengeri szellőben, bearanyozta a messze napsugár, mint egy fekete sziluett kontúrját.

Herakles súlyos lépteire hátrafordult a különös teremtmény, levette ajkáról az öblös edényt, de csak épen annyira, hogy száját fölszabadítsa és megszólalhasson:

- Ki vagy, ó Ember, aki be mertél hatolni öblös barlangjainkba? - kérdezte, és Herakles felelt visszhangos szavakkal:

- Én Herakles vagyok, sok földet bejártam, és sok állatot és csodalényt legyőztem. Az emberek legdicsőbbike vagyok, és isteni Nemzőtől származom.

Felelt erre a szörnyeteg:

- Én pedig Pholus vagyok, és apáim a kentaurok híres nemzetségéből eredtek. Jöjj közelebb, ó Ember, és ízleld meg az isteni bort, melyből vendégajándékot fogok adni neked. Pirithous és Hippodamia híres lakodalmán zsákmányolták ezt az erős kentaurok és magukkal hozták szellős barlangjaikba, tizenhat tömlővel és ugyanannyi amphorával. Pholus azonban okos

volt, mert elrejtette társai elől a tömlőket, s elhúzódott velük ide, a tenger melletti barlangba, ahol nem fognak ráakadni. Most maga fogja meginni a bort vendégeivel, akiket maga választ majd magának: igyál, ó Ember!

És elébe tartotta az agyagedényt. Herakles előbb egy keveset a földre loccsantott az istenek számára, s aztán ajkához vitte a sárga italt, melynek nehéz, édes szagát messziről érezte csodálatosan kifejlődött vadászszimatjával. Nagy kortyokat húzott belőle és rögtön érezte fejét elborulni az erős bor hatása alatt.

- Jöjj közelebb, ó Ember! - biztatta még Pholus.

Szembe ültek egymással, és hol az egyik, hol a másik emelte ajkához az öblös agyagedényt. Estére mind a ketten mámorosak lettek. A kentaur szeme elhomályosodott, karjai különös, duhaj mozdulatokat tettek, vad és töredezett szavak jöttek ki a száján. Néha énekelni próbált rekedt hangon, és az éneke olyan volt, mint a föld moraja rengéskor. Néha pedig különös érzégsbe lábbadt, összecsókolkozott Heraklessel, s a könnyei potyogtak.

A barlangban mind hosszabbra nyúltak az árnyékok, a tenger mind közelebb jött az esti árral, hullámai locsogva törtek meg a sziklán, messze véres lett a víz a lemenő naptól. A nagy edény tartalma fogytán volt. Pholus hamis hunyorítással intett Heraklesnek, hogy nem kell félni: van még elég a drága italból. A szeme hólyagosan csillogott. Lassan, bizonytalanul megindult a cserépbutykossal a barlang sötétebb sikátorai felé. Az óriás tántorgó léptekkel követte. A barlanglakó kentaur otthonos volt a sötétben és szeme jól látott, mint a tigriseké. Heraklesnek azonban tapogatózni kellett és csak arról a folytonos zajról sejtette, merre kanyarodik vezetője, amit a kentaur trappolása csinált, és hosszú farka, mely folyton verdeste oldalát. Ide-oda kanyargott az üreg. A tenger zúgása lassankint elhalkult és előttük egy másik zúgás erősödött: azt lehetett volna hinni, hogy azon az oldalon is tenger van. De Herakles gyakorlott füle megismerte a lombzúgást, mely ép olyan örökös és mindent elborító itt, mint a habok zaja a tengeren. Nemsokára a sötétség egy kis karájában néhány vad tűzpont lobogott eléjük: a messzeség szabad csillagai. Valami vékony állat surrant a fal mellett, a visszhangzó emberléptektől fölriadva; s denevérek sodortak a barlang szádja fölött. Herakles mámoros fejét jótéveően csapta meg a meleg, de szabad levegő, melyet a kifülledt lombok milliói leheltek arcába.

Körülnézett és Pholust kereste. A szörnyeteg egy sötét oldalfülkéből bukkant elő, széles vi-gyorgással, óriási tömlőt cipelve, mint egy dudát, s egy másik borosedényt, fahordót rugdalva lába előtt.

- Segíts, ó ember! - nyögte ügyetlenül, mert a teste nehézkes volt és hajlékonyság nélkül. Herakles felállította a hordót a barlang elején és kiütötte a felső deszkáját. A kentaur megtörte elülső térdeit és leereszkedett emberi részével a nagy hordó mellé; háta és fara ügyetlenül tornyosodott a térdeplő elülső rész mögött. Nagy bajuszos fejét beleütötte a sűrű italba és úgy szürcsölte azt, mint csikó rokonai a tavak enyhe vizét. Néha fölne-zett és nagyokat kurjantott.

5.

Herakles éber szimata az erdőt figyelte. Vak, holdtalan éjjel volt. A rengeteg sűrűje egyetlen, fölbonthatatlan tömeget mutatott s kevésbé gyakorlott szem aligha vette volna észre, hogy a sötétségnek magva van. Herakles azonban nagy, idomtalan alakokat látott ólálkodni a lombok mögött. Óriási állatoknak látszottak; de az éles hallású vadász fölismert zörejükben valami emberit: a szándékosságban, ahogy kerülni akartak minden zajt s az ügyetlenségben, amint nagy testük mégis meg-megreccsentette a lombokat és minden reccsenés után ijedt csönd

következett. A fejüket szokatlan magasságban tartották és a törzsük furcsán egyenes volt. Herakles lassankint rájött: kentaurok voltak. Halkan figyelmeztette a magába feledkezett Pholust. Pholus megtorpant; kétszer-háromszor elcsuklott a térde, míg fel tudott emelkedni furcsa helyzetéből. Tigrisszeme a sötétbe kémlelt és arca fölragyogott:

- Nessus! - kiáltott - Nessus! Khiron! - Hiszen ezek Nessus és Khiron, jó cimborák! - Jertek, cimborák, Pholus nektek is őriz bort. Pholusnak sok bora van! Sok-sok bora van és akár a földet is megitathatja! De nem ad a többi gőgös kentaurnak: hanem csak nektek, mert megéreztetek a szagát, hahaha! Jertek, jertek, itt van már Herakles, aki az Emberek nemzet-ségéből származik, de olyan erős, akár a kentaurok. Jertek, mert úgy víg a multság, hogyha többen vannak! Nessust szeretem, mert ravasz, mint a kígyó és Khiront is szeretem, mert ért a zenéhez és régi történeteket tud mesélni.

A kentaurok körbe gyülekeztek a hordó körül. Mások is jöttek, öt-hat kentaurok, köztük egy kölyök is, egy kentaurocsikó, világospej szőrrel és furcsa, idétlen hangú. A kentaurok körülállták a hordót, mint a lovak a jászolyt az istállóban. Herakles, középen állva, fölkapta a súlyos hordót és a kentaurok szája-színéig emelte. A szörnyetegek egyszerre ittak, belehabzsolva, szürcsölve, belemártogatva fél arcukat és nagy bajszait. Az ital gyorsan leapadt, végre már csak egyenként ihattak. Ekkor sorbaadták az öblös faedényt és egymás kezéből rángatták ki, míg mindannyi szemében mámor nem csillogott.

- Igyál te is ember! - kiáltott Pholus, beütve egy új hordónak tetejét.

Herakles könnyedén emelte ajkához, mint egy óriás poharat. A kentaurok elismerően morogtak, mindjárt kedvükbe fogadták Heraklest. Pholus azalatt tovább osztotta a borokat. A kölyök-kentaurok egy tömlőt ügyetlenségében kihalászott és a nedű szétfolyt a földön. A gazda dühösen támadt rá:

- Te bugyuta! - üvöltött - nem kapsz többet! - és féltékenyen állt a barlang elé, hogy a többiek ki ne lessék a rejtekhely titkát. De mind részek voltak már; Belus nagy zajjal megcsuklott patáin és lenyújtózott a földre, a többiek izgatottan toporzékoltak patkótlan lábaikkal, szerették volna követni a példát, de tudták, milyen nehéz föltápaszkodni a heverő kentaurnak.

Khiron büszkén mutogatta patkóit, melyekért messze kalandozott, az emberlakta falu kovácsáig. Ő volt az a kentaurok közül, aki legtöbbször érintkezett az emberekkel, sokszor elfogta az emberek fiait magányos útjaikon, zenélni tanította őket, vagy elmesélte nekik az istenek történeteit s a titánok harcait. Bölcs volt ő és ismerte a természetnek titkos hangjait, ismerte a kövek életét és tudott beszélni a goromba felhőkkel. A kentaurok muzsikát követeltek tőle. Khironnak furcsa, hétszögű sípja volt és dörmögő, rívó, hízelkedő és nyöszörgő hangokat tudott kiadni belőle. Herakles kábultan hallgatta a különös zenét, mely sírt, mint egy párzó állat és hörgött, mint egy haldokló. Szédült és a bor íze összefolyt benne a zene hangjával. A részeg kentaurok duhaj mozdulatokkal verték a vad taktust. Az egyik a kihasadott tömlőből feszített dobát az üres hordóra. A Herakles bunkójából dobverőt csináltak. A kölyök-kentaurok tátott szájjal figyelt. Az erdő kísértet látszott az erdei kórust. Az éji állatok igézve csődültek a muzsika köré. A baglyok huhogtak. Pholus újra kezdte a duhaj éneket. A síp gajdolt, dödögött, nyihorászott. Különös madárhangok feleltek a nagy sötétségből. Egy iszonyú vonítás hallatszott. Herakles tüzet akart gyújtani, hogy megijessze a vadakat. A kentaurok bámulva nézték, amint a rózsét kereste. Khiron is levette szájáról a sípot. Herakles figyelmeztette a veszélyes sötétre: de Khiron megnyugtatta:

- A kentaurok a hegyek barlangjaiban születnek, - mondta - mint a folyók és források, és otthon érzik magukat a természet sötéteiben. Ha a kentaurok anyja óráját érzi közeledni, a föld titkos rejtekeibe húzódik terhével s ott szüli és neveli magzatát, a mély ívek alatt. Rokonok leszünk így a földdel és mindennel, amit a föld terem, és nem félünk a vadaktól. A kentaurok

Ixion unokái, aki a Föld gyermeke volt és a vágató felhőkkel szerelmeskedett. Erősek vagyunk, mint a barlangi oroszlán, gyorsabbak a vad paripánál s bölcsebbek, mint az ember.

- Igyál, ó Ember! - kiáltott rá Pholus s már kapta a hordót. S újra fölsírt a síp. A kentaurok azonban lakomához láttak. Az egyik megfogott egy csaholó sakált, amelyet a zene nagyon is közelre csábított. Csak úgy a karjával megkapta, csodálatos ösztönnel, mely egész fantasztikus volt az ügyetlen testben. A kentaurok marokkal széttépték a csúnya fenevadat. Nyersen falták a véres sakálhúst. A piros lé bajuszukról csurgott és lefolyt könnyökükön. Bort ittak rá, vedeltek, új meg új hordók kerültek elő a rejtekből. A vacsora eszükbe juttatta a Lakzit, ahonnan a bort elrabolták.

- Mesélje el Khiron! - kiáltott a kölyök-kentaur.

És Khiron belefogott a történetbe. De már nem hallgathatták türelemmel, belekapkodtak a szavába, röhögve emlegették a lapithák neveit, Pirithoust és Hippodamiát, a menyasszonyt, a frissenlett királynét, akinek testét halálra szerették... Ujhajj! az volt a dáridó! A kentaurok dícsérték az emberek borát és lányait. Ekkor rájöttek, hogy nem teljes a mulatság.

- Lány köne! - visított Nessus. Egy-kettő, senki sem tudta honnan, került leány is. Mintha a földből nőttek volna ki, szemérmetlenül állottak a kentaurok elé, sejtetni sem lehetett, emberlakta faluk lányai-e, vagy az erdők vad teremtményei. Furcsa mozdulatokkal tapogatták a kentaurokat, édes szemekkel bámulták lótestüket. Khiron újra kezdte a sípolást. Buja pöffeneésekkel bugyogott ki a hang a nádcsövekből. »Bölcsőbbek, mint az ember« - gondolta Herakles. A kölyök-kentaur vad ugrálásokat vitt véghez, lába meg-megcsusszant a sziklás talajon, toporzékoló, trappos táncba kezdett. A nők is táncoltak. Bősz ütemben sívított a síphang. Az egyik nő Herakleshez simult puha és meleg combjaival. Heraklest elöntötte a vér, mámoros feje egy pillanatig Hylasra emlékezett, habozott, megölje-e vagy megölelje az asszonyt? Végre ledöntötte a földre. - *Tam, tam* - dongott a dob a hordó fenekén. - *Tram, tram* - trappoltak a táncoló paták. Pholus kurjantott. A nő hangosan lihegett Herakles alatt. - »Ez, ez, csak ez van!« - gondolta Herakles. - Egy kentaur habzó borral öntözte a lányokat. Nagy kacagások hallatszottak. Az erdőből sötét és féltékeny szemekkel kémlelt egy nősténykentaur. Vágyódva nyujtotta hosszú karjait, egész ember- és lótestét. A kentaurok az emberlányokat szerették! A kentaurok az emberlányokkal mulattak! Észre sem vették a kentaurosszonyt. Nagy, szőrös markaikkal fogdosták az emberhúsok dagadó formáit. És a lányok hancúrozva csimpaszkodtak az ormótlan testekbe. Az egyik Khironnak a hátára mászott. A kölyök-kentaur magasra fölágaskodott hátulsó lábain és fölkapott egy leányt. Az ocsudó Herakles bámulva nézte iszonyú barátait. Lelkében szörnyű kaosz kavargott. A bor sárga gőze elfátyolozta a világot előtte. A szörnyetegek véres mulatsága, a lányok teste, a kentaurosszony, az erdőség rengeteg zúgása, éjjeli madarak és messze állathangok, az ázott szeszes szag, síma combok, vad visítások és kéjes lihegések, egyetlen szétválaszthatatlan tömegként főtt és erjedt az agyában. És minden, minden, egész világa, egész valója belecsonyosodott ebbe a rengeteg kéjes mámor- és émelygés-csomóba: és ami azonkívül volt, emlékek, multak, bánatok, messzeségek mintha eltűntek, testetlen álommá foszlottak volna mind... csak a test maradt, az óriás teste, rengeteg érzéseivel, látományaival, kéjeivel, mámoraival és szédüléseivel. Hylas? Hol voltak már azok a napok, amelyeket Hylással töltött? rettenetesen hátrasiklottak az idők végtelen mélyeibe, mintha csak ezer esztendővel ezelőtt lettek volna, mintha igazak sem lettek volna soha. Hylas fiatal testét is - villant meg hirtelen agyában - micsoda mámorba, micsoda kéjbe, micsoda szédülésbe fonhatták be azóta a Nimfák? Mit ér egymásba fogózni? és mit ér a multba kapaszkodni? mikor a jelen időnek istene muzsikál a testünkön mint egy hegedűn! »Bölcsőbbek, mint az ember« - gondolta Herakles a kentaurokról és nézte a hatalmas lényeket, melyek mindig engedelmesen olvadtak a jelenvalók nagy játékába; úgy érezte,

hogy egyek a földdel, a fákkal, a sziklával; a hegyek erejével, mely a bort adja; s a sötét Természet kéje elevenedett meg tagjaikban.

- Bölcsőbbek mint az ember! - Hajrá! és Herakles belevetette magát az ő mámorukba. Vértócsákon botlott asszonyokon hentergett, duhajkodott a szörnyetegekkel, borral öntözködött. És olyan volt az orgia tere, mint egy vad csatatér. A kentaurok elszórtan heverték, nem törődtek már semmivel, széles combjaik alá gyűrtek egy-egy asszonyt. Hüjj, hüjj, és akkor följött a holdvilág! Hüjj, hüjj, iszonyú rivalgások köszöntöttek. És egyszerre megzendült az erdő. Itt is, ott is, körben mindenfelé, iszonyú ismeretlen kentaurok vágattak, dobogtak fenyegetően a barlang felé. Mintha a holdfény teremtette volna őket, egyszerre villantak ki a sötétségből, óriás alakok, egyszerre dobbant föl a patáik zaja, egyszerre törtek meg, egyszerre reccsentek a nagy ágak és törzsek karjaik erejétől. Az orruk szimatolt, jöttek a borszagra. Vad csatakiáltás reszkettette meg a lombokat. Herakles izmai egyszerre megfeszültek, idegei megébredtek. Hüjj, hüjj mi lesz itt? Körötte kétségbeesetten erőlködtek talpraugrani a mámoros szörnyetegek. Bölcsőbbek mint az ember? A kő kicsúszott a patáik alól, csuklóban, térdben megroggyant a lábuk, szikrákat vert széllyel, rugdosta a földet, a heverő lányokat. Bokrosan ficánkoltak az ormotlan testek. A lányok rémülten szedelőzködtek fel, sikoltva menekültek a barlangba. Rettenetes sziklát tépett föl két karral a haragvó Pholus, és vakon dobta a hívatlan vendégek felé. Egy nagy fa tört ketté a sziklától, ágak reccsentek, szétfreccsent a föld amerre leesett. A támadók kissé meghökkentek. Ekkor várat csináltak a mulatók. Hirtelen kijózanodva kapkodták a nagy köveket, hogy egymásra rakják. Az ostromlók lassan közeledtek, mert nekik nem volt védőbástyájuk. Pholus új köveket hányt. Az egyik kettétörte egy nagy kentaurok derekát. Iszonyú volt látni, amint leesett holtan a hold matt fényében. A hold várt, nézte a harcot, nyugodtan, mint egy uralkodó. Fehérbundás fiatal felhők siettek föl mellé testőrükül.

Kezdődött végre az ostrom. A támadók minden oldalról egyszerre tódultak a kővár ellen: mintha az egész erdő harcra mozdult volna. Az előny azonban a védők részén volt, mert az ostromlóknak nem voltak kövek a kezükügyében, hogy messziről hajíthattak volna. A várból pedig egész közápor zúdult már rájuk. Hideg ijedtség ömlött a mámorra; tépték, fosztották a sziklát a barlang faláról. Nagy erővel, de ügyetlenül dobtak, és a kő hol közelebb esett a célnál, hol nagyon is messze, és csak az erdőt törte és a földet.

Herakles azonban a tegezét kereste. Nyilat választott ki, kicsinyt, de mérgezett hegyűet, és kiállt a rögtönzött bástya mögé, kifeszítve ívét. Alig vették észre az iszonyú rivalgások között. A támadók már oly közelre jöttek, hogy szavukat érteni lehetett, s ekkor megkezdődött a szócsata, dörgő, rikácsoló, kurjantó állatemberi hangoknak csatája, melyek fölverték az egész erdőt és halálra ijesztették a szegény madarakat. Közben egy-egy elvetett szikla rettenetes puffanása hallatszott a földön, tört fák jajgatása, s a szünetekben a lányok borzadt szeperegése a barlangból. Herakles lassan célzott; a húr megpendült s a vessző elsurrant. Egy szörnyeteg holtan bukott föl, akit a kisdud vessző ért. Pholus és társai mérhetetlen álmélkodással bámultak. Herakles újra és újra célzott. A mérges nyíl minden lövése halál volt. A támadók soraiban nagy zavar állott be. Dühös és halálos sivítások zengettek. A nagy lótestek megtorpantak, hátrahúzódtak, menhelyet kerestek. De nem hagyták abba az ostromot. Óriás fatörzseket halmoztak egymásra, földsáncokat hánytak. Úgylátszott, kiéheztetésre ítélték a barlangban szorultakat. Néhányan messzebb kerültek, a szikla másik oldalához és köveket hoztak onnan. Nemsokára a vár mögé is potyogtak a kövek, beljebb kellett húzódnia a borgőzös barlangba. Keserű józanság szállta meg az ittas szörnyeket, toporzékoltak, mint megvadult lovak, rugdalták a sikoltó lányokat, de azért a bort nem adták ki: védték állati makacssággal, csökönyösen.

A hold ismét elbútt, nem lehetett látni, nem volt érdemes a nyilat pazarolni. Elcsöndesült az éj, csak egy-egy puffanás hallatszott, egy-egy sikoltás, egy-egy iszonyú kiáltás. A támadók

célja a kőbástya volt, egyikük el is találta egy nagy tömeg sziklával, nagy földrengető omlás zaja hallott akkor. Azután megint csönd, az erdő lihegett köröskörül, nagy sáskák zenéltek.

Egész éjjel tartott az ostrom. A sötétben nem is lehetett sejteni, kik haltak meg és kik sebesültek. Reggel, amint szürkülni kezdett Herakles kiállt az íjjal a bástyához. Tépett fátyol fedte a hegyeket, itt-ott csillant ki az erdő, mintha lassan nyitogatná a szemeit és félne a gyűlölt nappaltól. Álmosan pillogatott a világ. Az ég tejszínű volt, piszkos felhőkkel, és nagy, komoly csókák kerengtek benne kimért ívekben. Hűvös volt, valami fázó borzongás ült mindenben, a nimfák a ködök alá búttak. Egy nagy fenyő a közelben kínosan terpesztette szét egyenes ágait, mint egy megfeszített. Az ellenség lappangott és nem lehetett tudni, abba-hagyta-e az ostromot? Kimondhatatlan üresség lengett az egész vidéken. Herakles szájában rossz íz volt, a szemei égtek. Hátrafordult. A kentaurok nyugtalanul trappoltak a barlang elkerített udvarában; s beljebb, a lecsüngő szikla alatt, aludtak a nők, mezítelen, didergő bőrrel, csunyán szétvetett tagokkal és panaszosan nyögtek álmaikban. A földet bor- és vértócsák sározták. A kentaurkölyök a barlang sarkában iszonyú zajjal ökredezett. Herakles bosszúsán nézte vad társait - »állatok«, gondolta. És iszonyú elégedetlen volt önmagával, hogy köztük van. (Hajnalistenő emelte szigorú lámpáját.) Kezei az íjjat szorongatták, s az emberi szerzősám érintése egyszerre megtöltötte minden tudattal és minden szégyennel. Az eltékozolt idő, az elvégzetlen munka, a régi bűn, melyet még meg nem engesztelt, néztek rá mindenhol a szürkülő reggel szemrehányásából. Kimondhatatlan üresség lengett az egész vidéken - itt-ott, a fák között foszlott el Hylas sápadt képe...

Nem volt ideje sokáig tünődni. Egy ellenséges kentaur bukkant ki egy vastag fatörzs mögül, önkéntelen éberséggel emelte rá íjját. A hatalmas alak iszonyú nyögéssel esett le. Pholus és társai, - akiket az éj baljóslatú csöndje zavartakká és tanácstalanokká tett - diadalmasan rivalltak föl mint a megszabadultak. Huj, huj! megint kezdődik a csata! itt már újra elemükben voltak. És körülállották Heraklest, a csodálatos lényt, aki egy kis vesszővel ölni tud. Levették a tegezt vállairól, kíváncsian tapogatták a nyilakat. A hős nyugodtan nézte, mint a felnőtt a gyermekeket. De Pholus egyszerre felordított. Megsértette a kezét egy nyíllal és rettenetes fájdalmat érzett. Iszonyúan marta a kegyetlen méreg, amellyel Herakles a nyíl hegyét megedzette. Karja néhány perc alatt kékesen megdagadt, egész testén vad reszkedések futottak át, tombolt és rugdalt fájdalmában. Kiáltásai fölverték az erdőt és a fák mögül gyanus mozgolódások hallatszottak.

Nessus és a többiek fokozódó izgalommal nézték szenvedő társuk vonaglását. Valami különös, szinte testi kapcsolatot látszott lenni a természet e furcsa teremtményei közt; minden érzés egyszerre futott végig rajtuk, mint egy ménes föl kavarodik egyetlen csikó ijedelmen. Állati ösztönrel érezték egymás fájdalmait. Dühük Herakles ellen fordult most s izgatott hadonázással vették körül az Ember fiát, akinek fegyvere oly rettenetesen megsebezte társukat. Nem tudták elképzelni, hogyan okozhat ily kis vesszőcske oly iszonyú fájdalmakat.

- Sárkányvér van rajta, sárkányvér! - kiáltották. Herakles ügyessége és okossága megrémítette és dühbe hozta őket. Gyanakodva, eltorzult arcokkal, tagolatlan kiáltásokkal tolongtak az Ember felé, mégis bizonyos távolból és folyton a kezére vigyázva, amelyben a nyíl volt. Herakles félelem nélkül, de valami belső undorral érezte közeledni a Nessus kidülledt szemait, melyekben véres nyomokat hagyott az éj bujasága. Elhatározott fenyegetéssel emelte fel az íjját: aki közel jön, azt lelövi. A kentaurok vad félelemmel vonultak el tőle.

Ekkor Nessus ravasz iramodással átugratott a kőbástyán, ott ahol egy ellenségdobta szikla megtörte. Egyszerre csak kint állt, a szabad erdőben.

- Hejj, társak! - kiáltott az ellenség felé. - Nessus ad nektek bort! Nessus minden borát odaadja! Jertek az ember ellen! Ő a kentaurok ellensége! Kis kízóvesszőkkel öl bennünket agyon. Jertek, rugdaljuk őt halálra, tépjük szét! Jertek, jertek!

- Jertek, jertek! - verte vissza-vissza a barlang nagy torka, kiáltoztak Belus és Khiron is. - Consus, Ascalaphus, Chilo, Bergion! Jertek mindannyian! Fornax, Thioneus, Titan!

Az erdők utánuk ordították a vad neveket. És ekkor egyszerre megtörtént a támadás. Minden fatörzs megmozdult, innen is, onnan is szörnyetegek bújtak elő, de nem segítségre, hanem hajrá! neki! és minden oldalon egyszerre. Herakles megrezzenve nézte az iszonyú harcot. Mi történt? Az idegen kentaurok, ahelyett, hogy az Ember ellen mentek volna, felhasználták az alkalmat, hogy elbánjanak társaikkal, akik elrejtették előlük a zsákmányt. És megszabadulva a nyilak veszedelmétől, rettenetes támadásra szálltak. A föld dobogott és rengett a patáik alatt, a levegő reszketett a kiáltásaiktól, összefogóztak az óriás testek, a karok egymásba fonódtak, mintha sohasem akarnák egymást elereszteni, a fehér fogak a fekete vállakba haraptak, téptek a körmök, a hátsó lábak toporzékolva hátraágaskodtak. Ledöntötték egymást a földre, rúgdalták egymás szügyét, kemény csontok puha szőrös húsokba vágódtak, összegomolyodtak egy tömeggé, iszonyatosan vergődtek a rengeteg testek, mint a fölfordított bogarak. Nemsokára egyetlen alaktalan gomolyag kavargott a barlang és erdő közt, amelyből patás vékony lábak ficáncoltak, lobogó farkak és hajak, véres fejek és karok nyúltak ki. Felismerhetetlenül, megkülönböztethetetlenül keveredtek az ember- és lótagok. A csontos paták csattogása, kurjantások, jajok betöltötték a völgyet. A meztelen nők felriadva a kőhalomra másztak s úgy nézték a harcot. A nap véres csíkban tűnt föl két felhő mögött és vérszínt öntött a fák csúcsaira.

Herakles még egy pillantást vetett a fantasztikus tömkelegre. »Bölcsőbbek mint az ember« - gondolta magában. A végső bölcsesség forrott ki előtte! A harc bezsúfolta már az egész tisztást, kiáradt az erdőbe, fölcsapott a magas levegőbe. A madarak kétségbeesetten visongtak, a fák összeverődtek a viadal szelében, ijedt és megvadult állatok rohantak ki a sűrűből. És más állatok meg berohantak a harcba! Nagy véres állatok, csíkos, foltos lények, apró szörnyetegek, gorgók és khimérák. A kentaurok szügyébe haraptak, nyakukba csimpaszkodtak, összefogóztak egy testté a nagy gomolyaggal. És még a bogarak is harcolni szálltak, iszonyú felhőkben, a párolgó sebek, a kifordult bendők gőze fölött. És a nap is harcolni szállott, vérvörös paizzsal! Minden harcolt már, a Természet harcolt, az istenek harcoltak. A vigyorgó Pán a hegy tetején ült, és irtózatossá sípolt a harcot.

Csak Herakles maga nem állt be a harcba. Mert ő ember volt: neki semmi köze sem volt az egészhez. Neki más harcai voltak; őrá cél és munka várt. Ő kiszakadt már az iszonyú sodorból: neki külön útja van. S szívét leírhatatlan büszkeség szállta meg. Kinyújtóztatta hatalmas izmait: friss volt, az álmatlanságot már nem is érezte. Aztán megfordult, ijedt a vállára vette, tegzét hátára, és elindult útjára. Phöbus kibontotta már lángoló hajzatát, s a dicső sugarak elágaztak a keleti égen, szélesen, mint egy óriás keréknek küllői. Herakles ment folytatni munkáit, ment keresni a Vadkan csapását. A küzdő kentaurok zaja lassan elhalkult mögötte. A ködök ritkultak, a fákon fölzengett a madarak hangos ujjongása, ezer csattogó, füttyülő, hetyke, csicsergő hang. A távolokban föltűnt még Hylas halvány képe, de az az erdőé volt, és Herakles egyedül volt, egyedül az egész erdő ellen!

Ment az erdő ellen!

A lombokon, a földön már a reggel arany foltjai ragyogtak. Minden élt, nevetett. Herakles azonban éber, vigyázva ment a derű között; ismerte már a derűt. Ki olyan erős, hogy titkos hatalmak törbe ne csalhatnák?

DRÁGA ÉLET.

1.

Egész Franciaországban nagy részvétet keltett a van Leberghe betegsége. Az ujságok pártkülönbség nélkül melegen emlékeztek a kiváló íróról, aki, bár névben és származásban idegen, megtestesítője volt a tipikus francia szellemnek. A hivatalos körök is élénk figyelemmel fordultak felé, mert van Leberghe azok közé tartozott, akik a legmodernebb ízlést kifogástalanul konzervatív gondolkozással tudták egyesíteni, s akiknek szereplése sohasem tért le a hagyományos korrektség pályájáról. A társaság pedig, *tout Paris*, valóságos izgalommal vette körül a jeles *parisien* betegágyát: mindenki ismerte őt, mindenki kedvelte, senkisé is volt a nagy városban, akit valaha ne kápráztattak volna szellemes szavai a felolvasó asztal vagy a szalónok kandallói mellől.

Van Leberghe betegsége rendkívül fájdalmas volt, és a kis családnak minden gyengédségére és szeretetére volt szükség, hogy a szenvedő kedélyét valamennyire csillapítsa. Nője, egy valódi párisi matróna, abból a fajtából, mely kifelé a társaságban, csupa örök elegancia és fiatalság, csupa vakító szellem és malicia, de otthonában a legragaszkodóbb nő és legszeretőbb anya tud maradni, valóságos önfeláldozással ápolta; amiben segítségére voltak leányai, a viruló Claire és az alig serdülő kedves Marceline, akik atyjukat gyermeki büszkeséggel bámulták és szerették.

A beteg fájdalmai azonban egyre súlyosbodtak és szinte elviselhetetlenekké váltak már. Semmi sem töri meg jobban a lélek acélos erejét, mint a testi fájdalom, s kivált ha hozzájárul a szörnyű gondolat, hogy nem szabadíthat meg tőle többé egyéb a halálnál. Van Leberghe pedig nagyon tisztában volt a sorsával, s kínjaiban fetrengve halálos keserűség töltötte el lelkét, ha eszébe jutott, hogy ez most már mindig így lesz, egész a végső pillanatig, s nem lesz immár egész életében egyetlen egy nyugodt perce sem. S nem tudott aztán másra sem gondolni. Cserélt volna a halálraítélttel, akinek van legalább még egy fájdalomtalan éjszakája! milyen hosszú egy fájdalomtalan éjszaka! mennyi mindent lehet az alatt elgondolni, csinálni, emlékezni, élvezni lélekben! mennyi mindent tudna ő az alatt csinálni! csak egy óra alatt is! Úgy érezte, nagy, súlyos tennivalói, mondanivalói vannak még a világ számára. És minden csekély ideje a rettenetes fájdalmak és szörnyű, állati kábultság között oszlott meg!

Megfeszítette agyát, egész idegzetét - és nem tudott másra gondolni, mint betegségére, mint az ajtónál leskelő halálra.

Bár tudta, hogy csak az szabadíthatja meg kínjaitól, mégsem úgy gondolt arra, mint szabadítóóra, hanem mint hóhérra. Sohasem érzett oly életvágyat, olyan tettvágyat, mint mostan; úgy érezte, halála borzasztó veszteség mindenkire, az egész világra; érezte, hogy életét elpocsékolta, hogy lehetőségeit föl nem használta: föl nem használt, pótolhatatlan valami költözik ki vele a világból. S mint a gyermek, ki bár szemeit alig tartja nyitva, nem akar még aludni menni, »mert aznap még nem játszott eleget« - úgy ő is makacson, kétségbeesetten kapaszkodott volna az életbe, s elképzelhetetlen, kimondhatatlan igazságtalanságnak érezte, hogy meg kell halnia. Haragban és izzadságban fürdött tehetetlenségének gondolatára - és másra sem gondolt.

S ki egészségében maga volt a fölényes nyugalom, most elhagyta minden tűrés, minden tartózkodás. Az egész világ ellensége lett kérlelhetetlen egyformaságában, amellyel előre megtagadta a megmentő csodát. Környezetének minden gyengédségét, minden önfeláldozását csekély semmisségként fogadta el: mert hisz micsoda is minden áldozatuk ahhoz a szörnyű

veszteséghez képest, amin neki kell átesnie: a halálhoz! Mindenki csak tartozhatik neki. És szemében-szavában egyetlen iszonyú, követelő, felelősségre vonó kérdés csendült egyre:

- Hát nem tudok rajtam segíteni?

2.

A szegény madame van Leberghe, e kétségbeesett légkörben, hetekig el nem mozdulva a betegágy mellől, életét adta volna, hogy segíthessen urán. Páris leghíresebb orvosai - megannyi tisztelője a betegnek s barátja - fordultak meg a szomorú szobában, s a szegény asszony iszonyattal olvasta szemeikből a tudomány tehetetlenségét, s hogy a kegyetlen természet ítélete jogerős.

Volt a betegnek egy ismerőse, egy híres teozóf, egy indiai herceg, aki Párisban élt és az okkult tudományokkal foglalkozott. Utolsó fellebbezésnek a kegyetlen Természet ellen ezt kereste fel a szegény asszony - s azzal a babonássággal, mely mindnyájunkban ott szunnyad, mint a bagoly, hogy kirepüljön az aggodalmak éjjelein, e kiaszott exotikus arcnak delejes szemeiből természetfölötti reményeket akart kiolvasni. Mindent tudnak e rejtelmes emberek; s madame van Leberghe hallott már az életerőnek titkos átültetéseiről ifjú, ép testekből haldoklók, sőt halottak testébe, hallott már csodálatos *avatar*-okról, ahol az Erő elektromos szikraként ütött át szájból-szájba a szeretők között s a lankadt, élete-fogyott gépezetet új életre mozgatta.

- S madame nem sajnálná fiatal életét? S nem fél a haláltól?

- Félttem, senki sem félt jobban mint én - azelőtt - de mit félhetnek még? - szólt madame van Leberghe. - Őt félhetem csak, ki annyi mindent visz magával, mindenünket! Nem a magunk halála a szörnyű: ki önmagát elveszti, mindegy már! De elveszteni azt, akit szeretünk, hogy abból semmi lesz, hogy mindez a gondolat, melegség, érzés, ember, társ, egyszerűen eltűnik, semmi lesz, elviselhetetlen. S mennyire szeretne, akarna még élni!

És megragadta az indus kezét:

- Segítsen! Tegyen csodát; mindenre kész vagyok.

- Asszonyom, - szólt a teozófus halkán - mit ér az élet egy elhasznált testben? Ha lehetne is, mint ön mondja, csodát tenni, ha lehetne is módját találni az idegrendszer állandó életre-izgatásának, erőforrást, mely e finom műszerben lezajló folyamatokat változatlanul továbbfűtené, mikor már a test animális ereje kimerült is, hogy mindaz, ami az idegek dolga az életben, s azt az egyén számára voltaképpen életté teszi, tudat, érzés, gondolat, továbbműködnek: mit érne mindez egy erőtlén és elernyedett testben? Mit érne az élet, a pusztá lélek meztelen élete, ha nem volna, *amit* éljen? mert a testünket éljük mindnyájan. Elfogadná a haldokló az ilyen életet?

- Volna hát valami módja, volna hát? - kiáltott az asszony, ragyogó szemekkel. - Ó tegyen meg mindent, tegye meg! A lélek a minden, a gondolkodás, a tudat a minden. Nem igaz, nem igaz, hogy semmit sem ér! Ha hallotta volna, de hiszen hallotta, hogy könyörög szegény, csak a gondolatért, csak az életért, akár vakon, akár süketen, nyomorékon, *csak élni* akarna! csak-hogy ez, az érzés, a gondolat ne suhanjon bele a semmibe: *ez* a borzasztó! Hát volt-e nagyobb kincse a gondolatnál? hát nem az volt-e ő? a gondolat, az érzés? Amíg az megvan, *ő* van meg. A lelke! nem azt imádja-e egész Franciaország? az egész világ? Csakhogy legyen, éljen! Mentse meg a lelkét a világnak!

3.

A teozófus fürkészve nézett a nagyvilági nőre:

- Volna egy mód, - mondta halkán - csakhoggy...

Madame van Leberghe egész élete a figyelmébe gyűlt:

- Csakhoggy?

Halkán, de határozottan, s keményen, mint ahogy egy masina csattan, ejtette ki a rejtelmes herceg a kemény, rövid szót:

- Drága.

- Mindent, mindent áldozok, hisz mondtam már, hogy mindent áldozok! - kiáltott fel a hitves.

- Ha az életembe kerül is, az egészségembe... a fiatalságtól már távol vagyok...

Egy pillantás a száraz és mozdulatlan arcra megnyugtatta.

- Nem, nem élet - mondta a herceg szenvtelenül. - Nem élet kell. Pénz kell.

- Pénz! De hát mindenemet odaadom! - kiáltott az asszony. - Herceg, én nem voltam szegény leány és ma már nem szegény ember van Leberghe sem. Hisz ez volt rémes éppen: pénzben, pompában éltünk, s azt, ami egyetlen fontos, egyetlen szükséges, mégse tudtuk megmenteni: az ő életét. Mit gondol, sajnálnám-e az utolsó filléremet az ő életéért?

- Gondolja meg asszonyom, - ismétlé az indus - ön nemcsak maga van. Ön felelősséggel tartozik vagyonáért gyermekeinek...

- Clairenek és Marcelinenek többet ér atyjuk élete, mint a vagyon - szakította félbe madame van Leberghenét. - Herceg, ne gyötörjön! Hogyan lehet erről beszélni is? Nem áldoztunk-e eddig is egy vagyont? S ha az ön tudománya csakugyan megmenti van Leberghet... Kérjen bármit, bármit!

Könyörögve nézett erre a különös keleti uzsorásra, mint egy istenre. Eszébe sem jutott, hogy a leghíresebb párisi orvosok nem akartak honoráriumot venni a nagynevű beteg mellett tett versengő szolgálataikért. Természetesnek találta, hogy sokba, nagyon sokba kerüljön ez a drága élet.

- Asszonyom, - szólt az indus - én nem kérek öntől semmit, és ezt valóban rólam föl is tételezheti. Azonban a gyógyszer drága, nagyon drága; azt meg kell fizetni. De ez még nem minden...

Szünetet tartott és mereven nézett az asszonyra.

- A beteg testét meggyógyítani immár nem lehet - kezdte megint. - Csak az idegrendszer működését lehet fenntartani, táplálva azt egy mesterséges erőforrással, mely *nem a testből jön*. Ezt az erőforrást a titkos tudomány fedezte fel, a yoghik tudománya. Asszonyom láthatja a nagyrabecsülést, amellyel ön iránt és férje iránt vagyok, az őszinte vágyat, hogy kívánságát teljesítsem, és van Leberghe barátom életét megnyujtsam, abból, hogy ezt önnek elárulom.

Sötét tekintettel nézett maga elé és tompán mondta a következőket:

- Nagy yoghik, akik egy nagy gondolatnak szentelik életüket, ha halálukat érzik mielőtt gondolatukat végiggondolhatták, akkor fordulnak ehhez az eszközhöz. De csak addig, míg készen a Gondolat; azután önként engedik át testüket a Halálnak, mert *nem emberi végletekig élni*.

Tekintete megint az asszonyra esett.

- Az erőforrás drága, nagyon drága, - ismételte - de ez még nem minden. A súlyos az, hogy folyton táplálni kell; táplálni addig, amíg az életet tartani akarjuk. Mert a test meg nem gyógyult; s a lélek addig él, amíg az idegrendszert működésben tartjuk; s ez folyton pénzt

kíván. Minden perc - minden perc pénzbe kerül. Nem a tőke kell, asszonyom, hanem a kamatok, s talán annál is több... A jólét, a szórakozások, a tisztességes megélhetés...

- A pénz, mindig csak a pénz, mért beszél a pénzről? - szakította félbe ingerülten madame van Leberghe. - Hát nem érzi, hogy bánt vele, sért vele? Hát nem bízik bennem? Hát nem hiszi, hogy mindennél, minden pénznél többet ér nekem a férjem élete?

Váratlan, kihívó, ingerlő változás villant meg most egy pillanatra a szenttelen, exotikus arcon: egy mosoly két ránca, egy értelmes és hideg mosolyé, amely olyan volt, mintha pincében gyujtanak tüzet. Madame van Leberghe izgatottan, türelmetlenül és ijedten kiáltott fel:

- Az Istenért, herceg! Beszéljen hát! Meg lehet-e menteni a férjemet? Mi az ára? Csupán pénz az ára?

- Pénz és titoktartás - felelte az indus.

4.

Titoktartás! Ez eleinte felháborította madame van Leberghet. Hány értékes emberélet pusztul napról napra, akik talán élve maradnának, ha ismernék e csodálatos tudós metódusát! Nem bűn-e az emberiség ellen, ily tudományt titokban tartani? De Nivedita herceg (így hívták az indus) alkuvás nélkül ragaszkodott e ponthoz, és van Leberghe asszony valami vallási fogadalmat képzelt, valami rettenetes ázsiai fogadalmat, amit ezek a beavatottak tehetnek a titoktartásra, lelkipurdalást, mely talán máris gyötri az áruló yoghit. Ezért mindenbe belenyugodott.

Összes jövedelmüket egyébként s a tőkének is egy részét, áldozták a csodás gyógyszerre, mely egyelőre félévig biztosította a beteg életét. Van Leberghe a gondolatra, hogy élni fog, szinte meg is gyógyult; mindenáron ki akart kelni ágyából és nagy irodalmi művek terveit készítgette, melyekbe azonban nem sietett belekezdeni: hisz beláthatatlan idő áll előtte! nem kell elsietnie alkotásait. Egyúttal nagy irodalmi üzletekről is álmodozott, mert úgy érezte, hogy nem fogadhatja el pusztán nejtől az óriási vagyoni áldozatot, melyet életének fenntartása kíván: a közös terhekhez neki is sokkal nagyobb mértékben kell járulni, mint eddig. Neje hiába akarta, lehetetlen volt titkolni előtte, milyen rengeteg összeget fölemésztt élete; s egyébként Nivedita herceg sem egyezett volna bele ennek előtte való eltitkolásába. Van Leberghe hálája nem ismert határt; különben az egész család örömben úszott, míg künn körülöttük, a nagy Páris örvendett a híreknek, hogy a kiváló író élete veszélyen kívül van. Van Leberghe, meg nem szűnő gyengesége és fájdalmai mellett is, megint élvezte az életet, a szeretetet és a dicsőséget.

Madame van Leberghe azonban számadást csinált és arra az eredményre jutott, hogy eddigi életmódjukat lehetetlenség lesz fenntartani, óvatosan szólt erről férjének; jól tudta, hogy az ellenezni fog minden újabb áldozatot. Úgy is történt: van Leberghe hallani sem akart róla, hogy életük nivóját alábbszállítsák. Lázasan munkába fogott, hogy mennél többet keressen; de a »muszáj« érzése impotenssé tette szellemét s olyan dolgokat alkotott, melyekkel maga sem volt megelégedve. A fáradtság és csüggedés vett rajta erőt s ekkor eszébe jutott betegsége, melyet pillanatnyira szinte feledett s elhatározta, hogy először is gyógyíttatni fogja magát, hogy megszabaduljon fájdalmaitól és gyengeségétől, hisz bizonyára ezek azok, amik képtelenné teszik a munkára.

Ekkor beleegyezett, - ideiglenesen - hogy olcsóbb lakást béreljenek és a cselédek számát is csökkentsék. Ereje azonban nem tért vissza; dolgozás ürügye alatt egész nap tétlenül ült a szobájában s egyre csak a jövőben bízott, a jövőben, mely hála a csodálatos gyógyszernek, kimeríthetetlen s tetszés szerint nyújtható perspektívát nyitott meg ábrándjai előtt. Kiadói

semmit, vagy csak úntan és erőltetve írt dolgokat láttak tőle s művei kezdtek a divatból kimenni: lassanként csak elmaradott emberek olvasták. De a kimerült író olyan mint a megcsalt férj: maga veszi észre legkésőbb a szomorú igazságot; s így van Leberghe is életideje határtalanságának tudatában határtalan fellendülésekről és sikerekről álmadozott. Az élet örökké távolodó délibábja lebegett ismét útja előtt.

Eközben többször kellett megújítani az exotikus gyógyszer beszerzését s mindig a legnagyobb gondba és fejfájásba került a szükséges összegek előteremtése. Lassankint adósságok ették föl a vagyont. S a jövedelem amellet egyre kevesebb lett. Az igényeket megint alább kellett szálítani. A városban híre terjedt, hogy van Leberghe-ék tönkrementek. Nem tudván minek tulajdonítani a család hirtelen romlását, titokzatos szenvedélyekről beszéltek az emberek, pénz-emésztő, keleti mámorokról, melyeknek némelyek szerint a férj, mások szerint az asszony hódolt volna. A rejtelmes ind herceggel való barátságuk hozzájárult e mende-mondákhoz.

De Nivedita herceg is visszavonult tőlük lassanként. A kellemetlenségek egyre szaporodtak, a hitelezők mind követelőbbekké váltak. Van Leberghe valóban keserű órákat élt át. Érezte, hogy a tisztelet mindjobban megapad körülötte. Anyagi és erkölcsi nyomor fenyegette egyformán. S a rettenetes, drága árkanumot halálos pontossággal be kellett szerezni a kalkuttai címeiktől, melyeket a herceg megadott; ha élni akart. Megalázta ez a rettenetes hatalma a pénznek; hogy egész élete, minden ami érték benne és erő, ehhez a csinált szimbólumhoz, elfolyó semmihez legyen hozzákötve, mint a táplálékhoz, mint valami bűvös elixírhez. Egy iszonyú kérdés keletkezett benne: azt kérdezte magától, mennyit ér az élet? mennyit ér meg az ő élete? Pontosan, pénzben és években kifejezve, állott most előtte ez a nyugtalanító, megalázó kérdés; mint egy matematikai probléma. Látta övéinek önfeláldozását; hallotta, hogy arról folyt már-már otthon a családi tanács, nem kellene-e a leányoknak valami kenyérkeresethez fogniok? És mindez őmiatta, csupán hogy ő néhány évvel tovább élhessen.

- Miért? - kérdezte egy-egy csüggedt pillanatban. - Érdemes-e élni? - Egyszer ki kellett csavarni a revolvert kezéből; határozatlan öngyilkossági tervekről példázgatott hónapokig. De sohasem voltak ezek komolyak; valahányszor igazában gondolt a halálra, mindig oly intenzíve felújult lelkében a reménytelenségnek, az önmaga előtt való ajtóbecsapásnak az az iszonyú érzése, amely betegsége alatt gyötörte, hogy az élet mindennél kívánatosabbnak tűnt föl előtte. Hisz még nem is élvezte igazán; nem halhat meg addig, míg egy véglegesen nyugodt és tiszta percet meg nem élt: hisz *azóta* folyton csak az új helyzetbe való behelyezkedés bajaival volt elfoglalva, melyek megbénították! Majd ha kitisztulnak lassanként a bajok, akkor jön az új élet! az igazi szabadság, korlátlan lehetőségek, korlátlan reménység!

- A fődolog élni - mondogatta. - Amíg élet van, minden van, minden lehet!

5.

A leányok állás után néztek: Claire egy bankhoz járt, Marceline pedig tanítónőképezdét végzett. Fáradtan és rosszkedvűen teltek haza robot munkáikból. Van Leberghe jól látta ezt.

Irodalmi sikerek reményével vigasztalta magát. Előszedte régi dicsőségének dokumentumait és mutogatta a lányoknak. Egy ilyen alkalommal az elkeseredett Claire (aki atyjának intelligenciáját érzébeli könnyűsége nélkül örökölte) valami gúnyos megjegyzést tett. Arra is lehetett érteni ezt a megjegyzést, hogy atyjuk többet dolgozhatna és kereshetne ma is, amikor annyira szükségük volna pénzre; arra is, hogy nevetséges a multakon rágódó hiúság egy divatját vesztett íróban. Az apának ez nagyon rosszul esett. Ingerülten felelt, keserű szók buggyantak ki száján:

- Ez a hála egy egész élet munkájáért, a dicsőségért, ami mindannyiokra visszafénylett! Dolgoztam én annyit életemben, mint akárki! Van jogom egy kis pihenésre.

Claire meg nem állhatta, hogy célzást ne tegyen az egész familia önfeláldozására és hogy minden bajt tulajdonképpen atyjuk drága betegsége óta szenvednek.

- Sajnáljátok tőlem az életet! - kiáltott erre a beteg ember idegesen. A szegény van Leberghe-né sírva fakadt és a kis Marcelinenek a legnagyobb fáradságába került, hogy a kedélyeket egy kissé csillapítsa.

Ettől fogva a jelenetek napirenden voltak. Madame Leberghe, aki oly soká megtartotta fiatalos üdeséget, most a gondok és izgalmak között rohamosan megfonnyadt, mint a virágok a sciroccóban. Néha valósággal beteg lett egy-egy hevesebb jelenet után, mely idegeit nagyon is elővette. Ilyenkor a lányok atyjukat okolták és ezt nem is titkolták előtte. Van Lebergheben a lelkifurdalás és a düh vívott csatákat. Madame van Leberghe azonban szemrehányást tett leányainak, mire azok keserűen hányták fel előtte a közös szenvedéseket.

- Amit tűrünk, el ne felejtsetek, hogy apa életéért tűrjük - mondta madame van Leberghe ilyenkor. - Gondoljatok rá, hogy ki az apátok - mondta madame van Leberghe, aki előtt férje alakja mindig a régi fényben állt. - Mindent ellehet tűrni, hogy apa élhessen...

Megesett ilyenkor, hogy Claire elkeseredve és kevésbé meggondoltan kifakadt:

- Bárcsak már ne élne!

Madame van Leberghe képes volt zokogásba kitörni, ha ily szavakat hallott, s a fiatal lánynak tulajdonképpen nem is volt más célja velük, mint új könnyeket fakasztani. Mert a keserűség olyan, mint a mákony; egy kevés nem ízlik, de ha sokat éltünk belőle, nem tudunk többé betelni vele s akarattunk ellenére is elkövetünk mindent hogy magunk körül új és új zokogást fakasszunk.

Történt azonban egyszer, hogy egy ilyen kifakadást maga van Leberghe is meghallott, s minden valószínűség, sőt tegyük hozzá, minden józanabb meggyőződése ellenére komolyan vett. Ettől fogva eleinte kissé készakartan, később már teljes, ideges jóhiszeműséggel egy rettenetes hipotézisbe izgatta magát bele: azt képzelte, hogy megúnták életét és szabadulni szeretnének tőle: hisz oly sok terhet mér rájuk ez a drága élet! Azt képzelte, hogy csak a restelkedés tartja vissza őket, hogy meg ne tagadják az élete fenntartásához szükséges gyógyszerre a pénzt. Ez rendkívül hálátlannak és igazságtalannak tűnt fel előtte: hisz nem ő volt-e az, akinek hosszú időn át általános tiszteletet, sőt dicsőséget és valóban tisztességes jövedelmet is köszönhettek: nem ő volt-e az apa, a család feje, akinek minden szeretettel tartoztak? Milton leányai jutottak eszébe, s némileg tetszelgett is magának az öreg Milton pózában. De aztán megint elszorult a szíve; rettenetes, sötét helyzetére gondolt, arra, hogy halálát kívánják a saját gyermekei, ki tudja, talán a felesége is? E gondolatok, s vissza-visszatérő fájdalmai végkép megbénították irodalmi képességeit. Felizgatott fantáziája írásművek helyett sötét feltevésekben élte ki magát: elképzelte, hogy valóban életére törnek, s mert Nivedita herceg árkanumát megtagadni tőle restellik, mérget öntenek kávéjába vagy megnyitják szobájában a gázcsapokat. A halálfélelmek újból erőt vettek rajta, s ezuttal bizonyos dühös makacssággal: ha kívánják halálát, hát most már azért sem akar meghalni! és megmutatja, hogy élni fog! élni minden áron! A nemzedékeknek egymás ellen való gyűlölete és gyanakvása égett fel lelkében; s makacsságát csak növelte egy önkénytelen érzés, hogy nincs igaza, mert a természetnek örök rendje az, hogy az öregek helyet csináljanak a fiataloknak. Eszébe jutottak a vad népek, ahol bevett szokás, hogy az elaggottat megölik gyermekei. Mindez csak növelte félelmeit: beteg, raffinált, vénhedt idegzete mindenben a primitív, egészséges, ifjú Bünt szaglászta. A babonáknak, elővigyázatoknak és kémkedésnek egész rendszerét fejlesztették ki nála ezek a félelmek, s ez úgyszólván minden energiáját felemésztette. Ő maga is

tudta ezt, s dühe csak annál nagyobb lett: mert érezte, hogy ily módon irodalmi terveit sohasem fogja megvalósítani. S csak annál jobban kapaszkodott az időbe, fogózott a hosszú életbe: hogy nyitva maradjon előtte a nagy kapu a jövő szabadsága, s minden ismeretlen lehetőség felé! Az életvágy, minden ember legtermészetesebb érzése, így lett nála monomániává.

6.

A legrettenetesebb a dologban az volt, hogy lassanként ideges képzelődései már szinte megfelelték a valóságnak, valósággá váltak! lassankint a helyzet oly tűrhetetlen lett, hogy mindannyian *valósággal* kívánni kezdték a halálát, bár nem vallották ezt be maguknak sem. Igen, tudat alatt, *sub limine conscientiae*, halálát kívánták; mert a helyzet tűrhetetlenné vált és semmi más kivezető út nem lehetett belőle mint van Leberghe halála. Ez okozta az elviselhetetlen feszültséget, mely a család tagjai közé lopózott: minden szóban, minden mozdulatban egy rettenetes gondolat lappangott.

Az adósságok mindent fölettek már, a hitelezőket egymással kellett áltatni, a kis család a legszükségesebbeket csak nehézségekkel tudta előteremteni, a hitel kimerült, borzalommal gondoltak a közelgő időpontra, mikor ismét kifogy az indiai gyógyszer s a lankadó ideg-energiát ismét új pénzzel, új forrással kell majd pótolni. Honnan veszik, honnan bővölik fel azt az ijesztően tekintélyes summát, mely ezt (csak egyetlen hónapig is) megfizetni képes? Van Leberghené megkezdte a járáskelést, a levelezéseket. Mindenünnen tagadó válasszal tért vissza. Van Leberghe izgalma a paroxysmusig növekedett, borzasztó jeleneteket csinált, azt hitte, csak ámtíják azzal, hogy nem tudnak pénzt szerezni, ürügyet keresnek, át akarják engedni sorsának, álnokul át akarják engedni a szörnyű Halálnak!

Izgatott leveleket írt régi, előkelő barátainak; rejtelmesen panaszkodott, hogy életére törnek, hogy saját családjá meg akarja ölni; pénzért könyörgött, misztikus célokra. A régi barátok nevetve vagy bosszankodva olvasták a leveleket, egy ideges ember örületének, vagy naiv zsarolási kísérletnek nézték, és többnyire válasz nélkül hagyták: kölcsöneik, melyeket a soha visszanemfizetés reményében adtak van Leberghe-éknek, már régen meghaladták a jótékony-ság határait.

Akkor van Leberghe könyörgésre fogta a dolgot és térden állva, könnyek közt rimánkodott a feleségének: ne akarják őt megölni, csak most az egyszer segítsenek még rajta, mindent megígér, csak egy hónapig nyujtsák még az életét, megígéri, hogy ez egy hónap alatt dolgozik mint az állat, vagyont szerez, visszaszerzi régi pozícióját: most már éppen érzi erejét éledni, csak most, most még ne legyenek gyilkosai. Tudja, hogy megérdemelt mindent, megérdemelte százszor is a halált, ő a hibás, nem vádol senkit, csak kegyelmet kér, mint egy halálraítélt!

A szegény asszony érezte, hogy addig nem fognak megszabadulni a beteg rettenetes gyanújától, míg a pénzt elébe nem rakják. De honnan? A rettegett nap egyre közeledett s amint az árkánium ereje lankadt, úgy csökkent van Leberghe idegereeje: s annál türelmetlenebb lett kedélye is, képtelenebb magán uralkodni.

Madame van Leberghe ekkor elhatározta, *hogy el fog mondani mindent*. Volt egy régi ismerősük, akiből azóta miniszter lett: ahhoz fog elmenni, és mindent elmond neki, már amennyire a Nivedita herceg szereplésének elhallgatásával lehetséges; mert erre, úgy vélte, szava kötelezi. Föltárja előtte, hogy a van Leberghe élete egyedül egy drága orvosságtól függ, hogy kötelessége az országnak és társadalomnak - melynek dicsőséget szerzett és gyönyörűséget - gondoskodni a nagy író életéről, ki előtt még beláthatatlan idő áll új remek alkotására.

A miniszter gúnyos mosollyal hallgatta végig a szegény asszony rejtelmes meséjét; azt hitte, hogy a gondok és züllés megzavarták az esztét. Szeretett volna neki alamizsnát adni, de ebben a régi emlékek és van Leberghe asszony büszke magatartása meggátolta.

- Legyen nyugodt, asszonyom, ami tőlem függ... Senki se tisztelte jobban a férjét énnálam... - dadogta. - De a kérés szokatlansága... Mindazonáltal amit csak lehet... - dadogta.

S a kétségbeesett nő szinte hallotta, mint adja ki a parancsot távozása után, hogy többet ne bocsássák őt hozzá. Minden reményének vége volt: érezte, hogy régi társaságából senki sem fogja elhinni a mesét. Ekkor leszakadt róla minden tartózkodás; boldog-boldogtalannak mesélte történetét, panasszal, érzelmesen, szemrehányásokkal, abban az alantasabb, kissé züllött környezetben, ahova mostanában lesiklottak. Itt már több hitelre talált, mint a miniszternél: a nagy, irodalmi névhez dörzsölődni akaró félműveltek, misztikumra hajló hiszterikák kéjelegtek az imponáló és csodálatos történetben, melyet a véletlen szomszédságukba juttatott. Semmi-estre sem tartották volna magukban; s nemsokára a közelségben már a *concierge*-ek is fecsegték róla, hogy van Leberghe-ék birtokában vannak az életmehghosszabbítás csodás titkának.

A lelki nyomor olyan, mint az induktor elektromossága: a környezetet ugyanavval a kínban rángó elektromossággal fertőzi meg, hogy az ismét visszahatván, egymást növeljék egymásba fogózza, kín kínba, feszültség feszültségbe. Van Leberghe-ék Páris óriási köpüjének egy szomorú sejtjébe az élet telhetetlenségének kínzó gondolatát vitték: ez a gondolat visszafénylített most rájuk minden arcra, minden szemre, ellenségesen, irigylen. A szegény embereknek, akik itt laktak, akik mindennap látták őket, voltak drága betegek, vagy voltak okaik aggódni saját életükért. Kalitos fantáziájuk irigylen nézett a családra, melyről az volt a hír, hogy birtokában van az élet titkának. Mi igaz a hírből? Van Leberghe tényleg élt, minden rettenetes betegségei dacára.

Öntudatlan régi babonák, öröklött gyűlöletek mozdultak meg a szegény, félművelt lelkekben. Madame van Leberghe azt vette észre, hogy itt is, ott is, irigy és mohó tekintetek kerülgetik, hogy arcok kérdeznek, szájak mondani akarnak valamit. Valaki - egy bájos kis leánya, szüleinek egyetlen szemefénye - betegen feküdt a házban; naponta látta a kétségbeesett apát, s ijedten, mint egy bűnös, sompolygott el mellette a lépcsőn. Szinte attól kezdett el rettegni, hogy emberek megállítják az úton és számonkérlik tőle kedveseik életét. Suttogásokon vélte őket rajtakapni, úgy érezte, hogy ujjal mutatnak rá, szerette volna mentegezni magát.

- Hisz nem tudom, én sem tudom! - szerette volna kiáltani. - Hisz én is rettegek, hisz meddig bírom én is, meddig bírom?

- Szenvedek, szenvedek, jobban, mint ti valamennyien! - szerette volna kiáltani a vádló arcokba; s kezdte már megérteni, miért kívánta Nivedita herceg a feltétlen titoktartást. Mi lesz, ha mint, - a betegek s a betegek hozzátartozói egyszerre felényujtják majd halvány kezüket, száz oldalról, és követelni fogják tőle az életet, az élet bús titkát? S mi lesz a gazdagsággal és a szegénységgel, ha szegények és gazdagok élni akarnak, s az élet titka - a pénz? Ijedten gondolt ily lehetőségekre, mint aki önkívületben tüzet vetett a szalmába, s most fél, hogy meggyullad.

Nem, nem: a maga kicsiny önfeláldozásának önzésébe kell fogóznia, a saját betegéért kell élnie és behűnyia szemét minden idegen vágy és szenvedés előtt - gondolta magában. De amikor betegje mellett ült és hallotta annak monomán veszekedését, gyanúsításait és valóban önző aggodalmait, - mert megsejtette félelmének éleslátásával neje gondolatát, s féltékeny lett minden betegre, minden szenvedőre - akkor van Leberghe-né valósággal megutálta magát, egész életüket s önkénytelenül sóvárgott a lelke egy tágabb és gyümölcsösebb áldozat után... A szenvedők millióira gondolt, bájos és fiatal teremtetésekre, akiknek ifjan kell pusztulniok.

Egy nyögés, az anyagi gond disszonáns szava visszahozta a közvetlen valóba. Oh, itt fekszik férje, van Leberghe, a nagy író, és pusztulni fog, miután egész családját pusztulásba vonta, mint a vízcsepp a tölcser közepén, mely maga legutoljára omlik le a mélybe, miután a szélek vizei lesiklottak. Mi az ő rendeltetésük? Lesiklani és elpusztulni érte. Madame van Leberghe sírt, és nem tudta volna, férjét siratja-e vagy magát s gyermekeit?

7.

A pusztulás órája közeledett, és madame van Leberghe úgy élt, egy névtelen kábulatban, mint aki süllyedő hajóra van kötve.

Éjjel azonban rettenetes álmok gyötörték. Azt álmodta, hogy férjével vasúton utaznak, száguldanak, s az ajtó előtt állnak, s az ajtó nyitva van. Egy gyenge ujjlökés, és férje kalimpálva bukik le véresen az útra, és ő egyszerre valami rettenetes megkönnyebbülést érez, ó micsoda ijesztő, bűnös megkönnyebbülést! s ekkor úgy volt ebben az álomban, hogy ő csak a világ előtt, s a *világ kedvéért* tartotta fenn eddig férje életét, mert mintha a világ, az ő régi társasága, tudott volna mindent s mit szóltak volna, ha férjét halni hagyja?

Máskor meg mintha betörték volna szobájába, betegeket hoztak volna hordályakon, mint Lourdesba és követelték volna rajta a titkos gyógyszert. Forradalom volt, csákányok forogtak a levegőben, s a sírokból kikeltek a sárga halottak és követelték eltűnt életüket.

Eliszonyodva önmagától és az élettől riadt e lidércnyomásos álmokból van Leberghené. S az álmokat folytatta az élet; az egész élet lidércnyomás volt már, amelyhez egy halhatatlan beteg nyögései és átkai szolgáltatták az álom taktusát.

A szegény asszony valóságos apátiába esett, megszüntetett minden kísérletet újból pénzhez jutni, egész nap mozdulatlanul ült, majd meg szemrehányást tett magának tétlensége miatt, hallgatta a beteg tehetetlen átkozódását a másik szobából, bemenni hozzá nem mert már, de kimenni sem mert a lakásból, félt az emberi arcoktól.

Van Leberghe-et azonban fokozódó gyengesége az ágyhoz szögezte. Ott élt a halál árnyékában félelmeinek és átkozódásainak: egész családja félt tőle, mint ő félt egész családjától. Csak a kis Marcelinet tűrte ágya mellett, csak benne bízott, csak az ő általa - s szeme előtt - készített ételeket fogadta el. Marceline, mint egy gyengeszívű Cordélia, végtelenül megsajnálta atyját; de annál kevésbé sajnálta őt az atyja: s a szegény leány naponta vörösre kisírt szemmel és az izgalomtól lüktető pulzusú halántékkal távozott a beteg szobájából.

Borzasztó volt ez az emberi roncs, amint utolsó erejével kapaszkodott maradék életébe s kért, könyörgött, gyanakodott és megalázta magát a megmentő Mammonért.

- Ölj meg! látod, mindnyájan azt kívánják! ölj meg! - nyögte néha fetregései közt s komédiázva hitta a halált; de a következő percben megint vadul és kétségbeesetten kiáltott életért.

- Marceline, te jó leány vagy, meg akarnak gyilkolni, el hagynak pusztulni, ne engedd, ments meg, tégy valamit, az apád vagyok - rimánkodott, görcsösen fogdosva a leánya kezét. - Látod, a szegény apád itt könyörög a Halál előszobájában.

Marceline kétségbeesetten töprengett magában. Mit csináljon? Kihez forduljon? Végre egy napon elhatározta magát. Megtudta Nivedita herceg címét - akinek már hónapok óta hírért sem hallották - és végezve az iskolát, egy félórával a tanítás után becsöngetett az ázsiai teozófus nagy, előkelő palotájába, melynek lépcsőházában szent majmok guggoló szobrai s egy széles vigyorgású, meztelen köldökű Buddha-kép néztek rá.

A herceg azonban nem volt otthon: bizonytalan időre Indiába utazott, s címét sem hagyta hátra.

Ezzel elszakadt az utolsó szalmaszál. Marceline borzadva gondolt a hetekre, melyek a katasztrófaig következnek. Van Leberghe ettől a naptól fogva még rettenetesebb lett; majd mindent föladván zokogott s ordított, majd meg avval a képtelen reménnyel biztatta magát, hogy talán csak ámitás mindez a kétségbeesett járáskeles: nem hiányzik a pénz, csak hogy elrejtették, hogy ne kelljen életéért föláldozni. Éjszaka fölkel és kutatott szerte a szobákban; aztán elhagyta ereje, végigese a padlón. Feleségének feje alól kirántotta a vánkost, gyanakodva, nem őrzi-e az alatt a pénzt? Miután semmit sem talált, lázas és félőrült szavakba fakadt ki a pénz, a gazdagok, a társadalom, az egész világ szörnyű rendje ellen s az egykori konzervatív író egy forradalmár világnézetét ordította, nyögte és zokogta.

Elérkezett a nap, az utolsó terminus, amikor a gyógyszer új megrendelését postára kellett tenni, ha a beteg életét kockáztatni nem akarták. Van Leberghe az egész éjet számításokkal töltötte és reggel szikkadt sírás közt jelentette ki leányának, hogy a gyógyszert meg fogja rendelni. Volt egy értékes családi ékszere, melytől mindeztől nem akart megválni; kiszámította, hogy ha ezt és néhány maradék bútort eladja, s hozzávesz még egy nagyobb előleget, melyet Clairenek a bankban ígértek, a szükséges összegnek még éppen ki kell kerülnie. Igaz, hogy ezzel napi megélhetésük alól az utolsó alapot rántják el; de madame van Leberghe számított az önmegtartózkodás korlátlan képességére, melyet önmagában érzett.

Mint mikor azt hiszed, hogy mindenre elkészültél, a legrosszabbra is; s aztán történik valami váratlan, valami még rosszabb, s csak akkor riadsz rá, hogy a legrosszabbnál is van rosszabb, mikor már megtörtént: olyan érzéssel hallgatták a lányok anyjuk számítását. Nem mintha az újabb nélkülözésektől, az áldozatoktól féltek volna: erre edzve voltak: hanem most, hogy már megnyugodtak, hogy mindennek vége lesz, ha a legborzasztóbb módon is, de mindennek vége, vége: most újra érezni, hogy mindaz a rettenet, amit az utolsó hónapokban átéltek, mint egy sisyphusi szenvedés, újra fog kezdődni; az több volt, mint elviselhető. Atyjukra gondoltak, rettenetes gyötrődésére, amely már életnek úgysem nevezhető; s anyjukra, erre a szentre, aki képes megint végigjárni ezt a gyümölcstelen Kálváriát. S mind a két lánynak ugyanaz jutott az eszébe: egy revolver, melyet van Leberghe éjjeli szekrényének fiókjában tartott s féltékenyen őrzött, hogy családját olykor öngyilkossággal fenyegethesse. Ó mennyi oka volna öngyilkossá lenni! s ha egyszer holtan találják ágyában, milyen könnyen elhinné mindenki, hogy *az* lett!

Másnap reggel - vasárnap volt, szép sugaras idő - a beteg, aki hosszú időn át úgyszólván semmit se aludt, megnyugodva kissé, hogy még egyszer megjő az Árkánus, hosszú, kábult álomba merült. Claire rávette anyját, hogy menjen le a napra, egy félórásra, a szomszédos parkba. Ott, ráadva kendőjét, hogy meg ne fázzon, leültette egy padra, s aztán valami ürügy alatt hazafutott.

Óvatosan nyitott be a beteg szobájába. Van Leberghe aludt, Marceline ott ült az ágy mellett s ijedten, mint akit megleptek, dugdosott valamit a párna alá. Claire erőszakkal kihúzta azt onnan: a revolver csillant meg a gyöngye kezében.

- Csak mert őt sajnálom... nem tudtam nézni tovább... - zokogta Marceline - de nem merem, Istenem, nem bírom megtenni...!

- Add ide - szólt Claire hidegen és elvette a fegyvert.

Marceline kifutott a másik szobába, letérdelt és befogta a fülét.

KEZDŐDIK ÉLIÁS TESTVÉR HITELES TÖRTÉNETE.

1.

Az időben, amikor még Szent Ferenc az Isten választott szegénye, akit az Úr e világnak adott az emberek nagyobb üdvösségére, a földön járt, történt egyszer, hogy a mondott dicsőséges Szent télvíz idején menne Éliás testvérrel Perugia városából az Angyalok Asszonyáról nevezett klostromuk felé. Mivel pedig erős hideg vala és nem volt semminemű köpönyegük, Éliás testvér igen fázott s gáncsolja vala magában Szent Ferencet, hogy ilyen időben vitte volna útra, holott még az ebek is behúzódnak faházikóikba. Megjelentvén pedig Isten csodálatos módon Szent Ferencnek az ő gondolatát, kiálta néki Szent Ferenc és így szólt:

- Éliás testvér, bátor a fráterek az egész földön nagy példát adjanak szentségre és üdvös épülésre, mindazonáltal kösd ezt az ujjadra s vésd buzgón elmédbe, hogy nem abban vagyon a tökéletes Vigasság.

S tovább menvén, másodszor is kiálta Szent Ferenc:

- Ó Éliás testvér, bátor a fráter megszólaltatná a némákat, kiegyenesítené a bénákat, elűzné az ördögöket, hallókká tenné a süketeket, látókká a vakokat, járókká a sántákat, és ami nagyobb dolog, feltámasztaná a négynapos halottakat; írd fel magadnak, hogy nem ebben vagyon a tökéletes Vigasság.

S még tovább menvén Szent Ferenc, harmadszor is erősen kiáltott, hogy a nagy szél el ne vinné a hangját:

- Ó Éliás testvér, bátor a fráter minden nyelveket tudna, és minden tudományokat, és minden írásokat, úgyhogy jövendölni tudna és kinyilvánítani nemcsak a jövendő dolgokat, hanem a lelkek és vesék titkait is: tudd meg, hogy nem abban vagyon a tökéletes Vigasság.

S tudván Szent Ferenc, hogy Éliás testvér Isten segedelmével nagy tudományra tett szert, s erről mindenk felett dícséretes vala, kis idő múlva megint erősen kiáltott:

- Ó Éliás testvér, Isten juhocskája, bátor a fráter az angyalok nyelvével beszélne s ismerné a csillagok futását s a füveknek erejét; és bátor a földnek kincsei megnyilatkoznának előtte, és megismerné a madaraknak és halaknak és minden teremtetett állatoknak külömb-külobb nemeit, és az embereknek és a fáknak és köveknek és gyökereknek és üdítő forrásoknak: jegyezd meg, hogy nem abban vagyon a tökéletes Vigasság.

S még egy kis darabon menve, ötödször is kiáltott Szent Ferenc:

- Ó Éliás testvér, bátor a fráter oly jól tudjon prédikálni, hogy minden hitetleneket a Krisztus hitére térítene: jegyezd meg, hogy nem abban vagyon a tökéletes Vigasság.

2.

S tovább beszélvén ily módon a szélben mintegy két mérföldnyi úton át, végre Éliás testvér nagy csodálkozással kérdezé és mondá:

- Atyám kérlek téged az Isten nevében, hogy mondd meg nekem, miben vagyon a tökéletes Vigasság?

És Szent Ferenc ekkor így felelt:

- Midőn elérendjük az Angyalok Asszonyáról nevezett klastromunkat, így megfürödvén az esőben, összefagyva a hidegtől, beszennyezve a sártól, s éhségtől megtörve, s kopogunk a zárda kapuján s a portás haragosan jövend és mondja:

- Kik vagytok?

és mi feleljük:

- Testvéreitek közül kettő vagyunk;

és ő mondja:

- Hazudtok; előbb vagytok két csavargó; csalva járjátok a világot és rabolva a szegények alamizsnáját; takarodjatok;

és nem nyitja ki nekünk, és künn hagy állani a hóban és a vízben, fázva és éhezve egész éjjel át: akkoron, ha minde bántalmakat és minde kegyetlenségeket és minde kínszenvedéseket béketűréssel elviseljük, panasz és zúgolódás nélkül: s alázatosan és szeretettel azt fogjuk gondolni, hogy az a portás jól esmér bennünket és hogy Isten adja a szót ajkára ellenünk: Ó Éliás testvér, tudd meg, hogy ebben van a tökéletes Vigasság.

És ha tovább is kopogtatunk és ő kijövend dühösen, és tolakodó csavargók gyanánt gorombaságokkal fog elűzni, mondván:

- Pusztuljatok innen, gyalázatos latrok, menjetek ispotályba, hogy ne innátok többé és ne paráználkodnátok;

ha mi ezt töredelmesen és örömmel viseljük és jóra való szeretettel; ó Éliás testvér, jegyezd meg, hogy ebben vagyon a tökéletes Vigasság.

És ha késztetve az éhségtől és hidegtől és az éjszakától, tovább is zörgetünk és kiáltozunk, és kérjük az Isten szerelmére, hogy nyissa ki és bocsásson be minket; és ő megbotránkozván így szól:

- Ugyan tolakodó csavargók ezek; de megfizetek nekik méltóképpen;

és kijövend egy nagy bunkóval, és megráz a csuklánkánál fogva, és a földre vet és a hóba görget, és megver a görcsös bunkóval; ha mi mindezeket a dolgokat békességgel tűrjük és örömmel, az áldott Krisztusra gondolva, hogy az ő szerelméért tartozunk elviselni: ó Éliás testvér jegyezd meg, hogy ebben vagyon a tökéletes Vigasság; és annak-okáért halld a következt, ó Éliás testvér. Fölötte a Szentlélek minden adományainak s valahány kegyeket Krisztus barátainak enged, vagyon az adomány, legyőzni magunkat s Krisztus nevéért örömmel szenvedni büntetést, bántalmat, gyalázatot és megpróbáltatást; minekutána mind a többi ajándékokkal nem büszkélkedhetünk, minekutána nem mitőlünk vannak, hanem Istentől vannak; azért is mondja az Apostol: »Mid van, ami nem az Istentől van? és ha Tőle van, minek büszkélkedel, mintha tőled volna?« De a megpróbáltatás és látogatás keresztjében büszkélkedhetünk, mert *ez a mienk*; azért is mondja az Apostol: »Nem akarok büszkélkedni, hanem a mi urunk Jézus Krisztus keresztjében.«

3.

De Éliás testvér lelkét a kevélység ördöge tartotta megszállva s gonosz makacsságot költött benne Szent Ferenc szavaira. Midőn pedig megérkeztek volt a nevezett zárdába, a fráterek éneke gyülekeztek össze a Porziuncola nevű kápolnában; lévén pedig éppen böjtnek ideje, ama szép éneket énekelték, amely így kezdődik:

Qui humanae legis
vitae folium,
quod natura scripsit,
audi scholium.

Azonban a kevélység ördöge ilyen gondolatokat súg vala Éliás testvérnek:

- Vajjon csak a szenvedés lenne az enyém és az Isten nem teremtett-e számomra örömet is? Olvastam a könyvből, amelyet a természet írt; iparkodtam megismerni a füvek erejét és a csillagok járását; s vajjon evvel sem szabad-é büszkélkednem? Járatlan mezőkön szedtem az iratos növényeket, hogy dícsérném az Urat az ő alkotásaiban; és ismerek minden teremtett állatot, melyek Umbriában és Toscanában találhatók. Nagy ó könyvek közt vigyáztam éjjelente, hogy tudományomat Krisztus szegényeinek javára fordítanám. És áldottak a szegények és ügyefogyottak és éreztem, hogy gazdag vagyok minden szegénységgel, s lelkem telve ajándékokkal a világ számára. S ki veendi el *ezt* tőlem s ki tiltja meg, hogy büszke legyek vele?

Ezenközben a fráterek tovább énekeltek és velük Éliás:

Debilis et fortis
olim saevae mortis
fient spolium.

A sötét kápolnában nagy délutáni árnyékok szálltak s Éliás testvér megdöbbsent a betámaszkodó árnyékokon.

- Ki veszi el, Éliás? az Isten elveheti. Nem híhat-é Ő bármely pillanatban ítélőszéke elé, avagy nem zavarhatja-é meg eszedet örültséggel és minden kórokkal itt e helyben? Aki Ő reá kevélységgel gondol szívében, nem ütheti meg azt derült égből is az ő menyköve azon minutában? Hordozhat-é valaki káromlást szívében sokáig? S nem hordozol-e káromlást szívedben, Éliás? Te akarsz az Istennel kiszállani és azt mondani a Mindenható színe előtt: »Ezt vagy ezt senki tőlem el nem veheti?« És mégis, ami egyszer az enyém volt, elveheti-é tőlem maga az Isten is, hogy az az enyém volt? Teheti-é, hogy ami lett, ne lett légyen, s amit tudtam, ne tudtam légyen, s amit tettem, sohasem tettem légyen?

Ezenközben a fráterek tovább énekeltek:

Illa Codrum, Croesum,
servum, liberum...

Éliás testvér érzé szívében, hogy káromlás az, amit gondol, de nem tudta nem gondolni és szívében így óhajt vala:

- Mily boldogok a pogányok, kik is nem tudják, hogy gondolataikért lakolniok kell. Honnan jön a gondolat, lábujjhegyen, miként a tolvaj, hogy ellopná a lélek nyugodalmát? Az ördögtől jön, aki úgy lélekzi magából a gonosz gondolatokat, valamint a Szent Lélek az isteneseket. Jön és kopogás nélkül belép a lélek ajtaján. Éliás! miért tártad ki lelked kapuit?

Ezenközben a fráterek tovább énekeltek (künn pedig süvített a szél):

...macrum et oboesum
herum, famulum
uno sternit ictu,
finito conflictu
fert in tumulum.

4.

És jöttek az árnyékban a gondolatok és kopogás nélkül beosontak Éliás testvér lelkének kapuin:

- S vajjon, ha leüt ezen minutában, nemde örökre kárhozott lesz, Éliás? Vajj csak a gyónásig, csak a kapitulumig... De a gyónás is meddig segitend rajtad? Mert a gondolatok, mint az árnyékok, jönnek, jönnek nesztelen. Vajjon mikor fog leütni és sírba vinni ama Hatalmas, ki kénye szerént leüthet és sírba vihet, a kárhozat, valamint a kegyelem állapotában? És biztos-é örök életed, holott még az igaz is hétszer botlik napjában? És pedig te szenvedtél, és fáztál és elhagytad atyádat és anyádat, hogy kövessed Krisztust. Atyád most is haragszik, anyád még most is sír. És mindenkoron meghalhatsz és elkárhozhatsz. Mert ezt gondolod, azért is elkárhozhatsz. Vajj boldogok valának a pogányok, a Codrusok és Croesusok, kik nem tudták vala, hogy gondolataikért számot kellend egyszer adniok. Elkárhoztak ők, de elébb...

Ebben a pillanatban Éliás testvér ijedten nézett fel, mert úgy tetszett neki, hogy atyjának hangját hallja, kinek házát Krisztusért elhagyta vala. És mintha ezt mondta volna atyja az ő gunyolódó hangján:

- Úgy bizony, nem fáztak és nem koplaltak.

De mire felnézett Éliás testvér, már csak az éneket hallotta, hogy ama szép versbe kapott:

Cerne vix enatum,
cerne flosculum,
ut supremum figas
illi osculum,
in hoc brevitatis
vitae vanitatis
sume symbolum.

És ekkor Éliás testvérnek eszébe jutott ama nagy könyv, melyet egyszer leírt volt, egy Horácius nevű latin poétának az ő verseiből, aki is sokféleképpen elmondotta, milyen bolondság az életet fel nem használni, mígnem jövend a morgó vénség és a sárga halál. És hallván az éneket, úgy érezte, hogy sírnia kell a vágytól, egy virágszálat utoljára megcsókolni. És látván a sovány barátokat a gyertyafényben, azt kérdezte szívében s érzé, hogy kérdése bűn: - Mi kedve lehet az Istennek abban, hogy hívei szenvedjenek? Fázzanak, koplaljanak? - És érezvén bűnösségét, kétségbeesve kérdezé: - Miért engedi rámjönni az Isten e rossz gondolatokat, minden szenvedésnél nagyobb szenvedést? Boldogok a pogányok, boldogok, akik az ördögéi, mert nem kell az ördöggel küzdeniök. - - Elkárhozom, gondolta, és nem kapok érte semmit. - Aztán megint azt gondolta: - Nem lenne-e nagyobb hős és nagyobb ember, aki az Istennel küzdene, mint Jákob? - Elkárhozom és most már úgyis mindegy. - És arra gondolt, hogy odafönn a hegyi városban fársáng van és az utakon járnak az álarcosok. Ijedős hideg vágyak zsibongtak testében és nagyokat dobbant a szíve arra a gondolatra, hogy mi mindent tehetne. Ezenközben a fráterek még egyszer énekelték:

...in hoc brevitatis
vitae vanitatis
sume symbolum.

5.

Mikor ima után kapitulumra átvonultak, Éliás testvér nem ment kapitulumra, holott azonnal megszabadulhatott volna bűneitől az Isten csodálatos malasztja folytán, melyet az igaz gyónóknak ad. Hanem utolsó lévén a sorban, mikor áthaladnának az udvaron, megállta a kapunál, míg nem a többi fráterek csuklyájukba mélyedve észben nem vették, hogy elmaradott volna. Mert az Isten végtelen gyávaságot öntött volt bele büntetéséül vétkeinek, nem merészelt kapitulumra menni, hanem megállt a kapuban és mikor a kapus nem figyelmeztet, kiosont. Akkor ismét megállt, mert az Isten végtelen gyávaságot öntött volt bele, nem merészelt felmenni a hegyi városba atyjának örömére, hogy letenné a szerzet ruháját. Sem az Istennel bátorságosan, sem az ördöggel küzdeni nem merészelt, s rémüldözött szívében ama gondolatra, hogy a fárságon kóborló barátot az utcai emberek meglátják. S akkora útálatban kezdé tartani Szent Ferenc ruháját, melyet viselt, hogy úgy látszék önnönmaga előtt, mintha a legsilányabb zsákot hordaná; irtózva nézte a durva kámzsaujjakat, csömörrel a csuklát, s csuhája hosszú és érdes volta elviselhetetlen tehernek látszék a Démon előtt, mely benne lakozott. Azonban a szél fújta és Éliás testvér fázva nézett a meredek dombra, a nagy falakra és a barna várra, nézett a hegyi útra, mely a városba vezetett, nézett a kemény, kopasz földekre, hol szebb időkben a tücskök észvesztett zenéje cuppogott; a szürke égre, mely hajdan oly lármás kék tudott lenni: valami zenét is hallott és nem tudta, mi léssen véle.

Valami zenét is hallott és mikor feltekintett volna, a hegyi úton az Isten végtelen kegyelméből csodálatos fényességet lát vala, és a fényességben nagy sokaságot kijönni sorban a városból. És nagy hirtelenséggel szellemében elragadtatott és térdre hullott nagy reverenciával és szemére húzta a csuklyáját és keresztbe kulcsolt karokkal meghajolt. És midőn ismét feltekintene, csodálatos látomás mutatkozék neki az Istentől: amennyiben hogy messze előtte a hegyi úton látá áthaladni mintegy szenteknek véghetetlen sokaságát, processzió módjára kettenként, kettenként, a legszebb és legdrágább szövetekbe öltözködve mindmegannyian; és az arcuk és a kezük fénylett, miként a nap, úgy mentek angyalok énekével és muzsikájával, amely szentek között valának fiatalok és valának öregek, valának minden rendűek, neműek és állapotúak és édes táncsal haladtak, dicsőséges szeretettel, szent lobogókkal páronkint, páronkint.

És íme, amint jobban megnézte volna, úgy látszék neki, hogy a dicsőséges Szenteknek arcuk félig el vagyon takarva és amíg ismét jobban megnézné, úgy látszék, hogy csuklyával vagyon eltakarva, amelyet a Szent Ferenc testvérei viselnek és hogy töredelmesen viselnék a csuklyát és békességes ájtatosságban és béketűrően mennének a szélben, angyali tánccal és zenével, mint Isten juhocskái, ugrándozva és kisdéd csengővel a nyakukon. És nagy fényesség jöve a városból.

6.

Ekkor, távozván a látomány, Éliás testvér bement a kapitulumba és töredelmesen meggyónt vala, és megtisztult bűneitől az Isten véghetetlen kegyelméből, aki nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. És meg vagyon írva, hogy Éliás testvér azontúl alázatosan túrta a hideget és szenvedést és sok esztendőök mulva kegyelemben halálozott el, miután az Úr Jézus testét ájtatosan magához vette volna.

7.

Ama látomás pedig onnan eredt vala, hogy ugyanakkor Ascesi városának mulató ifjai fársángi menetben kijöttek vala a hegyi falak közzől és a szolgák nekik fáklyákat tartottak volna; ez volt pedig a fény, melyet Éliás testvér látott. A fársángi menet pedig álarokban vala; s az álarokat látta volt Éliás testvér az Isten végtelen kegyelméből csodálatos csuklyáknak. A didákok közt voltak pedig könnyelmű és szemérmükről megféledezett némberek, kik is keszkenőiket lobogtatták; és e keszkenők a szélben szent lobogóknak látszottak Éliás fráter elragadott szemei előtt. És muzsikáltak vala és a némberek énekeltek és táncoltak; de az Isten ezt csodálatos módon angyalok énekévé és muzsikájává változtatta Éliás testvér füleiben. És így van az, hogy az Isten véghetetlen hatalmával a gonoszból is jót tud csinálni, és a gonoszság tivornyáit eszközül használja a tévelyedett bárányok megigazulására. Melyről a fentebbiekben mindenki üdvös tanuságot vegyen. Ámen.

AZ ANGYAL.

A Föld puszta volt még és üres, az évek számlálatlanul gurultak tova a nagy mindenségben. Azáziel egy barna földgyüremelés tetején állott. Növények alig látszottak itt közel, csak iszap, mindenütt iszap. Azáziel haja is iszapos volt és a szárnya mintha a sárban hentergett volna. És csakugyan, egy erdön bukdácsolt keresztül, mielőtt kijött erre a pusztára; valami ág beleakadt a szárnyába és mikor kirántotta magát, elesett. Visszafejlődött, megcsonkult szárnyaival, járáshoz nem szokott lábaival az óriás angyal még sokkal ügyetlenebb volt a földön, mint az emberek.

Most csunya, piszkos csöppekben csorgott hajáról a homlokára a sár, és szárnyáról fehér ruhájára, ebben az esőben. A homloka a nagy, széles, emelt angyalhomlok volt még, de Istenem, redős és nem ragyogott már. A ruhája is csak névleg volt már fehér: piszkos volt és gyűrött, alul meg is hasadt. Térdig meztelen ázott nagy inas lábszára: gyötört, bütykös ujjakat osztottak el a saru szíjai.

Nézte az eget. Hosszú napok és éjszakák óta zuhogott az egyhangú zápor, sűrűke tengerré vált, végeleáthatatlan a megáradt folyam. Az angyal borzadva gondolt az Isten kifürkészhetetlen szándékára.

Nézte az eget. Ó ha még egyszer fölszállhatna mint hajdan, túl a felhőkön, a tiszta és végtelen ürbe! Ó ha még egyszer puszta lélekké lehetne és szabadon elömlhetne a mindenségben! Gyűlölte ezt az ügyetlen, mocskos testet, melyet magára vett, amelytől most már nem szabadulhatott. Mert nem arra teremtette őt az Úr, hogy itt a sárban bukdácsoljon.

Eszébe jutott, micsoda kéjjel öltözött egykor ebbe a rossz testbe. Minden mozdulat, az izmoknak ezer apró és ellenőrizhetetlen érzése, minden érintés, a ruha folytonos érintése és súrlódása a bőrön, a föld nyomása a talpak alatt, a fény súlya a szemben, levegő ha legyintette arcát, a lélekzés titkos boldogsága: mind új gyönyör volt neki, új kaland, felfedezés. Ide-oda jártatta a kezét, csakhogy érezze a levegő verését porusain, a nyelvével kutatót a szájában és minden fogát külön tapogatta, mulatott rajta, hogy fény elé tartva ujját, duplán látja. Mindene friss lévén, olyan volt mint a gyermek; és épúgy élvezte ezt a testi létet. Mennyire megváltozott azóta! Mindez az apró érzés ma únt és terhes neki, mint megannyi bilincs.

Ilyen gondolatok közt állt ott a testben szenvedő Azáziel angyal. És mintha már örökkévalóság óta állt volna egy helyben: így érzett most rövid perceket, ő, aki egyszerre teremtett az örök Idővel, s évezredekön könnyen szállt át hajdan élete. Mi volt akkor egy ezred? Érezte most már: a test kínja a várakozás kínja, melytől végtelenbe nyúlik az idő, mint egy kígyó; mindig cél, mindig akarat, minden perc csak ideiglenes, minden perc a következőre vár; sehol egy nyugodt, *igazi* pillanat, ahol a lélek megvethetné magát, hogy szabadon szökhesse föl otthonos magasságaiba...

- Szeláh! Szeláh! Arfaksád!

Az angyal tölcsért csinált kezéből és a révészeket hívta. Hangjai mint ázott madarak, az esőtől vakon csapódtak az iszapbuckákba. Már a hangja sem volt a régi angyalhang!

S hogy zuhogott az eső! Egyformán, lassan, végesejthetetlen. Azáziel átnedvesedni érezte ruháját, nehezedni szárnyait a víztől. Határtalan keserűség és harag futotta el, hogy várnia kell! Meleg vérhullám csapott az arcába. Dobbantott; tompán dobbant nagy lába a megpuhult földön.

- Arfaksád!... Szeláh!... Átkozottak!...

Mély csönd volt, csak a zápor ezerhúrú hárfája zengett a végtelen térben, és messziről valami ismeretlen, óriás állat síró bömbölése hallott. Az angyal leindult a sáros folyóhoz, azon az úton, amelyen járt bús meleg estéken az *ember leányával*; s később már egyedül, szabadságot keresve a magányban (de akkor is jaj, egy rezgő szúnyogoszlop tapadt rá, ment vele, ezer mérges csípéssel bosszantotta testét, zavarta gondolatjait... akkor szúnyogok, most az eső-cseppek...). Ment, ment, le a partra, a fiaira gondolt, akikhez igyekezett.

És egyszerre a hajlásnál elérte az egész panoráma. Hol vannak már itten a révészek?! A kalibának híre sem volt sehol, a szürke tenger beborította az egész láthatárt; Arfaksád és Szeláh sohasem fognak már eleibe jönni mint mogorva szórtelen kutyák, alázatosan, az ügyetlen lapáttal... Áradás! áradás! Azázielnek elfacsarodott a szíve, mert angyali szíve volt még, megesett minden emberi szerencsétlenségen. Állva maradt a partnál és szóttanul nézte a rengő és pattanó sűrű köröket, amiket a zápor csinált a végtelen folyón. Ó jaj! mi lehet a szándéka az Égnek?

Különös formájú nagy sötét madarak szállottak alacsonyban a víz fölött. Elmosódtak az eső rácsa közt. Messzebb egy óriás, krokodilszerű lény kapaszkodott föl az iszapban. Elhagyott vidék volt ez már egészen! Azáziel a fiaira gondolt. Szinte látta már a mérhetetlen repülő sárkányokat, a lusta nagy ormányosokat, ormóttan agyart, lötyögő bőrt: akik majd meg fognak itten telepedni; akikkel az ő fiainak kell majd megküzdeni. Büszkén képzelte el a harcban fiait, az óriásokat...

A zápor csak pettyezte a vizeket, vigasztalan nyúlt a nagy szürke tenger, de Azázielnek nem volt kedve visszamenni. Az asszonyára gondolt, az *ember leányára*... kicsinyes szemrehányásaira, szeszélyeire, amikkel várja otthon, a nagy szürkességben. Visszamenjen? Ó, micsoda silány ez az élet! Szépek az ember leányai, szemeik szelídek, mint egy planéta alkonya, ajkukon az élet vöröse hívogat.

De a lelkük törpe és önző. Nem a lélek nagy bennük, csak az élet... egy rész az Isten életéből, amelyet Évába lehelt a hatodik napon... egy szikra az örök, meleg, tenyésző életből... Ez az élet csábította az angyalokat, mikor *az Isten fiai látták az emberek leányait, hogy szépek volnának és vettek maguknak feleségeket mindazok közül, kiket kedvelnek vala*... Ez az élet csábította őt is - mivelhogy az angyaloknak nincsen életük, mert ők tiszta lelkek; és megkívánták a meleg, testi életet. És vettek maguknak testet és feleségeket...

Azáziel elfeledte útját, a záport, az eltűnt révészeket... Abolibah szépségére gondolt, amint várta őt, mennyei szeretőjét, ragyogva és sejtelmes vágyakban lihegve a part magas fokán. Önmagára gondolt, arra az időre, amikor először erre a földre szállt, tele szerelemmel és szeretettel az emberek fiai és leányai iránt, kész bebörtönözni magát értük e kicsi csillagon, kész elszenvadni a keserű halált, ajándékokat hozva és áldozatot az egész világnak, angyalésszel még, angyalérzelemmel! Dédelgető reményt hozott e különös fajba, mely földből és Istenből született. Ó, ha a mély és meleg étellel, mely az embernek adatott, angyali Erő és Okosság szövetkezik - mi nem lehet még az Ember fiából!

És most visszaemlékezett Abolibahra, aki útjába állott terveinek - nem gonoszságból, csak kislelkűségből. Aki visszatartotta könyörülő kezét, melyet az emberek felé nyújtott, aki lenyírta okosságának szárnyait... Mert minden perc, melyben szelleme továszallt, hűtlenség volt a Test és Asszony iránt; minden adomány, amit másnak adott, őt rövidítette meg, őt és gyermekeit. És - szép volt Abolibah, olyan szép, hogy mikor elébe állt, semmit sem látott tőle a világból. Még most is szép volt, mert annak az ősidőnek asszonyain nehezen tudott győzni az Idő. Mégis hervadt lassan, mint a rózsa.

Ennek a hervadásnak illata betöltötte a házat, betöltötte Azáziel szívét. Az elpazarolt esztendőök gúnyosan búcsúztak sorban az angyaltól, aki emberré lett. Mennyi mindent remélt

csinálni angyalerővel, egy emberéletben! S mit tett? Asszonyi perpatvarokat simított el otthon jósága szavaival, juhait számlálta esténként és ellenőrizte juhászait és számadóit, határait védte a szomszédok ellen, föl vigyázott nappal a mezei munkára, vagy szilaj fiait dorgálá. Ezzel telt el az egész élete: mindig cél, mindig eszköz; és mindig a holnapra maradt az, amiért mindez érdemes volt...

És a fiai - a szilaj fiúk - nagyra nőttek...

Nákhor és Hárán... Már tudta Azáziel, hogy ők azok, ők az a nagy Holnap, akikre minden maradt, akiktől mindent várni lehet. Már tudta, hogy maga csak eszköz volt, egész élete, embersége eszköz; az angyal embersége, emberi szerelme, hogy mennyei erőt adjon ennek a földi fajtának: - amiből kisudárázott ez a két óriásfiú. Mert nem közönséges emberi gyermekek ezek; hanem mennyei erő lázong és tüzeskedik bennük... És ők viszik az angyal ajándékát az ember fiainak...

...Azáziel egy úszó fatörzsre ülve hajózott át a megdagadt folyón... a túlsó partra, ahol a fiai laktak. Csurog víz volt már, de nem törődött semmivel; köntösének elszakadt szárnya a habokban evezett utána. Áradás! áradás! Mögötte is elködlött már a part: mindenfelé csak víz meg eső látszott; az esőszálak, mint ezer tűszúrás, lyukgatták, hasogatták a zengő vizeket. Úszott, úszott az angyal, mint egy különös folt a sárga vízben és szürke esőben. Mily gyarló ez a szűk, beborult planéta!... Ah, Hárán és Nákhor!...

És aztán, a túlsó szélén, bokáig nyomódott lába az iszapba. És aztán az erdő, a rettenetes fák sötétje borult egyszerre föléje. Micsoda sötétség! Itt a zápor mintha elállt volna, csak valami titokzatos zúgás, zengés, csapkodás üzent felülről, hogy szakad még és veri az áthatolhatatlan lombzatot baljósloán, kérlelhetetlenül. Mintha egy kábultatos vízesés alatt menne el szárazon valaki... És közben titkos surranások, riadt bőgések messze. Az angyal tapogatva követte valamely óriás állatnak kizúzott csapását.

- Ah, Nákhor és Hárán!... Ti most nyugodtan ültök erdei házatokban, az esőtől kopogó cédrusdeszkák alatt; pihen erőtök és nő a záporban, mint a buja vetés... A házatok bizonyosan kész már, szép cédrusdeszkákból; két nagy szarva van, napkelet és napnyugat felé és két nagy udvara; az egyik szarvában lakik Nákhor, asszonyával és harminc rabnőjével, a másik szarvában lakik Hárán, asszonyával és az udvarban vannak a tevék s öszvérek. Köröskörül nagy, tüskés kerítést csinált Hárán, hegyes lécekből, a vadállatok ellen, míg Nákhor a vastag fatörzseket vágta és faragta óriás kezével. Mert óriások ők és elméjük több mint emberi: kiszelik ők a hasznos dolgokat és megismertetik az ember fiaival...

Igy tünődött Azáziel angyal az erdőben és lelke megnyugodott. Eszébe jutottak a szegény révészek, akiknek házat elsöpörte a haragos folyó s gondolata merésszé melegegett. Mért ne tudnának az ő óriás fiai nagy gátakat építeni a folyó partjára és visszatartani angyali erejükkel pusztító útjában? Legyőzni a folyót s megmenteni az embert s ami az emberé?

Az angyal gyorsabban ment s nemsokára világosodni kezdett előtte az erdő. Ott van a tisztás, a fiai háza... De ekkor csodálatos sistergés vegyült bele az eső kábító csapkodásába: mintha millió kígyó sziszegne az irtásban, vagy ezer óriás színá a fogait. Egyre közelebb szólt s már olyan volt, mint egy nagy boszorkánykonyha: fővő üstökkel, tűzre csöppenő, eleven zsírokkal. Az angyal széthajtotta egy utolsó bokornak ágait...

S egyszerre meglátta a sistergés okát. Micsoda látvány volt! Égett, párolgó gerendák sistergettek az esőben.

Finom köd alatt, melyet az eső csinált, romban és üszőkben hevert a gyönyörű cédrusház kétharmada. A deszkák és oszlopok egymás hegyin-hátán, feketén, hamuban: itt-ott egy kis parázs is nyitogatta szemét, amit a hetes eső nem tudott eloltani. És ködlött, és sistergett az

egész. Hol itt, hol ott lett a sziszegő zaj percre élesebbé - mintha egymásnak adnák át a szót a forró, meggyötört fatörzsek - majd meghalkult, pöfögött, bugyborgott; közbengett egy-egy nagy pattanás, hasadás. A tűz és víz iszonyú harca volt ez a szegény cédrusok holtteste fölött.

Az angyal közelebb ment.

Nákhor épségben maradt házrészén dúlás nyomai látszottak. A kerítés kitört, a házhomlok vastag gerendáin fejszecsapások fehér helye maradt. Azázielnek elszorult a szíve. Micsoda iszonyatos ellenség lehetett, aki az ő óriás fiait meg merte támadni?

Nákhor azonban vidáman állt a tárt ajtó mögött. Egy erős vesszőt tartott a kezében, melyhez állatbélből készült ruganyos húrokat kötözgetett.

- Mi történt? S hol vagyon Hárán, a te atyádfia? - kérdezte Azáziel.

- Ah, atyám, örvendj fiad diadalának - felelt Nákhor szemeit fölvetve. - Hárán messze befutott az erdőbe; házát felégettem s szolgálait leöltem. Hetekig kovácsoltam a tervet ellene, mert sok emberrel kellett megküzdenem; s a tűznek engedtem ennen házamat, hogy égni lássam az övét. Ő is készült ám én ellenem; de nem tudott meggyőzni. Most én ölelem az ő asszonyát, ki az enyémet akarta elvenni; fut ő most, s íme én újat gyártottam angyali eszemmel, hogy őt üldözhessem.

És aggódva nézett az ég felé.

- Ez az eső megpötyögőssíti az újamnak húrját. Mondd meg énnékem atyám, hogyha tudod, mi lehet a szándéka az Égnek?

Azáziel nem felelt. Szemei a párolgó romokra tapadtak, melyeknek tetején egy csomó emberi hullát fedezett fel. Az eső vize folyt szét a hullákon és nagy, csúnya, kutyaféle állatok ólalkodtak körülöttük. A házból hallatszott, amint Nákhor szolgálai nehéz kőbaltákat köszörültek és az ajtóban állott az óriás, az Angyalnak Fia, s angyaleszével s óriás kezével újat mesterkélte.

- Ah, atyám! - kiáltott. - Tetőled kaptam ezt az ügyességet. Olyan fegyverem lesz, amilyen még nem volt halandónak!

Ezalatt a menekült Hárán is készült az erdőben. Az eső pedig zuhogott, lassan, egyformán, végtelen; patakokban csorgott ki a sustergő gerendák közül, tavakat csinált a tisztáson, leverte a fáknak lombozatát. Azáziel az égre tekintett; ó ha még egyszer felszállhatna, mint hajdan, szabad és tiszta lélekké lehetne! Az égre tekintett, az esőző égre.

És most már értette, mi az Úr szándéka.

KARÁCSONYI MADONNA.

(Regényes legenda 1907.)

1.

Hármat fordult a nagy kulcs visszafelé s a fakófájú vasas kapu a kőapostolok alatt meg se rengett; a kecskearcú sekrestyés elbicegett a téren. Gyönyörű éjszaka volt; a csillagok azzal a hideg tisztasággal lobogtak, mellyel csak télen tudnak. A nagy góttorony kíváncsian nyujtotta nyakát, mintha tekintetével követné a belőle távozó kucsmás alakokat a szűk mellékutcákba.

A levegő üvegből volt és minden átlátszó s az óraütés hangja mint a kristály csengett.

Karácsony éjjele volt.

2.

Artur lovag házából tivornya zaja hallatszott, döngött a hordó, céda lányok sikolya, duzzadt potrohok nevető rengése. Ezüst serlegek csengése karcolta az éji levegő hűvös üvegét.

De a szent percek egyházi illata bejárta a részeg lelkeket és a lármás csarnokban teológiai vita folyt.

- Mi történhetik most a zárt egyházban és mi érheti, ha ki azt meglesné?

- No ott most öregapád táncolhat halottas gunyában, ha ugyan felnyomhatja levéznuult karjával az ormótlan követ, amire Gerhardus mester olyan hülyének véste rá az arcát.

- Addig igyál hát, míg téged is a kő alá nem dugnak, - ordít egy kicsattanó hatorrú levente.

- Bizonyosan tudom, - mondta Péter Lucentius, a házi pap, és megtágította cingulusát - bizonyosan tudom, hogy ilyenkor asszonyunk, Mária jár egyedül a dómban és a kis fiát viszi fényes karján és mennyei világosság tölti be a hajót. Párisban, ahol az isteni tudományt hallgattam, a halhatatlan Abelardus mester a legmélyebb titkokba is beavatott.

Szűz Mária jár a templomban, ilyenkor, egyedül.

3.

Borfoltok a vastag asztalon, hányásfoltok a lócákon és padlón.

- Én, - mondta Artur lovag - én szeretném látni Miasszonyunkat, amint a templomban járkál, egyedül.

- Azt pedig, aki látja, - mondta Péter Lucentius - azt pedig, aki látja, élve nem marad.

- Majd jön öregapád, - szolt egy másik vitéz - majd jön öregapád és magával hív.

- Most azértis elmegyek - felelt Artur lovag - elmegyek s megnézem. Mert csüggednek a gyertyák és homály szövi be pókhálóval a boltozatot. Ott azonban most égi fény ragyog, azt mondja a barát. Ti pedig disznók vagytok és nem méltók, hogy veletek legyek. És én nem félek semmitől, az öregapámtól legkevésbé, mert ő pipogya volt addig is amíg élt.

- Részeg vagy öcsém - szólt egy nagybajuszú.

- De nem fog bejutni - bizonyítgatta fontosán Bor vitéz. - Nincs ember, aki e szent éjszakán megint kinyissa a templom ajtaját; nincs ember, aki ne félne Istentől.

- A rossz lélek száll bele - jegyezte meg Páter Lucentius.

Jöttek a szolgák lobogó fáklyákkal. S a lankadt vendégsereg Artur nyomában, kivonult a hús levegőre. A lányok sikoltoztak és fáztak. Az izzadt lovagok támolyogtak és félrementek.

Csak Kádár vitéz, aki már nem tudott járni, maradt a teremben. Nem lelte az ajtót s a falnál befogózott egy ős üres fegyverzetébe; azt hitte, hogy pajtás. A rozsdás vassal falbaékelte vasbábu nem bírta a részeg ember súlyát s vele együtt zajjal a földre terült. Kádár csókolgatta s homlokát hűtötte a hús vason s berondította rondaságaival s fetrengtek, mint két disznó. S a koppantatlan gyertyák hanyatló világa hosszú, rémes fénysávokban táncolt ez idilli képen.

A nagy feszület elborult a falon.

4.

- Hé sánta ördög, pokol sekrestyése, szakadna rád az öregpillér, tudom felébrednél.

- Nem, nem tehetem, uraim, nem tehetem, elkárhoznék. Az uraknak mindegy; szegény ember legalább a másvilágon üdvözüljön.

- Ne bántsátok, nem vesszük el tőle a kulcsokat, bűn lenne. Az éj gyönyörű, a tél csodálatos. Nézzétek azt a sok fene párkányt, árkádot, rozettát. Van ám itt mibe kapaszkodni. Az Isten is mászásra teremtette a frankusok templomait.

- Az emberek nem mernek kinézni oduikból, mert hallanak, hahaha! Ki mulathat karácsony éjjelén? Gonosz rémek lehetnek! hahaha. Pedig most pompás ám idekint és jobb a levegő a bornál: hűvös, csillapító.

- Vaj, alszik-e a pap?

- A gonosz lélek szállt meg benneteket - ismételté Páter Lucentius.

- Részeg vagy öcsém és magasan vannak az ablakok. Az első párkányról levisz az ördög és kitöröd a nyakadat.

- De nem igen ivott.

- Nem volt nála jobb tornász a vajda udvarában. Zára várát megmászta egy ostromon.

- Látni akarom Máriát. Milyen lehet? Olyan-e, mint festik?

- Hogy jutsz fel? Hogy jutsz be? Hogy jutsz le?

- Istentelenség. Ne kísértse kegyelmed az Isten.

- Quintus Curius, - vagy Curtius - vagy Sestercius - fránya verje a nevét - megleste az asszonyok sacrificiumát és belecsapott a mennykő. Olvastam a Románusok históriájában.

- A diákok religióját az ördög találta ki. De én nem félek az ördögtől sem. A Jézuska megszentelte Antoniust, aki színről-színre akarta őt látni. Én nem riadok semmitől, hogy a szent Szűzet lássam.

- Mindig ilyen volt. Bolond. - Szólt a nagybajuszú.

- De Antoniusról igazat mond - morogta Lucentius. - Asszonyunk, kegyelmezz! Beléscsallt a Szentlélek úristen.

A lányok vastag keszkenőket terítettek a sekrestyés háza előtti padra és ráültek. »Cseppet sincs hideg - mondogatták. - Nagyszerű a fekete karácsony.« Egy részeg ember az utca mellé dőlt.

- Ez a templom olyan, mint a bábeli torony. Ne mászd meg, ne kísérsd az Istent!

- Az Isten velem van. Milyen tiszta az ég!

5.

A keze egészen áthűlt, amint a márvány tükbe és kőrózsákba kapaszkodott. Végre fenn volt az első párkányon.

- Bim! bam! - az óriási óra ütött a feje fölött. Állt már nagyobb magasságokon, de most szédült. Nem csoda. Nem baj.

Szétnézett. Az ablakok már mind sötétek voltak. A messze dombon látta várát. Lenn a téren az emberek... Istenem! az emberek!

Mindehhez semmi köze. Benn, a kövek mögött más világot sejtett.

A hold élesen sütött és besárgította a köveket.

A kövek egész jó lépcsőt csináltak. A párkányok egymást érték. Az árkádokba megkapaszkodhatott. A rozetták réseibe bedughatta a csizmája hegyét. A kis kőobeliszkekbe meg lehetett támaszkodni.

A félpillérek fejére rá-ráült. A lapos ormokon végigsétált. Ágaskodva fogózott párkánytól párkányig. Nem félt semmit. A meredek támaszkövön nyugodtan imádkozott.

A hold bevonta őt. Messziről tán egy mozgó dísznek látszott, mint egy fali gyík. Mint a dóm zergéje, nem félt semmit.

Egyre azon bámult mily nagy itt ami alul nézve kicsi. A filigrán cifraságok közlől ormótlan kolosszusoknak tetszettek.

Még egy lökés és az ablakot éri. Ó, itt vigyázni kell. A párkány oly keskeny, hogy alig lehet megfogózni. Az ablak vastag festett üveg. Egyetlen kis táblája volt tárva, szellőztetés végett. De azon nem fért be. Az ablak vastag, festett üveg.

Szent Erzsébet volt ráfestve a rózsákkal. Így visszafelé, haloványan látszottak az éles, színes vonalak. Artur alig tudott megkapaszkodni.

Harci csákánya mindig az övé volt. Az egyik kezével kapaszkodott, a másikkal kivette a csákányt. A keze didergett, meredt. Ingott. Visszapaszkodott csákányos kezével. A csákányt leejtette.

A csákány nagyot koppant. Zengett, visszazengett.

Lemászott a csákányért. Nem nézett a mélységre. Vigyázva visszamászott. Teljesen józan volt és számító.

Jól megkapaszkodott, hátravetette a csákányt, és számítva, nagy lendülettel ütött. Szent Erzsébet zuhanva, csörömpölve széthullott.

Rá is hullott fejére; behúnyta a szemét. Mít tesz az?

Bedugta a fejét: sötét volt. Csak a hold szűrődött át a színes ablakokon, kísértetiesen.

Semmi.

Szédítő mélység és magasság. Belép a belső párkányra. Járt-e itt már ember? S ilyenkor? A finoman szótt félhomály elfogja a lelkét. A fenyőforma kőívek egymásra borulnak. A fekete pillérek dús lába ködbe vész. Rejtelem, rejtelem. Az oszlopok árnyai új oszlopok, elfeküdt oszlopok. A köerdő nesztelen. Mily kicsiny az ember. Ime egy befalazott végtelenség. A legszebb, amit földi kéz alkotott...

Ah, szűz Mária, segíts! Nem volt ő már így egyszer? Ült ő már egyszer ezen a párkányon, nézett a homályba. Álmában. Ült ő már itt. Borzasztó, borzasztó.

Ha innen lebukna!

Most feláll, lassan jár, támaszkodik a falhoz. Ott csillár: a párkányszögletéről át lehet lépni a csillárra. Onnan majd látni a hajót, egészen.

Szűz Mária, ne hagyj el! Szent Erzsébet, bocsáss meg!

Milyen por mindenütt.

Miért is jött ide? Valamit látni akart.

A távolban, lent, rezgően izzik az örök mécs.

Most... egy nagy lépés... A nagy csillár meging... hintáz... Ráül a csillárra, szétveti a combját, mint a paripán. Lelógatja a lábát a homályba. Az aranyzsinórba kapaszkodik; az aranyzsinór nem szakad el. Hintáz.

6.

Halk zene, finom fény.

Mária, aranyvirág, megindul az óriás hajóban. Ki tudja, honnan jött, s hová megy? Ki meri kérdeni? Amint közelebb, közelebb jön, a középre árad a fény. Nem éles fény, csak gyöngé és édes s az Ő isteni alakjából árad. A sarkok, a szögletek homályban maradnak. Halk, távoli zene hallatszik, gyermekhangok, s a homályból apró angyalfejek ütik ki magukat, alig észrevehetően, szárnyas gyermekfejek.

Artur szíve dobog s a nagy csillár hintáz.

Az angyalok királynéja jön, jön. Nem a lábával lép, csak leng, tova, leng a holdsarlón. Ez egy fényes fényesarló, fényből a lába alatt. Halkan, halkan leng az isteni alak. Magas és karcsú és szép, olyan, mint egy elefántcsonttorony. Halkan, halkan suhan. A ruhája sötét és mégis fénylő és hosszú és lengő, eloszló. Sötét haja lágyan elomlik. Enyhe dicsfény köríti fehér homlokát.

A holdsugár keresztül-kasul szövi a belsőteret, de ki látja? Az izmos pillérek árnyai eltűnnek.

Mária, tenger csillaga, libeg a lapuló sötétség tengerén. Halkan libeg a pilléردőn, a színes, íves ablakok között. Felhőbe borult fent az óriási bolt. A padsorok titkos angyalkákkal telnek. A magas kóruson, az orgona sípjai között angyalfejek röpködve játszanak bujósdit. Az orgona fehér billentyűin szent Cecília átlátszó ujjai suhannak.

Dalol az angyalnép.

Mária, mennyországnak kapuja, méltóságosan száll. Nagy, fényes keszkenő símán földi Asszonyunk vállait. Áldó szemei ragyogó ablakok, melyeken a mennyországba látni. Hét tör döfi szívét. Mária, Magyarország védasszonya, szeretettel mosolyog.

Ah, a szószék galambja szárnyait rezzenti, halkan csobban a keresztmedence, megelevenedik a szegények bibliája, a köszentek hódolni jönnek Máriának.

Mária, Istennek anyja, karján tartja fiát. Fiát viszi és fiára néz a fájdalmas anya. Szívében hét tör. De az isteni gyermek fényes arca mosolyog. Mária halkan, halkan előbbre száll.

7.

Artur lovagot másnap a kecskearcú, sánta sekrestyés összezúzva találta a kövön, a nagy csillár alatt.

HUSZADIK, HUSZADIK SZÁZAD.

(*Novella semmi más 1908.*)

1.

Úgy képzelem el a tudóst, amint megtagadja magát és a tudományát és így szól magában:

- Nem fogok többet foglalkozni evvel, amit tudománynak neveznek, és ami semmi fontos dologról sem tud engem biztosítani; mert masinákat csinálni, az nem fontos az én lelkemnek és játszani képzelt fogalmakkal nem lehet fontos az én lelkemnek. És nem csak masinákat csinálni való-e az én matematikám és azontúl játék képzelt fogalmakkal? S talán a nagy természet bilincse e matematika s nem csak ruha-e, melyet szűk világom mértékére szabtam? Más világban más volna az egyenes, más a görbe, más a párhuzamos; mért volna igazabb az én egyenesem, jobban párhuzamos az én párhuzamosom? Mert így nekem könnyebb okoskodni! nekem könnyebb masinát csinálni! Ó szűkös konvenció! És mi büszkék vagyunk, hogy milyen szépen összevág minden, amit előre úgy komponáltunk, hogy szépen összevágjon.

Kétszer kettő négy-e? Persze, hogy négy, ha elnevezzük négynek.

És ha a matematika nem igaz, melyik tudomány igaz; és ha a kétszerkettő játék, melyik fontos? Tudnak-e valamit a dolgokról? Nem. Csak érzeteket ismernek; de éppen az érzet a legnagyobb rejtély előttünk. Mi lehet abban a rengeteg s eredményeire büszke tudós könyvben? Sokat áttanultam s alig képzelhetem, mit tanultam bennük. Mi igaz belőlük? ingatag feltevés mind, egyik eszi a másikat; s ha milliomszor megtörtént valami, mi biztosít, hogy milliomegyedszer is megtörténik? Nincs bizonyos törvény és minden tudomány kapujánál ott ül egy kulcsos kis kapus, aranykulcsos, akinek Hit a neve. Minden tudomány rászorul, bár szégyenli őt és szívesen elfelejti, mint meggazdagodott gyerek a szegény szülőjét.

Otthagytok eztán minden tudományt és csak teológiával fogok foglalkozni; a teológia az egyetlen tudomány, amely a XX. században komolyan számba vehető. Ő nem tagadta meg szülőjét, a Hitet, hanem méltó trónra ültette; és míg minden más tudomány hitének alapja okatlan emberi konvenció, a teológia Hitének alapja az, ami egyedül lehet biztos hitnek alapja: felsőbb kinyilatkoztatás. A teológia az egyetlen mai tudomány, amely végső alapjairól is számot tud adni és nem épül ingatag talajon. Agnosztikus korunk kételye minden tudományt fenyeget, egyedül a teológia van vértézve ellene *a priori*.

Való talán, hogy amit a teológia mond, az mind nem igaz; és az is való, hogy voltak idők, amikor az igazságot állították fel a tudományos kutatás ideáljául. De a mai ismeretelméleti kutatások teljesen meggyőztek ennek az ideálnak értéktelen, sőt értelmetlen voltáról. Az a szó *igazság*, csak relatív értelmű s ha kissé mélyebbre nézünk, voltaképp teljesen értelmetlen s az, hogy a teológia tartalma nem igaz, egyáltalán nem ellenvetés arra az állításra, hogy ma a teológia az egyetlen tudomány.

2.

A politikus akkor valószínűleg így fog beszélni:

- Azt mondják, felvilágosodott században élünk és lejárt a vallási viták kora: és én ellenkezőleg azt látom, hogy minden kérdés vallási sarok körül forog meg és érdektelen és színtelen

minden politika, amely mögött vallási érdekek nem állnak. Minden, politika, irodalom, még a tudomány is akaratlan, öntudatlan, vallási szempontok szerint tagolódik, kivált nálunk, Magyarországon; és a vallási szempontok voltaképp az egyedül alkalmasak arra, hogy a tömeg lelkesedését, érdeklődését felizgassák. Hiába, mint az egész világtörténeten keresztül, úgy most is ez az egyetlen dolog, amely minden embert egyformán, igazán és életbevágóan érdekkel, amely minden igazán nagy emberi műre rányomja a bélyegét, minden nagy emberi mű titkos indítéka.

A vallás mindenütt a legizgatóbb téma, majdnem olyan izgató, mint a szerelem. Nem hiába állapították meg a vallás és a nemi élet közötti csodálatos összefüggéseket: valóban a vallás époly mély és titkos értelmű pezsdüléseket hoz a lélekre, mint a szerelem a testre; sőt sok vallási gondolat lehet, amely egyenesen a testre hat gyötrő kéjjel. Minden igazi, nagy művészetnek és költészetnek ez a két műsája van, a vallás és a szerelem; minden ezen kívül unalmas theória. Ez a két dolog az életbe vág; ez a két dolog csinál drámát az életből. Meg kell figyelni, amint egy társaságban a vallásra vagy a szerelemre fordul a beszéd; egyszerre komoly lesz minden; mindenki érzi; hogy valami lényegesről van szó. Halk megdöbbenések és titkos meggondolások, megbánások és előérzetek rezegnek, mint apró koromszemek a lámpafényben. Titkon mindenki a saját életére és halálára alkalmaz minden szót.

Nem tartozom azon politikusok közé, akik csak a politika külsőségeit látják és nem néznek a politika kulisszái mögé, a tömegelemekbe, ahol minden politikának fő-fő mozgatója, az emberek vallása, vagy vallástalansága, szunnyadva is mozog, mint az alvajáró. Ha az igazi politikusnak, aki a nemzetet valóban kormányozni akarja, az iskolában kell kezdeni a dolgát s a tömeg lelkét kell kora gyermekkortól egységes irányban a maga kedve szerint hajlítani, ha az igazi politikus eszközeiben mindig pedagógus, (legnagyobb zsarnokság, abszolútizmus a védtelen lelkeken, igazi Macchiavellizmus, igazi politika minden pedagógia): akkor ma az igazi politikusnak a hitoktatás reformján kell kezdenie: a XX. században ez az egyetlen, erre az erős izgató eszközre, a vallásra van szükség még az ifjú lelkeknél is, ha őket biztosan megformálni akarjuk. S ezt sok mai politikusunk látja is. Micsoda értékes és életre fontos lelki műveltséget is adhatunk ifjainknak, ha nem a vallási műveltséget? A klasszikus műveltség nem érdekli őket; a modern műveltség keveseket érdekel s nem is iskolás gyerekeknek való; a természettudományi műveltség nem műveltség, nem lelki műveltség; és minden műveltség a nagy többségnek haszontalan. Az egyetlen igazán életérdekű modern műveltség: a vallási műveltség.

Más korok ezt tudták.

3.

Aztán lenni kell egy tehnikusnak, aki így beszéljen:

- Az emberi kultúra szerencsétlensége voltaképp ott kezdődik, amikor a könyvnyomtatást használatba hozták; az emberiség szellemi életének igazi gyásznapja az, amelyen az első vasút elindult.

Ezt a tények igazolják.

A könyvnyomtatás elterjedése előtt *volt* kultúra; a világ két legigazabb kultúrája, a görög és a középkori, nem ismert könyvnyomtatást és olcsó könyveket. Az olcsó könyvek a szellemi kultúrának igazi átka. Mióta sok könyv van, azóta nincs könyv, amely az emberi életben eseményt jelentene; nincs könyv nyomós lelki tényező. Az apácaklastrom, melynek egyetlen könyve van, melyet minden apáca már tízszer olvasott, kiolvasva belőle mindent és

beleolvasva mindent: íme a szellemi kultúra ideálja. Mit ér az egyszer olvasott könyv? Mit ér a világban olvasott? *Klastrom*, ez kell a kultúrához; és boldog a szegény gyermek, aki nem kap minden ünnepre új könyvet.

Mint a könyvnyomtatás az irodalmat, úgy semmisítette meg a vasút a művészetet. Mióta gyorsan utazhatunk, hamar látunk sok mindent, elfelejtettünk látni; semmit sem látunk igazán. Mióta ezer tájon járunk, ezer városban, egy tájról, egy városról sincsen hangulatunk. E szép világot behúnyt szemmel járjuk és a dolgok jelentőségébe behatolni nem érünk rá. Minden dolognak mély jelentősége van. Ó, hogy tudtak látni a középkoriak, Dante, a festők, a gót templomok szoborfaragói! A mi képzeletünk nem ér rá feldolgozni látásainkat; így minden látásunk félbemarad; amíg nem tanulunk meg behúnyt szemmel látni, nem tanulunk meg képzeletünkkel látni, addig semmit sem fogunk látni, amit érdemes látni. Látni talán csak klastromban lehet.

Nemde mi tehnikusok az emberiséget legszebb szellemi javaitól fosztjuk meg napról-napra s haszontalan állati kényelmet kínálunk cserébe?

4.

Erről a kényelemtől is lehetne egyet-mást mondani. Vajjon a kényelem ad időt, alkalmat kultúrára? Művelt ember-e, lelkileg művelt, a kényelmes ember, a küzdéstelen? Ez a Nietzsche-féle *utolsó ember*, akinek jellemrajzát megírta már Nietzsche. De én képzelek egy orvost, aki így gondolkozik:

- Egész életemet a testi szenvedések enyhítésének szenteltem és most kérdelem, tettem-e valami hasznosat? A haláltól senkit sem menthettem meg; legfeljebb néhány keserves órával nyújtottam életét. A minden szenvedésnél nagyobb szenvedést, a lelki szenvedést nem enyhítettem soha. Jó keresztény létemre nem tettem az evangélium szerint, mert csak a test baját néztem és a leiekét megvettem. Pedig a században, amelyben éltem, azok voltak a legnagyobb betegségek, amelyekre azt mondtam: »Semmi! *csak* idegesség.«

Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyerné, lelkének, pedig kárát vallaná?

»Csak rögtön orvoshoz menni!« - azt mondtam mindig - »Őszintének lenni az orvoshoz, mint a gyóntatóhoz!« De adhatta-e az orvos azt a megnyugvást, amit a gyóntató ad annak, aki hisz? Nem nyugtalanságot adott-e gyakran, kétségbeesést, vagy gyanút és új képzelődéseket? És aki vétkezett a test ellen, bűnének tudatát az orvos még terhesíté önnön büntető szemében, az orvos, aki naponként vétkezett a lélek ellen, mondván:

»A fő a testi egészség és ettől függ a lélek. *Mens sana in corpore sano.*«

Holott, ami a testnek egészség, a léleknek szegénység.

5.

Igy szól Paul Verlaine a költő:

Je ne veux plus aimer que ma mère Marie.

Minden egészséges szerelem állati, minden beteg szerelem emberi alacsonyosság. Az egyetlen igaz, beteg és mégis tiszta, magas szerelem Máriáé, aki nincs e földön, nincs e földön!

6.

Egy hölgy, nagy dáma, akinek teste minden kéjben fürdött, lelke ismerős minden finomsággal, így szólna, így szólna:

- Vinnék neki alabástrom edényben nárdus-kenetet s szent, fehér lábára tékozlanám. Ó e szent fehér lábak, melyek napfényt párolognak! Kitárt szent kezeinek fehér ujjából arany sugarak nyúlnak, nyúlnak a végtelenbe. Sebeinek vérébe mártanám ajkamat, lennék az ő jegyese, hadd vonna be, szorítana fehér palástja alá. Mindent szeretek, ami nincs; hadd áztassam ki elégületlen testem az ő lelkének vizében. Ágyamba fektetem, holtan és fehérén, piros párnák közé és melléje fekszem örökre. Sohasem akarok felkelni többé, a palástját magamra húzom és örök kéjben mozdulatlanul fogok alatta feküdni örökké. És a gyönyöröm nem marad meg a palást alatt, hanem lassan-lassan kiárad és elborítja az egész világot, mint forró aranyfolyó, és semmi más nem lesz a világon, mint ez az én egyetlen, örökös, egyforma gyönyöröm.

7.

Ezeket a jegyzeteket találtam egy hitetlen embernek az írásai közt, aki nevezetes volt képzeletlenségéről és paradoxonjairól. Protestáns volt, de azt tartotta, hogy a katolikus ma az egyetlen valóságos vallás, és hogy az olyan vallás, amely részben lemond a tekintély legmagasabb elveiről, és a változhatatlan dogmák legszigorúbb fegyelméről, nem méltó a vallás magasztos nevezetére. Ő pedig azt tartotta, hogy a vallás a legmagasztosabb, sőt egyetlen mozgatója az emberi szellem egész életének, bár maga, amint mondtam, teljesen hitetlen volt. A XX. századról és a történet jövőjéről igen különös fogalmai voltak, melyekre az előző lapok némi világot vethetnek. Azon reményben, hogy a magasabb olvasókat érdekelni fogják ennek az excentrikus, de kétségkívül nem ostoba embernek gondolatai, vagyok bátor azokat a nagyérdemű közönség elé bocsátani.

MESE A DECAMERONBÓL.

1.

Alig ismerek történetet, amelyből a vágyakozás csodája, és mindaz, ami talán legizőbb az asszonyi lélekben, olyan csodálatosan előcsillogna, mint a Lisetta de ca Quirino pikáns történetéből. Elmondom, noha elmondta volt a ledér mester Giovanni Boccaccio ezelőtt ötszáz esztendővel vidáman és ötletesen; újra elmondom, mert úgy tetszik nekem, hogy ezt a mesét nem vidáman és ötletesen kellene elmondani. Hanem kellene benne valaminek lenni, ami úgy villogjon az ostoba asszonyka históriájában, mint nevető arcon egy pár szomjas és szomorú szem.

2.

Volt tehát, nyájas hölgyeim, Imolában egy romlott életű és rossz erkölcsű ember, Berto della Massa a neve, akinek viselt dolgait annyira ismerték már Imolában, hogy nem a hazugságot, hanem az igazat is alig akadt, aki higgye neki. Azért is mintegy kétségbeesve, Velencébe, minden romlottság székhelyére kötözött és mintegy marva a lelkiismeret furdalásaitól azokért, amiket annakelőtte tett volt, a legfőbb alázatosságba öltözködve és mindeneknél inkább katolikusnak mutatva magát, fogta, beállt barátának és nevezteté magát frate Alberto da Imola néven. És ilyen köntösben látszatra szigorú életet kezdett élni és ajánlani nagyon a bűjtöt és penitenciatartást és ő sem evett húst és nem ivott bort, amikor nem volt kedvére való. Így bizony az történt, hogy a hétvárosra szóló huncut gazemberből nagy szent prédikátor lett, anélkül persze, hogy a bűneit elhagyta volna, amikor ugyan titokban művelhette azokat. És hogy már pap lett, mise közben az oltár előtt, ha sokan látták, olyanokat könnyezett az Üdvözítő kínszenvedésén, mint akinek a könnyek kevésbe kerülnek, ha akarja. És szónoklataival és könnyeivel rövid idő alatt úgy megtetszett a velenceieknek, hogy kezdtek az emberek hozzá járni és mintegy ő lett a legtöbb testamentumoknak kommisszáriusa és depozitáriusa és sokak dénárainak őrizője és tanácsadója és gyóntatója az embereknek és kivált a hölgyeknek, akik mindig szeretik, ha csinos fiatal papnak mondhatják el legtitkosabb bűneiket.

3.

És így történt, hogy egy fiatal asszonyka, bambácska szegény és libácska, akinek Lisetta de ca Quirino volt a neve, egy nagy kereskedőnek a felesége, aki Flandriában járt a gályáival, elment más hölgyekkel gyónni ehhez a szent testvérhez. És amint a barát előtt térdepelt, hát velencei asszony lévén és azok persze mind hívságosak, azt kérdezte tőle a gyóntató, hogy nincsen-e valami szeretője. És tagadó feleletet kapván, megint kérdezte, hogy hát nem vágyakozna-e rá; mert bűn még a vágyakozás is. Amire az asszonyka megsértve így felelt:

- Ej, *messere lo frate*, nincsenek szemeid? Talán úgy tetszik neked, hogy az én szépségem is olyan, mint más asszonyé? Volna bizony minden ujjamra kettő, ha vágyakozom rá, de az én szépségem nem arra való, hogy egy ilyen-olyan szeresse.

Frate Alberto azonnal látta, hogy az asszonykának a hiúság megzavarta az eszét és elhatározta, hogy hasznára fordítja dőreségét; mert csakugyan szép volt és kívánatos. De megtartóztat-

ván egy időre vágyait, a barát, csakhogy szentnek mutassa magát, elkezdé gáncsolni őt, mondván, hogy ez vakmerő hiúság és több efféléket; amire az asszonyka azt mondta, hogy ostoba és nem tudja mi a szép. Erre frate Alberto nem akarván őt nagyon megzavarni, feloldozta és elbocsátotta a többiekkel.

4.

Tudni kell pedig, hogy madonna Lisetta minden hiúsága mellett is erényes asszony volt és míg a férje kincsekért járt túl a tengeren, ő a napjait ájtatos imában töltötte. Egyszer is, egy reggel, éppen az imazsámolynál térdelt, mikor megjelent a szobában frate Alberto, térdre esett az asszony előtt és így szólt:

- Madonna, bocsáss meg azért, amit vasárnap a szépségedről beszélve mondtam, mert ugyan-csak megkorbácsoltak érte aznap éjjel, hogy fel se tudtam kelni a fekvőhelyemből, csak ma.

- És ki korbácsolt meg így? - kérdezte az asszony.

- Megmondom - felelte frate Alberto. - Amint az éjet szokásom szerint imádságban töltöm, hirtelen nagy fényességet látok a cellámban és amint felnézek, hogy mi az, egy csodaszép ifjút látok odafönn egy nagy bottal, aki megcibálva a csuklámát és leteperve a földre, úgy megrakott hogy minden csontom ropogott. Aztán, mikor megkérdeztem, hogy miért bánt, így felelt: »Mert gáncsolni merészelted madonna Lisetta mennyei szépségeit, akit én Istenen kívül mindennél jobban szeretek.« Erre kérdeztem: »Ki vagy te?« amire azt felelte, hogy Gábor arkangyal. »Óh uram - mondtam ekkor - kérlek, bocsáss meg nekem.« És ő akkor így szólt: »Megbocsátok neked, egy feltétel alatt. Menj hozzá és kérj tőle bocsánatot; és ha nem bocsát meg, visszajövök és úgy ellátlak, hogy arról koldulsz, míg élsz.« És amit azután mondott, nem merem elmondani, míg meg nem bocsátasz.

Hallván az asszonyka a szent ember szavait, csodálatos öröm és nevezhetetlen képzeletek keletkeztek benne és úgy érzé, hogy a szíve dobog. És így szólt a baráthoz:

- Szívesen megbocsátok, ha elmondod, amit még mondott az angyal.

- Madonna, - felelt frate Alberto - miután megbocsátottál, szívesen elmondom; de figyelmeztetek, hogy azt, amit mondok, őrizkedj elmondani akárkinek a világon, ha nem akarod elrontani minden üdvösségedet, mert áldott vagy te az asszonyok között. Gábor angyal azt mondta: annyira tetszel neki erényeiddel és szépségeddel, hogy többször leszállt volna már hozzád, de nem akart halálra rémíteni. Azért most velem üzeni, hogy eljön hozzád egy éjjel s veled lesz egy darabig; és mivel ő angyal és angyali formájában meg sem érinthetnéd, azt üzeni, hogy, a te gyönyörűségedre, emberi alakban akar jönni és hogy üzend meg neki, mikor jöjjön és kinek alakjában s jönni fog; azért mondtam neked, hogy áldott vagy te az asszonyok között.

5.

Messer Giovanni Boccacci elbeszéli még, hogyan kérte meg a szent szerzetes az asszonyt, engedné meg, hogy az angyal az ő testében jöjjön; mert akkor az angyal kibocsátaná az ő lelkét a testéből és a paradicsomba bocsátaná, s amíg az angyal volna a testében, addig a lelke a paradicsomban mulatna.

- Jól tudom, - mondá - hogy te, madonna, mint erényes nő, az angyalt férjed testében látnád legszívesebben; de férjed messze van, sok tengeren túl s idősebb is már, hogysesem az angyal

nagy lelkének súlya (mert a lelkeknek is súlyuk vagyon) meg ne viselné testét. Azért merlek kérni, tedd meg nekem ezt a szívességet. És hagyd nyitva az ajtót a csatorna felől, hogy az angyal, emberi testtel, be tudjon rajta jönni.

*

Madonna Lisetta dobogó boldogságban és szent félelemben töltötte az egész napját. Ez a fiatal és erényes asszonyka, akinek kopasz és folyton utazó férjében vajmi csekély gyönyörűsége tellett és aki ostoba ájtatosságában más lovagokra ránézni sem mert: voltaképpen mélyen szerelmes lehetett, önmagába és önnön nevezhetetlen és öntudatlan vágyaiba. Szerelmes lehetett a mennyországba, Krisztusba és az angyalokba, szent Sebestyén vérrózsás testébe és mindenbe, ami nem sejtett, földöntúli kínszenvedések és gyönyörök képzeletét keltette fel tudatlan és szomjazó lelkében. Ez az, amiről messer Boccacci nem beszél. Ez a tudatlan, társnőitől is kigúnyolt és elvonult asszony úgy érezhette már serdülő korától, hogy őt a menny magas érzésekre és túlvilági gyönyörökre szemelte ki. Senkinek sem mondta, talán magának sem: de benne éghetett valami, mint titkos lidérc a rejtett barlangokban; s tudatlansága csak táplálta lelkének tüzeit. Mikor kielégíthetetlen és megfoghatatlan vágyak kínozták a testét, azt képzelte, hogy senkinek másnak nincsenek ilyen vágyai és hogy ez a mennyország vágya és nem is földi eredetű. Mikor tükörben látta rejtve lobogó testét, úgy tekintette magát, mint a bibliai nőket, akikről a papok beszélnek, emberek lányait, akikhez angyalok jártak szeretkezni. És szent Márk padjain, vastag pillérek tövén, nagy gömbölyű arany és barna bolthajtások alatt gyötrelmes és félelmes annunciációkat képzelte ki a lelke.

És nekem úgy tűnik fel, hogy e kinevetett asszonyka történetében a legmagasabb és legmerészebb, a legnevezhetetlenebb és legszentebb asszonyi vágyaknak véghetetlen tragédiáját kell érezni. Képzeljük el őt úgy, ahogyan messer Giovanni nem képzelte el, azon az estén, ott ülve a kis palazzo erkélyén, ahonnan belátni a messze csatornát, és várva az angyalt, Gábor angyalt. Arany holdvilágban fürdik a zöld laguna, s arany hold fürdik a zöld lagunában. Messze sejtett dalok kóvályognak a rebegő levegőben és csodálatosan fekete gondolák pihegnek a vizen. Messze pihegnek a gondolák, míg szemközt tarka palazzók idegesen libegő tarka, nagy árnyfüggönyöket bocsátanak a vízbe, keleti függő szőnyegek gyanánt. A lóhereíves ablakok szeszélyes márványcsipkéit hófehérre mossa a holdvilág és kikékíti titkos kékítővel. Ezüst sugarak, kék árnyékok; s vizek zöld selyme szellőtlen suhog. S harang, harang, esteli harang; levegősfejű karcsú tornyokból langy esti imádság. Imádságok és vágyak és messze vizen pihegő fekete gondolák.

És a tudatlan asszony ott ül a lóhereíves ablakok mögött mennyei vágyakkal és várja a mennyei angyalt, aki őt szereti. Rettenetes sejtelmek és félelmek futkosnak testében és az arca kék, mint a csipkés ablakívek falakon elfekvő holdvilágos kékséges árnyai; mert nincs igazi vágy félelemtelen. Hófehér ruhát öltött madonna Lisetta és a hófehér ruhát megkékíti titokzatos kékítőjével a hold. És amint minden cifra ívnek megvan a falon árnya, minden messze fénynek megvan az árnya az asszony lelkében és olyan e lélek is, mint a ca'Quirino, mint egy titokzatos kis palazzo, amelybe cifra íveken át hull be a hazug hold ezüstzáporával. És félelemben remegve gyötrődő gyönyörrel dobog az asszony vágya messze fények és túlvilági gyönyörök felé. Mennyei angyalok felé, akik leszállnak a föld kiválasztott szépségű leányaihoz, hogy mintegy megszentelt edényekbe beléjük rejtsék szerelmüknek mennyei italát. Leszállnak a menny lovagjai, mennyei méhek, mennyei mézzel és üdvözlik a föld megvetett, tudatlan leányát.

- Üdvözlégy! - mondják. - Áldott vagy te az asszonyok között.

6.

Madonna Lisetta halavány volt és egy képre gondolt, egy képre, melyet egy templomban látott, s amelyen le volt pingálva a fehérruhás halavány Mária, aranycsillagos kék függöny előtt és szemben az angyal, lovagi ruhában, aranyos sarukban és egy fehér liliomszálat tartva a kezében. Madonna Lisettának úgy tetszett, hogy érzi a fehér liliomnak szédületes, kábító illatát és úgy tetszett, hogy látja az angyalt, lovagi ruhában, és az arca frate Alberto arca volt.

Az esti harangok elhallgattak és ünnepélyes nagy csönd borult a lagunára, - csupa várakozás - mikor a fekete gondola megállott a kis kapu előtt és kiszállott belőle frate Alberto lovagi ruhában. Vala pedig frate Alberto szép testű ember és erős és derekasan állott a lábán, - így írja messer Giovanni Boccacci. És mikor megjelent a kékfüggönyös ajtóban és arcára csipkézte a holdvilág az ablakív apró mintáit, madonna Lisetta remegve és gyönyörben térdre hullt előtte. És az angyalok lovagja beszélni kezdett neki a mennyország elképzeltetlen gyönyöreiről. Gyönyörökről, melyeket szem nem látott, fül nem hallott; melyek úgy öntik el a testet, mint a tűz az olajos forrást s úgy gyújtják fel a lelket, mintha villám csap az Isten házába. Földöntúli örök gyönyörökről, melyekért édes a halál, melyek megállítják az időt, mint Jósué a napot és megsemmisítik a világokat. Rettenetes, nevezhetetlen gyönyörökről, milyeneket a régi istenek éreztek és éreznek fönn a szentek és angyalok.

És bizony, madonna Lisetta lelke és teste a mennynek minden kését átérezte egy holdas éjszakán és röpiült szárnya nélkül és az örömtől túlvilági kiáltásokra fakadt és áldott volt az asszonyok között.

*

Történt pedig, hogy idők múltával a szép asszony férje kincsekkel megrakva hajóit, megérkezett utazásából és meglátva a feleségét (ez a dolog nincs benn a messer Boccacci történetében), így szólt hozzá:

- Ó kedves feleségem, mennyire megváltoztál. Az arcod mint az estétől reggelig kinyílt virág és a szemedben titokzatos tűz ég. Az utánam való epekedés tisztított-e meg, mint tűz az aranyat és kicsiszolt, mint gyémánt a gyémántot? Ó mennyire szeretlek! Mennyire örülök, hogy végre behajthattam a pénzemet Flandriában és ismét melletted vagyok. Nagyobb gyönyörűséggel foglak ölelni, mint mikor első ízben jöttél a palotámba.

De a szép asszony áhítattal azt felelte:

- Ó uram, bocsáss meg, de többé nem vagyok a tied és földi csókoké. A mennyország jegyese vagyok és Gábor angyal talált méltónak a szerelmére. Gábor angyal szállt le hozzám egy szent ember képében és földi szerelem többé nem lehet az enyém.

- Ki az a szent ember? - kérdezte a kalmár.

- Frate Alberto - felelte madonna Lisetta.

Erre a kalmár a legnagyobb haraggal kiáltá:

- Pusztulj előlem, gyalázatos teremtés, aki házamat és nevemet beszennyezed undok bűneiddel. Látni sem akarom többé a te pokoli szépségedet. Pusztulj azonnal, ha nem akarod, hogy a kutyák korbácsával verjelek ki.

De madonna Lisetta mosolygott:

- Én elmegyek uram; és ha fázom és éhezem és ha ütlegetek szenvedek, az mind gyönyörűség lesz immár nekem, miután az angyal leszállt hozzám egy szent ember alakjában és áldott vagyok az asszonyok között.

7.

- Hazugság, és hazudik a holdvilág, - mondjátok - mert nem az angyal jelent meg a szent ember alakjában, hanem a szent ember jelent meg az angyal alakjában és elcsábította a menyecskét.

De a hit üdvözít és ami madonna Lisettát illeti, ő valóban nem láthatott mást, mint Gábor angyalt és valóban nem érezhetett mást, mint földöntúli, szent gyönyöröket. Ez a tudatlan asszony, akit megvetettek a szentek és kinevettek a kicsapongók, talán szentebb volt és kicsapongóbb, mint akármelyik asszony, szentebb vágyakkal és égőbb kéjekkel. Ő valóban nem frate Alberto szeretője volt, hanem angyalok szeretője, angyali szerető. A két legnagyobb dolog, ami a lélekben lehet, vallás és szerelem, ölekezett tudatlan lelkében, mint két angyal a felhők között. Megcsalt, kinevetett voltában boldogabb és becsesebb életet élt, mint akik megcsalták és kinevették. És gúnyolhatták, büntethették, bánthatták; de nem vehették el tőle azokat a perceket, amikor áldott volt az asszonyok között.

NOVELLA AZ EMBERI HÚSRÓL ÉS CSONTRÓL.

Szórakozni akart, színházba ment. Nagyon ideges volt már hónapok óta. Maga se tudta hogy mi leli. Olykor egy-egy pillanatra szinte elsötétült előtte a világ. Máskor meg mintha nagyon is élesen látott volna; úgy tűnt föl neki, mintha belátna a dolgok belsejébe és a veséket vizsgálná. Nagy fényel és nagy elkáprázódásokkal akart erőt venni a szemeinek ezen a különös meglepetésein. Az operába ment. A nagy nézőtér pompás fényben úszott. Egy híres külföldi balletkar vendégfellépte volt. A közönség gálában: a hölgyek fehér meztelen vállai vakítottak a frakkok fekete hátai közt.

Leült helyén, látcsövét igazgatta és szórakozottan nézte őket. Néhány sorral előtte, nagy kápráztató selyemkehelyből buja, telt vállak széles virága duzzadt ki. Egy pompás, gazdag, epikus nő ült ott, a fölösleges selymek és dúsan alápárnázott fűrtök keleti grandezzaival. Lovagh szeme megakadt ezeken a vállakon. Egy darabig elfeledkezve nézte őket. Akkor egyszerre mintha szédülés fogta volna el. Elsötétült előtte a világ. A fényes nézőtér egy nagy zsongó, kavargó félhomályos mély ürré lett szemeiben. Fent, az ür fölött mintha sötét paraszsa, szétlapult csillagok és üstökösök pörzsögtek és hunyorogtak volna. Ebben a sötétségben csak a nagy, idegen asszony válla világolt fehéren, mint óriás holdvilág. Egyszerre ez a holdvilág is homályosodott. Sötét, különös foltok jelentek meg rajta, kemény és szögletes foltok, sötétebbek és kellemetlenebbek, mint a hold foltjai. Olyanok voltak, mint a Röntgen-fotográfiákon a csontok képe. Lovagh különös ijedelemmel érezte őket, bár hasonló dolgok mostanában többször estek vele.

Azonban csak egy pillanatig tartott az egész. Futó szédülés volt. Egy pillanat - és megint fényárban úszott az óriási terem, a zenészek lenn hangszerüket próbálgatták, a publikum gyűlt, újonjottek pózolván lépkedtek le a széksorok közti futószőnyegeken, a páholyok szögletes ajtai nyílogtak; aztán megint sötét lett, most a lámpák is kihúnytak, a zaj is eltompult.

- Ez már becsületes, *objektív* sötét - mondta magában Lovagh.

Halk, de sötét és buja zene rítt föl a függöny előtt. Az emberek százai ott ültek a sötétben és elcsöndesedve nézték a sötétkék bársonyt. Igen, egész sötét volt, csak itt-ott, fenn a karzaton, erkélyek alatt látszottak a külső folyosók sivárabb falai szegényes lámpafénnyel besárgítva. A páholyokban női fejek gazdag silhouettejei árnyképekké váltak. A mély orkesztrából a nagyhasú csellók vékony, ideges nyakai erdősödtek fel a színpad elé, mint állatkerti vermekből furcsa, idegen struccnyakak. S a verem mélyéből a fojtott, vastag erotikus zene, mint exotikus párzó állatok fájdalmas, kéjes rívása sikongott.

Lassan szétvált a függöny s kiömlött a fény a színpadról: kilebbentek a táncosok. Férfiak voltak, hajlékony macskaemberek, kéjes, lomha vággyal nyujtogatták ütemreszokott kezeiket és lábukat. Olyanok voltak ezek a kezek és lábak, mint egy afrikai növény hosszú kúszós indái, melyek végük felé vékonyodtak s melegedő viasztagok gyanánt beleolvadtak a levegő forró fényébe. A színpad különben is egy őserdő tisztását ábrázolta nagy, egyenes, világosbarna, vastag, festett fatörzsök ritkás rácsozatával a mélyén. A fák koronájának tetejét már nem is lehetett látni; az alján csak gyéren volt zöld szín, hanem nagy, hosszúkas sötétbarna gyümölcsök csoportban csüggték alá, olyanok, mint a szentjánoskenyér, csakhogy sokkal szélesebbek és hosszabbak. Minden különösen széles és lapos volt ezeken a fákon, a törzs, a halványzöld levelek, a gyümölcsök.

A fák előtt tág, síma padló volt, azon suhantak a könnyű férfiak. Karjaik mint vékony ángolnák úszkáltak a légben, nagy vágyakozással lengett és nyúlott ki az egész testük. És egyszerre csak berepöntek a nők, vékonyak, üdék és rózsaszínűek. Hajlott a testük, mint szélben a

vékonzárú és dús-kelyhű virágok. A férfiak néma megadással lenyügzőve nyujtottak feléjük a zene csöndjében. S kis harangok kezdtek csilingelni a zene csöndjében és a táncosnők kicsi pörgő lábait játszani kezdték a habos, harangos fodrokkal. A fodrok tapadtak és hullámoztak selyemvíz gyanánt, e fodrok tengere öntötte el a színpadot, fürgén villogtak közte a fehér lábacsok.

Egyszerre szétvált a tenger és az őserdő közepéből elősurrant valaki, aki mindenkinek királynője lett. A zene is vörösebb lett, amint ő besurrant, vörös zenében úszni jöttek az ő mozdulatai. Kéjes leséssel és csalással nyúlkáltak elő és bontakoztak ki e mozdulatok, mert csodálatosan be voltak bonyolódva láthatatlan és látható fátylakba. A zene egyre sötétebb, hangosabb lett, a táncosnő mozdulatai merészebbek, szabadabbak. Mint aki kínnal, hősiességgel győzné le szemérmét, mindig új fátylat vetve el testéről; - de a fátylakat nem vetette el, csak mozdulatai lettek egyre meztelenebbek. A ruhák, a fátylak buja, bő áradással, zsarnokian ömölve, hullámozva, usztatva, fojtva ölelték a testet, de a test ereje kiáradt ez eleven habokból és minden kis mozdulat új üzenet volt valami belső, meztelen szépségről.

Keleti köntös volt, bő piros és zöld ruha, de ezek az erős színek csak rejtve és tompán izzottak az ezerféleképpen összebonyolódott halvány fátylak alatt. Ez volt mégis a legerősebb színfolt az előtérnek rózsaszín fátyoltengerében, a világosbarna fatörzsek előtt. S amint a táncosnő mozdulatai egészen lázadókká lettek és türelmetlenek, kezei táncoltak a mellén (a zene is mindig idegesebbé vált), végre hosszú várás és akarás után hirtelen szétnyitá a legfelső fátylat (amely emlőin keresztül vala) és két kimeztelenedő karjával vállai fölött magasan széttárta. Ekkor köntösének élénkülő színfoltja oly égetővé vált, hogy az egész színpad megzavarodott, a rózsaszín tenger felkavarodott és elöntötte az egész előteret. Egy darabig semmi sem látszott ki közülök, csak két felnyujtott női kar és a magasra tartott hosszú fátyol, melyért kis kezek dobálva kapkodnak fel, és úgy tartják fenn a magasban a le-lehullót, hirtelen ideges, nyúlkáló villanásokkal. Úgy villognak fel ezek a kis kezek, mint a fényes halak, ha cicázva ki-kiugrálhatnak a tenger vizéből; mint a zenének egy-egy váratlan felsikkanó, éles üteme.

Kétoldalt - a színpad két felén - kiszüremlett az eltakart mélyből a férfitáncosok szürke selyemruhás tömege, mint homok a parton.

Egyszerre a két felnyujtott kar eleresztette e fátylat, középen szétvált a rózsaszín tenger, és gyorsan, mint forró sugár előnyilalt az égető színfolt. Megint egy fátyolt vetett és tépett le és hátradobta (a zene bugyborgott); és megint, a harmadikat (a zene bugyborgott). És megint, és megint (és a zene megint és megint bugyborgott). Ez a kezek tánca volt, a tépő kezeké, és a kebleké, melyek dagadtak és szabadultak, és duzzasztották a fátyolok alól vörös takarójukat és a fátylaké, a fejlő, röplő, halvány fátylaké. És végre csupaszon maradt az utolsó fátyol, a vörös fátyol, színének egész keleti bujaságával, tüzes szemérmétlenségében. S ekkor a derék tánca hirtelen megszűnt, a karok lankadva szétestek, mozdulatlan maradt csípőn felül a nő, mint egy vörös fátyollal becsavart szobor. És a rejtett lábszárak hullámozása kezdődött el újra, először halkán, majd egyre izgatóbban és szabadabban; forogtak és kavargottak a titkos fehérségű combok és bokák a finom szoknyák levelei közt, mint egy kettősnyelvű harang nyelvei, mint a két sápadt boszorkány, akikről a francia költő beszél, akik bűvös italt kevernek egy mély homályos üstben.

És most megint megrándultak a kezek: letépték az utolsó fátylat, a vörös fátylat is. Ekkor meztelen állott a kebel, csak keleties ékszerarmatúra hálózta be, bronzfényben csillogó. A szép, erős vállak inasan feszültek a felnyúló karok felé. Az emlők szelíd lankával születtek és kedves szemtelenséggel meredtek bele a világba, kemény, csillogó és hideg drágaköves földük alatt. Az ágyékok enyhén ereszkedtek lefelé, ahol az első pehelyárny sejtelve veszett el a szoknyák tengereiben. S hirtelen a szoknyák tengere meghullámozott, habozva kavargott a

boszorkányüst s váratlan kivillant a selyemszirmok leveleiből egy egész szép lábszár, meztelen végig a pompás, fehér gömbölyű húszszlop, melyet maga az Úristen esztergályozott.

És ebben a pillanatban borzasztó dolog történt. A színpad szélső részei elsötétültek, a szép és már-már szinte meztelen test átvilágodott, keresztül süttött rajta a fény, húsa áttetszővé vált és különös kemény, szögletes, sötétszürke vonalak kezdtek átütödni rajta. A hús egyre finomodott, olvadt, mint a viasz a gyertya előtt. Végre már csak úgy terjengett a váz körül, mint árnyék a magva körül: s a váz vékony és visszataszító vonalai mind élesebben piszkosodtak ki a közepéből.

Lovagh azonnal megismerte a Röntgen-ábra vonalait. Még homályos volt a rajz, de már láthatta a szép vállakon és mellen keresztül a háromszögű lapockákat és a bordák abroncsos skatulyáját. A kerek has mintha egészen kiolvadt volna és csak a bütykös, hajló gerincoszlop tartotta tüskés csigolyáival a mellkas szellős emeletét. Ez volt a darázsderék: a szép asszony teste ízekké törött, mint egy csúf rovaré. S a meleg, puha bársonyöböl, a kéjes csípők közt durván kiütöztek a medence szakadozott kapcsos falai. A karok és a lábszárak közepébe vékony bunkós csontok és sípcsontok rajzolódtak bele. A lábak és a kezek öt-öt hosszú, ívelt csonttá csillagoztak szét, mint a tyúkláb. S amint felnézett Lovagh, im a szép fejen keresztül megjelent a vigyorgó koponya csúf állkapcáival, mintha bizonyos pornográf képeket a fény felé tartasz, a legszebb toiletteken át meglátod a legpörébb csupaszságot.

Ah, igazán ez a legpörébb csupaszság: a csontok csupaszsága!

Lovagh szeme pár pillanattal mintegy megbüvölve meredt az iszonyú képre; aztán hirtelen, idegesen elfordítá fejét és a többi táncosok csoportjára nézett.

Mily borzalom! Mindenfelé, amerre nézett, csupa csontvázat látott. A legkülönbözőbb csoportokban, állva, térdelve, guggolva, röpülve, táncolva az ordas, iromba, vázaknak egy rettenetes karneválja, melyek körül halk háló és átlátszó légkör gyanánt, alig sejthetően úszkál az élő húsnak homályos emléke. Valóságos *danse macabre* volt ez: a düllyedt bordák, bütykös tibiák és pisze halálfejek orgiája. S az idomtalan csontok kecsesen hajlongtak, és zörgésüket szinte lehetett hallani a hazugul édes muzsikán keresztül.

Lovagh feje megszedült erre a látványra. Egy pillanatra egészen elsötétült előtte minden s agyában a vérnek különös forgását érezte. Kibukkant alóla a világ és elapadt szemeiből a fény. De alkalmasint újra csak egy pillanattal tartott az egész. A zene ebben a pillanatban adta ki lelkét hangos akkordokban, utána sértő csattanással lövelt fel a taps, Lovagh felrezzent, szemein, fülein zúgva tódult be az igazi világ. A nézőtér lámpái kigyultak, a függöny most ereszkedett össze, az emberek felkeltek helyeikről, minden olyan volt, mintha semmi sem történt volna.

Lovagh is felkelt a helyéről, kiment. A ruhatárban kiváltotta kabátját, kiment az utcára. A hideg levegő nagyon jól esett neki. Gondolkozva lépkedett a fagyos aszfalton. Mi volt ez? Mi ez? Mi ez minduntalan?

Elmondja az orvosnak? Az orvos mintha nem sokat adna erre az egészre. Legyint rá: ideges képzelődés. Vagy csak belé akarja ezt szuggerálni? Szuggesztióval akarja meggyógyítani? Nem! Ez nem lehet képzelődés. Különb... Tegnap a doktor is megvizsgálta a szemét. Nem mondott semmit, de valóban, a szemét is megvizsgálta.

Látási zavarok, azt mondják, nagyon gyakoriak ideges embereknél. De az ő látomásai valami egészen különösek, különösen objektív jellegűek. Már eddig is érezte ezt, de még sohasem volt ilyen tiszta és éles. Hogy lehet ilyen pontosan, homály és ügyetlenség nélkül *elképzelni* valamit? olyan ritkán látott, rajzolni is nehéz dolgot, mint *ezek?*

Egy pillanatra szinte elnevette magát. Röntgenszemek! Ha valóban a szemidegek baja ez: minő orvosi szenzáció!

- Köszönöm az ilyen szenzációt - mondta egészen fenhangon, mintha az élesen kiejtett gondolatra önmagának figyelmét akarta volna felhívni.

A hangos szó egyszerre kifelé fordította lelkét. Egy feltűnően öltözött hölgy haladt előtte a lámpák alatt, a boulevard járdáján.

- Legjobb nem gondolni rá. Elmúlik magától - formulázta halkán, de már ezenközben arra gondolt, milyen különös, hogy azt a megdöbbenő látomást mindig csak hölgyeken, szép hölgyeken látta. Valóban csak olyan hölgyeken, akiknek látása egy pillanatra bár csak, de izgatta őt. A szép testben a csontváz... A kontraszt... Mégis csak fantaszta, romantikus képzelet az egész.

- Jó hideg van ma - mondta és felhajtá a kabátja gallérját. - Hova is megyek?

Hátha éppen a nemi izgalom hozza létre nála e különös hatást? Erre gondolt mialatt szórakozottan átment a körút túlsó felére. Az asszonyi szépségnek ez a fiziológiai hatása...

Ezt a gondolatot nem merte végiggondolni. Úgyis csak egy hipokondriás ötlet... Borzasztó lenne...

Nem. Most, öntudatlan, ideért a kedvese lakása elé. Itt várja őt minden este. Milyen bájos és milyen jó kis nő! Ő az egyetlen napsugár életében. Azért tartja számára ezt a kis puha fészket. Ha gazdag, ideges és únott családja, előkelő társasága köteteléseiből szabadul, ide menekül hozzá. Vacsorára, édes, meleg szóra, üdítő és feledtető enyelgésekre. Ide nem jön utána semmi sem...

Ilyen gondolatokkal ment fel a kis fészekbe. A kedves kettes vacsora egészen felüdítette. Sarolta pompás, egyszerű kedélyén megtörött minden idegesség. Ezer apróságról talált folyton csevegni valót. S milyen jó, barátságos meleg volt ott bent. Vacsora után odahúzódtak a kandalló mellé és a nagy fotelben összebujtak.

- Tudod mit, édes? - mondotta Sarolta. - Csavarjuk el a lámpát. Olyan jó ilyenkor a sötétben lenni.

Elcsavarták, de nem lett sötét. A gázkandalló széles és vörös, egyre hullámzó fényfolyót öntött végig a szobán. Egész materális, sűrű fényfolyó volt: fürödtek benne, mint a meleg vízben.

- Ettől a gázfűtéstől mindjárt örült meleg lesz - mondta Sarolta. - De azért ne csukd el: olyan szép a fénye. Inkább...

És legombolta blúzának nyakát. Lovagh ujjai lassan és becézve választották szét a többi kis gombokat, melyek csöpp ércszeremesekként nyomódtak egymásba. Nemsokára bájos rendetlenségben hevert a szőnyegen egy csomó ruhadarab.

Sarolta a tükörig lépkedett a fényfolyóban és lebontotta a haját. Aztán kacéran ránevetett Lovaghra. Leeresztette szép hímzett ingét és kilépett belőle.

S ebben a pillanatban egy csúf szürke, szögletes csontváz jelent meg a kályha vérvörös fényében.

ODYSSEUS ÉS A SZIRÉNEK.

1.

Sziklás bucka emelkedett a tenger közepén. Ezen a buckán hasaltak a szirének.

Körül-körül az óceán zenélt. Idők elejétől fogva zenélt már így és betöltötte zenéje a nagy mindenséget.

Néha puhán, halkán, érzelmesen zengett és ilyenkor kijöttek a csillagok, hallgatni. Az *ének* ilyenkor messzire hallatszott és messziről elcsalta a gyanútlan hajóst.

- Minket kísér! - kiáltozták a szirének az ének szüneteiben és le-lecsapták fehér ujjukat a víz hátára, mint valami óriás, fehérbillentyűs zongorára.

De most, már napok óta, haragosan, türelmetlen bőgött és a megijedt csillagok legsűrűbb fátylaikat vonták maguk elé. Lélekbe, velőkbe itta magát a sűrű, sűrű, mély, mély szürkeség és az iszonyú örök, örök, kegyetlen zene. Máskor oly szép kék, most rémesen fekete volt a tenger és habosan kicserepesedett a szirtek mellett, mint a beteg ajka. Minden bezárult, a világ egy szűk, szűk gömbölyű lyuk volt, szürke sűrű ködök és vizek és nagy bőgések iszonyú közepén, melyeknek tompa falaiba furcsa és vad lelkek verdesték makacs, szenvedő, ügyetlen szárnyaikat. Napok, napok óta nem értette a lélek a saját szavát. És néha sikítások hallatszottak a tengeren.

Mérföldek és mérföldek és mérföldek, egyforma zúgó szürkeségben. Iránytalan.

2.

- Senki! Senki! Senki!

- Hoj-héj-hoj!

A hullám néha arcába csapott, fehérén, kemény gyöngyös ívben, mint egy merész, huncut szökőkút. Arcába, nyakára, mellére: és a habos, sós csöppek a barna emlőkön terpedtek szét és csorogtak le, szélesen, mentül szélesebben, mint egy lázas szerető jéghideg ujjai. Barna volt a melle, barna, de szép, szép, szép.

- Hoj! Héj! Hoj!

Amint visítózva föl-fölszökött a szirtről, kemény, edzett bőrén éles fehér nyomok maradtak, ahol a kőre szorította volt. A karja injai feszültek és a bokája rengett, amint hirtelen fel-felszökve feltámaszkodott. Most még feljebb emelkedett és most négy ujjon állt, kitartotta magát: a kezeinek a középső ujjain és a lábának a hüvelykujján.

Ó bizony erős volt!

És kacagott és meg-megrázta lobogó sötét haját, amint a szakállas hullám át-átcsapott a testén, A kemény, friss, halhatatlan testen, mely örökké meztelen, melyet századok óta átjárt a nedves tengeri só.

3.

- Hajó! Hajó!

A kicsi, a legkisebb szirén, aki csak pár éve született valami ismeretlen tengeri isten percnyi szerelméből - percnek gyermeke, friss halhatatlanság - vidáman átbucskázott a fején, a készülő csiny örömeivel. Aztán lehevert, félkerekbe, mint egy kis kutya. Egy másik szirén a szirtszélien szfinksz-módra kihasalva egy tritonnal beszélt, aki a habzó fodrok mélységéből a kőbe fogózva felkapaszkodott.

- Hajó? - kérdezte öblögetve a harcsabajszú triton és lebukott a bugyborékoló víz alá.

Messzebb egy nereisnek a teste siklott fel egy pillanatra a víz fölé, ezüst csillámként (fehér volt a teste és finom, mert ő benn lakott a mélységben, ahová nem hat se nap, se szél) - aztán hirtelen sikoltással megint eltűnt a fehér tajték között.

Két naivabb szirén, egy védettebb helyen guggolva ostábláztak embercsontokkal, amilyenek szertesztét elszórva, számtalan heverték ott, a ronda köveken. Vihogtak játék közben, de egyszerre az egyik hirtelen, mint aki rémet látott, felugrott, elkiáltotta magát és akkor a többiek is kiáltozni kezdtek, kiáltozni a legelső felé:

- Ebszemű, ebszemű! Ne állj ki úgy! Nézd, nézd az ebszeműt!

Az első szirén, a legszebb, szétterpesztett lábbal kiállt a partfokra és egész napsütötte, szél-átjárta testét kitérte a messze horizontnak. És karjait vágyódva nyújtotta a távol hajó felé. És a többiek kétségbeesve rángatták hátulról, térdeiken kapaszkodva mögéje, rángatták és csípték a lábahúsát és nagyokat sikoltoztak, hogy bukjon le velük a szirtpárkány mögé.

- Közel! közel! már közel! Látnak, mindjárt látnak!

- Ebszem! ebszem! guggolj le!

Mert a szirének csak derékig voltak szépek és azon alul olyanok, hogy le sem írom.

4.

Most el kell képzelni a hajóst, aki Penelopéra gondol. Ott ül a magas faron és csak a végtelen víz van körülötte és reng a széke és messziről talán egy szirt rémlik és talán valami hang... de ő nem lát, nem hall, Pénelopéra gondol, egy nőre, aki vár és sző magas gerendák alatt, sző, sző valami végeérhetetlen kézimunkát, aranyos fonállal és omlik, omlik a drága szövet dagadó redője a nagy asszony körmöslábú trónusa mellé és minden olyan méltóságos. Ó, minden, minden várakozik és a hajós is mintha várna valamit, ott az ingó széken, és messze a szirt növekszik és a lábainál egy beteg társa nyög és a hajós várakozik és azzal mulat, hogy le, a hullámra próbálja festeni képzeletben a méltóságos Penelopeia arcát, de a hullám megtörik, szétfolyik és vele együtt minduntalan szétfolyik az arc.

- Odysseus! Odysseus! valami ének!

- Messze, messze ének!

- A szirének...

- Megmondta Kirke, a félelmetes, szózatós istennő.

- Viaszt, viaszt! Hozzátok elő a hajófenékről a viaszt!

- Miért a viasz, ó Odysseus?

- Be fogjuk tömni a füleinket, Eurylochos, hogy ne halljuk a szirének énekét.

- (- Ó, Odysseus, beteg vagyok. Megtörnek a térdeim. Odysseus, lemos a sós hullám a hajóról!)
- Mekkora nagy viaszkorong! Olyan nehéz, mint egy malomkő.
 - Vágd szét apró darabokra. Puhítsd meg jól a kezeid között, dörzsöld és melegítsd föl, hogy tömjön és tapadjon!... Te azalatt vigyázz a kormányra!
 - (Ó, Odysseus, borzasztó ez a vihar. Hallod messziről a sikoltozásokat? Vagy ének ez, ének? Csak ne himbálna úgy ez a hajó!)
 - Odysseus, Odysseus, ne tömd be a fülem! Hallani akarom a szép éneket.
 - Balga, balgatag ifjú. Nem ismered a tenger veszélyeit.
 - A szépség köpönyegébe öltözködve csábít a halál, messziről...
 - Nem emlékszel az édes lótuszra? Aki megkóstolja, aki egyszer megkóstolja...
 - A cet kifekszik a tenger színére és földdel szórja be hátát a szárazföldi szél. Benövi a sűrű fű és a hajós örvendve köt ki a szép friss szigeten. És egyszer csak a sziget megmozdul, lemerül, hajóstul, emberestül...
 - Szép, tág barlang hívogat árnyékával; lombos kerítés, fehér gyapjas juhnyáj. És benne az óriás egyszemű kiklopsz, vagy a félelmes laistrygonok...
 - Be kell tömnöd a füleidet. Emlékszel, mikor benéztünk egy ablakon és egy gyönyörű nőt láttunk, halhatatlan fonállal szövögetett és énekelt hozzá. És aki bement, kükeon itallal kínálta és varázsvesszejével disznóvá változtatta...
 - Be kell tömni a füleidet!
- (- Odysseus, Odysseus, meghalok! Segíts rajtam!)
- Betömni, betömni.
 - Nem, nem, nem engedem! Hallani akarom a szirének dalát.
 - Édesanyád hiába vár otthon, kedveseidet sohase látod meg.
 - Hallani akarom a szirének énekét.
- (- Mi ez, milyen hang ez messziről, Odysseus? Halálos, édes hang...)
- Betömni a füleket, betömni!

5.

Amint a szél egy kicsit csillapult, a hajó valamivel nyugodtabb lett, és az ének megint felrémlett, így szólt az öreg Eurylochos:

- Ezt a viaszt pedig számodra dagasztottam, ó Odysseus!
- És te magad, isteni Eurylochos?
- Én...
- Nem, Eurylochos, használd csak magad a viaszt, melyet számomra készítettél. Én nem fogom betömni a füleimet.
- Odysseus! Te, aki ismered a...
- Én hallani akarom a szirének énekét.

- Te, aki a lóbuszt...
- Úgy illik, hogy én - én halljam. Nekem mindent látnom és hallanom kell. Vagy azért jöttem volna keresztül minden tengeren, hogy ne lássak és ne halljak mindent, mindent? Ó, Eurylochos, te nem érted azt, mint kínoz a tökéletlenség, hogy a lóbuszt nem ízleltem.
- Gondolj hazádra, Odysseus! Gondolj Telemachosra, gondolj a tisztos Penelopéra. Mi lesz, ha...?
- Oda fogtok kötözni az árbochoz erősen.
- És ha magad kérnéd, hogy oldozzunk föl?
- Nem fogjátok hallani szavamot.
- És ha jeleket mutatsz és megkapod a ruhánk szegélyét?
- Még erősebb kötéllel fogtok odakötözni.
- (Ah! Nem hallok semmit! Ez a tompa viasz a fülemben! zúg, zúg, zúg az egész világ... Odysseus! Mi az? Mit akarnak avval a kötéllel? Az árbochoz kötöznek... Téged... jaj, jaj, megőrülök! ez a zúgás a fülemben megőrjít!)

6.

És most képzeljük el a messze vizen suhanni a kis hajót a szirének felé. A szél, mint valami vágy, egyenesen arra röpíti vitorláját. A szél, a tenger vágya, mely a tenger puha, nagy testét borzogatja. És emberek vannak a hajón, vágytalan emberek és nyugton vesződve, kormányozva, bedugott fülekkel. És zeng, zeng a tenger zúgásába bezeng a szép ének. Mintha a tenger örök álmait dalolná és hívogatná aludni vele, aludni bele. Ó, ti halandók, kik az élet álmát alusszátok, sejtitek-e, hogy jobb álmok is vannak? Nagyobb, nagyobb álmok?

A kicsiny hajón emberek dolgoznak, számukra az ének nem létezik. De van egy ember, aki nem dolgozik, aki hallgatja, hallja. Van, aki issza az éneket, mint méh a távol édesség illatát és vágyva tapasztja szemeit a szirtek felől lobogó hajakra, a titkosan felrémlő formákra, melyekben barna női vállakat, kebleket lehet tán sejtteni. Ah ez a vad, vad, ragadó-vad ének! Vad és friss, mintha messze gyermekkorból hangzana vagy még régebbről, egy más, vadabb és frissebb létből, amihez képest az élet már halál. És képzeljük a mozdulatlan hallgatót, amint a víz dobja, mint egy fadarabot, mint a hajót, mint az árbockat, lába az árbochoz kötve, hátra a keze, vízszintesen - függélyesen - hullámtól megcsapva, az izmos félmeztelen test feszülten hánykódik. És hallja, hallja és kiáltoz:

- Oldozzatok el! Gazemberek, latrok, oldoztatok el!
- Ó, elmegyünk, elsuhanunk és akkor nem hallom többet soha!
- Kössetek ki! Oldoztatok el! Kössetek ki!
- Szorít a kötél! Minden fonatát érzem és nem hagy figyelni a dalra. Csak a kezemet szabaddítsátok ki; rácsapott a sós víz az arcomra, le akarom törölni! A szememet marja és nem látom tőle, amit sejtetek. Fáj, fáj! oldjátok fel! Szálka ment lábamba!
- Mit ér hazamenni, unalomra? Ah, ti nem halljátok, ti nem halljátok azt, amit én hallok!
- Milyen borzasztó! Kikaparom a viaszt a füledből! Eurylochos! Eurylochos!
- Ó, ha ti hallanátok azt, amit én hallok!

- Mily bolond voltam, mily bolond! Ide vagyok kötve, ide, ide! ehhez az utálatos fához! Utálatos! Olyan, mint a kiklopsz dorongja. Ide kell kötve lennem, most, most! Ó bolond, bolond! Elmegyünk, elsuhanunk és soha többet nem fogom hallani!

- Eurylochos vén, bolond! Ó jaj nem hallom, alig, alig hallom már. A saját kiáltásomtól nem hallom, a tenger zúgásától. Ó, jaj, milyen végtelen mindenfelé és zúg, zúg és én itt az árbochoz kötve, rohanok tova, visszatérhetetlen, a gyönyörűségek szigete mellett!

- És magam kötöttem meg magamat! És magam hagytam meg, hogy ne oldjanak fel kérésemre se.

- Ó miért kell nekem hallanom, nekem egyedül a halandók közül, örökös kínomra? Egész életem semmi ehhez képest. És így kell tovaeveznem a boldogság mellett! Ó, Tantalos!

- Nem, nem, ne féljete! Semmit sem akarok! Semmi veszedelmeset sem akarok! Ne, ne gondoljatok arra, amit mondtam! Ne jöjjetek az új kötelekkel, nem kell, nincs szükség rá, okos vagyok, nem akarok semmi rosszat. Csak izgalom volt, amit beszéltem, csak harag... csak tréfa... Zeusra! hát higgyetek nekem! nem fogok kikötni, nem fogok kiszállni, semmit, semmit! oda se fogok nézni! nem, nem! hisz haza akarok menni... ő vár... csak a karomat szabadítsák ki, csak hogy ne szorítson a kötél, csak hogy letörölhessem a sós vizet arcomról, csak az egyik lábamat, hogy a talpamból kivehessem a szálkát.

- Kormányos állj meg! ó, hogy repül a hajó! nem tudok figyelni az éneke! borzasztó... csak néhány pillanatra!... Röpül... Zeus! ez a tehetetlenség! Álljatok meg! Parancsolom! Megjutalmazlak! Megbüntetlek!

- Jaj, jaj! nem tudok figyelni az éneke!

7.

A szirének szirtjeit rég elhagyták, a bárka pihen, a tenger derült már. Odysseus a magas faron ül az ingó széken és néz a messzeségbe.

- Nem hallasz valami hangot, ó Eurylochos?

- Nem, Odysseus, már semmit sem hallok.

- De figyelj csak, valami hangot a messzeségből!

És megint elnézett a messzeségbe és nem figyelt többé semmire, mint akinek nagy bánata van.

- Penelopéra gondol - mondták a hajósok - a méltóságos nőre, aki vár és szó magas gerendák alatt.

*

Később Odysseus egyedül egy szigetre vetődött, ahol Kalypso, minden halandónál szebb és minden istennőnél, azt akarta, hogy a férje legyen. De Odysseus egész nap a partfokon állt és a messzeségbe nézett.

- Hazavágyik Penelopeiához - gondolta Kalypso és rózsaszín arca belesárgult. - Lesi, lesi nem látja-e hazájának füstjét?

De Odysseus akkor nem Ithaka felé tekintett.

*

Később, mikor Alkinoos királynál lakomázott és az öreg Démodokos énekelt neki és Nausikaa, a király leánya, titkos pillantásokat vetett a vendégre, Odysseus elgondolkozva ült az asztal mellett.

- Vendég, mire gondolsz? - kérdezte Alkinoos.

És Odysseus, mint aki most ébredt, összerezsent és dicsérni kezdte a lakomát és az ajándékokat és Nausikaát.

*

S mikor a tisztas Penelopeia oly hosszú távollét után ismét megölelte a hazatért Odysseust, a dicső hős egészen különös dolgot érzett. Éneket hall, úgy rémlett, messziről és egyszerre mintha megint az árbochoz volna kötözve és messze-messze nézne és hallgatna. Igen-igen, éneket hallott, egészen tisztán hallotta, és mintha vastag kötelek szorítanák a testét és elfeledte egy percre, hogy a szikár és nemes Penelopeia öleli. És újra érezte, újra a régi megbánást, hogy maga kötöztette meg magát. De nem kiáltott többé.

*

Odysseus többször útrakelt még azután, hogy a vak Teiresias lelkének jóslatát követve megkeresse a népet, amely az evezőt szórólapátnak nézi és letűzze evezőjét ennek a népnek a piacán. És sokszor elnézett hajója rengő székéről a keserű tenger ködlő szirtjeire és mindig keserű megbánás ült a lelkén. És többször így elment és visszatért és egyszer, azt mondják, megint elment és nem tért vissza többet.

SZERELEM.

1912.

- Maradjon, maradjon még!... Maradj még, maradj!... Marquise!... Ha ön tudná, mit ajándékoz nekem, mikor egy percet csak, egy másodpercet ajándékoz!... Egy életet ajándékoz egy másodpercben... Marquise!... Ó nem, menjen, menjen, azt kell mondanom, hogy menjen, meneküljön! Minden perc egy halál és az ön élete drágább az én életemnél. Szerelmem legnagyobb tanubizonyossága legyen az, hogy önért meg tudok öntől válni. Menj, élj, légy boldog, hagyj engem itt búsán, nélkülöd haldokolni.

Miközben mondta ezeket a szavakat, homályosan nagy kitörést remélt, nagy szerelmet. Ezt akarta, önkénytelenül, *akarata ellen akarta* felidézni, mindenáron, már egyszer! Ezt a nagy kitörést, mely biztosítja, *szóval, kifejezetten* biztosítja, hogy viszontszeretik, szeretik őt, mint ahogy ő szeret. Ó mennyiszere, mennyiszere próbálta már felidézni, eredménytelen, mennyi forró szava maradt visszhang nélkül! Nem értette, nem tudta megérteni, mit akar? mi kell neki? Hogy szerelem kell neki, egy szó, kimondott, bizonyított szerelem! Mily rettenetes, mikor az embert nem érti meg az, akit szeret. De most, most meg kell értenie, most utoljára ki kell mondania mindent, nem tehet mást, végre nem tehet mást. Ah, bizonytal... titokban még azt is remélte, azt a szót: *Maradok! Veleled maradok!* Csak a szót, csak hogy mondják!... Csak egy kis alamizsnát. Aztán... elereszti. Aztán nem számít többet az egész örökkévalóság. Elereszti örökre: éljen, menjen, mindegy, ő ki van fizetve, örökre gazdag lesz, megnyugszik, evvel az egy szóval, ennek az egy szónak emlékével. Csak *mondja*, hogy marad...

A teste, a szépsége, meg nem nyugtatja soha. Hiába van vele, hiába néz rá: új kín, új kétség minden pillanat. Nem is az kell, hogy lássa, hogy bírja talán testét, hanem hogy biztos, hogy nyugodt legyen szerelmében. Ez a gondolatlan gyermekfej, mely tisztán szétmosolyog a világba, mint egy tudatlan fény, e hosszú, lanyhán lenyugvó pillák nagy két fekete *croissant*-ja, e kétfelé huncutkásan karikázó göndör fürtök csöndes csobogása, e bájos, máslis, lilapántlikás *plissé* főkötő, a jobbra-balra ujjongva felduzzadó nagy hófehér vánkös fodros, hullámos csipkekerete; s maga az ágy kerete is a vánkös mögött, a rokokó-ágy kerete a vánkös körül, a könnyű, omló, kacskaringós lombok és voluták, - két-két ily csöpp voluta szaladva röpke csókban illetik egymást és visszakanyarodnak aztán önmagukba -: mindez omló, futó, csobogó, könnyű formák, melyekben semmi állandóság, az elmúlás, az idegenség folytonos gyanújával rettentették és kínozták lelkét. Nyugtalan volt, ideges, egy tűnő és pótolhatatlan kincsnek birtokosa. Mielőtt elváltak, az utolsó másodperc, ez volt csak mindig a fontos: ez csak, ennek a hidegsége, az, hogy nem jött, idáig se jött a várva-várt szó, egy meleg pillantás, ez ejtette kétségbe, ez vette el figyelmét, eszét napokra, hetekre. »Nem jobb volna-e« - gondolta, - »egy nagy megnyugtatás, egy meleg szó kincses emlékét őrizni örökre, mint csöndes biztos kincset, és nem látni őt többé soha, hogy ne legyen alkalom újra felkavarodni annak, mi egyszer megnyugodott? Az emlék az igazi kincs« - gondolta, - »az egyetlen biztos, el nem vehető«, - fáradtan, egy emlékekkel megnyugodni, arra vágyott már ő.

Ezt gondolta.

De így, *anélkül a szó nélkül*, nem tudott megnyugodni.

Hiszen nem, dehogy kívánja halálát annak, akit szeret; nem kíván tőle még áldozatot sem; csak a szót kívánja, csak az érzést, hogy: »Maradok! Megyek akár a vérpadra, csak hogy még veled maradhassak!« - mintahogy ő is menne, ó Istenem, milyen örömmel, milyen gyönyörrel maradna vele a vérpadig!

Nem mondhat mást, azt kell mondania, ha csak az ő megnyugtatójaért, ha csak udvarias-ságból, jóságból is: legalább *gondoljon* vele, az ő érzelmeivel! hisz látja az ő nagy szerelmét! A lelkét is szemébe öntötte, úgy leste a szavát szuggeráló, kényszerítő tekintettel: még a harisnya is megfeszült a térdén, a csat alatt.

A marquise szép síma homloka kiszélesedett, mint szokott alvás közben, nagy, gondolkodó mozdulattal borította össze dús mellén a selyempalástot.

- A lovaim jók, - mondta mintegy önmagának - Jean ügyes ember, szerencsével és Isten kíséretével még ma elérhetek... *voyons*...

- Julie! - kiáltott fel a férfi hirtelen és valóban illetlenül, mintahogy felszisszen valaki egy nagyon is érzékeny ütésre.

- Sajnálom kedves barátom - szólt a marquise, lassan feléje fordítva gyermekes szemét - hogy nem írhatok önnek elköltözött társaságunk életéről az idegenben.

Igy szólt és érezte hogy sötéten, égve néz reá a férfi.

- Leveleim kétségkívül önt is felesleges veszélybe sodornák.

Valami aggasztó, alattomos szemrehányást érzett magán égni miközben beszélt, de nem tudta elgondolni, honnan ered ez, és csak önkénytelen, asszonyi védekezéssel faragta újra meg újra simábbá, kedvesebbé szavait:

- De ha esetleg más alkalmam nyílna, kedvesem, ön elképzeli, úgy-e, mily örömmel fogom megragadni az elsőt, hogy önt hogylétemről mielőbb értesítsem.

- Haragszik - gondolta, - rosszul esik neki, hogy nem fog kapni tőlem levelet. Milyen ostobák a férfiak! Hisz őt kompromittálná minden sorom. Nem kellett volna szóba hoznom ezt - gondolta a marquise, - hiszen tudom, milyen exaltált.

- *Mon petit chien* - mondta hangosan, hogy másra terelje a beszédet, - *mon petit chien* szintén velem jön. Szegény kis jószágom! kényelmetlen útja lesz: képzelje csak, egy utazó kosárba kell bujdatnom szegénykét, hogy rá ne ismerjenek, mert hiszen egész Páris ismeri őt, *n'est-ce pas?* - Ó engem nem fognak megismerni, ne féljen; megszoktam titkon és sűrű fátyol alatt járni az utcákon, mióta önnek nyújtottam szívemet, kópé! És Julien abbé ügyesen csempészett nekem pompás álruhát - ah, ez az abbé! higgye el édesem, jobban ért a női toilettehez mint maguk az asszonyok; és idegenben is igazi párizsi marad. Képzelje: nagyon egyszerű fehér selyem aljat küldött, rózsaszín bodros harang borul rá hátul, kis diszkrét *suivez-moi*; a derék világoskék, egészen lapos ujjal, egész józan polgári kis ruha, de nagyon bájos! Sajnálom, hogy nem láthat benne: az ember a pásztorlányokra gondol, a színpadon. Szeretnék egy kis aranyozott pásztorbotot is vinni, de az abbé szigorúan megtiltotta, mert az feltűnhetne. Egészen a polgárasszonyokhoz kell hasonlítanom: útlevelem van *madame Dumesnil* névre. Hanem most jön még csak a legnagyobb meglepetés; képzelje: lebontom a *toupet*-t, egész síma frizurát csinállok és nem porozom be a hajamat: egész más lesz az arcom, de egész más: hisz ön tudja milyen szép szőke hajam van. Festéket se teszek az arcomra: így olyan érdekes sápadt színem lesz, mint a szerelem betegeinek. Ah, fog-e ön értem ilyen színt viselni? Fog-e gyászolni kissé? Fog-e verseket írni távozásomról? Fog-e sóhajtozni utánam?

- Ó marquise, milyen kegyetlen ön! Kegyetlen! Kegyetlen!

A marquise meglepetve nézett fel. Talán egy, kedves, hízalgő bóknak fogadta volna a felkiáltást, ha más hangon lett volna mondva, de a hangban, a szemben, vad szenvedély lobogott és düh és elkeseredés; a marquise megijedt.

- Megőrül - gondolta és eszébe jutottak mindazok a regények, melyeket kedvesük távozásán megőrült szeretőkről olvasott. Bár azelőtt mindig álmodott ilyesmiről, most, az életben, egyáltalán nem tetszett neki: durvának, illetlennek és veszedelmesnek találta.

- Marquise, marquise, hát nem érzi, hogy sért engem, hogy halálra sérti a lelkemet, hogy halálra gyötör, a szavaival, a hidegségével, a mosolyával? Hát nem érzi, hogy forralja a véretem, hogy meg kell ölnöm, ha tovább így beszél?...

- Ugyan, bolond! Eressze el a kezemet! Mit akar?

- Marquise, szeret ön engem, szeret ön engemet?

Az előbb, mialatt a marquise beszélt, már egészen meggyőződött róla, hogy nem szereti, sohasem is szerette, és most mégis, nyomorultan, kapaszkodott ebbe a kérdésbe, várt valami alamizsnafeleletet, amiben talán még egy utolsó, egy halvány, egy percnyi illúziót találhat.

- Ha szeret, ha egy kicsit szeret még... Marquise!... Ön még ma el akar utazni?

- Engedjen! Engedjen! Mit akar hát? Hisz maga mondta, hogy minden perc egy halál!

- Marquise! Én is önnel megyek! Én is önnel utazom!

- De hova gondol? Ez lehetetlen. Mit szólnának?

- Mit törödsz te avval, hogy mit szólnak? Mit törödsz te avval, ha engem szeretsz? Marquise!... Nem szeret, nem szeret, egy kicsit se szeret! Ha szeretne, másra sem gondolna, mint jönni, jönni, velem, a világ végére... élni mint két pásztor...

- Ah, de ön jól tudja hogy ez biztos halál. Ön nem utazhat útleveél nélkül. Rám is csak veszedelmet hozna.

- Asszonyom, ön jobban szereti a kis kutyáját, mint engem.

- Bolond, csak nem akarja, hogy magát is az útikosárba dugjam?

- Marquise! marquise! hogy tud így beszélni? Ó milyen borzasztóan csalódtam önben, csalódtam! Hideg, önző, gyáva... Ó milyen máshogy gondoltam én! Mi voltam én önnek? Talál mást odakünn. Az asszonyokban nincs emlékezet... Mégis, mégis, mennyire szeretem! Tudja mit tesz az: szeretni? Hogy mi az, az én számomra, mi az? Én, aki... megválnék-e én öntől, ha ezer vérpad várna is rám?

A marquise leült a tabouretre, elővette szép batiszt mouchoirját és elkezdett hangosan zokogni. De aztán hirtelen felpattant, a tükör elé ment, elszántan megnyomogatta a szeméit, megpúderezte az arcát, megigazította a köpönyegét, mint aki menni készül.

- Julie, Julie, ne hagyjon el! - kiáltott fel könyörögve a férfi. - Ne hagyjon el, bocsásson meg, bolondokat beszéltem, az izgalom őrzített meg, hisz gondolhatja, öntől elválni!... Ah, könyörgök, könyörgök, csak még egy percet! még egy negyedórát!... csak még egyszer legyen a régi... bocsásson meg...

- A halálomat akarja - mondta a marquise síró hangon, - azt mondja, szeret és azt akarja, hogy meghaljak.

- Julie, Julie, hogy akarnám a halálodat? Látod, a legnagyobb áldozatot hoztam érted... kész vagyok megválni tőled mindörökre... nélküled élni... nélküled... csakhogy megmentsem az életed! Mi tehetne önzetlenebbé mint a szerelem? Ó Julie, de ha már nem látlak soha többé, még egyszer, utoljára, egy negyedóraig légy a régi velem, ülj le ide mellém, nézz a szemembe, bocsásson meg nekem, légy az enyém még egy negyedórára; még egy negyedórára, aztán minden mindegy, forradalom, guillotine, az egész világ nem érdekel, csak te...

- De azt mondja, hogy rossz vagyok - szólt az asszony gyanakvó és féltő tekintettel.

- Gyermek vagy, gyermek vagy, bájos, semmivel sem törődő, makacs, érzékeny és ijedős gyermek, és én balga vagyok, ha egy gyermek ártatlan önzését komolyan veszem. Jer kedves gyermekem, hadd játszom veled még egyszer mint régen, érezzem utoljára a közelségedet, melegségedet a habos ruhán át, csiklandjam a szívedet, még egy negyedóraig hajtsd a vállamra fejedet, mint mikor először mondtam meg, hogy szeretlek és te sírtál és pihegtél mint egy kis ijedt madár...

- Pedig tudtam előre mit akar mondani!

- Emlékszel, úgy-e emlékszel? a vállamra esett a fejed, mint a szélben lecsukló virág, és éreztem a térded érintését, hogy ing és reng a térded, mint aki futni akarna és nem fut.

- Ó mennem kell, mennem kell, ne tartóztasson! Most elromlott a frizurám! Ön tudja, hogy minden pillanatban feljelentéstől tartok. Ki tudja? talán már ott is vannak az elfogatási parancsok... A forradalmi törvényszék...

Megreszketett egész szép testében.

- Ön imént mondta, hogy Jean befogva tart és a legelső gyanus zörgetésre a kerti kapun át idehajtat. Nem így van?

- De igen.

- És Jean ügyes ember, megbízható.

- Ó igen.

- No látja hogy nem lehet semmi veszély. Különben is ma még nem jönnek, hisz ön eddig még fel sincs jelentve. Édesem, csak nem gondolja, hogy én veszélyt hoznék önre, csak nem hiszi, hogy nem én lennék az első, aki küldenem, aki sürgetném távozását, bármennyire fáj is, ha csak legtávolabbról is azt gondolhatnám, hogy veszély lehet? Hiszen ki szereti, ki félti magát jobban mint én édesem? Hát nem bízik bennem? Nyugodt lehet, míg én marasztalom. Hát nem tud nyugodt lenni, ha én marasztalom?

- Nem, - kiáltott a nő, szinte szenvedéllyel.

- Pedig azelőtt nyugodtan rábízta magát, úgy-e?

- Az igaz.

- És megbánta már hogy rám bízta magát?

- Azt nem mondom, hogy megbántam.

- Ugy-e, nem bánta meg, nem bánta meg! Mégis csak szép órákat töltöttünk mi együtt...

- Szépeket.

A szeme felcsillant amint az első pásztorórákra visszagondolt.

- Csak ne volna olyan nagyon, olyan túlságosan szerelmes belém. Amint így néz rám, ezekkel a szemekkel, mindig megijedek, azt hiszem, valami nagy bűnt követek el hogy magával vagyok, éppen magával! Akárki mással nem látszana olyan bűnnek, mint magával, amikor így néz rám.

A férfi elébe borult a szőnyegre és átkulcsolta a térdeit mint a régi görögök mikor könyörögtek és úgy nézett fel rá.

- Mennem kell, - szólt Julie idegesen.

- Ó marquise, hát nem szán meg? Még egy negyedórát, annyit igazán megérdemlek... nem, nem eresztetem el, erőszakkal is itt tartom... lehetetlen hogy így elmenjen... annyi mondani valóm van... magyarázni... értsük meg végre egymást... beszéljünk okosan... valami mindig hiányzott... a lelkeink nem egyesültek... marquise!... Könyörgök, könyörgök... most mindent... most el tudok mondani mindent... egészen másként fog látni... még egy negyedórát!

- Már egy félóra óta mondja, hogy még egy negyedórát.

Ebben a pillanatban nagy, öblös, dallamos érczongás hallatszott. Felnéztek, de az alabástrom-oszlopos, ébenfa-bolthajtásos óra arany mutatója nyugton sétált egyhangú gyöngyházmezein: a zengés tágabb volt, mélyebb, messzebb és terjedelmesebb. Valóban a kopogtató zengett, a kalapács a házkapu bronzpaizsán és mind a ketten összerezzenek.

- Jön valaki.

- Akárki, nem fogom bebocsátani.

- De hátha Jean, de hátha Jean?

A házból ilyenkor minden cselédség el volt távolítva. Lucien felcsapta háromszögű kalapját súlyos, hajporos fürtcsigáira és lassan kiindult a fekete oszlop körül kanyargó falépcsőn.

Titkos lelkifurdalást érzett magában, hogy hátha csakugyan veszélybe hozta a marquiset; - de nem ez bántotta főleg, ez mellékes volt, hanem, hogy így hirtelen, bármely pillanatban kiragadhatják őt a karjai közül és hogy talán most igazán el kell bocsátania és talán sohasem látja többet, vagy ki tudja mi jön, míg újra látná, ezt a néhány percet is irigyli tőle a sors - most, mikor még pár percig vele maradhatott volna - akárhogyan - ha az ő kedve ellenére is - hiszen mit érdekli őt már az egész világ azonkívül, hogy még néhány percet vele lehessen?

- Jean...

- Asszonyomat keresik, alig sikerült kihajtanom, a kocsi a szögleten vár, Lucie még reggel átszaladt a kosárral madame de Launayhoz, ott várja asszonyomat, útlevel, öltözet, minden rendben...

- Menj a kocsidhoz és várj.

- Kérem uram, azonnal mennem kell, minden percben itt lehetnek...

- Itt? Nálam?

- Lucienek van egy barátnője...

- Mi közöm nekem a te Luciedhöz és a barátnéjához?

- Addig faggatták, míg kivallotta, hogy a marquise ebben az uccában szokott járni. Minden percben itt lehetnek!

...Mikor visszament a kanyargó falépcsőn, maga is kíváncsi volt, mit fog cselekedni. Küldje... ő maga küldje el magától... mindörökre... azt, aki ha nincs vele, üres, ó milyen iszonyú üres és céltalan a világ és kín az idő? Megdidergett, elgondolva ezt az örök ürességet, amibe most bele kell szakadni. Ő, ő maga mondja meg... milyen iszonyú gúny! Az ember gyenge, letörik. Ki kívánhat ennyit? Hisz ő elereszti, csak... Vajjon csakugyan olyan végzetes lehetne az a néhány perc, az a negyedóra? Talán hiszen... Neki mindene az: egy megnyert percnek egy elveszett örökkévalóságért kell kárpótolnia. Minden, minden! Hogy ő nem szeret, nem szeret! Veszély, halál, olyan fontos az, aki szeret? Én is veszélybe jutok, ha őt nálam lelik. Igen, persze, én is! Én nem törődöm vele, nekem mindegy. Nem, hisz én nem vagyok önző - jobban szeretem őt, mint magamat, hiszen én elküldöm, mindjárt megmondom neki, csak néhány perc... addig nem érhetnek ide... nekem ép úgy veszély, mint neki...

- Ha azonnal megmondom, akkor egy pillanatig sem marad tovább - gondolta, amint benyitott a szobába a fehér szárnyasajtón, melynek mélyült, keretes hornyain piros csíkok szaladtak szögletbe. - Ha nem, mi lesz? Akármi! Jöjjön valami új! Ah fogok-e még máskor is benyitni majd ezen az ajtón?

A marquise egészen felöltözve, bodros nyakkal és reszketve állt a piros szőnyegen, mint egy záporvert georgina.

- Jean jött?

- Jean. Madame Delaunay üzent hozzád édesem, hogy légy egészen nyugodt, minden rendben van, rendelkezésre bármely pillanatban: ma még legalább semmi veszély nem képzelhető.

- Ah, úgy megijedtem!

A marquise önkénytelen leereszkedett a virágos chaise-longuera. Csönd volt és késő délután. Az aranykeretes tükör előtt nagy szürke hamuszakállakkal csüggedtek az önnön égésüktől cifrán kirojtozódott gyertyák masszív tartóikban. Lucien odalépett a koppantóval és lekoppantotta a hamut. A fények felujongtak a nagy gobelinen, ujjongtak a girlandos, rovátkás talpazaton, melyen egy klasszikus szobor meredt unalmas redőivel.

A férfi a természetre gondolt, a szabad, természetes, érzelmes életre, amelyről Jean Jacques írt.

Azután lassan bezárta az ajtót.

**ÚTINAPLÓ
KÜLÖNBÖZŐ ESZTENDŐKBŐL**

UTINAPLÓ.

(1909.)

Az útinapló elavult műfaj; és mégis voltaképpen minden élet utazás és minden őszinte könyv útinapló! Nevetem azokat, akik nehezen szánják el magukat kisebb-nagyobb útra: félnek az idegen tájaktól, új arcoktól, nem sejtett kényelmetlenségektől, veszélyektől. De hát nem utazunk-e valamennyien ismeretlen állomások felé, ellenállhatatlan, maradhatatlan, az idegen, veszélyes jövőbe? Ki tudja, hova érünk, mi vár ránk? A szabad lélek érzi, hogy jó ez így s az élet, ha nem volna utazás, unalom volna. Az enyém csak hadd legyen utazás!

Jövő, te szép jövő! Vasúton, az időn,
hadd robogok feléd, jövő, te szép jövőndő!
Feléd, eléd: beléd! Sohasem elegendő
paripám sint sodor, meg nem fékezhetőn.

Láthatatlan sinén, egyformán, ügetőn,
örök-mozgón, örök vágyammal száll versenyt ő
s vágyam szilaj kocsis! tajtékzik perc, esztendő
s el nem hajló sinén beléd izzik, jövőm!

Jövőm, te szép jövőm! Vággyá vált sín és törvény...
csábító alagút! Szirénnel teljes örvény!
öledbe mind belébb örök kéjjel veszem:

mint szerelmes, mohón, lazult párjába olvad,
beléd, mélyen beléd furódni vágyam oly vad,
jövő, csodás jövőm, örökfriss kedvesem!

*

Az utazás célja az utazás. Bölcs ember mindenhova örömmel ér s mindenholnan örömmel távozik. Jó volt oda is eljutni s nem jó lett volna ott maradni.

Nem kell megvetni egyetlen állomást sem. A szoba, ahol ezt olvasod, egy állomás. Anélkül is szegényebb lenne utad. Nézz körül a szobában és nézz körül odakinn. Vagy ülj fel az időgépre, ugorj át az éveket és nézz körül.

Ami jön, nem lesz összefüggő. Levelek lesznek útinaplómból. Minden lélek utazik (térben és időben) - és minden őszinte könyv útinapló.

Egyszer, például, alkonyattal, járok.

A vérvörös nap ködbe süllyed messze
szél borzogatja az útpart gyepét
csodásan sűg-bűg a kalászos ezre
s hirtelen összébb veri telt fejét.

Szántó barnítja távolabb a zöldet,
pilledt jószága már alig kocog:
a fény elhagyja lassankint a földet
s az üres égbe visszapárolog.

Az égen vérrelöntött felhő nyúlik
és rajta ül a vihar angyala,
hangolja rozsdás kürtjét:::

Húrt kell váltani, mert jó a szél, a nagy utazó és új irígységeket kelt bennem. A szél az egyedül szabad, könnyű, boldog. A szelek istene, Aiolos, tán a legnagyobb isten. A világ egyik legszebb ódája - Shelleyé - a Nyugati Szélhez szól. A szelek istene mindennek életet ad, mindent mozgásra, táncra bír. Nézz körül:

A szelek istene lelket lehelt a fádba,
nézd mint vonaglanak kínjukban most a fák:
borzadó tagjaik' a szürke légbe mártva
sivítván tépdésik zord lombjuk torz haját.

Én is fa vagyok.

Ó a fák élete! egy helybe kötve élni!
hiába vágyini föl! nyúlni a nap felé!
megunt gyökereken, miket nincs mód kitépni,
hiába nőni a szomszéd cserjék fölé!

És únott nedveket a régi földből színi,
vagy várni hév nyaron a bús menny záporát:
majd fájni a napon és mozdulni se bírni,
majd sírni szüntelen sok szeles éjen át.

Lenni tehetlenül kényszerűen türelmes,
míg törzshöz dörzsöli hátát minden tinó,
megmász minden gyerek, megvág minden szerelmes,
fészket dob a suhanc, ágat harap a ló.

Vagy állni hegytetőn, egy szálaban mint sudárfa,
melyet minden kerül, csak egy nem: a vihar,
túlélni mennykövet, korhadni szútól rágva;
ez a fa élete s mily hosszú, míg kihal.

És az én életem? Emlékszem egyszer, télen, egy nagy szobában vagyok...

A nagy szobában.

A nagy szobában egyedül maradtam,
lábam besüpped bolyhos szőnyegén,
besüpped az öblös fotél alattam:
a nagy szobában senki más, csak én.

Más senki sem, csak én. Ez mind nem él.
Az asztal, szék: fa! mahagóni! ében!
ez mind nem él. Mélyében semmi mély:
sötétség az anyag tömör belében.

Ez mind nem él. Nem él a levegő,
mely holt virággal balzsamozva lippen;
nem él a fény, a porszemrengető,
mely kárpítként nagy ablakon belibben.

Csupán a tűz él. Legalább mozog.
Legalább lángol. Vörös lángja táncol.
Legalább piros. Legalább meleg.
És élek én...

Honnan jöttem.

Onnan, ahol jó bor és búza terem, kerek dombok és bársonyos mezők hazájából, a gyönyörű Völgységéből, a Sár mellékéről, ahol Vörösmarty bolygott hajdan, Etelkáról álmodva. Ime, felülök az időgépre: vissza! vissza! itt vagyok, az otthoni tájon. Nyárutó!

Egy teknő itt a völgy az ég alatt
s az ég, visszárol ráborulva, másik.
Néhány napszámos, meghajolt alak,
mint barna bogár, hazafelé mászik.

Egyébként elállt a bogárnyöször,
csupán egy testes éji verdelész még
s zajjal keresi egy zajos pöször
lugaskaró odvába fúrott fészket.

Sűrű sorokban a lugaskaró
áll őrt kétoldalt, s már sötét sorokban -
az éj bogár - (nappal ganajturó) -
esetlen férge! kalapomon koppan.

Fekete már a zöld szőlőlevél,
kövér fürt takarózik a levéllel,
s leszáll a tolvajoknak kedves éj,
leszáll a csósznek terhes éj, az éjjel!

Tömött Bartina gömbölyű farát
hetykén már lila égbe tolja távol:
Ballag előttünk a munkáscsalád, -
utól nagy lány, vállán rengő kapával.

»Elfáradt az a kapa, lelke, el?« -
kérdi egy legény, ki utánuk illan.
»El ám, mert, lássa, vinni kell« - felel
a lány és sötét szeme visszavillan.

Innen jöttem - és most a kék falukban járok.

Kék faluk.

Ki járt már a kék falukban?
Ki, a csunya kék falukban?
hol a kék fal sértő színnel
közepellik zöld zsalukban?

Ott a cifra házak orma
cifrán ott a házak orma
házak orma kék kereszttel
pompáz mintha sírkő volna.

Mindenik ház egy-egy kripta
S mindeniknek megvan titka:
nemzedékek asznak benne
a világból kihajítva.

Nemzedék ott több ne asszon,
ember ottan ne mulasson,
ottan beteg minden gyermek,
métélyes ott minden asszony.

Ott az emberész nem lámpás,
csak egy ködben járó csámpás,
elhunyt bűnök pállott ködje
s puliszkára hajtott rámpás.

Minden sarkon ott egy Krisztus,
egy sovány, bizanti Krisztus
véres és esős bordákkal
vár, míg jó az Antikrisztus.

Ablakot ne nyiss ott éjjel,
mert a vampir jár ott éjjel,
gonoszúl a bokrok árnyán
kék kísértet les ott széllyel.

Az Olt partján.

Ó be áldott dolog: meg nem állni! utazni! Ime alig kiérve a kék faluból, egy dombtetőn ülök, gyönyörű délután és a táj nevet. Alattam foly az Olt, Olton túl a város, városon túl a csillogó havasok: csupa szépség, tengere a szépségnek! Egy horgász ül az Olt-parton s én is úgy ülök a dombélen, mint egy horgász.

Mint a halász amott nyugton vigyázva vár
s ha moccan a horog, ha rezzen, kapja már:
kivetem lelkemet a szépség tengerén,
gyönyörúségeket halászok benne én.

Minden érzéknek kijut a maga gyönyörúsége. Vadvirágok mézes illata, selymes fű s az örökké zsongó szabadégi hangok, az eleven természet örök orgonája.

Haris harsog, kakuk kattog, darázs zenél,
nagy jegenyék között lentet a lassú szél.

De e vidék főleg a szemek paradicsoma. Az az isten, aki festette, az eleven színeknek és a részletes, aprólékos kidolgozásnak kedvelője volt. Apró, változatos színfoltok tarkítják egymást. S minden oly könnyű és tiszta, mintha tükörkép volna; a hegyek maguk nem látszanak súllyal bírni a földre:

Fellegszerű hegyek, hegyszerű fellegek,
hol a köd testet ölt, a kő meg fellebeg,
s alig leírhatón, alig képzelhetőn
fátyolos napsugár szikrázik a tetőn.

Lenn, zöld partok között, folyik simán ez Olt,
kanyargón és bohón, úgy mint száz éve folyt,
két hattyúóriás hintáz, két fellegárny
a sík folyón, melyet felgyújt a napsugár.

Igen! s most lángfolyón a hattyuk fürdenek
s hullatják tollukat, mint égő fürtöket,
hull az égő fehér, lángézüst színű toll
Igen! s most lángfolyón lánghattyú haldokol.

Tájak.

Megvallom, hogy a tájakat festegető istenek gondolata nem tőlem való. Anatole France írja a *Lis rouge*-ban, hogy minden tájat más-más isten festett és mindeniknek megvan a maga művészi stílusa, mindegyiknek a maga fogásai. Vajjon nem méltóbb dolog-e minden művészeti tanulmánynál e mennyei művészek művészetét tanulmányozni? E tanulmányt a nagy tájfestők teszik és Constable éppúgy a Stour és Orwell közötti isten monografusa, mint ahogy C. J. Holmes a Constable monografusa. A tájistenek titkait eddig Turner leste el legmélyebben. Aki nem ismeri Turnert, félíg vak a legszebb tájakon: vagy maga is Turner.

A magyar tájaknak még nincsen Turnerük. A magyar tájfestés a legújabb időkben született és így csupa líra, mint minden ami a legújabb időkben született. Mondják, hogy Munkácsy (egy pár szép tájkép festője) megvetette a tájképet. De nem jobban megvetik-e azok a modernek, akik a saját egyéni hangulataik kifejezésére ürügyül használják? Az istenek művei nem méltók-e arra, hogy inkább tisztelettel másolni törekedjünk, mint zseniáliskodva meghamisítani. Turner inkább a maga hangulatait használta eszközökül, színekül, amelyekkel egy-egy táj szépségét visszaadja. Turner klasszikus impresszionizmusa pontos másolást takar. Egy velencei akvarelljén a San Giorgio Maggiore campaniléjének tetején vékony piros vonást látni. A laikus véletlen ecsethúzásnak nézi az ilyent, annál inkább, mert a mai campanilén sehogyszem látni a modelljét e piros vonalnak. Egy kritikusa azonban kikutatta, hogy abban az évben, mikor Turner e képet alkotta, a toronytetőt javították s egy építőállvány nyúlott ki, amely a távolból vékony piros vonásnak látszhatott. A tájhoz minden vonás hozzátartozik s a leghűbb festő a legnagyobb festő. A néző nem mindig érti, mit ábrázol ez vagy az a vonás; épp úgy, mint sokszor egy-egy jó vers gondolatait (- a jó vers szintén tájkép: a mikrokozmosz belső tájainak képe -) sem értjük meg teljesen. Ha az eredeti táj előttünk volna, látnók, hogy a vonás hű. Aki a költőt érteni akarja, a költő hónapba kell mennie, - mondta Goethe.

A néző nem tudja, mit ábrázol egy vagy más vonás; de a finom lélek érzi, hogy az a vonás nem hamis, hogy az a vonás hű, éppen azért, mert szép. Csunya tájképet sokat láttam, csunya tájat még nem. A természet nagyban sohasem rút; és a táj nem egyéb, mint a természet nagyban. Az egyén lehet rút; a három ország számtalan egyéneinek azon sokasága, melyet tájnak nevezünk: magasabb szépséggé olvad össze. Stendhal a római Campagnáról írja, hogy a művészet emlékei gátolják ott az unalmat, amely a »tájnézésnek nagy veszedelme«. Valóban az embert legjobban érdekli az ember s valóigaz az is, amit már a régi Sophokles megmondott, hogy a természet legnagyobb csodája az ember. Az ember is a természethez tartozik s épp mert a legkomplikáltabb, a legtökéletesebb természet. De vajjon ama nagyobb érdeklődés, amellyel az ember az emberrel mindennél inkább foglalkozik, tisztán esztétikai érdeklődés-e? Nem járul-e ennek fenntartásához hozzá azon kisebb rendű életérdek is, amelyet a Kant nyomában járó filozófia az esztétikai érdek egyenes ellentétének tart - s amely semmiesetre sem azonos az esztétikai érdeklődéssel, bár együtt lehetnek? Vajjon az embert érdek nélkül érdekli-e jobban az ember, mint a növény- és ásványvilág? Az élvező, vágyó szemnek semmi sem lehet unalmas a természetben, mert semmi sem egyforma - a tájak legkevésbé. Gondol-

juk meg: egy táj (definíció: a természetnek egyszerre belátható része) mennyi kombináció-elemet rejt magában. Éppen azért, mert a táj semmi egyéb érdeket nem kínál, mint tisztán esztétikait: ez megbízhatóbb hőmérője az esztétikai érző képességnek. Aki őszintén, képzelődés és szenvedés nélkül élvezzi a tájakat, az már nem lehet közönséges ember. Legtöbb embernek nagyon erős hatás kell, Svájc és Tátra, hogy egy tájat élvezni bírjon; de nincs oly igénytelen és szomorú táj, melynek meg ne lenne a maga szépsége; mert nincsen kontár isten.

A tájak színeiről.

Mint minden festőnek, minden táj istenének megvan a maga kedves színe s ez a szín, mint alapmotívum, vegyül minduntalan a legváltozatosabb táj színeibe. Ruskin *Poetry of Architecture* c. művében négy színt, négyféle tájat (*country*) különböztet meg. Az olasz kék vidék (*or cultivated*), az angol zöld (*or woody*). Csodálatos, de való, hogy a tájak is nemzetek szerint határolódnak s mint a művészetnek, a természetnek is megvannak nemzeti stílusai. Az ember átformálja a földet a saját képére és hasonlatosságára. Ritkán olvastam szebbet és meggyőzőbbet, mint Ratzel értekezése: *Die deutsche Landschaft*. Vannak barna országok s azt mondják, hogy Franciaország sárga.

Mi a magyar szín? Ignotus a szürkét találja annak. »Marchegtől kezdve - mondja - ez vegyül mindenütt a fű zöldjébe...« »Legszebben és legtudatosabban Fényes Adolf találja el - igaz, hogy ő kecskeméti ember.« Kecskeméti! Nekem úgy tetszik, hogy ez a szürke inkább csak az alföld színe. A Dunántúl színe a világoskék - s a Dunántúl egészben az olasz tájakhoz hasonlít. Erdély színe a barna és sötétkék.

* * *

Allons, la terre, la terre est ronde
allons légèrement, hardiment
la terre est vaste, la terre est ronde
elle est la mère de tout le monde
allons la terre légèrement. (René Ghil.)

Városok.

A föld színpadának legnagyobb díszletezője az ember s a legnagyobb díszletei a városok.

Egy dombon állok, - e dombot miért, miért nem, fellegvárnak hívják, - alattam a kertváros. A kertváros, ahol dús lombok között óriási piros virágok nyílnak: mert minden ház egy piros virág piros bádogtetővel, bádogtetőn ragyogó napsugárral. A kertváros most is székváros, mint hajdan és uralkodója a nap. A nap, mint egy mennyei kegyúr, dúsán bearanyozza a régi templomok tornyait; s mint valódi szuverén, hódoló mosolyt csal az új házakra, parvenü udvaroncaira. S a régi fejedelmek városa kacag és virágzik, mint egy napkeleti királynak a kertje. S mosolyog fenn az öreg bástya is, mint kivénült harcos, amilyeneket kertek öréül szoktak alkalmazni. Karcsú tornyok lyuggatják a levegőt s harcos Szent Mihály láthatatlan, kivont karddal őrködik egy nagy érckirály fölött.

Ezek a vonalak a vonat robogását jelzik. Egynéhány óra elmúlt s most egy szűk téren állok és körülöttem a kő-város. Szűk utcák, kávéházak és fényes üzletek és kő mindenütt s aszfalt. És mintha fenn az ég is aszfaltozva volna, oly szürke az idő. Az utcák csendesek és az emberek susogva beszélnek a kávéházak pitarában. Vettétek-e már észre, mily ünnepélyes lesz a városok hangulata nyári délutáni hirtelen boruláskor. Mikor a városba tévedt fecske a követ

súrolja szárnyával, az emberi lélek is a követ súrolja szárnyával. A kővárosban minden nagyon közel van... félelmetesen közel. Szinte félsz, hogy a kontár szobrok megölelnek, a barokk templomok a lábadra hágnak. Menekülsz a kis folyócska partjára, ahol nagy házak meredeken bocsátják a vízbe vörös lábaikat, mint valami óriás, fantasztikus kacsák. Azt mondják, ez a part az Arno partjához hasonlít. S vissza még a térre: s látod, hogy minden rút és új s egy régi szentre és királyra gondolsz. A szent testét a halottasszekér magától hozta a kedves városba; de most a kedves városban autók röpködnek maguktól s ki emlékszik a szentre? Szomorúan ülsz újra a vasútra s szürke ködökön, fekete füstökön át búsán nézed a cikázó villanyos lángokat, piros bogarakat.

Most a Tisza partján állok, mögöttem a porváros és jobbra a parton egy fényes épület, mi volna más a porvárosban? kórház. De a por néhol csillogó és a porváros néha szép. Csillog a por az erős szélben és csillog a por a fák tetején. A lemenő nap arannyá festi a port és a kis, félelmes vizet a könnyedívű hatalmas híd alatt. A parti sétatéren tolong a tömeg; tétlen asszonyok és bémész diákok. Meleg van. A porvárosban nincs tavasz, hanem mindjárt nyár van: poros fülledés és nyitott ablakokból zongoraszó. Itt minden tág; széles, egyenes utcák; s itt minden magyar és igenis durva magyar szavak hangosan járnak az utcákon. A buckák közt vagyunk s kihajtva a tanyákhoz, bokáig süllyedsz a homokba, mintha puha bársonyszőnyegen járnál. Itt az emberek szemében a homoki bor tompa fényét látom. Emlékszem egy versre, amit a porvárosban írtam.

Egy vers, a porvárosból.

Ezen a száraz délutánon,
mely unt sorsodnak képe tán,
mihez fordulsz? - Bármint utálom,
karjába ölt e délután.

Emlékim albumát kitárom,
lapjára bámulok bután,
hol annyi régi délutánom
úszik holt szirmok illatán.

Az utcán sápatag diákok,
a kertben vérszegény virágok,
az udvaron porülte fák.

És testtelen felhők az égen
és fulladó szellők a réten
s a kapuk alatt vén kofák.

Városok, folytatás.

De ha kilépsz a porváros legszebb terére, megbékülsz. Ott magas paloták, ott új szobrok vannak fák között, ott gesztenyesorok a gyönyörű négyzetben. Ott zene és elegáns asszonyok, dallamos mozgások; s villanyos reflektor fehér fénye játszik a fekete lombokon. Ott előtted a kettős városháza, sóhajok hídjával és egy kis karcsú toronnyal. Hányszor néztem ezt a tornyocskát a gyönyörű ég háttérében: az ég itt indigószínű és a toronynak este égő szeme van s kacéran hordja cifrázott erkélyét, mint csipkéit a kecses táncosnő. S hányszor képzeltem, hogy a kecses torony a felhők előtt nesztelen táncot jár!

Most egy gyönyörű országúton állok, ahol szembe velem két sor gyönyörű szál jegenye ballag, mint magas zöldcsuhás zarándokok a régi vár és búcsújáróhely felé. De én az ellenkező irányba nézek s előttem a szénváros. Mert ott szénpor uszkál a levegőben s lerakodott szénpor feketíti a messze talajt. Sziklás hegyek védik fölül a szénvárost, ahol örökké hallatszik a kőtörők kalapálása, ahol pompás serpentinek arany kavicsokkal kígyóznak a fehér szirtek közt s nagy kőkeresztek kandikálnak a változatos mélységekbe. Magas kőszáltrónjáról a Havi Boldogasszony méltóságosan néz farkasszemet a sík város ó-kupolás mecseteivel, melyek most a keresztet csillogtatják erkélyes tornyukon. Az Árpádkori dóm négy román tornyával erős vár gyanánt uralg a városon s a dóm mögött meredek utcák macskafejes járói kúsznak a hegynek. E hegyek gyomrában szén van és a város gyomrában kormos gyárok. De a lejtős utcák közepén friss hegyi erek hangos csörgéssel buktatják alá meszes, kemény vizüket s viharok után megdagadva elhordják a könnyű léchidákat s felhatolnak a gyalogjáróra. Honnan jöhetnek e kis patakok? kérdeztem magamtól gyermekkoromban s egyszer elindultam az egyik nyomában, mint egy kis detektív a hegyeken át, követtem kanyargós útjain, tünődve álltam meg kisdud kataraktái fölött és nem találtam forrást; s este sárosan, porosan vergődve haza új, ábrándos fogalmat hoztam magammal a nagyvilág végtelenségéről.

Most megint otthon vagyok; mellettem van a nyájas borváros; de mit törődöm én a várossal, csillagos tornyával, duhaj legényeivel és hangos pincesoráival? A pompás réten, a ropogós fűben járok, kívül a városon...

Pán a kukoricásban.

...járok, vagy leheveredem, ha akarom; ó, mily kék az ég! mily fehérek a felhők! mily zöldek a dombok!

Áll gyönyörű síkság, dúsán koszorúzva vetéssel
és koszorúzva vidám fűvel Szekszárdnak alatta...

Nem, nemcsak lokálpatriotizmus a költő rajongása. Ime a szerény Garay szép sorai csak utánzata a nagy Vörösmarty még szebb sorainak, melyeket szintén a Völgyességhez írt:

Halmaidat koszorúzza borág, koszorúzza tetődet
Százados erdőség...

A százados erdőség eltűnt s amerre nézek, mindenütt az Ember szelleme lebeg a táj felett. De nekem annál kedvesebb a természet, mert az isten és ember közös munkáját látom benne s úgy képelem, hogy amint hajdan a donjonok és belfryk, gót tornyok és román kastélyok: úgy ma a karcsú és vígan füstölgő gyárkérmények, vagy a viharágyúk püffögő kürtjei nem sejtett szépségeket lopnak a tájakba.

Ne sajnáljátok a régi romantikát: új romantika jön a helyébe s a vidám és művelt tengeriföldek nem engednek szépségben az ős mocsaraknak.

Mondd, van-e, van-e szebb mint
nyáron a tengeri
ha aranyáporával
a súlyos nap veri
és levelén végigcsorog?
Mondd, van-e, van-e szebb dolog?

Görbül e gyenge vályu,
mely széles, éles, mint a sás;
ilyenkor a sűrű között
hiszem, hogy Pán is ott tanyáz,
nem holmi durva Pán, ki
nádasba buj s a szűz
erdőkbe, kit vonatzaj
s cséplőgép messze űz,
hanem kedélyes ifju Pán,
ki nem távol töpreng csupán,
ki az emberi munkán
gyönyörködik s parasztokat
s földművelőt s pásztorleányt
gyakorta meg is látogat...

Örökké.

Emporte-moi wagon, enlève-moi, frégatte!
(*Baudelaire.*)

És én mégis unatkozom. Unatkozom, ha nem utazhatom... örökké... és vágyam hajt...
örökké... Ime: tavasz van, és most megint szobámban ülök, barna szobámban, balgán.

Izzik az ablak
résén a napnak
üszke már
költi az álmost
és a szobám most
tűzben áll:
bútora máza
szikrafészek,
tavaszi láz, a-
merre nézek;
lángol az asztal
rőt az ágy
s kél a panaszdal:
s gyúl a vágy:

»Haj, csupa börtön
s árny, mibe' töltöm
életem,
pedig a tágot
csak a világot
szeretem.
Itt a szobákban
nincsen élet,
kívül a tágban
szívem éled,
kívül a tágban
új dalom,
bent a szobákban
únalom.«

»Messze hazába,
Amerikába
szállnék én,
tengeri hantra
vízi kalandra -
járnék én:
metszve a szárnyam,
ajtóm zárván,
tömlöcös árnyon
tengem árván
tengeri hantra
nem szálllok
vízi kalandra
nem járok.«

»Nap, ki koronkint
ablakomon kint
üszköt vetsz,
fénynyilad által
vén nyilas által
tüzködhetsz:
Nyitni e zárnak
réz kilincset,
törni ez árnyak
jég kilincset,
tavaszi hónap,
nincsen hőd,
csalogató nap,
nincs erőd!«

Igy száll a panaszdal
szól a vágy,
de lángol az asztal
ég az ágy...

A pályaudvaron.

A pályaudvaron várok és boldog, gyerekes rímeket morzsolgatok magamban. Aki sohasem volt a pályaudvaron boldog és gyerekes: az ne vessen ki engem.

Közelg, közelg a gyorsvonat
már itt a láthatáron:
tudod-e merre utazom
ezen a gőzbatáron?

Át messze halmon és hegyen,
át völgyön és lapályon,
s hamerre bős folyam törik
keresztül a vad áron

Az utazásnak élveit
ne várd ma, hogy kitárom
azt el nem tudnám zengeni
se lanton, sem gitáron

Otthonkény ilyen kéjeket
színház sem adhat áron:
röpülni halmon és hegyen
röpülni hat határon,

át sok hazán, brit-, francián,
törökön és tatáron,
s ki tudja meddig utazom
ezen a gőzbatáron?...

Vasúton.

Tengersűrű, tisztakék
fullasztó mély most az ég
mély:
vasból épült sínuton
vigan lüktet vonatom
s nincs benn más személy.

Végigfekszem pamlagán
kitekintek ablakán:
hej!
nem látszik más csak az ég,
mint egy végtelen vidék
helyevesztett hely.

Fölfelé van? Lefelé?
Nem pottyanak-e belé?
Bár!
Lelkem máris belevész
mint egy ellőtt kelevéz,
vitorlás madár

Ugy érzi hogy messze fenn
messze fenn egy tengeren
van:
szellő csapja homlokát
vigan hajtja csolnokát:
»Gyi te gyi lovam!

»Gyi te csolnokparipám,
vizen forgó karikám,
szállj!
Vonz a hab és vonz a nap,
lenn maradhat aki rab,
de te meg se állj!«

TÉL.

(1908.)

1.

Utazásaim közben hegyes vidékre jutottam. Nem tudom már biztosan, melyik évben történt és csodálatos módon azt is elfeledtem, hogy körülbelül merre. De a tájkép úgy áll előttem, mint-ha tegnap láttam volna. Egyfelen alacsonyabb domblánc zárta el a határt. A bájos dombok téli öltözetben voltak: sötétbarna érdesbolyhos kosztúm és fehér prémes boák fedték kerek vállait. De a nap a hóprém színét gyenge sárgával bársonyozta. Késő délután volt. A nap a dombok felett lebegett, sötétnarancs színben, sugarak nélkül, símán és kopaszon, mint egy fényes football-labda. A nagy hegyek és a dombok közt, a völgyben, hevert a falu. A tetők, mint cukros lepények, vastagon befedve; alattuk haragossárga tengeri-csöveket lóbált a szél. A tetőkről egy-egy csomó hideg hó néha nyakába zuhant a járókelőnek. Káromkodott és nevetve rázta le a gyöngyzuhanyt.

Szánom csilingelve suhant végig az uccán. A Szentháromság előtt pirosarcú gyerekek hóval dobálóztak. A libausztatón csuszka volt. A kis hidakat fűrészpor és hamu tarkázta. A lejtőn apró szánkók csúsztak alá és billentek hanyatt. A boltos ajtaja csilingelt, a lámpa már égett benn, az emberek diskuráltak. Az udvarokon több helyt hóember állt. A kicsi és ködös ablakok meleg otthonokat sejtettek. S a sok hűvös fehérség mintha a kedélyeket is megcukrozta és felfrissítette volna.

2.

A paróchián, ahova betértem, meleg szoba fogadott. Együtt voltak valamennyien: a plébános, a káplán, a gazdaasszony meg a plébános húga. A plébánosra már alig emlékszem. Azt tudom, hogy pipázott és a dohányt dícsérte. A gazdaasszony okulárét viselt és egy képes folyóiratot lapozott. Mellette feküdt egy kötés harisnya. A plébános húga a vállá fölé hajolt és nézte a képet. A kép egy banánfát ábrázolt. Az ágai föl és le nőttek összevissza és az önmagában szaporodó buja fa majdnem egy erdőt alkotott. Előtte egy kis félmeztelen néger fiú szüröcsölte a hosszúkás gyümölcs levét. A háttérben pálmafák látszottak s hajló koronájukat magasra emelték a banánfa fölött. Oldalt egy keleti város, lapos és karsú tornyokkal.

- Az ilyen képek - mondta a káplán - értéktelenek. Olyanok, mint az iskoláskönyvekben is vannak. Nincsen bennük semmi művészet. Nincsen bennük gondolat és eszmei tartalom. Képzelt ábrázolások. De manap még a képeslapok képeivel sem elégedünk meg, ha tárgyukban vagy beállításukban nincs cél és értelem. Való dolgokat mutasson a kép, életünkbe-vágókra eszméltesen és új gondolatokat ébresszen lelkünkben. A század nagy küzdelmekkel teli. Kit érdekel a pálmafa és banán? Az új keresztény művészet egyre halad és erősödik. Átvesszi a hitetlen művészet fegyvereit, míg az lélek hijján, sárba fúl. A küzdelemből diadalmasan támad fel, krisztusi eszméivel, a katolicizmus.

3.

A kerek, nagy, egyszemű óra ütött a falon, és a gazdaasszony kiment vacsorát csinálni. Ekkor én vettem át a szót.

- Szeretem a telet - mondtam. - Ez a legszebb évszak. Friss és hangulatos, a tavasz sara és a nyár izzadsága nélkül. Pompás ilyenkor a szabadban is. Az ember csizmában tapossa a ropogó havat, feltűri a gallérját és vígan lesi az apróvadat a száraz fák mögül. Korcsolyázni is szeretek. Szeretem a jeget, ahol megszűnik minden súrlódás, minden akadály. Az emberi láb szabad lesz és szárnyakat kap, mint Mercuriusé. De még jobb talán szánkázni. A kedves szél pirosra legyezi arcunkat, s a talpak halk suhama az ember gondolatát a felhők után küldi. Mily édes aztán pihenni, lámpa mellett, a meleg szobában, kedves és művelt emberek közt. Végre otthon vagyunk, önmagunkban. A függönyös ablak, a hővédő falak, lelkünknek bástyái. A világ kívül reked. Mit érdekelnek a század küzdelmei? A szobában béke van s az óra ketyegése csak a perceket jelzi, a századokat nem. Csak képzeletünk jár, és az messze járhat, banánokig, pálmákig. De mi otthon vagyunk és védve; lelkünkbe nem lopózhat gondolat, melyet szívesen ne látnánk. Egy verset olvastam egyszer a télről, melyet megtanultam kívülről. Az a címe: *Téli képzetek* és különböző jeleneteket ad elő a télről, mint egy kaleidoszkóp. Egy kicsit gyorsan változnak benne a képek, a versformája is szeszélyes, de azért meg lehet érteni és nekem nagyon tetszik. Éppen azt fejezi ki a végén, amit én most is szeretnék mondani, de nincs igaz szavam.

- Mondja el a verset - szólt a plébános húga.

- No, ha ti verseltek megint, én addig kimegyek, körülnézem az udvart, rendben van-e minden? - mondta a plébános, vette a sapkáját, pipáját és ment.

4.

Téli képzetek.

A táj fehérbe öltözött
befűtta a havas tél;
felhő alatt és hó között
magában áll a kastély.

Dínom-dánom, dáridom
hosszú téli este
senki sem jön az uton
mert a hó beeste.

De drótfonálon száll a hír
és búg a nyurga pózna
valaki nyög, valaki sír,
s sok messze cső golyóz ma.

Nellem-nollom, únalom
lanyha téli tábor,
csikasz ordít a havon
torkaszakadtából.

De Afrikában semmi hó,
dobol a sűrű zápor
s a sarkvidéki eszkimó
nem fogy az éjszakából.

Diri-dingi-dingaló,
ez a könyvek éve:
tárva szép a kandaló,
könyv pedig betéve.

Most kerget népet a hideg
a sima városutcán;
most fájva zsong a vén ideg
s repül a szél a pusztán.

Dinom-dánom, dáridom,
mostan áll a farsang
zeng a szél a várhidon,
zeng a várban karhang.

A hó esik, fehér a sík
befűtta a havas tél,
s ha szél keféli hómezét,
minden ház messze kastély.

Tam, tam, tam, tam, tam tam dá,
únalomnak ágya:
kályha mellett ábránddá
fagy az ember vágya.

5.

- Ha szél keféli hómezét, minden ház messze kastély: ez szép - ismétellem.

- És szép a célzás a téli háborúra és az exotikus országokra - mondta a plébános húga.

- Az ilyen versek - felelte a káplán - szépek, de használhatatlanok és gondolat nélkül szűkölködnek. Olyanok, mint a régi költők versei, amiket az iskolában tanultunk: Tél, Tavasz, de csupa haszontalan leírás és semmi új gondolat. Legfeljebb, hogy a háborúra céloz, az ad egy kis tartalmat ennek a versnek.

- Tudja, hogy a káplán úr is szokott verseket írni? - kérdezte a plébános húga. - Nagyon csinos versek, csakhogy a bátyám azt mondja, hogy szocialista versek. Hogy valóságos szocialista versek. Hogy csodálja, hogy a Katholikus Élet közölte. Nem szokta olvasni a Katholikus Életet?

Kértem a káplánt, mutasson meg néhányat költeményeiből.

A káplán kiment szobájába, hogy behozza.

6.

Akkor a plébános húga mellettem állt. Nyúlánk és karcsú leány volt és a szemei tűzben égtek. Hanyagul egy kendő volt a vállára vetve; a haja sötét volt. Nem szóltunk és hallatszott az óra ketyegése.

- Igen - szóltam végre - végre megtaláltalak. Tudod, hogy érted utaztam ilyen sokat? Kocsin és vasúton, gépkocsin és szánon, csak téged kerestelek. Átrobogtam a városokon és a falvakon. Erdőkön és szántóföldeken. Kompokon keltem át, hegyekre másztam. Hajók fedélzetéről

kémleltem érted a partok bokrait. Kerekeimen megláthatod az aszfalt sarát és a puszta homokját. Ruhámra tapadt por, bogács, jégmara. Lelkemben a világ ezer képét hordom. Mindcsak teérted. Ki hitte volna, hogy e meleg szobában megtaláljalak? Most velem fogsz jönni. János lenn vár a szánnal. János is nagyot fog nézni, ha ketten jövünk. Szépen bepólázlak. Mily gyönyörű út lesz! Úgy siklunk a havon, mint hajó a vizen, táncos a parketten. S szánunk a boldogság korcsolyája lesz.

Ebben a pillanatban a plébános húga kivonta kezét a kezemből és elhagyott és kiment.

7.

És ekkor én félni kezdtem és nem mertem sem utána menni, sem pedig ott maradni. Feltártam az ajtót, kibotorkáltam a sötét tornácra, megleltem a félszert, János ott hunyorgott, felültem a szánra, csúsztam a havon át, gyorsan a falun át, sűrű hópelyhek között csilingeltem dombon át, mentem tág mezőkön át, elértem a városba, reggelre, és egy kávéházban reggeliztem.

KÖLTÉSZET ÉS VALÓSÁG.

(Élettöredékek.)
(1920.)

1.

Se látva, se hallva jártam akkor a világot. Egyszer megszólalt az előszobám csengője - még emlékszem, nem akartam megnyitni: mert hisz érdemes-e magamhoz engedni valakit? Nem jobb volna egyedül heverni hosszú napokon át, és leszállni újra a Magányosság fenekére? Mégis megnyitottam, és akkor bejött ő; félnéken és szívdobogva jött, mint egy kis diák; egy nagy mappa volt a hóna alatt, - mert azzal az ürüggyel jött, hogy a rajzait akarja megmutatni.

- Otthon azt nem lehet; mindig mások lesnek; nem beszélhetnénk fesztelenül: tudja, mint két jó barát - igazán ne gondoljon semmi mást! Bűn volna távol maradni egymástól, akiknek közel kellene lenniök... Olyan kevés az ember, Istenem! és én tudom, hogy vagyok valaki... hogy tudok lenni valaki magának...

Alázatosan és félnéken beszélt; izgatottan leste a szavamat. Félt, hogy elkergetem. És én csakugyan durva voltam hozzá, mert éppen csak ez kellett még nekem! Mikor oly torkig voltam az egész világgal. Semmit sem akartam volna már, csak hogy békét hagyjanak; ne kelljen szólnom semmit, csak amit már ezerszer megszoktam; rendes agglegényéletet, kávéházakat, csak egypár embert körülöttem, akik már bútorok: halált az életben. És, sajnos, nem volt szép (bár voltak szépségei); - de engem rabszolgaságban tartott még a Szépség: ó, egyetlen tökéletesség, megnyugvás e földön, a formák megnyugvása! - nekem nem élet kellett. Sok mindent megértem én, s keserű ízét éreztem sok minden irigyelt dolognak; - és megvettem a dicsőséget, nem érte tettem már, hanem ellene; későn jött; - és megvettem a szerelmet, mert későn jött az is; - szép asszonyok között nyitott szemmel és húnyt szívvel jártam: csak a szépségük kellett; - és kegyetlenül mondtam annak, aki alázatosan hozzám jött:

- Nem vagy szép! - És kedvem telt immár, hogy gyötörjem őt; és kiszámítottan mondtam neki:

- Hiszterika! - és néztem hosszan, amint sírt, zokogott hangosan. A kegyetlen Szerelmem kezembe adta őt.

2.

Ó, mind, akik sírtatok miattam, bocsássatok most meg! Én nagyon szerencsétlen vagyok. Én igazán nem akartam senkinek se rosszat; csak kisugárzott belőlem a fájdalom, éppen azokba, akik legjobban hozzám tartoztak: mint egyik tagból a másikba. Aztán nem a jelenben élek én. Egy fantasztikus novellát élek én, a *késettszemű ember* novelláját, amit el lehetne képzelni, így talán: A kép nem azonnal jelenik meg nekünk; bizonyos idő kell hozzá, míg a látás érzetét az idegek az agyba viszik - hátha ez az idő meghosszabbodik betegesen? Hátha órákba, napokba kerül, amíg a kép a recehártyáról a lélekbe érhet, ahol minden képnek örök szállása van, mint a kísértő lelkeké a temetőben? Akinél így volna, az a multban járna örökösen és folyton beleütközne a jelen falaiba; nem a maiakat látná maga körül, hanem a tegnapit, a tegnapelőttit; és az, ami ma van, csak holnap, holnapután jönne a lelkébe. A kedves szépségét csak másnap látná meg, szomorúan, mikor már nem ölelhetné, és a tegnap képei közt még, az

új ölelést nem tudná megbecsülni. Ó jaj, így vagyok én! csakhogó órák és napok helyett hónapok és évek mulva támad fel nekem a mult, örökösen elfödve előlem a jelent, mint egy alkalmatlan függöny, mely nem enged a valóság forró testéhez nyúlnom. Így akkor is, itt a nagyszobámban, ahova bejött ő, ahol ott ültünk már akkor a padlón, puha vánkosokon - köröskörül a könyvek, a sok-sok könyv, és az ablakokon túl csak az ég, a tiszta téli ég, mert a szemközi ház sokkal alacsonyabb - nekem régi képek jártak az eszemben, akadályoztak mozdulataimban, eltompították szavaimat és nem engedték látnom igazán őt, ahogy ott ült a furcsa vánkoson - mert tudni kell, hogy ez a vánkos a Feketeországot ábrázolta, meghímezve fekete fákkal és fekete madarakkal, egy lett táncosnő hímezte valamikor. Nem láttam őt, mondom, ahogy ott ült, kedvesen és kicsinyen, kissé exotikusan, - furcsán eligazítva igazán formás lábait, fiús aranyfürtözete alatt, mint egy kis kínai herceg, Csin-Csin nevezetű - *akkor még* nem láttam. Ó, nem szerettem őt! Akkor talán egy halott lányt szerettem, és egy régi kertet láttam, nyári éjjel, az üstökös évében, júliust, augusztust, hosszú sétákat, hulló csillagok alatt. Hogy égtek a csillagok! S hogy zengtek a tücskök a fekete bársony bokrok közt! Melegen sírt vállamon a mindennapi kislány - ó, hogy égtek a könnyei! Egy finom és kényes gyermek ijedtségét tartottam karomban. »Mindennapi kislánynak« nevezte magát:

- Mit találhatsz bennem? - De szép volt, úri és kényes; és úgy adta meg magát a halálnak, mint a virág a sarlónak: drága, romantikus virág! Sohse lett senkié. Naiv, regényolvasó gyermek; apácaruhába öltözködött egyszer, úgy fotografáltatta le magát. Egész nap a napon hevert, orvos rendelte így, és várta a halált, mint egy vőlegényt. Szép volt. Már csak a bársony szemére emlékszem, amely annyit sírt miattam is. Ó, mind, akik sírtatok miattam, értsetek meg engem. Én a szépség megbűvöltje voltam - jaj, egyetlen tökéletesség, megnyugvás e földön, formák megnyugvása! - nekem nem az élet kellett.

Aztán fáradt voltam.

A szépség emléke - egy mindennapi kislány emléke, egy halotté, - jobb volt nekem az életnél.

3.

Ő azonban, aki ott ült akkor a szobám szőnyegén, a Feketeországot ábrázoló párnán, a jelen kalandja volt, az élet, s nem még a szépség, amivé talán lassanként bennem hal: késett szemem nem láthatta őt meg. Ma már látom örökre. A szobából csak az égbe lehetett kinézni, a felhős téli égbe, - mint most is - és az egész csendes szoba mintha himbált volna, egy felhőtengerben.

- Olyan itt, mint a hajón! - mondta Csin-Csin herceg, és meghimbálta hullámos aranyfürtjeit, és meghimbálta a kék szeszláng fölött a szamovár kampókon lógó rézkannáját; és meghimbálta a függő fénycsillárt, hogy minden fény és árny ingott a szobában. - Mint egy hajón a nagy világ fölött! - És megbiggyesztette ajkának nem egészen természetes pirosságát, és megrázta a csörgőt, a baba-csörgőt, amit ő hozott nekem, nagy, felnött és rosszkedvű babának. Mit törődött ő az egész világgal? Kis lány lett, kis fiú lett, hogy nekem szebb legyen, apródom; s izgatott futkosásokban gyötörte kis testét utánam, úgy kereste kedvem, mint egy keleti zsarnokét, félnék alázatossággal. Én meg, a rosszkedvű zsarnok módjára, durcásan fogadtam minden szeretetét; sőt küldtem őt:

- Menj el! - és szemrehányásokat tettem neki:

- Miért komplikáltad az életemet?

S ő sírt. - Ó, mind, akik sírtatok miattam, bocsássatok meg! - Fáradt voltam akkor, iszonyú fáradt, és mindenem túl már. De akaratom sem volt, és hagynom kellett magamat szeretni. És

hosszú séták jöttek, izgatott, és szomorú vasárnapi séták különös városrészekben; és hosszú levelek (amikor már nem mert maga jönni), ideges, hordárvitte üzenetek - amikre olykor bosszúsan feleltem; - és hosszú viták, hogy mikor szabad eljönnie megint? S ő sírt. Ó! olyan biztosan ki tudtam békíteni megint! De aztán gyötörtem - és aztán megsajnáltam megint. És néha a gyermeket láttam benne, - mert olyan egyszerűvé tesz a szenvedély - olyan volt, mint egy szerencsétlen gyermek. (Dehát nem szerencsétlen, durcás gyermek voltam-e magam is?) És néha beteg volt, és kimosolygott a csipkés ágyból, láztól piros arccal; - és máskor huncutkodott, kacagott.

- Ha ezt látnák! - mondta, és örömmel gondolt nagyképű ismerősök ostoba botránkozására. De ilyenkor volt a legártatlanabb - ilyenkor volt valóságos gyermek. És néha már szerettem is - mint egy gyermeket. Néha már öröm volt ő és szabadulás -

4.

Olyan volt, mint egy drága kisfiú
és sohse lesz más, mint kisfiú, nékem.
A nők rosszak, az élet iszonyú,
és minden felnőtt ellenségem.

De szeretem a nemes gyermeket,
eleven kútfejét a meleg kacagásnak,
mert még nem les ki homloka megett
a sáfár intrikus, a Másnap.

Csúf másnapok kifutója vagyok,
de ma a boltbul a mezőre szöktem:
hajrá, ma, kis betyár gondolatok!
A Másnap elmarad mögöttem.

Hallod a tengert? Ez hajószoba:
a padlón ülünk, és a hajó ingat;
tegnapok s holnapok örök sora
himbálja pillanatainkat.

5.

Néha már öröm volt ő és szabadulás - de én becsuktam szemem az örömré és hátat fordítottam a kinyílt ajtóknak. Ó, mikor adtam neki lelkemet úgy, ahogy érdemelte? Százfelé tépett lélek volt ez akkor; - s azon-fáradtan egy világ élményeit kellett átélnie. A hajószobát elkapta a tenger. Darabokra tört bennem a holt szépségek szobra is; s ezer cserepe csak sebezte azt, aki hozzám nyúlt. Ó, mennyiszer megsebezte őt is! És akkor elhúzódott tőlem, csodálkozva s félve. Én nem voltam sem magamé, sem övé. Még ültünk olykor, a nagy könyvpolc alatt: úgy pihent mellettem, mint egy kedves könyvem, amit nem nyitottam ki hónapok óta: nagyon is kedves, hogysem futtában fölnyissam. És ajándékait nem viszonoztam - mert hol találjam a nyugodt percet, amikor méltó ajándékot választhatok? Akkor szerettem legjobban, mikor legjobban elhanyagoltam őt. A rettenetes Világ előntötte lelkem. Még néha sétáltunk; egy májusi sétára emlékszem: egy véres palota elé értünk ki, két nagy ágyú elé; vörös szalagok csüggték a falak nagy vaskarikáin. Ó - gyermek - játszott volna az egész világgal; de velem nem tudott játszani; és én nem tudtam már játszani semmivel. Még egy sétára emlékszem, az

utolsó szépre, télen, a havas ligetben; s utána egy kis cukrászdába mentünk, ahol szerelmes párok szoktak találkozni. Az egész világ olyan volt, mint egy cukrászkirakat: csupa fehér cifraság, szép havas cukrozás. Ott ültünk soká, nézegetve egymást, kissé hallgatagon; és megfogadtuk - amit be is tartunk, - hogy azért mindig jó barátok leszünk.

LIRA, KALENDÁRIUM, MESE, VERS, KABALA.

(1912.)

Kedvem van énekelni - ritka kedv
Egy idő óta... *Arany János.*

1.

Kedvem van írni és még nem tudom, mit írok - vonalzott papiros van előttem, valóságos írka, minden vonal egy-egy sín és az egész papiros egy nagy fehér pályaudvar, hova, hova induljak ezeken a síneken? Végtelenül szomorú vagyok, teljesen egyedül, az imént volt nálam egy barátom és soha ennyire nem láttam, hogy nincsenek barátaim, eszembe jutott valaki, akit nagyon szerettem és aki tán mindenki közt legjobban szeretett, mint ahogy a vadászok szeretik legjobban az állatokat, - és akihez minden kétségbeesett és szenvedélyes közelség sem tudott közelhozni, előttem az óra, előttem a naptár, az óra estét mond, a naptár decembert, egy év! egy évvel megint szomorúbbak lettünk!

Mintha nagyon vén volnék és örök időtől ülnék itt az íróasztal fölött és szakállam talán már át is nőtt az asztalon és ha fel akarnék kelni, ezer vén és fehér szálát fájva kellene eltépnem.

Az egész eddigi életem eltörött. Mindent elhagytam és most megint mindent elülről kell kezdenem, mint már annyiszor. Elfoszlott a lelkem, mindenfelé, darabokba, nagy messzeségbe, alföldekre, havasok közé, hoztam-e még valamit belőle? vagy csak egy özvegy test az, ami itt ül és megtartotta régi szokásait: mozog, olvas, beszél, ír, mint egy masina és nem veszik észre, hogy nincsen lelke. Mint akinek messze ment a hitestársa, Amerikába és sohasem fog visszatérni: nem tartják özvegynek, pedig az már, örökre.

Lassan jár az órám és vagdalja az időt, egyformán, mint boltos a szalámit, ó, mennyire jobban szeretem a naptárt, mint az órát. Mért nincsenek piros számok az órán, itt-ott, közelebb-messzebb? Mért nincsenek ünnepórák és ünneppercek, amikor naponta egy-egy percre...

A naptár az év himnusza.
Az ünnepeknek ritmusa
dobog a rest időben.
A naptár az év himnusza:
vörös napoknak ritmusa
fekete esztendőben.

2.

Szeretem az ünnepeket és az év nekem nem egyéb, mint utazás ünneptől ünnepig. Irígylem a szemlélődő szerzetest, akinek minden nap ünnep, mert minden napnak megvan a maga szentje, a maga emléke, minden nap újra hoz vissza valami régen elmúltat és soha el nem múlhatót, mint ahogy a Nietzsche óriási világesztendeje mindig újra gurítja vissza az egész világot. Az ünnep az emberiség nagy lírája, melybe nagy vallásos élményeit sűrítette. És látod, olvasó, arra a nagy bajra, hogy élünk, csak az lehet orvosság, hogy kitágítjuk életünket és még jobban élünk és elkábulunk a nagy életben - az életet, amely oly csodaszép nagyban és olyan rettenetes gyötrő néha kicsiben, hogy a legnagyobb nemeslelkűség az Úristennek megbocsátani, csak

úgy tudom elviselhetővé tenni, hogy a magamé fölött még az emberiség forgó életét is meg-
élem, az örök esztendő, lírájával. Azért, olvasó, jere, utazzunk át az éven, ünneptől ünnepig,
a versnek robogó szekerén, ütemre forduljon a kerék és minden fordulás végén mindig csőr-
renjen egyet és ez a csőrrenés olyan legyen néha, mint egy heje-hujja, néha mint egy sikítás.

3.

1. *Új esztendő* beköszön
régi könyvben új lap
új topán a küszöbön
ég küszöbén új nap.
Ej haj dús az év
minden jót ígér,
minden napja cél és
minden éje kéj.
2. *Vízkereszt*: a világ vár
csillag ég az égen
Gáspár, Menyhért, Boldizsár
jönnek a tevéken.
Ej haj szép az év,
minden napja szép,
minden éj egy álom,
minden nap egy kép.
3. *Gyümölcsoltó*: boldogan
angyal kél a szélben,
a Megváltó megfogán
tisztá szűz méhében.
Ej haj mély az év,
minden napja mély,
születés a nappal,
foganás az éj.
4. Kelj vasárnap *Palmárum*
bujj elő, zöld zsenge:
Krisztus urunk számaron
megy Jeruzsálembe.
Ej haj nyól az év
bársony barkaként:
barka síma, bársony
macska talpaként.
5. *Nagypénteken* délután
szél nyög a kereszten,
fenn a bús Kálvárián
meghal a bús Isten.
Ej haj bús az év,
minden napja bús,
nappala borús és
éje háborús.

6. *Husvét* reggel felragyog
alleluja szólal,
Sírból Krisztus kilobog
piros lobogóval.
Ej haj, halál ellen
balzsamír az év,
mert a nap feltámadás
és az éj csak rév.
7. Piros *Pünköszt* mosolyával
piros rózsa éled:
tüzes nyelvek záporával
harmatoz a lélek.
Ej haj, lélekév!
meghal, mégis él:
az eleven napnak
szelleme az éj.
8. *Péter és Pál*: Damaskus,
Fény kel az útporbul:
Paulussá Saulus
lováról lefordúl.
Ej haj csodaév
fordul és cserél
Minden éjből nap lesz,
minden napból éj.
9. *Szent István* a vánkoston
nyújtja koronáját,
Magyarország köszönti
régi patrónáját.
Ej haj örök év
örök reménység,
ahol a föld nem segít,
megsegít az ég.
10. Névnap: *Mária neve*
zengi át a tengert,
kit az Isten eleve
anyja gyanánt szentelt.
Ej haj gyöngy a nap.
Gyöngyfűzér az év:
minden nap egy névnap,
minden gyöngy egy név.
11. *Mindenszentek*: hideg ősz
bolyg a szellem fázva,
fázó népség temetőz
sírokon gyertyázva.
Jaj az év temető,
mindennap egy holt,
minden napra minden éj
ráírja, hogy: Volt.

12. Fenyőillat: *Karácsony*
Betlehem és jászol:
fügén élsz és kalácson,
de a szíved gyászol,
Szép az év, szép a nap,
de a szíved oly bús:
Volt egy gazdag kis gyerek,
aki most vén koldús.
13. Tizenkettő: tik, tak, tik...
Évet év most veszt el:
Versbe tizenharmadik
az öreg *Szilveszter*.
Klepetusán - ő az év -
minden gomb egy nap:
gimbeli-gombolja
s megint belekap.

4.

Háromszázhatvanöt gomb kicsit sok egy köpönyegre: esztendőbe tart, míg végiggombolja. De hol képzelek olyan köpönyeget, amelyiken háromszázhatvanöt gomb legyen? Ez kétségkívül rossz hasonlat lenne, ha én találtam volna ki, de jaj! én az öreg Szilvesztert így láttam s most, szilveszteri mesének elmesélem találkozásomat az öreg Szilveszterrel.

Azon az emlékezetes Szilveszter-éjen volt, amikor éjféli mise is volt, ami Szilveszter-éjen csak egyszer történt eddig és száz évig megint nem fog történni - egyszóval azon az éjjelen, mikor ez a század született. Én akkor gimnazista voltam és biztos benne, hogy nagy ember leszek és arról ábrándoztam, hogy megírom az új *Carmen Saeculárét*, Horatius módjára, de modernül, egész mély, forró és friss filozófiámat beleöntve egy hatalmas énekbe, mely egyszerre ismertté tegye csúf nevemet egész Magyarországon, hozzáértve Erdélyt, a regényes Erdélyt, kedves regényeim színterét, álmaim paradicsomát, amely valóságom poklává lőn később. Egyébiránt magányos gyermek voltam és mindig titokban szerelmes, tétlen és töprengő, nagyon okos és nagyon naiv, harcvágyó, halálokról és dicsőségekről álmodó, bátor a halálra, félnék az életre. Kisleányok voltak akkor nálunk, a húgom leánypajtásai, és én, leányok között nevelődött fiú, elfogultan ültem közöttük és szokásból és únottan egy olyan játékot játszottunk, amit mindig Szilveszter-estéjén szoktunk játszani és amit dióval kellett játszani.

5.

Valakinek nem volt szabad odanézni és akkor választottunk egy diót. Aztán az illető mindaddig szedte a diókat, míg a végzetes dióhoz nem ért. Akkor mindannyian egyszerre felkiáltottunk és több dióhoz nem volt szabad nyúlni. Néha valaki mindjárt először a tiloshoz ért és szokott akkor lenni gaudium. Máskor olyik boszorkányosan mind kiszedte a diókat a tabu körül és azt az egyet hagyta utoljára. Így egyik egész vagyont halmozott fel maga előtt dióból, másik befizetni sem tudott, akkor, mikor a kasszát meg kellett tölteni. A játék általában csöndes volt, csak olykor zavarták meg a nagy belenevetések és belekiáltások. Lassan, gondolkozva szedtük ki a diókat, mintha bonyolult számítások vezérelnék választásunkat, holott

csak a véletlen vezetett. És ez a játék, amit csak Szilveszter napján szoktunk játszani, jelentett valamit.

Azonban olyan korban voltunk, amikor már és még - *les Déjàs sont les Encors* - úntuk a játékot s csak az időt töltöttük vele, hogy majd elmegyünk a híres éjféli misére, melyet Szilveszter éjén életünkben csak egyszer hallgathatunk. Milyen varázsa van a lélekre mindennek, ami nem ismétlődhetik. Az egyetlenben érezzük a végtelen visszáját. Az a gondolat, hogy többet sohasem mehetek Szilveszterkor éjféli misére - bár az éjféli mise Szilveszterkor is csak olyan, mint karácsonykor - valami különös szomorúsággal töltött meg. Nevettek a nyugtalanságomon, amivel az órát néztem és azt mondták, hogy hiszen minden nap egyforma és a századfordulás nem is biztos, hogy az idén van és egyébiránt ez csak emberi megállapodás és az idő mindig egyforma és nincsenek szakaszai. De én ellentmondtam s e hazug világban egyetlen módja az igazmondásnak: ellentmondani. Én úgy éreztem, hogy az időben éppen azok a gondolatok és érzések a lényegesek, amik hozzáfűződnek és amik olyan tarkává és változóvá teszik és nem a változó, hanem a mindig egyenlő idő az emberi elvonás és csinálmány.

Végre csakugyan elmentünk: Rozi a konyhában bebugyolálta a fejét a szürke meleg keszkenőbe és jött velünk. Hideg volt, a falusi utcán a lombtalan fák fázó csontvázaknak látszottak, a kutyaugatásban kísértetek üvöltését hallottam. Regényekre gondoltam, Erdélyre, pusztákon fagyó vándorokra, a kedvesarcú kislányok jó melegen öltözködve mentek előttem.

6.

A templomban nagy, téli parasztszag volt, nagy nép, térdepelő asszonyok, akiknek domború melle és feje, mint a harangfeje, alig látszott ki a felpúposodott, keményített rokolyák öbléből. Én hátramaradtam a kórus alatt, ahol nem égett gyertya és a kórus nagy árnyat vetett és ott az árnyékban volt egy gyóntatószék, egy kis barna őrház, az Isten őrháza.

Sok gyertya égett a templomban és az oltár mellett nagy barokk angyalok lehetetlenül csavargatták aranylábaikat.

Gyertyaszag és zsírszag és parfümszag és tömjénszag és sűrű levegő.

Éreztem, hogy ebben az egész gyülekezetben én vagyok a legfontosabb személy és az egész éjféli mise voltaképpen az én kedvemért van, hogy valamire megtanítsen engem.

A sekrestyés sanda volt és amikor jött a csengős persellyel, úgy tetszett nekem, hogy rejtelmesen odaintett az elhagyott gyóntatószék felé. És akkor odanéztem és ott láttam ülni az öreg Szilvesztert. Senki se látta, csak én. Ott ült a gyóntatószékben, gyóntató gyanánt, fölébe hajolt a farácsos kerítés kis asztalkájának és hosszú vén szakálla már átnőtt az asztalkán. De én a szakálla mögé lestem és láttam, hogy fehér csuha van rajta, mint némely szerzetesrendeké és a csuhán elől hosszú gomb sűrűn, éppen mint a papoknak, csakhogy ez a gomb mind fekete volt és közbe-közbe, szabálytalan közökben, egy-egy vörös. Mellette még a gyóntatópadon egy kövér fekete macska ült fényes szemekkel. Rám nézett. Én meg néztem az öreg Szilvesztert, amint egyik kezével éppen az utolsó gombját gombolgatta.

Klepetusán - ő az év -
minden nap egy gomb.
Dorombol a macska
Dimdirim-doromb.

7.
Epilóg.

Jár a szél, jár az év örökké
tűnik mint óriási rostán,
A múltak neve: soha többé,
A jövő neve: mindig eztán.
Most farsang. Berta, Margit, Ágnes
leng könnyű gázban, lenge tüllben -
S a föld, ez óriási mágnes
tétlen kering a langyos úrben.

Tétlen kering és hordja hátán
vidám Bertát, Margitot, Ágneset,
s lassan hálózza át a Sátán
ezt a rabtartó szörnyű mágneset.
Sátán hálója semmi volna,
az ördög bácsi jó barátunk:
de fáj örök körünk unalma,
jaj, hogy e körből ki se látunk.

Jaj, hogy e kör szabván örökre,
világ vetése, nem aratni!
világ virága, nem gyümölcsre hullik
az ördögöt mulatni
Mulatni, bár kacaghatatlan
kínunkon, mely perc néki s álom
mulatni e haladhatatlan
szünetlen úton, szörnyü záron.

Ó boldogok, kik régen éltek
és boldogok, kik rég meghaltak,
akik nem tudtak és reméltek,
akik hittek s csalódva csaltak,
akik hittek, de nem a mennynek,
hittek a földnek, földi útnak:
kik hitték, hogy nem körbe mennek,
s mert egyre mennek, tova jutnak.

Boldogok ők, miként a rab, ki
nem tudja még, hogy háza börtön,
nem tudva, hogy itt kell maradni,
utaztak az égbe a földön.
Volt, volt a föld az ég vasútja,
szállván az úrbe tova velük,
most csak forgó malom az útja
s tapossuk, mint lovak a szérút.

Ezen az únott régi pályán
e csüggesztő, hitetlen hittel,
bamba tűréssel, mint a bárány
hányszor robotlunk még mi itt el?
Haladva és haladhatatlan
megállhatatlan, alhatatlan

maradva és maradhatatlan,
és telhetetlen, halhatatlan?

Kabala.

Egy:
mennyi mindent próbáltam én, - de minden egyre megy.

Kettő:
az egyből kettő sohse lesz, - magányos lelke meddő.

Három:
rossz útra visztek, életem, szerelmem és halálom!

Négy:
négylevelű nyíl útadon, - vakon mellette mégy.

Öt:
a sorsod öt kemény pecsét: ne hidd hogy feltöröd.

Hat:
bár építnéd mézednek a szép hatszög mézfalat!

Hét:
de te utazni kergeted a Göncöl szekerét.

Nyolc:
a nyolc a harapófogó, hogy égve fölsikolts.

Kilenc:
kilenc hónap, miért tevéd, hogy engem fölteremts?

Tíz:
az egyhez még egy nulla kell, a léthez Léthe-víz.

Tizenhárom:
hiszen várom,
majd jön valami semmin út, valami vizen álom.

A LITERATOR

1916

A LITERATOR.

(Érzékenyjáték egy felvonásban.)

A játék az érsemlyéni kúriát szineli. Minden tárva van, s a tornác oszlopai mögött gyönyörű magyar tájkép láttatik.

Idő: több mint száz éve, 1803.

SZEMÉLYEK:

A NAGYASSZONY: özv. Kazinczy Józsefné Bossányi Susánna;

FERENC, }
JÓZSEF, } fiai;
LÁSZLÓ, }

ILOSVAY LÁSZLÓ, öreg vicispán;

a lánya, KRISZTINA, egy vidám özvegy, özv. SÁROSSY ANDRÁS NÉ;

GRÓF TÖRÖK SOPHIE;

GRÓF TÖRÖK MARIE;

SZENTGYÖRGYI JÓZSEF, Debrecen város főorvosa;

DÖME KÁROLY, fiatal plébánus;

MARIS, szobalány;

JANI, FERENC inasa; s

KÉT HAJDÚ.

Szentgyörgyi s Maris a tornácajtóban.

MARIS:

Nem merek én ám bemenni.

SZENTGYÖRGYI:

S miért nem?

MARIS:

A Nagyasszony -

(A belső szobák felül zörgés hallatik. Maris ijedten eltűnik a tornácon.)

A nagyasszony belép.

SZENTGYÖRGYI:

A Nagyasszony hivatott. Szolgálatjára állok.

NAGYASSZONY:

Itt van az a személy?

SZENTGYÖRGYI:

A Nagyasszony házbéli cselédje? Igenis magammal hoztam a kocsimon. Jó lélekkel mondhatom, hogy immár egészséges.

NAGYASSZONY:

Csak mondja kigyelmed amit akar. Nem volt annak soha semmi baja. Nem olyan könnyen esik ágynak az ilyen, ha nem gyerekágnak. Hol van az a magáról megfeledkezett?

SZENTGYÖRGYI:

Künn maradt a pitvarban. Kivánja a Nagyasszony, hogy ideszólítsam? Nagyon fél szegény.

NAGYASSZONY:

Félhet is. Van is oka félni. Ugyan most mondja kegyelmed, hát meglett, úri ember léttére hogy árthatja ilyenekbe magát? Ekkora szakállas komoly férfiú, Debrecen város főfizikusa, akinek már adnak a szavára, nem restelli-é illyet csinálni?

SZENTGYÖRGYI:

Mit csináltam én a Nagyasszonynak?

NAGYASSZONY:

Nem röstelli még a szemembe nézni? Hisz kiégne az orcám! Hogy foghatja föl még azt az elvetemedett személyt? Okos embernek mondják, és még pártját fogja ellenem a Franci rigolyáinak.

SZENTGYÖRGYI:

Én azt tevém amit kötelességem és hivattatásom parancsola. Az orvos nem űzheti el a beteget, ki gyógyíttatásért hozzá folyamodik. Most, hogy immár meggyógyula, visszahoztam a Nagyasszony kezébe. Beszólítsam?

NAGYASSZONY:

Nem, nem, látni sem akarom. Pusztuljon házamból! Az én házam nem arra való, hogy illyen személyeknek fedélül szolgáljon - mint egynémely városi főfizikusé.

SZENTGYÖRGYI:

Tekintetes asszony!

NAGYASSZONY:

Csak ne édesítsük a körülállást, főfizikus uram. Nemde kigyelmed tanyát adott a kószáló szerelmeseknek, s korához és rangjához nem méltó alacsonyságra vetemedett? A Francin

éppen nem csodálkozom! aki hiszen mindig éretlen volt, és egyebet sem tud, csak firkálni s édeskedni; de hogy ilyen öreg ember, akinek már az orrában is őszül -

SZENTGYÖRGYI:

Megbocsásson a tekintetes asszony, de én semmiféle szerelmeseknek sem adtam tanyát. Franci hozzám küldte a beteg leányt, hogy gyógyítsam, és ezt nem lehetett denegálni - de énnállam senkisémet találok, és még csak nem is látták egymást.

NAGYASSZONY:

Nem! hát akkor mért szaladt utánna Debrecenbe? Ahelyett, hogy magához való asszony után nézne - hiszen ingyen él itt a nyakamon, még az enni valóját sem tudja megkeresni, nem ártana egy jómódú feleség, aki ráncba is szedné egy kicsit; de ahelyett ő cselédekkel cimborál, mindenféle lotyóval szűri össze a levelet itt a szemem előtt és ecce! még utánuk futkos, engedelmem ellen.

SZENTGYÖRGYI:

De Nagyasszonyom! Franci nem gyerek már, innen-onnan negyvenöt esztendőket számlál s immár jussa vagy szabadon járni a dolgai után.

NAGYASSZONY:

Nem gyerek? hát ugyan mondja kigyelmed, ki volna a gyerek, ha még ő sem? Nem gyerekebb-e ő minden öccseinél? Hiszen még jóra való foglalkozása sincs, ellátása sincs; volt neki tisztességes hivatala, azt a maga oktalansága miatt deperdálta; most egész nap héjjábalóságokkal rontja magát -

SZENTGYÖRGYI:

Én nem egyezhetem meg erről a Nagyasszonnyal; a Nagyasszony fia literátor és szentelt hazafi és ha mit térsen, a magyar Hazának fölvirágoztatására cselekszi.

NAGYASSZONY:

Jobb volna, ha a maga Familiájának fölvirágoztatására gondolna! - Literátor! azt mondja az úr? elég bajom volt nékem az ő literátorságából: nézhetne már hasznosabb és tisztelethozóbb mesterség eránt, mert bizony anyai szívem majd megszakadt, mikor a fiam a tömlöcben ült.

SZENTGYÖRGYI:

A Nagyasszony fia sokat bűnhődött; nem csoda tehát ha természetes érzékenysége, melynél fogva minden indulatot a közönségesnél mindég erősebben érzett, valósággal beteggé teszi őt; azért engedni kellene szívednek olykor asszonyom, és nem az amúgy is háborgó tüzet haragod olajával még mérgecsinálni.

NAGYASSZONY:

Gondold meg uram mit vethetek én a magam szemére? ki mindig készséggel istápoltam gyámoltalanságát; pénzzel s egyéb küldeményeimmel tilalom ellenére is segítettém míg a tömlöcben ült s haragvó öccsével onnét hét esztendő után kivétetém -

SZENTGYÖRGYI:

De asszonyom! s végre most nem tudsz-e könyörületesen lenni avval ki annyit szenvedte s hét esztendőig láncot viselt? -

NAGYASSZONY:

Minden törődésemnek s szívszakgató vesződségeimnek díja most az a szégyen, hogy ecce! láncot viselt embernek vagyok már az anyja -

SZENTGYÖRGYI:

Csitt! asszonyom. Franci hangját hallom - s itt van-e ő?

NAGYASSZONY:

Itt ám: mert nyomába küldeték Debrecenbe.

Előbbiek, Ferenc.

FERENC:

Kisztihand édes Asszonyám! Isten hozott Barátom! s hogy van a beteg?

NAGYASSZONY:

Hallja-é kigyelmed, kire most is első gondolatja - hallja-é? Avagy nem röstelled anyád füle hallatára azért a személyért interresszálni magadat? Sokat láttatol törődni énvéllem!

FERENC:

Engedelemért instálok! nem tudám, hogy ez együgyű kérdés ingerli Asszonyámat. A való, nem szíveli a szegény teremtést; pedig az derék leány s Asszonyámnak legkisebb szolgálója.

NAGYASSZONY:

Azért szalada ellenem városba.

FERENC:

Én küldtem orvoshoz, mert nem nézhetém szegénynek fogyását. Immár negyed hete, hogy mind köhögött és sápadott, s ha csak szolgáló is, de nemes leány s atyjaura gondviselésre bízta.

NAGYASSZONY:

Most még leckézteti az anyját, nézzed, leckézteti! Jobb volna bizony, ha nem törődnél már annyit a szolgálókkal. Ilyen nagy ember, hallod-é? Inkább úri barátnéji között nézne szét fiamuram, van-é közöttük egy jómódú feleségnek való? hogy ember lenne már egyszer belüllem és ne ülnék itt mindig az anyám szoknyáján.

FERENC:

Asszonyám! én nem mondhatok semmit Asszonyámnak, ki éngem úgy ápolt és gyámoltott a kalamitásban: de Asszonyám tudja mint szeretném részemet megkapni Bányátskán s magam kezére gazdálkodni benne.

NAGYASSZONY:

Gazdálkodni! no hiszen éppen te tudnál gazdálkodni! Poéta! ki magad dolgaival is ugyan sáfárkodál! Avagy hova tetted szép hivatalodat? Hová tetted becsületes neved? Nekem birtokomban még nem gazdálkodott láncot viselt ember.

FERENC:

Asszonyám!

SZENTGYÖRGYI:

Az ég szerelmére kérem a Nagyasszonyt, ne ingerelje őt! Látja mint elhalaványula, ama dadogás reájön ismét. Menjen által most a Nagyasszony maga szobájába; és ha majd elméjük meghiggad és háborgó szivük lecsöndesedik, akkor beszéljenek.

NAGYASSZONY:

Köszönjed barátodnak, hogy csunyábban meg nem mondom mondandómat rólad. Embernyi ember lettedre oktan! érdemes vagy-é, hogy veled vitázzak? *(El.)*

Ferenc, Szentgyörgyi

FERENC:

Mindég ilyen véllem Asszonyám! mint egy oktan kamasszal! de hagyján! Maris beteg-é?

SZENTGYÖRGYI:

Ügyelned kell reá Barátom, mert hajlandósága vagyon hektikára; s erőssen meghüle; immár

azonban magához tért. - S te Barátom, te nem vagy-é beteg? mert fogyni láttatol, csontjaid eléjönnek, s orcádrul nem akar letünni a tömlöc halaványsága.

FERENC:

Beteg, Józsefem! s mikéntne volnék az, mikor tömlöcből tömlöcbe juték? Ládd-é, rab sorsom megtaníta engem, örökké lihegni szabadságért. S való: mit nékem mindezen kies táj, gazdag holdmezők, mit e szent ligetek, mit születésem és gyermekéveim kedves honjokon laknom, ha test rabságáért lélek rabságát kelle megcserélném? Naponta fonnyadék már; Debrecent vágyám, Debrecent áhítám! s barátaimnak új könyveiket látni, barátnéim pianofortéit hallani!

SZENTGYÖRGYI:

S anyád utánnad küldé?

FERENC:

Anyám, szegény! jó asszony; de ha érzened, Barátom, mely kin negyvenöt esztendő korbán ismét gyermekké lenni, a gyermekség minden rabságával, s magamegállhatatlanságával, annak örömei s könnyűsége nélkül: s alamuszi suhancként tekinttetni azoktól, kik szívünk s szerencsénk jogos birtokosi: szánnád barátodat. Ó édes Józsefem! ha én még egyszer magamé lehetnék, ki szabadon jár s kit senkisésem korholhat.

SZENTGYÖRGYI:

Anyádasszony korholásait nem kellene olly igen a szívedre vened.

FERENC:

S kiét ha övét nem? de mindenki rossz szemmel néz itt rám, s öccseim mint tehetetlen fél-embert s ingyenélőt szemlélnék - s való! nem ingyen élek-é itten? érték-é valami hasznost? s minden szerencsétlenségimnek nem ennen oktalanságim voltak-é okai? ó Barátom! minek élek én és miért teremteté?

SZENTGYÖRGYI:

S csüggedsz-é Ferencem? s szabad-é csüggedned? ki literaturánk istápjá vagy s árva nyelvünk reménysége?

FERENC:

Mondjad inkább: megrontója annak; s bennem ki minden erőmmel javítására törek, immár cégéres ellenségét tekinti a Haza; - s nem korholál-e te is gyakorta Barátom, hogy az újdonságok korcs szeretete elragada s édes nyelvünket a Vendég maszlagával betegítem?

SZENTGYÖRGYI:

Mindannyian hibázunk Ferencem! de nagyobb dolgoknak harcosa valál te; s az ideák s igaz Humanitás kívánják hosszú életedet.

FERENC:

Dolgoztam: s mit értem el vele? Tárgyam a józan gondolkodás volt, Barátom, s a nyelvek megoldása, melyek az ész kapui. Hivém, hogy nem chimaerai szándék, a megtévelyedetteket igazabb út felé vezetni, s a bolondságnak elibe tükröt vetni: s hogy okosság ezért becsülettel állani a bornírt eleve-állítások minden Sturmjait, a halálveszedelmet s a hosszas börtön szenvedéseit. S mire juték vele? annyiunk nyögéseivel s annyi szentek halálával ment-é valamit előbbre az Erkölc? Nem áradnak-é több vértől mint egykor a Babona fertelmes oltári s nem olly valék-e mikor a világot okosítani akarám mint a gyermek ki fakardjával a vihar ellen hadakoznék? S ezért érezik ösztönösen, mily haszontalan s tipornivaló férge vagyok én e világnak, ki annak rendes sodrával menni s szokási szerént cselekedni nem tudék; pedig menni kíván s cselekedni e lélek, minden erejével!

SZENTGYÖRGYI:

Már értelek Ferencem; cselekvésre született lelkedet betegíti e cselekedettelen s mozgástalan

anyád-házában-élés: jussod kellene kérned, hogy immár magad embere legyél, s megnyomott akaratom fölegyenesedjék -

FERENC:

Ó Barátom! imént is csak hallád kérnem azt!

SZENTGYÖRGYI:

S kérésed nem tudod-é törvények virtusával konfirmálni?

FERENC:

Anyám másodszor adta életemet, mikor tömlöcből kivéve: nem sürgethetem amit ő nem akar. De igazságok is vagy on kik engemet gazdaságban tudatlannak lenni supponálnak s miként kívánhatnám, hogy anyámasszony fölbuzogó kiseded vagy onkáját gyámoltalan kezeimre bízza? S így Jósefem, a hálá és szeretet megfojtja minden vágyakozásimat, szívem zörgése láncnak zörgésévé válik s reménységimre ennen akaratom téssen bilincseket.

SZENTGYÖRGYI:

Olld meg Barátom! oldd meg! s ereszd szabadon reménységidet! kik szabadon szállaltak mikor gazdájuk nehéz fogságban sínylődött, okos-é azokat most kedvtelen érzések miatt gúzsba kötni? Én értem kedvetlenséged: mert oly közel még a paron azon kőszálakhoz, ahol hajótörést szenvedvén a nyeldeső habokkal küzködtél, nem merheted magadat menttnek érezni; de csak nézz körül s valld meg, tömlöc-é ez? Ni! a természet kibeszélhetetlen vidámsággal leheli ki a megeledést! Ni! a csöndes ég hogyan tekinget alá a könnyű fáknak társaságos gallyain keresztül! Minden csak örömet kiált s vígságra hidogál.

FERENC:

De hogy adhasson nékem örömet anyám gyönyörűséges kertjeiben élnem, mikor az ő bosszúságára s kedvének rontására élek abban?

SZENTGYÖRGYI:

De miért élsz bosszúságára, s miért nem óvakodsz kedvét viseleteddel folyvást ingerelni?

FERENC:

S ingerlem-é?

SZENTGYÖRGYI:

S miért fogod föl ellene ama lyányt? kinél hiszen külömb asszonyt kapnál faluba.

FERENC:

Barátom! mikor Asszonyám Regmecenre költözött, s én nyavalyába esém, Maris volt ápolóm, s ő fölolvassa nékem könyveimet, s ő írta hamit nékie diktáltam. Senkim se vala, s hideg s gyanakodó tekintetek között mint felfrissítette elhagyott lelkemet nyájas és naiv szeme! Okos leány bár csak paraszti vér: s kedvellem őt Barátom! mint kedvellem az együgyűeket, kikben a természetnek saját színét, s a szívnek erejét nevelés és társalkodás hipokrizise meg nem rontotta. S most hagytam volna el, nyavalyássat? de nem tudám, hogy anyámasszony annyira szívére veszi. Mikor fog kiveszni, jókbul legalább, a hiú úri gög, s a társaságok Abergläubéi? - De hagyján Barátom! Köszönöm neked, hogy egészségben meghozád; és hol hagytad őt? Maris! Érzem, hogy mindenkinek terhére vagyok, csak neki nem.

Előbbiek, Maris.

MARIS:

Szóllított az úr?

SZENTGYÖRGYI:

No, barátom, én megyek megkeresni anyádat: még találkozunk!

Maris, Ferenc.

FERENC:

Maradj itt Maris! örömmel hallám egészségedet; s vigyázz reá ezentúl.

MARIS:

Köszönöm a Tekintetes Úrnak nagy jóságát hozzám.

FERENC:

Maradj még! beszélni akarok veled; nincs-é néked testvéred Bagaméron?

MARIS:

Nincs uram.

FERENC:

Mikor Debrecenből kijövök, egy tizennégy esztendőös legényke szekere mellett méne el, feketefürtös gubácskájában, és mezítláb, mert az eső csepegett s vállán vitte fékjeit. Olly volt mintha testvéred lett volna, Maris! Gyönyörködve nézem a gyermek könnyű járását és a tömött, inas lábikrákat. Bagaméri születésűnek mondotta magát. »Te tehát oláh vagy?« - kérdem tőle. »Oláh vagyok?« - felele, elrettenve feltémetől. »Nem én uram, mert én igaz kálvinista.« Beszéde tiszteletét mutatá, s az a szép csendes mosolygás szabad lelkét, és hogy ön becsét ismeri. Lovaihoz ment vala, mellyek a mezőn legeltek.

MARIS:

A tekintetes úr jól tudja, hogy én nem Bagamérből jöttem.

FERENC:

Tudom Maris; és mégis testvéred volt az a fiú. Testvérek vagytok valamennyien, bátor és szabad nép! és én magam vagyok a rossz testvér. De hagyjád! te nem érted ezt, s jó ez, hogy nem érted: különbben nem lennél-é te is ellenségem?

MARIS:

Ugyan már hogy mondhat illyet a Tekintetes Úr?

FERENC:

Mind ellenségim, Maris! s nem veszed-é észre, minő vasvilla szemekkel néznek rám? Haszontalan egy ember vagyok én!

MARIS:

Megmondanám a Tekintetes Úrnak, miért gondolja ezt.

FERENC:

S te tudnád azt, leányom?

MARIS:

De nem fog reám megneheztelni a Tekintetes Úr? mert huncfut dolog amit mondani akarék.

FERENC:

Csak mondjad bátran! mert esméred, mennyire szeretlek.

MARIS:

A Tekintetes Úr mindig jó volt hozzám, méltatlan leányzóhoz...

FERENC:

No csak mondjad s mondjad!

MARIS:

Házasodjon meg az Úr! mert hogy senkije sincsen, az okozza kedvetlenségét, s azért lát mindent oly sötéten.

FERENC:

Jó leány! s eljönnél-e hozzám feleségnek?

MARIS:

Ugyan menjen az Úr! s mivel érdeklém hogy véllem, szegény leánnyal, ismét incselkedjék?

FERENC:

Én nem tréfálok veled, Maris! de kit vehetnék el, aki szívellne? nem te vagy-é egyetlen?

MARIS:

Találhat az Úr magához valót is: nem jó szemmel tekingeti-é ama grófkisasszony?

FERENC:

Sophie? Az, szegény, derék leány; de ládd-é? annak vőlegénye vagyon. Ne is beszéljünk erről Marisom; már én csak téged veszek el; s hozzám jössz-é?

MARIS:

Egyre tréfál az Úr; de nekem is vagyon ám vőlegényem.

FERENC:

S kicsoda vagyon?

MARIS:

Jani, az Úr inasa; s a hozzám való! de hadd menjek immár.

FERENC:

Várj csak még Maris; s igazán vőlegényed?

MARIS:

Igazán uram; s bár lenne az Úrnak magához való menyasszonya, mindjárt te sem keseregnél annyit.

FERENC:

Jóságos leány! s te magad boldogságában másokéra gondolsz, s engem, kit jóltevődnek képzelsz, szintén boldognak óhajtanál látni. De hagyjál engem egyedüliségemben: minden szív társat talál és boldog lesz; én pedig, ki talán más klímából vagyok, hogysen itt gyökeret verhetnék, fonnyadjak özvegyen. Így hal ki az Isten veteményes kertjében egy fa, s helyette tíz nevededik föl, hogy virágra fakadjon, s gyümölcsöt teremjen.

MARIS:

Elereszt immár az Úr? mert nem maradhatnék tovább.

FERENC:

S miért akarnál menni Marisom?

MARIS:

Itt kap a Nagyasszony; s a Tekintetes Úr tudja, milyen mérges természetű.

FERENC:

Ne - ne hagyjál most itten; szükségem van reád; egyszer úgy-e irád levelimet?

MARIS:

Akkor beteg volt a Tekintetes Úr.

FERENC:

Beteg vagyok most is Marisom! no! ülj le csak és írd.

MARIS:

(Leül.) Nem kellene ezt mostan, Uram! a Nagyasszony -

FERENC:

A most a Matematikus úrral traktál! írjad ám nyugodtan! megáll csak! a typographusnak kell levél először.

MARIS:

Szeret ám a Tekintetes Úr leveleket írni.

FERENC:

A rabok mind szeretnek - de nem érted ezt, Maris!

MARIS:

Sajnáltam a Tekintetes Urat: ki annyi ideig börtönben sínylődvén, mind csak nem tudja abbahagyni a rája való gondolkodást.

FERENC:

Más az Maris! és te nem érted azt; de mondd immár: meghittok-é a lakodalomra?

MARIS:

S hogyan, ha az uraság megalázza magát? de felejteni tetszik a levelet!

FERENC:

Ó Marisom! hiányozni fogsz ha elmegy tőlünk, de néked jobb lesz az. Tehát a levelet: s lássuk: a typographusnak akarék először -

A nagyasszony benyit.

NAGYASSZONY:

Ehun-é, ládd-é, ládd-é, nem együtt kapom őket esmég? Gyűjjön csak, gyűjjön kigyelmed, ecce! mint turbikolnak a jó madarak! Micsoda szerelmes levelet irkál a nemes kisasszony? Á! fiamuramnak bezzeg más dolga sincs, mint céda fejénnéppel dugni össze fejit ilyen haszon-talan árkusok fölött! S ilyen ringyót fogadtam én házamba!

FERENC:

Asszonyám!

SZENTGYÖRGYI:

Nagyasszony!

NAGYASSZONY:

Illyen utolsó személyt! ki ám alighogy béteszi a lábát, szalad a vén úrfival összeszúrni a levelet. Teremtóm! Micsoda erkölcsök ezek! pelligérre vitték az illyent, mikor én lány voltam.

FERENC:

Asszonyám! ezt kikérem: asszonyám becsületes leányt bántalmaz.

NAGYASSZONY:

No, csak te hallgass, csak éppen te hallgass a ritterkedő frázisaiddal! Még néki áll feljebb, lásd, lásd, még merészel a szemembe beszélni, ejha, ejha! ki anyád házábul amollyan házat csinálsz! Vagy nem veszed-é utóbb feleségül, úri familiádnak szegyenére?

(Kocsizörgés.)

JANI (jó):

A Nagyasszonyhoz vendégek érkeztek.

NAGYASSZONY:

Nézze, nézze, mit mondék, úgy-e mit mondék az imént kigyelmednek? Nem veszi-é utóbb feleségül? De hiszen azt meg nem éred itt az én portámon! csúffá teszem én az ilyen teremtést!

(Jani ijedten el.)

MARIS:

Megkövetem a Nagyasszonyt, de véllem így ne tessék beszélni, mert nemes ember ám az én apám is!

NAGYASSZONY:

Megbubullak ám, gyalázatos, még te is föl mered emelni szavadat? nesze! ezt neked! *(Tépi, üti.)* hogy a szobámba meri még tenni lábát az ilyen utolsó!

FERENC:

Asszonyám!

SZENTGYÖRGYI:

Minek is hozád a szobába?

FERENC:

S hol vala helyem, hol egy levelet diktáljak? üldözött vad módjára buvék én!

MARIS:

(Felemeli kezét.) Engem ne tépjen, hallja-é az asszony? mert én nem vagyok az asszonyság rongya.

NAGYASSZONY:

De majd én segítek a bajodon! majd, ne félj! nem fogsz te itt az én portámon szabadon kószálni, hogy a legényfijam fejit elcsavargasd! Hé hajduk! hajduk! vigyétek e személyt kamrába!

(Hajdúk jönnek.)

Ide vigyétek, ide az kamrába! bé kell őt lakatolni! kötözzétek meg hogyha kapálózik! kössétek be száját, hogy nyughasson! Bé kell zárni; diszciplínára; csak kenyérrre, vízre!

(Hajdúk beviszik a síró leányt.)

JANI *(jó)*:

A vendégek itt vannak immár; s hova vezethetem?

(Ijedten hallgat el s körülnéz.)

FERENC:

De Asszonyám! az Istenre kérem Asszonyámat! ez emberkínzás! ez hatalmaskodás! ez kriminális vétség! Asszonyám megbánja! s hátha panaszt tesznek? nem vétett az a lány semmit!

NAGYASSZONY:

No csak te hallgass! fiamuram hallgass! engem nem tanít a törvényre láncot viselt ember!

(Ferenc mintegy leforrázva félretántorog.)

Ilosvay s Krisztina a Kazinczy-fiúk kíséretében jönnek.

ILOSVAY:

Pola téti, édes hugomasszony! s lányostul jövünk ám. - Adj Isten öcsém!

FERENC:

Isten hozta az urambátyámat.

ILOSVAY:

A lányom hozott, öcsém, a lányom sürgetett: fiatal özvegynek szíve-lába a fiasház felé húz.

KRISZTINA:

Papa csak nem delaissálja paraszti tréfáit.

ILOSVAY:

Talán immár nem valót beszéllek? nem te akartál kirándulni ama csiribiri Kupferstich eránt?

KRISZTINA:

Igen, igen! mivelhogy a Franci Bécsben mulata, s onnan nékem a Bacsányi arcképit meghozhatá.

ILOSVAY:

S ki az a Bacsányi?

KRISZTINA:

Ugyan papa, megint divulgálja járatlanságát. Bacsányi minden polirt szellemektől esmért belletrista; szép könyveit olvashatni.

ILOSVAY:

Hadd el már leányom! nem szeretem én ezeket a ti édeskedő újmódi poétáitokat, és nem is esmérem: vén vagyok én már ahhoz.

KRISZTINA:

Ezt mégis esmered, papa, mert találkozánk vele bálba, kassai szálába.

ILOSVAY:

Á, tudom már, Bacsányi, ama gögös kancellista; s lányomasszony ilyen urak arcképit kévángatja?

KAZINCZY JÓZSEF:

S Franci is ilyenekért szalada akkor Bécsbe: csupa pikturát, Kupferstichet hozott, csupa haszontalan lim-lomot; még magamagát is lefesteté.

NAGYASSZONY:

S mennyi drága pénzekbe kerüle! holott csak imént fizetem tömlöce költségít.

KAZINCZY LÁSZLÓ (*császári kapitány*):

Ama Bacsányi is Kufsteinban üle: holmi rebellis aufklärista vala ő is. Illyekkel barátkozik.

FERENC:

Én nem barátkozom Bacsányival: még Kassán, a Múzeum publikálása közben összeveszénk.

KRISZTINA:

Jöjjön már, Franci, jöjjön már, hagyjuk ez érzéketlenek világi csevegését, meneküljünk a széptudományok ártatlan berkeibe; mutassad azon új Kupfersticheket; *venez, venez!*

FERENC:

Eggy minutába, hanem - (*A kamra felé fülelve*) - nem kerülnének beljebb az urambátyámék?

ILOSVAY:

Hogysisne öcsém, ilyen szép időben! inkább még kísétáljunk később a lugasok felé.

KRISZTINA:

Mutassad, mutassad, *montrez-moi!* égek imár látni.

(*Ferenc szó nélkül elészedi Kupferstichjeit.*)

NAGYASSZONY:

E dib-dáb poétaságokkal tölti életét.

ILOSVAY:

Már abban approbálom a hugomasszony opinióját: nőszemélyhez még csak való az illyes; de férjfiembernek más gondja lehetne.

SZENTGYÖRGYI:

De, instálom vicispán uram! nyelvünk csinosodása és nemzetünk okosodása -

ILOSVAY:

Ah, hagyja az úr nyelvünket! nem szorult az ingyenélők istápolására... Mi volt ez?

NAGYASSZONY:

Egy rebellis cseléd bög ama kamrában! odacsukatám. (*Hajdukhoz*) Nem mondtam-é, hogy tömjétek be száját?

(*Ferenc fájdalmasan ugrik fel, de anyjának egy intésére elhallgat.*)

FERENC:

Jani! küldjétek be Janit... Inasomat...

ILOSVAY:

Én magam kedvéből csak Gyöngyösi verseit szoktam olvasni: kinél külömb poétát még nem szült magyar anya.

SZENTGYÖRGYI:

Való igaz! de kihaljon-é ifjak elméikből a Virtus és nóbel ügyekezet?

ILOSVAY:

Már higye meg, barátomuram! én öreg ember vagyok: de én szégyellem magamat, mikor árva nyelvünket ilyen éhenkórász neumódik általl napról-napra jobban ronttatni látom. Maradjon az a Gellért meg Lessing a németnek, és mi tartsunk ki apáink tisztos nyelve mellett. Ki nem állhatom e finomkodó, nyálas poétákat, kik nyelvünk ősi szép szólási helyett a selyp idegent majmolják. Tűzre vetném az ilyen Bacsányikat.

FERENC:

Ugyan kérem, urambátyám, hagyjuk ezt: Bacsányi nékem nem barátom, de jó költő vala; s Lessing és Gellért szentek és nagyok.

ILOSVAY:

Én tisztelem-becsülöm az uramöcsémet, úgyis mint hugomasszony fiát, úgyis mint egy közbecsülésben álló régi familia sarját: de megengedjen uramöcsém, ha öreg ember létemre mondok valamit. Én nem nézhetem hogy uramöcsém azok közzé keveredik, kik nyelvünk rontásában mindennapi gyönyörűségüket lelik, s kik minden szent és régi dolgok felforgatására prédikálnak.

LÁSZLÓ:

Sok bűnhődéséből okulhatott volna: de ilyen immár ez.

KRISZTINA:

Ach! mily szép ember vala ez a Göthe! s Bacsányi is szép! s most is illy sűrűen hordja kravátlíját? S mondják, hogy felesége legszebb asszony Bécsben! - Van-é valami képe kigyelmednek az újabb modirul?

LÁSZLÓ:

Ihol-é ez a könyvecske, asszonyom, officier barátim hozák: magnifik munka ez: le vannak írva benne az fő új komplementek.

KRISZTINA:

Ach, ach! igazán? s minő komplementek azok? Mutassa! mutassa!

(*Kocsizörgés.*)

EGY HAJDÚ:

Az Török kisasszonyok jöttek.

Előbbiek, gróf Török Sophie és Marie.

KRISZTINA:

Ach, a grófkisasszonyok! s átrándultak Kázmérbul? s atyjukuruk mint van? Nézzék, nézzék, voyez, milyen könyvet kapott a Kazinczy László úr bécsi Kamerádjaitul.

SOPHIE:

S micsodás képek ezek?

LÁSZLÓ:

Ezek táncok és komplimentumok; itt van éppen azon komplimentum, mellyel én kívántam imént nagyságtoknak udvarlani.

SOPHIE:

És, másképp néztem azt; úgy gondoltam, hogy ez egy száanalomra méltó embert mutat, kit a köszvény húzott össze, vagy legalább, ha ép ember, Kaukler zsidónak mondtam volna.

KRISZTINA:

(Lászlóhoz halkan): Ach, szegény leány! szánom őt: hogy elméje nem méltó rangjához. - Úgy-e mutat még több ily könyveket a kapitány úr? mert én igen szeretem a könyveket.

FERENC:

(Az üdvözlések alatt izgatottan a kamaraajtóban hallgatózik.)

ILOSVAY:

S menjünk, sétáljunk már a lugasok felé; tetszik a társaságnak?

MARIE:

Igen, igen, menjünk!

KRISZTINA:

(Sophiehoz): S mint van a grófkisasszony Bräutigamja: ama francia vicomte?

(Elmennek. Ferenc visszatartja Szentgyörgyit.)

Ferenc, Szentgyörgyi.

FERENC:

Az Istenért, Barátom, keresd meg és küldjed ide Janit, inasomat. - Menj, menj! engem vigyáznak! küldd Janit: ha netán Marison segíthetnék.

SZENTGYÖRGYI:

S konspirálni akarsz-é az lánnyal?

FERENC:

Nem nézhetem többé e miattam-eredt asszonyi krudélitást: nem hallod-é szegénynek rívását? Eridj, eridj, küldjed inasomat!

SZENTGYÖRGYI:

Megteszem, Barátom! de egy kondicióm vagyok.

FERENC:

S micsoda kondició?

SZENTGYÖRGYI:

Fogadd paroládra hogy nincs eszedben oltárhoz vinni ama szolgálót: mert abban én nem segítenék.

FERENC:

Ó jaj Jósefem! mit mondék imént? mind gyanakodva néztek immár reám; s micsodás ember is vagyok én ki tisztelt és közeli környülállóimmal így meg tudám utáltatni magamat?

SZENTGYÖRGYI:

Megutáltatni? hogy mondhatasz illyet édes jó Ferencem? kit mindenek tisztelnek s szeretnek.

FERENC:

Nem, nem, utáltak ideáim s minden törekvésim: nem hallád-é imént is, Ilosvay bátyám, kinek bölcs korát fiúként tisztelém...? Ach, ez a lélekbeli számkivetettség rosszabb Kufsteinnál!

SZENTGYÖRGYI:

Te képzelődsz, Ferencem! s nem szeret-é az ifjúság s a szépem? ama schwärmerisch özvegy is majdhogy föl nem fala.

FERENC:

Ki Bacsányival, vagy László öcsémmel éppúgy koquettiroz - ah, mit fecsegünk itt össze-vissza, s a szegény leány -

SZENTGYÖRGYI:

Mi mind azt hívök, elveszed Sárosynét, ki esztendeig horda rabbilincsein; s pedig meg kellene házasodnod Barátom, hogy tisztelő s szerető család körébe bizalmad visszakapd - és ő hozzád jönne.

FERENC:

Ne hidd azt Jósefem! és én is megunám a grimassziér és tudományos szép asszonyt, aki minden új gondolkozása mellett is -

A Nagyasszony és Jósef.

SZENTGYÖRGYI:

Ach; de itt van öcséd; s éppen házasítani akarám Ferencet.

JÓZSEF:

Házasítani! s van olly emberséges ember, aki a maga gyermekét ő hozzá adni nem szégyelle-ne?!

NAGYASSZONY:

Panni! Erzszi! jertek, terítsetek uzsonnára a lugasban: addig az uraságok itt fognak mulatni. *(A cselédekkel el.)*

Ilosvay, Krisztina, s a Török kisasszonyok Kazinczy Lászlóval.

SOPHIE:

Indítsunk valami mulatságot.

KRISZTINA:

Sohasem lesz szebb mulatság, mintha Bátsmegyeit olvassuk; Franci fölolvassa. Franci nem szeret mesélni a fogságrul: pedig az ollyan interessant! De nosza! olvassuk inkább az románt!

FERENC:

Megkövetem az asszonyságot: az én torkom márma *enroué*.

LÁSZLÓ:

Annak se volt esze, aki azokat a pityergős románokat először koholá: játszunk inkább valamit.

MARIE:

Ó igen fáin lesz, de mit játszunk?

JÓZSEF:

Filkót.

SOPHIE:

Az úr egészen belészeretett abba a filkóba.

KRISZTINA:

Játszunk zálogosdit, hadd poenázzam meg ezt a kapitányt.

LÁSZLÓ:

Visszaadnám a kölcsönt.

SZENTGYÖRGYI:

Talán szebb volna, ha sakkot játszanának nagyságtok; van itt kettő is.

KRISZTINA:

Ohó! az urak netán szökni akarnának?

LÁSZLÓ:

De bizony most gondoltam egyet. (*Székeket rak sorjába.*) Szégyenpadot játszunk.

(*Szentgyörgyi, néhány szót súgva Ferencsel, távozik.*)

SOPHIE:

Ah! az igen alacsony neme a mulatságnak; én azt nem szeretek játszani.

KRISZTINA:

Tenez! Tenez! a menyasszony nem szeret szégyenpadot ülni.

ILOSVAY:

S miért nem, kisasszony? Társaság kedviért nem szégyen az.

SOPHIE:

De László bácsi is játszani fog.

MINDNYÁJAN:

Méltóztasson nagyságod.

ILOSVAY:

Hivakodó ifjak, a ti kedveteket nem szegem meg; közzétek ülök, de én ne legyek részes semmibe is.

KRISZTINA:

De hát már ki lesz a király?

MINDNYÁJAN:

Mindég aki kérdi.

KRISZTINA:

No, kánya csípje, hát leszek egyszer én is a király. - Hát referendárius ki lesz?

LÁSZLÓ:

(*Mosolygó komplementtel.*) Én most magam önkényt föl vállalom. Ha úgy méltóztatnak nagyságtok parancsolni. (*Feláll, meghajtja magát.*)

KRISZTINA:

Ej, most nincs méltóztatás, nagysád, parancsolás. Induljon el. Kezdjük el. Sophie súg először is.

LÁSZLÓ:

(Oda hajlik. Sophie sűg.) Hahaha! mindjárt kireped az oldalam! hahaha! mi a tatár! *(Sorjába jár, a személyekhez hajlik, azok sűgnak. Ilosvayhoz fordul.)*

ILOSVAY:

(Egy székebe nagyságosan ül, pipázik; csak maga gondolataira figyelmezve.) Csak menjen kegyelmed tovább; én nem sugdogálok bizony.

KRISZTINA, S MÁSOK:

Urambátyám! Papa! Nagyságos uram!

ILOSVAY:

No eb az országa játékára; már csak ráveritek az embert. *(Sűg.)*

LÁSZLÓ:

(Elébe áll a szégyenpadon ülő Krisztinának.) Felséges király!

KRISZTINA:

(Játékos kevélységgel.) Magam az!

LÁSZLÓ:

Én Ungot-Berket feljártam, és igen is sok panasz van felségedre.

KRISZTINA:

Mondja ked!

LÁSZLÓ:

Egyik azt mondja: szégyen a királynak, hogy olyan compódi nemes asszony formára ül; másik azt mondja, szégyen hogy mindég vigyorog; harmadik azt mondj a, szégyen hogy - koctausend! hogy eszembe sem jut. Ejnye! no mi az ördög! *(Ismét végig járja.)* - hogy a leányágra szállott a királyság; ötödik azt mondja, szégyen hogy sok szívet sebhét, keveset gyógyít. - Eddig van.

KRISZTINA:

Aki az én szívemet vádolja, üljön ide.

(Ferenc szóltanul elfoglalja a szégyenpadot. Krisztina végigjár, sűgnak, nevetnek stb.)

MARIE:

Tudtam, hogy Franci; ő minden hölgyeknek ezt szokta mondani.

KRISZTINA:

(Megáll Ferenc előtt.) Felséges király! sok a szégyen! sok!

FERENC:

(Szórakozottan.) Mi lehet?

KRISZTINA:

Másik azt mondja hogy...

MARIE:

Hiszen még egyik sem volt. *(Mindnyájan kacagnak.)*

KRISZTINA:

No, csípje kánya, egyik azt mondja: szégyen a királynak, hogy olyan németes; másik azt mondja, szégyen, hogy nincs bajusza; harmadik, szégyen, hogy vén legény léteére még mindig nem kapott feleséget; negyedik, szégyen, hogy a szép cselédek után jár.

JÓZSEF:

Haha! ki mondta ezt?

KRISZTINA:

Azt nem szabad megmondani, ötödik: szégyen, hogy annyi haszontalan leveleket írkal.

Kertből jő a nagyasszony egy Postáslegénnyel.

FERENC:

(Mintegy mindenről elfeledkezve, fölugrik.) Postám vagyok! Levelim jöttek!

NAGYASSZONY:

Derék postája vagyok a fiamuramnak, mondhatom. Már megint költség, már megint fizetség. Meg csak minap fizetém ezer forintot túl fogsága tartásdíját, s ecce! már újra itt a hosszú levél.

FERENC:

(Lesujtva szemléli az írást.) Vitiosus vala az számvetés.

NAGYASSZONY:

Négyszázkilencvenhat forint 4 krajcárt deponálnak ismét a fiscustól. Pedig ugyan mindig magaméinál élt a fiamuram.

FERENC:

Ez csak a fuvar, Budáról Brünning, onnét Kufsteinig s Munkácsig. Arrul kérdés sincs, terminusra desolválni muszáj, hogy mulasztásomat vétek gyanánt vehessék.

JÓZSEF:

(Belenéz.) Nem kellett volna hivatalunktól depriváltatni magunkat s revolucionális plánumokat készíteni.

(Közben az egész társaság kertbe mégyen az uzsonára.)

(Ferenc a tornácon kikémlél, aztán a kamraajtóba megy és ott hallgatózik.)

FERENC:

(Súgva.) Maris! Maris!

(Csend. Ferenc a kanapéra hajtja le fejét, érzékeny Werther-pózba.)

Sophie csöndben visszalopakodik.

SOPHIE:

Ferenc! látám imént rossz Stimmungodat; s mondjad mi nyomja szíved? avagy csufoltatásodon apprehendálsz?, ládd-é, társasági Uniform az, mellyet a társaság föl se vesz.

FERENC:

Ó Sophie, kedves lány, kit kora gyermekségedtől fogva szeretek s tisztetek! s jössz-é vigasztalni? Menj, menj töllem kérlek, hagyj el éngemet, menj ártatlan mulatozásid közzé s ne esmérd bajaimat!

SOPHIE:

De mégis Ferenc, nem megígértük-é egymásnak, hogy egymást mindenben vigasztalni fogjuk?

FERENC:

Nem, nem, menj most! itt jön inasom - hagyj kérlek! menj vissza a társasághoz.

SOPHIE:

S elküldesz-é, Ferenc?

Jani, bejön.

FERENC:

Menjél most, menjél! (*Sophie el.*) - Jani, anyámasszony kamrába csukta Marist; s ő neked szeretőd?

JANI:

Hát - ha már úgylis tudja az úr: szüret után akaránk esküdni.

FERENC:

(*Néhány sort ír.*) Menj, add bé néki ezt a levelet; engem vigyáznak; menj csak, add bé ablakon. Megírom néki hogy bátorodjék mert kihozom onnat. - Menj, és aztán - de tudod-é hol lakik az atya?

JANI:

A Marisnak az atya faluba?

FERENC:

Igen, de - megállj!... anyámasszony ellen elhivassam-é?

JANI:

Igaz-e, né, né! hogy el nem feledtem! valami író legény kérdező az úrfit.

FERENC:

Író legény? s hol vagyon?

JANI:

A kis kapunál hagytam, mert nem akart bójönni. Amolyan nyurga legény kicsi bajuszkával; a dolmányáról mind leszakadoza már a zsinór, - no, amolyan csavargó formája vagyon.

FERENC:

Te számár, hívjad azonnal bé; - vagy megállj csak, mégse.

JANI:

A Nagyasszony majd ismét haragudni fog.

FERENC:

Megállj csak! majd én kimegyek hozzája magam. Te addig maradj, add bé a levelet Marisnak; vigyázz!

Jani egyedül.

JANI:

(*A kamrához megy, próbálja az ajtót, halkán zörög.*) Maris! Maris! (*Felmászik a kis világító-ablakig, benéz, bekocol.*) Maris!

(*Sárosyné, Krisztina, lihegve jő a kertből. Jani hirtelen bedobja a lyukon a levelet s leugrik, kaptákba vágja magát, mintha semmi sem történt volna.*)

Jani, Krisztina.

KRISZTINA:

S igaz-é hogy itt vagyon? Merre vagyon? A hajduk beszéllek hogy itt vagyon. Vezessenek hozzá!

JANI:

Kicsodát keres az asszonyság?

KRISZTINA:

A poétát! a híres poétát! ama csintalant!! s beszélj már, ember, hol vagyon ő?

JANI:

Vagyon egynémi csavargóképű legény az kapunál.

KRISZTINA:

Ő az! zweifellos ő! vezess hozzá!! Ach, milyen interessant! S látszék-é rajta az Bacchus öröme? Mondják, hogy igen csintalan szokott lenni az hölgyekkel. Vezess hozzá!

JANI:

(Gorombán.) Sohse vezetem én legényekhez az asszonyságot. Csak menjen magába, hogyha nem restelli utánnuk járkálni.

KRISZTINA:

Megállj, durva fickó, műveletlen paraszt, megállj! megjelentem a Nagyasszonynak melly gorombán beszéllesz velem! *(el.)*

JANI:

Csak jelentse amint kedve hozza: már nagyon is a gyomromon volt ez az úri szajha! *(Megint a kamra felé ácsorog.)*

Azonban Döme jó.

DÖME:

Tekintetes Kazinczy Ferenc urat keresem.

JANI:

Bejön az úrfi legott.

DÖME:

Úrfi?

JANI:

Úrfi a még mert máig sincs annak felesége.

DÖME:

S ezek itt a könyvei! Gessner, Sztella, Muzárion... s ez itt az asztala! ach, szent a hely, hol a dicső férjfiú dolgozni szokott, s hol ihlett órái lefolynak. *Et heic sunt dii!*

Ferenc jó sebtén, kezében papírt lobogtatva.

DÖME:

Barátom! szentelt Hazafi! üdvözlégy!! s miként tiszteljelek, midőn az ausztriai börtön dohos-ságából kijövén, először láthatlak? Csak aki úgy tisztel mint én tisztellek, érezheti mértékét gyönyörködésemnek: érezheti miként kevélykedem!

FERENC:

S te vagy-é Dömém? Ah mint tudnám kibeszélni boldogságomat! Hát fölkerestek mind ti áldott lelkek?! s világ truccára nem hattok el inségem örvényében! Jer, jer keblemre, te hű baráti szív! *(Hosszasan átölelik egymást és könnyek között összecsókolkoznak.)*

DÖME:

Ach, Barátom! mikor feledhetem e pillanatot! s mikor nem fogom boldog gyönyörködéssel érezni: engem Kazinczy esmért; - szeretetére méltóztatott: - Barátom volt!

FERENC:

S ha ilyen szíveket érzek, Dömém! akkor tudom hogy mégsem volt hijában életem, s lesznek még akik fölfogják szavamat. Ami a testnek a börtön, Barátom, az a szellemnek a szörnyű némaság: de hála! engem barátokkal s tisztelőkkel áldott meg az Isten. S tudod-é, ki volt csak imént is nállam? s e verset hozá? ama debreceni poéta: Csokonai.

DÖME:

S elment már?

FERENC:

Nem akara bójönni... azaz hogy... De halld csak: melly természetes ömledése az érzésnek! s melly üdítő képek! mint biztat az egész, hogy poétánk, parasztos modorát, s erőltetett zsenialitását levetközve, immár magasabb Parnaszusok felé csatáz! halljad csak, Barátom! *Kazinczyhoz, mikor kiszabadult:*

Hogy Orpheus, kit a halál fiának,
Az őrebtől felfaltnak gondolának
S barlangjaikba jajgatának
Hebrus szelid leányai,
Véletlen a kies Haemus hegyére
A poklok félelmes torkából,
Plutónak zordon országából
Mennybéli lantjával kiére:
Örültek a folyamatok -

DÖME:

(Az írás fölé hajlik és folytatja):

Örültek a folyamatok,
Örült minden part és sziget,
Örült a hegy, mező, liget,
Örültek a vad állatok:
Főként Eumolpus, a tanítvány,
Bus hurjait feligazítván,
Zengette ötlet énekén
És úgy örült, mint *Néked* - én!

Ach, Barátom! mily dicső is nyelvünk! s tehozzád szól ez, ki valóban Hazánk Orpheusa valál. Melly boldog is lehetsz te, Barátom! ki a szent tüzet lehozád minékünk, s kinek szavára immár a durva állatok, s hazánk hideg kövei is reszketni kezdenek. Még nem metélte szakállamat a kés, s már megtanultam nevedet tisztelni; s e tiszteletet osztják mindenk. Melly boldog is vagy te! s kivált mostan még, hogy kiszabadulván a sárkány torkából, látod, mint örvend néked az egész Ország.

FERENC:

Te jó vagy Dömém! s előttem még a kép midőn először láttalak, s a posonyi szeminárium kertjében először ragyogott reám kedves, ifjonti szemed. Te változatlanul jó vagy erántam, nemes szív! s mint örülök orcádat újra s újra láthatni! de ne gondoljad, hogy mindenki úgy örvend kiszabadulásomnak, mint te képzeled.

DÖME:

Mi lelt, Barátom? szemed tétováz és szavad elakad! Változásod vagyon?

FERENC:

Nem, nem, semmi az: a börtönben szerzem ezen dadogást; ne törődj vele.

DÖME:

De ki ne örülne Kazinczy szabadságának? s mondd, ki lenne azon érzéketlen?

FERENC:

S kicsoda, jó Dömém? némely legjobb barátim elhagynak: még kezét sem mernek szorítani velem. Én az vagyok, aki voltam; képzeled melly keserves ezen érzésekkel azt látni, hogy némely gyáva fő vagy megváltozott, vagy nem mer a maga alakjában megjelenni. S ama fő urak! A keszthelyi gróf, ki nagyon is alávaló írókat segít, s megvendégel, engem elutasít. S a Széchenyi Ferenc sem meré ajkaira venni nevemet. Ach, Barátom! úgy érzem már magam, mint a bélyeges, vagy falkából kivert vad.

DÖME:

Szégyenelni fogják a posteritás előtt, kik szent nevedet megtagadták, mint Péter szégyenlé Krisztus tagadását; a Kazinczy név szenvedéseid által által van adva a halhatatlanságnak; ezt mondá amaz atheista Fekete is, s én ebben pap létemre együtt gondolkodom a kőművessel; mert lehet-e közöttünk különbség, hol a közös Erkölcs, s a Nemzet csinosodása vagynak szóban? Horváth küldi általam forró köszöntését: tisztel téged Barátom, minden igaz Hazafi, s várakozó nézéssel tekintí képedet.

FERENC:

Várakozó nézéssel?

DÖME:

Édes nyelvünk várakozva néz tereád, s hálával fohászkodik, hogy munkád ereje néki visszaadatott.

FERENC:

(Lassan, töredezzve): Az én - munkám - ereje -

DÖME:

S melly erő e tiéd! Ki a tömlöcben annyi szenvedésektől meg nem töretél, s a legnyomóbb halálfélelmek közepette, mellyek társaidat asszonyi siránkozásokig s alélásokig aláák, írni s olvasni értél rá, s szellemedet lankadatlanul ápolni el nem mulatád -

FERENC:

Mikor az halálos végzést megkaptam, erőltetve táncolék cellámban, s Klopstockot szavalám, hogy a fájdalomnak helyet ne engedjek.

DÖME:

S veszedelmes tilalmak truccára könyveket csempésztél -

FERENC:

Ó Dömém! nem adtak téntát és nem kalamost; s mikor falat ónom elfogyott, túvel irám s véremmel szemetke papirosokra a Gessner munkáit, mellyeket memóriából fordíték!

DÖME:

S ha illy energiát mutatál nyelvünk gazdagítására a sors minden csapási között, mit kell várnia tőled a Hazának akkor, mikor korod és erőd teljében a munkának és az édes szabadságnak visszaadattál? Késő százak fogják bámulni írásaidnak volumeneit...

FERENC:

Ah, igen, írni, írni, fordítani, árkusokat! volumeneket! bibliothékákat! igen!! halálíg!

DÖME:

S meg fognak aláztatni ama sötétben cammogok, kik édes nyelvünket a szokottság avult posványiba szeretnék rekeszteni! Ó én már látom! nyiladoznak már a szellemek! Kazinczy dolgozik!

FERENC:

Dolgozik!

DÖME:

Kazinczy dolgozik, s a munka nem vész el.

FERENC:

Mindig tudtam én, mindig érzem hogy nem lehet haszontalan. Ha többeket sikerülend fölgyujtani... ha mindenki dolgozand... A tévedés vitájával csak konfirmálja az igazságot.

DÖME:

Kazinczy dolgozik, s ez minden. Ó mutassad nékem újabb dolgozásaidat, mutassad írásid, fiókodat, mutassad belső dolgozóhelyed!

FERENC:

Belső dolgozóhelyet?

DÖME:

Már megint ama dadogás... ama határozatlan tekintet... engedelmet... te valamitől félni láttatol, s mint a tolvaj gyermek, ki rajtakapástól reszket, tekingetsz jobbra-balra.

FERENC:

Nem, tévedsz... csupán... félttem, hogy a társaság idejön... Talán alkalmatlan...

DÖME:

Menjünk tehát belső dolgozószobádba.

FERENC:

Ach, Barátom, zsellér vagyok én anyámnak házában, nincs itt egy rendes dolgozóhelyem - minek kerülgessem? – bolygok én itt szobáru-l-szobára, könyveimmel, mint az üldözött - létai erdőben bolygék egyszer napokig - de mit panaszkodom? rosszabb vala az tömlöcben. De, mikor lehet, itt szoktam írni levelimet, hova a tárt tornácrul behallatik a méhnek zsongása, nézd itt vannak könyveim, képeim, eme ládikába eldugva a Kupferstichek; nézd, imitt Gessner van, ez Gőthe, itt Ráday...

DÖME:

Magad arcképit mutasd!

FERENC:

Imitt van, Barátom; s ama Kininger alkotá meg ezt, hogy legutóbb Bécset megjárám. - Vigyázz! *(Az ajtó felé néz, s önkénytelen mozdulattal a mappa alá rejti a képet.)*

DÖME:

Mi az?

FERENC:

Ach! - Semmi! azt hívém, hogy jó valaki; de ha jönne is! nézzed; s azt mondják, találva vagyon!

DÖME:

Ach, tisztelt Mesterem! mint ki vannak nyomva e képen karaktereid; nemdenem megsejté a művész orcádnak nóbel élében világ emberinek fölöttük állóságodat; s szájadnak szögletében az akarat vonását, s azon lélekerőt mellyel a földnek nyomorult görnyesztésit megveded.

FERENC:

Az akarat vonását?

DÖME:

Igen, Kazinczym! s emlékszel-é mit irál tömlöcbül Fábchichnak - emlékszel Fábchichra?

FERENC:

Ach, Fábchich! Lelkes öreg barát! S mit csinál ő?

DÖME:

Most, Barátom! Pindárt fordítja, s Alcéust, s Zaffót s a többi lírikusokat: kik nemsokára kijövendnek Győrben; szavat szóval, sort sorral fordít ő, s bízik az kegyelmes második isthmiai Mécénások segítségével; sokat mulaték a distikhonon, amit könyvének címlapjára kitett:

Hogyha magyar könyvére találsz, jó légyen, akár rossz,
Megvegyed, ámbátor olvasod azt sohasem.

FERENC:

Ach a derék Fábchich! az kilenc Szüzek zordon citerát adának őneki. De hagyján! nem egyenlő bájt hint mindeneknek Sváda. Nyelvünket kedveli, s buzog érte: neve tisztelt lészen. Ach, buzognak, buzognak, Barátom! s én maradjak-é el? S mit akartál mondani?

DÖME:

Eszembe jutott, mit írál tömlöcbül Fábchichnak; mert mind olvastuk leveledet, s bátorságot s erőt meríték belüle ügyünkre. Hogyisne! olly fölrázó volt az, hogy némely passzusait ma is könyv nélkül tudom: »Illő« - azt írád - »hogy ha Isten szabaddá tesz, ennyi szenvedés és megmocskolás után, nevémet a jóknál becsessé igyekezzem tenni!« Ó Ferencem! mint bámultunk ezért a levélért! De most már mennem kell: kocsisom vár s az idő rövid.

FERENC:

S hová mennél, Barátom, ilyenkor? késő estve lessz mire elérhetsz Debrecenbe: - de bizony nállunk maradsz... nállam maradsz... és... és holnap együtt fogunk bémenni; úgyis szaladva jöttem onnét vissza máma.

DÖME:

Köszönöm szívességedet; de nem leszek-é itten alkalmatlan?

FERENC:

Az én vendégem leszel, Barátom; végtére is... végtére is... jussom van vendégimet látni; s örüljön az a ház, mely Dömét láthatja vendégül. - Jani! (*Kiáll a tornácra, s hangos és fölszabadult kiáltással szállítja Janit.*)

Jani jó.

JANI:

Szóllított az úrfi?

FERENC:

Jani, a tisztelendő úr nállam marad; vezessed a vendégszobába.

JANI:

(*Zavartan és tétován tekintget.*) Igenis... igenis... (*Nem mozdul.*)

FERENC:

No's? mit állsz itt? Vezessed a vendégszobába!

JANI:

Igen... de... a Nagyasszony... Ám hiszen jöjjön a tisztelendő úr!

FERENC:

Nem hallád? Nem tudod szó nélkül tenni parancsomat? - Ne ügyelj rá: bolondos szolga ez. - S jól gondozd az urat, hallod-é? - A viszontlátásig, barátom, nem soká; s fogunk tenni egy sétát a kertben. (*Kikíséri őket; aztán, mint akinek valami eszébe jutott*): Jani, ha elvezetted az urat, visszajössz ide; megértéd?

JANI:

Igenis, tekintetes úr.

Sophie, Ferenc.

SOPHIE:

S mit csinálsz itt, Franci? S miért nem jössz közénk? Az egész társaság a kertben mulat.

FERENC:

Ó Sophie, vendégem van! literátor-vendégem túl-a-Dunáról! s tisztel és szeret! milyen boldog vagyok! Ó Sophie! beszélhetnek már énnékem akármit! most mindjárt megírom a levelet a... a... typographusnak.

SOPHIE:

Ó Franci! én értelek! De mi az? Mért halaványul el egyszerre az orcád? Miért reszket a tekinteted, amint az íróasztal felé tekintesz?

FERENC:

Sophie!... s elmondjam-é néked?... De hiszen azelőtt sem szoktunk mi egymásnak titkot tartani.

SOPHIE:

Nem, Ferenc, Kassán sem - emlékszel? Én még gyermeklány valék, s már sokban meghitted - emlékszel-é?

FERENC:

S miként ne emlékezném! Midőn szökdelve hágdosám veletek, ti két szép testvérek, a rom halmait, s együtt nevetgélénk, lengenyéket gyűjtve a pataknál.

SOPHIE:

Lengenyéket?

FERENC:

Nemde, édes rezgése vagyon füledben a szónak? én alkotám a paraszti gyöngyvirág helyett. - Ó Sophie! légy hát ismét sekretairem s halljad: anyám gyanúba hozott, hogy egy szobalányt akarok asszonyomnak venni, s szegény leányt, ki mindenben született ártatlan, szemem előtt ütlelgel bántalmazá, s kamrába csukatá.

SOPHIE:

S itt van-é?

FERENC:

Itt, és nyögése csak azért nem hallatik, mert száját hajdukkal bétapasztatá.

SOPHIE:

S nem szabadítád-e ki?

FERENC:

S tehettem-é anyámnak ellenére?

SOPHIE:

Mégis meg kellett volna tenned Ferenc; de most rajta, vigyük ki azonnal; a szegény teremtés!

FERENC:

Nem lehet, Sophie: mert a kulcsot Asszonyám magához vevé, s ablaka a kamrának magas és kicsi vagyon. De akarék írni a leány atyjának, ki nemes ember, s közel faluban lakik.

SOPHIE:

S nem írtál?

FERENC:

Még nem, Sophie.

SOPHIE:

Most írd azonnal; s ki fogja elvinni?

FERENC:

(*Irva*): Jön éppen Jani s elviszi ő.

JANI:

Haragunni fog ám a Nagyasszony, úrfi! mer literátor ez is, s hozzá pópista pap.

FERENC:

Nem mondám, hogy hallgass? s elviszed ezt a levelet a Maris atyjának.

JANI:

Igenis, *tekintetes úr. (El.)*

FERENC:

Nem tudtam előbb megtenni Sophie; de nem gyávaság vala; ne higgyed azt; hanem bánaság.

SOPHIE:

Bánaság?

FERENC:

Magammal tehetetlen valék, érted-é? nyaka szakadt minden reménységimnek; sötétség környékezett, s kétkezem jussaimban. Hálá! fölszabadultam immár, most jöttem ki tömlöcből igazán, nem akkor, mikor a porkoláb fölnyitá ajtómat. Értesz-é? S most fogok írni a typographusnak.

SOPHIE:

Sötétség környékezett?

FERENC:

Ó Sophie! nem írtam leveleket, tudod, mi az? és nem kapék immár. Nem tudtam, van-é kívül világ; s itt minden megvetett. Égtem magamé lenni, érzeni, hogy magamtól függök, hogy végtére igazán szabad ember vagyok; de immár ezt sohse hívém leendőnek. S ha hallottad volna, mint bánt véltem anyám: olly irtóztató keménységgel, amelyet képzelni sem lehet! s én szegény vagyok és ő etet engem. Izenkint zsibbada el minden érzésem; de immár fölenged. Csak egy meleg szellő kelle, s már fölenged. Ó Sophie! érted-é ezt?

SOPHIE:

S hogyan érteném, Ferenc? ki magam is ama sötétségben szenvedek, amellyet beszélés - de hogyan szóljak én magamról, ki leány vagyok, s az illedelem parancsolja hallgatásomat?

FERENC:

Nem, nem! csak beszélj, kedves leány, s avass bé te is csekély titkaidba: méltóztassál engem barátoddá, kinél igazibb s téged szeretőbb szívet sohasem fogsz lelni e föld sivatagján.

SOPHIE:

Ó, Ferenc s nem vagyok-é én is rab és elhagyott? s elhagyottabb nálad, mert csak leány? Ha férjfiú volnék, nem volna előttem akadály: mert keresztülvágnék mindenben, s nem törődnék a közömbösökkel és csúfalkodókkal -

FERENC:

Ha férjfiú -

SOPHIE:

De csak leány vagyok, s kétszeresen érzem árvaságomat s tehetetlenségem.

FERENC:

Árvaságodat, édes leány? s nem áldott-é meg a Természet olly atyával, ki üdvözült anyádat is pótolni bírja? kinek szíve melegségét én is érzettem, mert ifjan már és senki létemre családjába fogadni s szeretetével elhalmozni nem átallotta...

SOPHIE:

Atyámuram mind csak betegeskedik, most is ihol rázza szegényt a negyednapos hideg; - s aztán, ha egészséges is, nem törődik ő mással, mint a Cagliostroék kuruzsolásával, a filozófusok könyveivel, s alchimiás üvegcséivel; s ki törődik énvéllem?

FERENC:

De nem vagy-é menyasszony, Sophie? Bocsáss meg, hogy erről beszéllek, de mindenk beszéllik -

SOPHIE:

Ó Ferenc! nem tudom minő érzés parancsolja, hogy mindent elmondjak tenéked: de hisz mások is tudják már, s nem hallád-é miként csúfalkodott imént énrajtam amaz özvegy? mert ama vőlegény ki egy francia gróf -

FERENC:

Tudom Sophie; s még mindig Párisban vagyon?

SOPHIE:

Immár félesztendeje nem tudunk rólla semmit -

FERENC:

Ach! s ez vala ama sötétség, mellyet emlegettél - ach szegény Sophiem! mint szánlak! szeretni s nem hallani híreket szerettünkről - - -

SOPHIE:

Nem szerettem őt soha, Ferenc: hisz alig esmerem! atyám kívánságát teljesítém, midőn kérését meghallgattam; de ő katonatiszt, s tartozási vannak s talán meggondolta már, hogy szegény leányt venne feleségül; de elég annyi, hogy atyámuram már lemondott erről a parthierul.

FERENC:

Hálá az Istennek! s miként is lenne az én kedves barátném valakié, akit nem szeret? halálos véték volna ez! de mondd csak Sophie -

SOPHIE:

Bocsáss most Ferenc! hallom immár, hogy búcsúznak a kertben; Krisztináék hazautaznak; s oda kell mennem nékem is: mert mit gondol majd anyádasszony, hogy így elmaradok?

FERENC:

De ti nem utaztok haza, Zsófiám? hogysisne! messze innét Kázmér! de mondjad, Sophie: visszajössz-e ide?

SOPHIE:

Anyáddal, Ferenc, - s addig írd meg a levelet a typographusnak.

FERENC:

Te nevensz rajtam, Sophie: de ha tudnád micsoda az nekem! a szabadság! s hogy levelim elszállnak legalább, ha már én nem utazhatom innét.

SOPHIE:

S nem utazhatsz-é? Én ha férfi volnék - *(Hirtelen elsurran.)*

Ferenc egymaga.

FERENC:

Kedves leány! *(Hosszan utánna néz; aztán lassan visszatér az íróasztal felé; de útközben megáll a kamra előtt. Egy darabig tétovázik, aztán a fali órára pillant:)* Már jönni kell *(mormolja; végtére mégis leül az íróasztal mellé. Kalamust hegyez, elgondolkodik, s aztán gyorsan és szép folyékonyan írni kezd.)*

Nagyasszony, József, László jönnek.

NAGYASSZONY:

S te ismét itt firkálsz, ahelyett hogy a vendégeket kikésérted volna!

FERENC:

(Fölpillant.) S elmentek? Az Török lányok is elmentek?

NAGYASSZONY:

S mit törödsz te véllük? Ők faluvégig kocsiznak Krisztinával, s te még ki sem jössz véllük a kertbe.

FERENC:

(Ismét ír.) S öcsém uraim mért nem akkompanyirozák tovább?

JÓZSEF:

Nem férénk az kocsira; de hagyja már, édes Asszonyám! úgyis csak héjába beszéllesz te ennek?

NAGYASSZONY:

Mán az igaz, hogy héjjába! most es né! mint firkál! minden pénzét a levelekre kötti.

LÁSZLÓ:

Ugyan kicsodának is firkálhat mindég? ha még legalább szerelmes levelek volnának! *(Megnézi a kopertát.)* Tisztelt Junker tyipográfus úrnak - no, ez egy amollyan kupferstichcsináló!

NAGYASSZONY:

Csak már azokat a haszontalan Kupfersticheket ne látnám; nem szégyelled magad? mert nem komoly férfinak való az!

JÓZSEF:

No hisz' aki még saját magát sem átallja lefesttetni a bécsi piktórral; de nem is magyar ember lett mán ebbül; mert magyar nem lehet illy elasszonyosodott.

NAGYASSZONY:

De hallja csak, kedves fiamuram! micsoda pópista papot rejteget kigyelmed a vendégszobában? mert hallék ám rólla!

LÁSZLÓ:

Az is megin valami ollyan literátor lészen.

FERENC:

Az Döme Károl plébános úr, énnékem barátom; s kérem Asszonyámat, fogadja mint az én vendégemet.

JÓZSEF:

S nem átallod-é minden kóválygó literátort anyád házába csődíteni?

FERENC:

S ez-é a magyaroknak esmért vendégszeretetük, híres magyar öcsém?

JÓZSEF:

Ej de nagyra vagyon bátyám uram a korával: csak már esze is lenne ahhoz való! Hiszen nem tesszük mi ki a szűrét a bátyámuram vendégeinek; noha ugyan haszontalan népséget szeret itt traktálni.

NAGYASSZONY:

S még hozzá pópista papot is.

FERENC:

S hogy örüle Asszonyám, mikor első gyermeki könyvecskémet néki ajállám! s maga kóttóságin kinyomtattatá, noha azt meg nem érdemlette; s most meg hogy haragszik hacsak a literátor nevet hallja is.

NAGYASSZONY:

Örülék gyermeki próbáidon, mert gyermekekhez illendő tanulni, s magokat a betűvetésben erősíteni: de aki vén léttére es mindig deák marad, s ilyen vén deákokkal barátkozik; nem ember az olyan!

JÓZSEF:

S osztán ha csak a költséget nézzük is, amibe az ily ingyenélők traktálása kerül -

FERENC:

A vendégem plébános és nem ingyenélő.

NAGYASSZONY:

S azt véled-é, arra való az én csekély vagyunkám, hogy pópista papokat etessek?

FERENC:

De nem is Asszonyám kóttóságin fog a menni! de mindent fizessek én a magamébul!

NAGYASSZONY:

Nézze meg az ember! s mid vagyon tenéked?

FERENC:

Még fogságba esésem előtt juttata nékem Asszonyám földet, rétet és jószágot; 9 lovam, 14 marhám, 3 bialom vala; sertésfalkámbul harminc darabot adék el, s meg se látszott rajta.

JÓZSEF:

Most csak kezdjed itt mind elésorolni, s számonkérni tőlünk, mi úgyis Asszonyánké vala, mert az Asszonyánknek pénzén vevődött; de ha szinte nem úgy lett volna is, nem adál-e mindent énnékem? Nem irád-é többször is Kufsteinbul, hogy lovaidra tegyem rá kezemet; s hogy mindent, még ha saját pénzedbül volna is, örömet átadsz énnékem?

FERENC:

Akkor nem gondolám, hogy kiszabaduljak; hanem...

LÁSZLÓ:

Ki az? Ki jön ott?

(Ferenc fölugrik, kiszalad a tornácra; aztán rögtön visszajő.)

FERENC:

Asszonyám! künn van Marisnak az atyja; s nem akarom béhíni, hogy ne ingereljük Asszonyámat; hanem adja kegyelmed hamar a kamrakulcsot, hogy Marist kibocsássam.

NAGYASSZONY:

S mi az? Istentelen! S te merészeltél volna?

FERENC:

Muszáj volt, Asszonyám! mert látja, hogy másként ki nem bocsájtotta volna; hanem adja már hamar azt a kamrakulcsot!

NAGYASSZONY:

Soha! Soha! Te Istentül elvetemedett! ki nem is fijam vagy, hanem kicserélt! Hát halálomat kívánod, te anyád gyilkosa?

FERENC:

Az Istenért Asszonyám, ne beszéljen más így: hisz maga érdekében tettem, hogy elhivattam: mert ha szép szerén ki nem adjuk, híre megyen a bántalmazásnak s atyja a vármegyéhez fut vagy éppen a Palatinushoz -

NAGYASSZONY:

Hát te becsstelen fijú! Kriminálprocesszust kezdenél-e szülőanyád ellen, s nem elég hogy magad tömlöcével szégyent hozál a fejemre, még vén anyádat is bíró elé akarnád állítani?

FERENC:

De Asszonyám, értsen meg, én ezt nem akarom, sőt azért instálom Asszonyámat, adná ki a kulcsot, hogy ez meg ne essék.

JÓZSEF:

De valóban Asszonyám jó leszen kiadni, mert nagy baj lehet.

LÁSZLÓ:

De valóban, én is azt gondolom.

NAGYASSZONY:

No hát itt van a kulcs, pokol fajzatjai; nem gondolám, hogy magam házában se vagyok úr többé; s micsoda törvény az? de régen nem bántak így a nemes asszonnyal!

(Ferenc kinyitja a kamrát, s föloldván Marist kötelékeiből, kivezeti.)

NAGYASSZONY:

S hát te becsstelen személy! s itt vagy-é? s össze-szakadoztak ama cifra ruháid, úgy-é? s felejtet-e már, hogy kell az urak fejét elcsavarni? Bögni, azt tudsz! Nesze! hogy legyen miért! nesze!

(Ferenc gyöngéden kiszabadítja Marist a Nagyasszony kezeibül, s a síró leányt csitítgatva kitámogatja.)

NAGYASSZONY:

No, most megvan a kedved, gyalázatos! most futhatsz vele paphoz! kinek mindig ilyen bolond házasságon sétált az eszed. Ó én bolond! hogy kiadtam néki! mostan még elveszi!

FERENC:

De Asszonyám! legyen már egy kis esze! Ha el akarnám venni, azt Asszonyám úgysem tudná meggátolni, de énnékem eszem ágába se volt az.

NAGYASSZONY:

Nem ám, te pernahajder! s minek kéréd mindegyre jussodat? Avagy itt anyánk szoknyáján ülünk mindörökké, s kicsiny udvarát literátorainkkal s pápista papjainkkal kényelmesen föl-esszük? No aztat várjad csak! ki sír szélén való vén szüléddel...

FERENC:

Nem, Asszonyám, most már hallgasson meg, hadd mondok el én is egyszer a mondókámat, az első lészen s egyben az utolsó! Én nem akarék Asszonyámtul semmit juss szerént deposkálni: mert a természet fölriad az ellen, hogy a fijú anyját törvény eleibe idézze, és eltakarni

való gyarlóságait idegen szemekkel láttassa. De most már nem tudom ezt túrni tovább, s nem is fogom túrni; mert egyre bántanak, magamat s barátimat; s én sem születtem arra, hogy a familiának csihésse legyek. Én vagyok a legöregebb fiú, s azért elhatározám imént és most hangosan mondom: *kérem a jussomat!* s azután elmegyek, hogy többet akár ne is lásson anyám, ha nem akar látni: az Isten velünk!

NAGYASSZONY:

S ugyan úgy-é? Pénz kéne hát, csak pénz?

FERENC:

Vagy a birtok Bányátskán.

LÁSZLÓ:

Nézze meg az ember.

JÓZSEF:

És mink bántottuk-é? Mindegyre bántottuk?

LÁSZLÓ:

Nem elég jószág vala töllünk, hogy láncot viselt emberrel egy fedél alatt élni nem átallánk?

JÓZSEF:

És még tán ő restell itt mivelünk lakni!

FERENC:

Már édes öccseim, volt, ahogy volt, én nem kriminális dolgok miatt ülék. De ne hánytorgassuk ezt, mert evvel bántotok leginkább; egyszóval, én öregebb vagyok, s a jussomat kérem -

JÓZSEF:

S még birtokot az ügyetlen kezére!

LÁSZLÓ:

S hogy talán egy szolgállót vigyen az kastélyba!

FERENC:

A jussomat kérem, és ki kell adnotok; és nektek semmi közötök ahhoz, hogy kit viszek magamnak; én azt viszem és azt fogom vinni akit akarok; és ha szolgállót is!

NAGYASSZONY:

Ó te sírásóm, hát csakugyan sírba akarod vinni az anyádat - (*Elfullad.*)

JÓZSEF:

Asszonyám!

LÁSZLÓ:

Csakugyan megérdemlenéd a tömlöcöt, te atheista! konspirátor! hazaáruló!

FERENC:

Egy szót se mondj többet, mert! -

NAGYASSZONY:

Ó Istenem! mit vétettem én neked, hogy ilyen fiat szültem, ki a Káin öklét emeli testvéreére? S miért nem ütötték le a fejedet Budán: mert az jobb lett volna!

FERENC:

Asszonyám! a mindenható Isten tudja, hogy szánom Asszonyámat ezen szó miatt: de az nekem nem fáj. Bocsássad meg neki, nem tudja mit cselekszik. - Asszonyám, még egyszer kérdem, ki akarja-é szép szerivel adni a jussomat?

NAGYASSZONY:

Majd ha hozzád illővel összeházasodtál, kiadom.

FERENC:

Asszonyám! -

NAGYASSZONY:

S ne mondjál egy szót is! mert káromlás és istenkésértés és nékem éles tőr minden ige szádban.

FERENC:

Asszonyám! -

NAGYASSZONY:

Menj! nem vagy fíjam! nem foglak meghallgatni!

FERENC:

Édes Asszonyám! minthogy csöndesen szóllanom nem enged Asszonyám, kénytelen vagyok elhadarni: - én megházasodom; elveszem Török Sophiet, s ajálom őtet is, magamat is Asszonyámnak gráciájába -

NAGYASSZONY:

Török Sophiet!

JÓZSEF:

Egy szegény leányt!

LÁSZLÓ:

S úgy véled, gróf lettére hozzád jő?

Sophie, Marie jönnek a kertből.

FERENC:

De ime itt vagyon. (*Elébe megy és kézenfogja Sophiet.*) Sophie, én az imént mondtam anyámnak, hogy elveszlek feleségül! tudod, ki vagyok, elmondtam, mim vagyon, hogy semmim sincs, s hogyan bántanak: tömlöcöt is viseltem; most mondjad, hozzám jössz-é?

SOPHIE:

(*Ijedten és zavarodva néz körül.*) De Ferenc! (*Kiszabadítja magát, s elszalad a virágok mögé.*) (*Nagy csönd. Ferenc az asztal mellé rogy s kezeibe temeti orcáját.*)

JÓZSEF:

S grófkisasszony kéne néki, grófkisasszony!

NAGYASSZONY:

És pópista leány.

JÓZSEF:

És koldus leány, tiszta koldus leány! De még a koldus lánynak se kellesz te!

LÁSZLÓ:

Úgy-é megmondtam én, hogy nincsen tisztességes hajadon, aki hozzám jö?

SOPHIE:

(*Lassan visszajön, Ferenchez megy és megfogja a kezét.*) Hát Ferenc, hol fogunk lakni?

FERENC:

(*Összeesőkolja.*) Angyal! megmentő, pokolbul kihozó angyalom! - Bányátskán fogunk lakni - nem, nem Bányátskán! Széphalmon: mert ez léssen a neve! Jussom az, és Asszonyám kiadja. Nékem a Természet minden zugolyái közt ez nevet leginkább. Itt fogják életemet vidítani a

csöndes Eráto és a te szemed. Nem fogok a világgal törődni, de édes Hazánknek és nyelvünknek törekszem használni magamban, úgy ahogy én gondolom üdvüket, nem hallgatva senkire, mert férfi vagyok, és szabad, s poéta! S hiszem, hogy áldani fog még a maradék. Asszonyám! adja áldását fiára s leányára: mert nem akarnak ők rosszat.

NAGYASSZONY:

(Ellágyulva): Hiszen én mindig szerettem a Zsófit!

(Függöny.)

ARANYGARAS

1923

BARACKVIRÁG.

Volt egyszer egy király és királyné, akik mind a ketten nagyon szépek voltak. De gyereket nem adott nekik az Isten. Ezért a király éjjel-nappal búsult, és a királyné is sokat sírt és imádkozott, míg végre egy reggel arra ébredt, hogy a mennybeliek meghallgatták a könyörgését: egész biztosan érezte, hogy nemsokára egy szép kis babája lesz. Megálmodta-e ezt a királyné, vagy csak úgy sejtette: nem tudom. Elég az hozzá, hogy mind a ketten szívből örültek és készülődtek a nagy eseményre.

Történt pedig, hogy a királyné ebben az időben nagyon kívánós volt: amire rágondolt, azt rögtön megkívánta, és azt azonnal meg is kellett neki szerezni, akármilyen nehéz és lehetetlen kívánság lett volna. Így például lakott a szomszédban egy tündér, és annak a kertjében gyönyörű barackok termettek; de olyanok, hogy olyan nincs több az egész világon; ropogós, színes, illatos barackok, fínomak, hamvasak, ízesek, gömbölyűek, húsosak, levesek, hogy aki egybe beléje harapott, azt hiszi, rögtön a hetedik mennyországba röpül, a barack muzsikálni kezd a foga alatt, és nemcsak a szájával érzi a zamatot, hanem mindenét előnti az ízes puhaság. Ennek a baracknak mindenütt híre volt, de senki se kóstolta, mert a tündér kapujában egy kétféjű sárkány ült, és emberfia be nem mehetett a kertbe, hacsak nem akart a halállal játszani; hanem a falakon keresztül jól látszottak a kihajló ágak, amint integettek, csalogattak, és a gyümölcsök szinte túlvilági fényben tündököltek rajtuk, de soha egy sem esett ki az útra, mert csengő arany ágacskákon ültek, és ha a szél megrázta, összeverődtek az ágak, és úgy csilingelt az egész fa, mint a harangjáték. Egyszóval a királyné ennek a fának a gyümölcsét kívánta meg, és kijelentette, hogy meghal, ha nem kaphat egyet.

- Ha felséges férjem szeretne engem, - szólta udvarhölgyeinek, - teljesítené a kívánságomat. Így nem lesz gyermekem soha, mert meghalok, és a tündér fala alá temesetek, hogy legalább a földben érezzem a gyökerek ízét, amelyekből olyan tündéri fa nő, aminek ágain ilyen gyümölcs terem. - És azontúl nem akart enni és csak sóhajtozott, és egészen lefogyott, és ha a király szólt hozzá, nem felelt, hanem egyre csak azt hajtogatta:

- Hozz nekem egy barackot a tündér kertjéből!

Végre a király összegyűjtötte országa csikóslegényeit, kiválasztotta a legügyesebbeket és legbátrabbakat, és parancsot adott, hogy vessenek pányvát a kétféjű sárkányra. A legények kidobták a röpülő hurkot, kettőt egyszerre, egyiket az egyik, másikat a másik nyakára, kétszáz markos fiú húzta, szorította egy félóra hosszat, és így sikerült megfojtani a tűzokádó szörnyeteget, akit golyó nem járt, akit kard nem fogott, akihez nem lehetett közel menni a tűz miatt, és akit semmi más módon sem tudhattak volna elpusztítani. A tündér háztája azóta őrizetlen maradt. A király erre benyargalt a portán, megkötötte lovát egy arany póznához, mely a gádor előtt állt, és fölment a fényes lépcsőkön, melyek valóságos nyári jégből voltak és minden lépésnél visszarágyogtatták a koronáját. Száz meg száz óriás szobában kereste a tündért, ragyogtak a szobák, és senki sem volt sehol, se cseléd, se gazda, a király csak ment egyikből a másikba a síkos padlókon, és nem talált senkit, csak egy hang szállt előtte szüntelen, valami énekhang, és a király ment utána. Végre úgy eltévedt az arany szobákban, hogy nem tudott többet kitalálni. Ekkor kinézett az ablakon, és lám, a Hang egyszerre csak fölcsendült a csodálatos gyümölcsfa ágai közül.

- Kit keresel, király?

- Ki vagy? - kérdezte a király és fürkészte a lombok közt az énekelőt.

- Kit keresel, király? - ismételte a Hang.
 - Hol vagy? - kérdezte a király. - A hangodat hallom, de nem látok senkit.
 - Nem is láthatsz, mert csak egy hang vagyok. Felelj, kit keresel?
 - A tündért keresem, aki ennek a háznak az úrnője.
 - Én vagyok az, - válaszolta a Hang, - tündéreknek nincsen testük, csak hangjuk van. Szólj, mit kívánsz tőlem?
 - Először is mondd meg, merre van itt a kijárás, mert le szeretnék menni hozzád, és sehol se találok az utat.
 - Nem is találhatod, - felelte a tündér, - mert nem magadtól tévedtél el, hanem én csaltalak bele útvesztőmbé; foglyom vagy, mivel arra a vakmerőségre vetemedtél, hogy megölted hűséges szolgálómat, a sárkányt.
 - Ó tündér, - kiáltott a király, - hogy juthattam volna be a kastélyodba, hogyha nem ölöm meg? Hiszen közel sem lehet menni hozzá, és nem érti az emberi gondolatok nyelvét. Hallgass meg legalább te, aki értesz és olyan szavakkal gondolkozol mint én: mindent el kellett követnem, hogy tehozzád jussak.
 - És ugyan miért? - kérdezte a tündér.
 - Én király vagyok, amint talán tudod, és van nekem egy királyné asszonyom, szebb mint a sugarak, oly szép, hogy nincs is több oly szép a világon, talán csak a tündérek lehetnének szebbek, hogyha... hogyha testük volna. Itt vagy, ó tündér? - kérdezte, mert félt, hogy a tündér csak játszik vele és továbblébb a könnyű szellőben, és ő egyedül marad a végérhetetlen magányos szobákban, a rácsos ablakok mögött, fogva a bűbajos útvesztőben.
 - Itt vagyok, mondd tovább! - csendült a lombok közül.
 - Ó tündér, tarts engem itt fogva, ha akarod, és büntess meg, ha vétettem ellened; nem félek és nem sajnálom az életemet sem. Csak egyért esedezem: küldj egyetlen szemet csodálatos barackjaid közül királyné asszonyomnak, ki naphosszat eped és édes levükre szomjazik; nem eszik, nem alszik és nem is szól hozzám. A jókedv madara elröppent házunkból, s ott cikáz a barackágak között, láthatatlan mint te; csak egy gyümölcs puha hátán akar hazaszállani. Óh, meghal az én királynőm, ha meg nem enyhíted gyümölcsöd húsával; elsorvad bűvában, és sosem születik meg a Gyermek, akiért százszor odaadnám utolsó csöpp vérem. Rabod vagyok örökre, egyetlen barackért!
 - Jól van, - felelte a tündér, és megakadt, mintha gondolkozna; egy pillanat múlva már egy másik fa sűrűjéből zengett ki a hang: - Jól van! - látszott, hogy a tündér tünődve röpköd ide-oda, s mintha valamennyi fának nyelve lenne; egyik azt mondja: - Jól van! - a másik rá: - de egy feltétellel... - a harmadik: - szabadon eresztlek, s barackot is küldök; - a negyedik: - de én is kívánok tőled valamit...
- Édes húsáért gyermeked húsát,
arany ágáért aranyos haját,
pirosságáért arca pirosságát!
- Mit kívánsz? - kérdezte a király elképedve.
 - A legszebb gyümölcs a tied, kertemből, - dalolta a tündér, - de a gyermeked enyém, nevelésre.

- Ne sirasd, ne sajnáld, hadd legyen tündér!
Játsszon a szellővel, s daloljon, mint én,
olyan szép, mint én, s olyan boldog szintén!

- Tündért akarsz csinálni gyermekünkéből! - kiáltott a király örömmel, és a Hang tovább énekelte:

- Játsszon a szellővel, mint a madárka,
lebegő élet és ágrul-ágra,
legyen cselédem tündér boldogságra!

- Lebegő élet! - ismételte a király és boldog volt, hogy gyermeke boldog lesz. Egy óra múlva már lován vágtatott hazafelé, sebes trappban maradtak el kétoldalt a fák és bokrok, minden olyan volt, mint a varázslat, a nyeregkápa hálójában ragyogott az aranyos gyümölcs! A király vágtatott megvinni a hírt a királynőnek. De amint közelebb és közelebb jutott, egyre nehezebb lett a szíve, maga se tudta, mért? a nap lemenőben volt már, vörös sugarai a Barackra estek s olyan különös, szinte gúnyos fénnel szóródtak vissza onnan, hogy arcát sütötték és lelkét égették. Kényszerült betakarni a gyümölcsöt, de a fény még akkor is átsütött. És a királynak eszébe jutottak a tündér szavai és különös bizalmatlanság fogta el: egyszerre úgy érezte, hogy elvesztette gyermekét már születése előtt, hogy sohasem fogja talán többet látni, ha egyszer a tündérnek adja... Csüggeteg hangulatban érkezett haza; de a királyné hallani sem akarta aggodalmait: szinte magánkívül volt a gyönyörű barack látására és gondolkodás nélkül mélyesztette hófehér fogait a puha gyümölcsbe.

- Mit tettél, szerencsétlen asszony? - kiáltott a király - most a tündér gyermekünket fogja követelni a Barack fejében; amint fölserdül, elviszi őt tőlünk és talán örökre meg kell válnunk attól, akit annyira kívánunk - és mindez a te torkosságod miatt!

- Hallgass, önző apa, - felelte a királyné - nem érzed-e, hogy az önzés szól belőled? ha gyermekünk javát tekintened, ugrálna a szíved örömben, hogy tündérek közé jut s talán maga is tündér lesz; de te persze jobb szeretnéd ha melletted maradna késő vénségedig s rakná a borogatásokat a fájós hasadra: ítéld meg magad, melyik volna nekivalóbb élet? Ne gondold hát csupán magadra, királyom, s ne irigyeld gyermeküktől a tündérséget!

A király belátta, hogy feleségének igaza van s elhallgatott. Nemsokára ezután megtörtént a várva-várt családi esemény s egy gyönyörű szép kis királyleány jött a világra, de olyan, hogy minden országból csodájára jártak. Növelte még a csodát az a hír, - amit a királyné sietve elterjesztett - hogy a kislányból tündér lesz és valószínűleg tündérhez is fogják feleségül adni. A kicsike gyorsan nőtt és napról-napra szépült; úgy, hogy aki látta, mind azt mondta:

- Csakugyan, ez a csöppség tündérnek született. Örülhet a szülő, akinek ilyen gyermeke van! - Különösen hosszú aranyhaját, gömbölyű arcát és bársonyos bőrét bámulták és volt is rajtuk bámulnivaló, szinte elvarázsolták, aki rájuk nézett: az a haj olyan volt, mint a Varázsbarrack aranyos szárai s az arcnak a bőre, mint a Barack bőre, kerekése gyümölcs kerekése. S a királynő a Barack ízét érezte leánya csókjain. Azért is nevezték őt Barackvirágnak. Különös leány volt Barackvirág s felséges szülei nyugtalanul tekintettek reá, mert tudták, hogy csak vendég házukban s el fog jönni a nap, amikor a Tündér magához veszi őt s ki tudja, látják-e többet azután?

Tizenöt éves volt már Barackvirág és hintázott a kertben, míg szülei a padon üdögéltek, mikor egyszerre megszólalt a Hang a rózsabokrok között s emlékeztette a királyt ígéretére. A király el volt készülve erre, de mégis váratlan érte, úgy hogy kiesett a pipa a szájából; azért nem is felelt rögtön a tündérnek, hanem előbb lehajolt a pipáért s még föl sem vette, mikor a

királyné hirtelen éles sikoltásban tört ki, mert a hintának mind a két kötele egyszerre elszakadt; az udvaroncok és udvarhölgyek kétoldalt ugrottak, hogy Barackvirágot elkapják, még mielőtt gyenge teste a kegyetlen kavicsokra zuhan, és ekkor csodálatos dolog történt: a hinta, a helyett, hogy tartó zsinórát elvesztve, levágódott volna a kavicsos útra, megfeszített kötelekkel továbblódult az ég felé, ugyanabban a lendületben, amivel a kis apród meglóbálta, aki hintázta Barackvirágot s most úgy nézett utána, mint a gyerek a piros luftballon után, amikor elrepül a kezéből.

Igy röpi el a hinta Barackvirággal a felhők felé.

Ez késő délután volt, a király azonnal lovára ült és a tündér kastélyához nyargalt. Este lett, mire odaért, holdvilágban látszottak a nagy kert falai, és messziről a kastély, zegzugos tornyaival s a királynak úgy rémlett, mintha az egyik erkélyen egy nőalak állna, nagyon hasonló Barackvirághoz, odaborulva egy karcsú oszlopra. A kisajtó nyitva volt s semmiféle sárkány nem guggolt mögötte.

A király belépett. De abban a pillanatban, amint lába a küszöbhez ért, egyszerre hátraszédült, úgy hogy szinte az eszméletét is elvesztette. Többször csinálta újra ezt a próbát, de mindig ugyanaz lett belőle. Végre lóháton léptetett az ércküszöbre. Az első lépésnél leragadt a ló vaspatája, hogy alig bírta kiszabadítani, s amikor végre kiszabadította, megbokrosodva vágatott vissza lovasával a holdas éjszakába. A király leszökött és a falon próbált átugrani, hogy bejusson a kertbe. De a fal, mint egy tüzes paripa, valósággal ledobta magáról, úgy hogy visszaesett a túskebokrok közé, melyek ott köröskörül nőttek; ugyanekkor éles csengés hangzott a kastélyból s amint az elhallgatott, közvetlen a király feje fölött megszólalt a láthatatlan tündér éneke:

- Menj haza, egy seb vagy, csontjaid fájnak!
Ne bánd őt, tündér ő, élete, mint álmok,
Tündéren nincsen hatalma királynak!

A hang ezzel elnémult, és semmi más kérdésre nem adott feleletet. Király és királyné sok időre nem látták ezután lányukat; csak ha a tündér kastélya elé kocsikáztak - melynek környéke elhagyatott volt, mert a lakosság félt a varázslatoktól - akkor tűnt föl olykor várfalon, erkélyen a Barackvirághoz hasonló aranyhajú alak; a királynő integetett neki, később már mindennap kijött és boldogtalan volt, ha egyszer meg nem látta azt az alakot, akiről azt hitte, hogy az ő leánya. De ki tudja, az volt-e, akinek gondolta? Ily nagy távolságból nem lehetett ezt tisztán megismerni. És ha igazán Barackvirág volt, ő sem ismerhette meg a szüleit, és nem tudhatta, hogy törődnek vele?...

E szomorúságban egyetlen vigasztalása a királyi családnak az a büszkeség volt, hogy leányuk tündér, és az a megnyugvás, hogy bizonynal boldog. Ha tudták volna az igazi sorsát, még ennyi megnyugvásuk se lett volna. A hinta egy toronyablakon röpiette be Barackvirágot, s ennek a toronynak egyáltalában nem volt lépcsője; csak madarak és tündérek mehettek föl oda, s a királylány fogoly volt a magas toronyban. Húsz öl mélységre nézhetett le onnan, és síma falakra, amiket megmászni halálos lett volna; egyetlen tág szoba volt a toronyban mennyezetes ágygal: ott lakott Barackvirág, és nagy szédítő erkélyeken sétálgathatott a torony körül. Étkezéskor bő levesestálak és húsostányérok röpiáltak be az ablakon maguktól, oly símán és lassan, hogy soha nem loccsant ki egyetlen csöpp leves, soha nem törött el egyetlenegy edény; leültek szépen az asztalra és várták, hogy Barackvirág megízlelje őket; de a királyleány alig mártotta édes ajkait a párologó csészékbe; legfellebb ha egy-egy varázsbarrack röppent be néha egyenest a fáról, ez volt tápláléka; sem evett, sem aludt, mint a kalitba zárt és magányos madár. Nappal messze nézett a szédítő erkélyeken, s nedvesre sírta a párnáját éjjel. Múlt az idő.

Hetek, havak, és Barackvirág nem látott egyetlenegy lelket. Néha odaült a varázstükör elé, mert volt a szobában egy különös tükör, forgatható jószág, amivel naphosszat el lehetett szórakozni; ennek a tükörnek az volt a tudománya, hogy a dolgoknak nem a feléje fordult oldalát tükrözte, hanem a másikat, a túlsó oldalát; így át lehetett vele látni a falakon, s amint csavarta a tükröt a királylány, végigjárhatta szemével lassanként a tündér nagy kertjét, minden lugast, lombost, rejtekhelyet; sőt beláthatott a tornyokba, szobákba, az erkélyek mögé, elsétáhatott az egész útvesztőn - de soha sehoh sem fedezett föl senkit (csak egy szurtos paraszt-cselédet a konyhán) és minden kihalt volt. Messze az utakon mozogtak néha kis eltévedt emberek, de azok is hamar megriadtak a szokatlan tájon és elmenekültek. A tükör sugara visszafordult és továbbsétált a magányos szobákban, lépcsőkön föl és le, hosszú folyosókon - és így múlt az idő.

Barackvirág lassanként megúnta és hetekig elő sem vette a tükröt. Sírt, megpróbált kötelet fenni ingből és ágyneműből, hogy leereszkedjen a magas toronyból (a hintából-maradt nem volt elég); de mikor már majdnem készen volt a kötél, valami láthatatlan erő kitépte kezéből és kivitte az ablakon. Barackvirág látta, hogy nincs menekülés. Ekkor megint a tükörhöz nyúlt, bánatos mozdulattal: éppen a kastély egy messze szobáját mutatta a tükör, s lám, ebben a szobában egy fiatal embert pillantott meg, aki mintha eltévedt volna, kereső szemmel nézett körül és továbbment. Barackvirág utánavitte a tükörsugarat, s látta, hogy tévelyeg a szép fiú teremről-teremre, végérhetetlen emeleteken át, s folyton visszajutva ugyanazon helyre, míg végre megáll kétségbeesetten; s ekkor a királyleánynak úgy tűnt föl, mintha egyenesen az ő szemébe nézne. A dolog úgy volt, hogy megpillantotta a tükörsugarat, s abba feledkezett csodálkozva, s mikor Barackvirág továbbmozdította a tükröt, a szép fiú utánament a sugárnak. Ekkor Barackvirág arra a gondolatra jött, hogy vezesse. Hosszú oszlopos csarnokokon keresztül vitte a sugarat, teremről-teremre s függő folyosókon, míg végre az egyik függő folyosó odavezetett a toronyba, ahol Barackvirág lakott; s ment a sugár elül, a fiú utána. Most kezdte vezetni föl, föl a lépcsőkön; de a tündér kastélya nagyon szeszélyes volt; a lépcsők mintha csak dísznek lettek volna és nem arra, hogy járjanak rajtuk; néhol megszakadtak és a fiúnak oszlopokba fogózva másznia kellett, ha követni akarta a sugárt; egy helyütt egyáltalán hiányzott az átjárás egyik emeletről a másikra; itt a sugár kiugrott az erkélyre, és az erkélyről át lehetett kapaszkodni a felsőbb emelet ablakába; s így már a tizenkilencedik emeletig haladt föl a fiú.

A huszadik emeleten volt a királyleány.

De itt nem lehetett följutni erkélyeken. Ahova most jutott föl a kúszó, ott nem volt erkély, de még ablak sem volt; nagy üres sötét szoba volt a tizenkilencedik emelet, s egyetlen fény táncolt benn: a tükörsugár. Fölszállt a mennyezetre, s Barackvirág, ott fenn, kopogott a padlón.

- Ki vagy? - kérdezte a szép fiú a sötétben.

- Én Barackvirág; és te ki vagy? - felelt a királyleány.

- Én utas királyfi. Egy hangot hallottam az erdőben, amely szállást ígért és becsalt ebbe a gyönyörű kastélyba; de valami rossz tündér lehetett, mert eltévedtem itt, és nem tudok kijutni többé a házából. Ó ha te vagy a tündér, aki engem idáig csalt, könyörülj rajtam, mert minden elemőzsia kifogyott a tarisznyámból s éhenhalok, ha utat nem találok.

- Én nem vagyok tündér, csak egy szegény királyleány és ennek a toronynak a foglya. De mondok valamit. Van nálam hús és sütemény bőven, hogy öten is jóllakhatnak abból. De hogyan adhatnék neked belőle?

- Itt van a kardom és a csákányom, - felelt a királyfi - megpróbálok rést ütni a padlón.

Egy nagy asztal volt a sötét szoba közepén, arra állt. A vakolatot leütötte, a padlódeszka könnyen engedett, s nemsokára már világosság szűrődött le a mennyezetten ütött résen át a Barackvirág szobájából. A királyfi fölnyujtózott és benézett, Barackvirág épp a rés fölé hajolt s a királyfi oly szépnek találta, hogy azt mondta:

- Ó jaj, bizonyosan te vagy a tündér, aki idecsalt.

- Te bolond, hisz a tündéreknek nincs is testük. De most nesze, egyél! - és a legjobb falatokat nyújtotta neki a résen át. S mert ahol ketten vannak, ott közelebb az étvágy, Barackvirág étvágya is megjött és hosszú idők után először evett jóízűen. Mikor a királyfi éhsége lecsillapult, a szabaduláson kezdtek tünődni. A rést könnyű volt annyira tágítani, hogy Barackvirág lejöhessen; de ezt a tündér észrevette volna, s azért csak éjjel mertek a munkába fogni. De addig is bolondság lett volna együttmaradni és elárulni, hogy szövetségesek; s azért elbúcsúztak egyelőre, Barackvirág eltakarta szőnyeggel a nyílást, s a királyfi ment vissza, ameddig tudott, a hatodik emeletig, ahol a függő folyosó betorkolt a toronyba, mert azon alul nem vitt többé lépcső, - ment, ameddig egy heverőt nem talált, ledőlt kipihenni magát és elszunnyadt. Fenn Barackvirág is ledőlt a mennyezetes ágyra. Ekkor jött a Tündér órája.

Hiába volt minden óvatosság; a Tündér mindent látott és hallott s először is Barackvirághoz ment. Közeledett az este, és Barackvirág a szép királyfiról álmadozott, aki nemsokára eljön és megszabadítja. Nem akart aludni, de a lámpát eloltotta, hogy föl ne tűnjön a világosság; a mennyezetes ágy függönye látszott a holdfényben és a félig nyitott ablak. Egyszerre csak megzörrent az ablak, és mintha kicsapta volna a szél; és az ágy függönyét mintha félrehúzta volna egy láthatatlan kéz. Barackvirág befelé fordult s magára húzta a takarót; szemeit lehúnyta s hosszan és egyformákat lélezett, hogy a tündér, ha ő jött be, azt higgye: aluszik. Különös szél legyezte az arcát (pedig ott künn nem mozdult levél sem), és a szíve hangosan dobogott. A haját borzolta a szél, s a halántékát csiklandozta; a kárpit folyton zizegett és lobogott. Barackvirág félt: úgy húzódtott az ágy melegébe, mintha rejtőznék ismeretlen ellenségek elől. És mintha csak hiába rejtőznék: egyszerre oly félelmes érzés fogta el... Egyszerre *könnyű* lett: mintha alig nyomná a meleg takaró, alig érezte a csipkés ünge érintését testén, a vánkosit arcán. Kísérteties megkönnyülés volt ez: szinte mintha kitakarózott volna, pedig meg se mozdult. Nem védte már az ágy jó melege: künn úszott a holdban. Furcsamód meztelennek érezte magát, ahogyan még soha életében; már-már mozdulni akart, önkénytelen ijedtséggel, kapni a takarók után, de hihetetlen dolog történt vele: *nem találta a kezét*, hogy megmozdíthatta volna; mintha nem is lenne keze. És akkor föl akart nézni, föl akarta emelni a fejét: de a *fejét se találta, a szemét se!* És csodálatos módon mégis *látni kezdett*: látta maga magát, heverni az ágyon, mozdulatlan és egészen betakarva. De ez különös látás volt, *mert a fejét is látta*, a saját fejét, behúnyt szemekkel, ahogy a vánkosra borult. S ím egyszerre fölnyíltak a szemek - anélkül, hogy ő akarta vagy érezte volna - s almosolyodott az arc, oly kaján mosollyal, hogy nem ismert benne önmagára. Föülte a test az ágyon, s szembefordult az arc - a saját kaján mosolygású arca! - s ekkor úgy tűnt föl Barackvirágnak, mintha a saját szája őt szembefújta volna. Érezte a szellőt, s erre hirtelen eltűnt minden, ágy, szoba, függönyök, s Barackvirág mintha az ablakon kiröpült volna s a kerten keresztül, mint a szappanbuborék, ha elviszi a lehellet; szállt, szállt s egyszerre csak lenn feküdt a földön, kívül a bűvös falkerítésen, az elhagyott úton s a földön heverve, mintha odaesett volna... de semmi ütést, csapódást nem érzett.

Csak fáradt fájások voltak benne s mintha nagy kábulásból ébredt volna föl: a furcsa könnyűségéből semmi sem maradt. Lassan nyitotta szemeit, most már újra hatalmában volt a teste, de mintha egészen más test volna, mint amit megszokott: jóval nagyobb és nehezebb. Fölemelte a kezét, s a keze nagy volt, vörösszínű, hólyagos és durva, mint amilyen a cselédlányoké szokott lenni s hiányzott róla a gyűrűje (de rá se ment volna ilyen vastag ujjra). Ijedten ült föl

a sáros földön s ekkor meglátta, hogy ruha is más van rajta, nem az övé: olcsó és közönséges ruha, amilyenben parasztleányok járnak s a lába meztelen és a talpa megkérgesedett s úgy ül rajta a por, kemény réteg módján, mintha egész életében meztélláb járt volna. A fölülésnél zúzódások fájdalmait érezte, kék foltokat látott a testén s minden tagja mintha formájából ki-ment volna. Mégis a szívében nagy öröm volt s nem siratta a régi formáját, drága ruháit, gyűrűjét.

- Szabad vagyok - gondolta magában s félelem nélkül nézett a sötét és puszta tájakra, ahol egyetlen élőlény se látszott; csak néhány kísérteties jegyenye maradt az éjszakában. Mindenütt jobb, mint a tündérkastélyban! Alig tudott hinni az örömnél, hogy kijutott onnan és mehet vissza az édes szüleihez, akiktől a kegyetlen tündér elszakította.

Fölkelt és megindult a sötét éjben. A világért se fordult volna vissza. Akármennyire félt a sötétségtől, a tündértől jobban félt. Jól tudta, hogy merre kell menni, mert emlékezett még, mely irányból hozta őt a hinta s olykor látott is onnan az erkélyen állva hintókat érkezni (s találhatta róluk, nem szüleinek hintói-e?) Széles, de járatlan, elhanyagolt út volt.

Csodálatos, de akármilyen ütődött volt is Barackvirág, mégis soha életében nem érezte ily erősnek magát. Mintha a lába ezen az éjszakán tízszeresen megizmosodott volna, vígan ment és kevés fáradtsággal, pedig soha ekkora gyalogutat nem tett. Legjobban azt bámulta, hogy a mezítláb-járás nem okozott semmi kényelmetlenséget, mivelhogy azelőtt még a szobájában sem járt két lépésnyit arannyal hímzett kis papucs nélkül. Csupán a tisztaság kedvéért áztatta meg lábát egy tiszta forrásban; mert ha a teste megedzett is, lelkében megmaradt a régi finnyáság.

De ugyan hiába fürdette a lábát. Sárosan, lucskosan érkezett hajnaltájt az apja várához, ahol épp akkor kezdődött az élet: pásztorok kihajtották a királyi teheneket az udvarból; vízmerő lányok jöttek ki a kapun, nagy énekléssel cipelve vállukon a füles rudakról lógó dézsákat; lakájok nyitogatták a termék ablakait, kirázva a selyem portörülőket. Barackvirág sietve lépett a felvonóhídra: szinte elfeledte kábultságát és álmatlanságát. Alig tett azonban pár lépést, keresztbetartott lándzsával elébeállt az ő:

- Hova szaladsz, hűgám? Még ha nem vigyázol, őfelségéig futsz.

Az örök nevettek s Barackvirág csodálkozva hordozta körül a szemeit.

- Nem ismernek reám, jó katonák? Barackvirág vagyok, a király leánya.

Erre kórusban tört ki a röhögés.

- Jó vicc! - mulatott egy ácsorgó apród. - Pont a királyleány.

A portás távolabb gúnyosan kitérte a kaput.

- Parancsára várok, felséges kisasszony!

A királyleány arca jéggé vált.

- Mit jelent ez? Vezessenek ő felsége elé!

Az alabárdos két kézzel támaszkodott a bárdja nyelére, hogy el ne dőljön a kacagástól.

- Jelentsék, hogy megjöttem! - ismételte Barackvirág mindig méltóságosabban. - A király nem túri, aki tiszteletlen.

- Ugyan már! - hangzott a várfalról a várnagy szava, aki kinézett a lármára. - Hisz ez a bolond Zsuzsi, aki elment a tündérhez szolgálni. Kergessétek el onnan. Míngyárt jön ő felsége, hajnali vadhajításra.

És csakugyan, egyszerre fölzengetek a kürtök a tornyokban. A kapu szélesen kifordult, az agárfalka, majd kitepve megfeszült pórázát, rohanvást csörtetett ki a várudvarról a hídra. Nyomában a hajtók és agarászok jöttek, aztán a solymárok és királyi vadászmentesek, ki lovon, ki gyalog. Ez a menet, mint a mennydörgés, robogott át a visszhangzó deszkákon s mögöttük, kicsi hézag után, lovagolt a király, grófjai kíséretében.

Amint elért a híd elejéig, Barackvirág kitepte magát az elbáméskodó örök láncából és oda-borult az apja paripája elé.

- Apám! Édesapám! Megjöttem!... Én vagyok... Nem akartak hozzád ereszteni...

A király megrántotta a zabolát.

- Ki ez? - kérdezte.

- Ó, a bolond Zsuzsi, - mondta a várnagy, aki leszaladt, hogy elhárítsa a zivatart. - Egy szegény paraszt lánya a várfalusi jobbágyok közül. A szerencsétlent elkábította a pénz és ígéret: elment a tündérhez szolgálni. Úgy látszik, ott egészen elvesztette az eszét; mindig bolondos volt.

A király szelíden fordult a leányhoz. (Nagyon megváltozott a király, mióta Barackvirágot elvitte a hinta; az arca sápadt volt és szomorú; a vadászatot az orvos rendelte neki, hogy egy kicsit megforgassa a vérét.)

- Ki vagy, leányom? - kérdezte jóságosan.

- Barackvirág vagyok - felelt a királylány. - Apám sem ismer meg? - Hangjában kimondhatatlan büszkeség és szomorúság volt.

- Affektál, mint a póturás malac a garasos kötélén - szólt az alabárdos.

- Csakugyan, megzavarodott szegény - szólt a király.

Ebben a pillanatban a királyi kíséret nyomában négylovas hintó robogott a hídra. A hintóban pedig a királyné ült: az udvari orvos neki is ajánlotta, hogy mennél többször kísérje el felséges urát a vadak után.

- Mi van itt? - kérdezte a királyné, szeméhez emelve lornyettjét, amint a torlódást látta.

- Ez a leány azt állítja, hogy ő felséged leánya, Barackvirág, - felelt egy udvarhölgy, kikérdezve a körülállókat.

- Szemtelen csaló! - kiáltott a királyné, lornyettjét a lányra irányozva. - Még csak nem is hasonlít. Dobassák ki innen!

Barackvirág ekkor fölemelkedett, olyan méltósággal, hogy a poroszlók nem mertek kezét emelni rá. Úgy tűnt el, mint egy királyi őz, mely riadtságában is megtartja büszkeségét.

- Ha csak egy csöppet is hasonlítana, - mondta a királyné eltünődve - kételkedni kezdenék, nem ő-e? A mozdulatai ugyanazok. De az alakja egész más, sőt sokkal nagyobb is, az arca is durva paraszt arc; még a szeme színe is más.

Barackvirág pedig a tiszta forráshoz ment, ahol ismét megmosta a lábát, s lehajolt fölébe.

- Mennyire megváltozhattam, hogy még az édes szüleim sem ismernek rám! - S el volt készülve, öreg arcot, kisírt szemeket, halovány színt és meghervadt alakot, talán ősz hajat látni a forrás tükrében. - Az igaz, előbb meg sem néztem magam. - De arra még sem volt elkészülve, amit most meglátott.

Nem maga magának elváltozott mása: egy egészen idegen lány pillantott rá vissza a forrásból. Barackvirág ijedten nézett hátra: ki ez? Csontos, nagy leány volt és feketehajú (holott ő meg

arany); szeme sötétbarna (az övé szürkéskék); bőre rücskös, cigány (az övé fehér, bársonyos barackbőr). Fejjel magasabb volt, s ez a fej széles, szinte négyszögletes, míg az övé édesen tojásdad. Ember így meg nem változhatik; már pedig senki sem állott itt mellette, és a forrás csak őt tükrözhetette.

És ekkor ráismert Barackvirág: *ez a tündér mestersége!*

De nem tudta pontosan, mi történt? és ha tudta volna, még jobban megborzadt volna.

A dolog úgy volt, hogy Barackvirág egy halott testében járt.

Ez a halott nem más volt, mint a bolond Zsuzsi, a parasztlány, aki beállt a tündérhez szolgálni, vesztére. Így jár az, aki mindenáron különb akar lenni másnál: kitöri a nyakát. A bolond Zsuzsi tündér akart lenni; ki akarta lesni a tündér titkait; talán azért, mert olyan csúf volt szegény, és azt hitte: ha tündér lesz, szép lesz! Hallgatott a *hangra*, mely a tündér házába hívta őt, konyhára; de persze ott a tündéri konyhában, ott se találkozott mással, csak *hangokkal*. Ekkor éjjel kezdett leselkedni; bűbajos hangok, dallamok után ment, eltévedt a kastély labirintusában. A dallamok hívták, csalogatták, csodálatos átváltozásokat ígérgettek neki.

- Jer csak utánam, magasra, ne bánjad,
kívánságodért vesződni ne szánjad:
tested lesz teste a legszebb leánynak!

Igy dalolt a hang és toronyról-toronyra szökkent - és Zsuzsi utána. Kapaszkodva a magas párkányon, a nagy holdas éjben, egyszer lezuhant a fal alá, hat ölnyi mélységbe. Haldokolva hallotta feje fölött a *hang* gúnyos kacagását. A tündér Barackvirág szobájába suhant, és ott kivarázsolta Barackvirág lelkét a testéből: mert a tündérek erre is képesek. S ekkor volt, hogy Barackvirág *látta* a saját testét heverni az ágyon: ő már künt és testtelen lebegett. A tündér pedig *beszállt* a Barackvirág elhagyott testébe, s a maga életével megélesztette azt; akkor aztán nevetett és ráfújt a Barackvirág meztelen és könnyű lelkére, úgy hogy az kiröpült az ablakon, keresztül a kerten, s behullt egyenest a bolond Zsuzsi csúf halott testébe. Így teljesült, amit a tündér dala ígért a bolond Zsuzsinak:

- Tested lesz teste a legszebb leánynak!

De hát miért kellett a tündérnek a Barackvirág teste?

Mert ölelni szeretett volna egy szép királyfiút, és nem volt karja, és nem ölelhetette. Játszani szeretett volna arany hajfürtökkel: de nem voltak ujjai, hogy játszhasson velük. Meleg csókokat szeretett volna adni, de nem volt ajka a csókolásra.

S ez a királyfi, akit a tündér ölelni és csókolni akart, éppen az az utas királyfi volt, akivel Barackvirág találkozott. Akit a tündér becsalt kastélyába s ott fogva tartotta. Láthatlanul mellette lebegett; Barackvirághoz engedte jutni őt, s figyelte, hogyan tetszik neki Barackvirág? Meg volt elégedve.

- Rendben van - gondolta. - Most felöltözködöm. *Belé* öltözködöm.

Mert tudni kell, hogy erre szánta ő Barackvirágot: már anyját azért etette a tündérbarackból, hogy a gyermeke szép legyen. S azért vitte el a gyermeket a hintán, s tartotta házában e drága szépséget, mint egy szép ruhát, amit majd egyszer, egy ünnepre, fölvesz. Mert jó meleg ruha ám az ember teste, és a tündérek fájnak soká élni a test nélkül. Szomorú és rideg az a test nélküli élet. Még a halottakat is megszánja az Úristen, és visszaöltözteti testükbe az utolsó napon. Irigyelte is a tündér Barackvirágot és minden testbenélőt. Sietett megtanulni egy nagybátyjától, aki varázsló volt, a testbe-varázsolás titkát. Gonosz szívének jól esett, hogy a szép Barackvirág lelkét a legcsúfabb szolgáló testébe fújhatta.

Ezeket a dolgokat persze Barackvirág szülei mind csak később tudták meg, akkor még nem is sejtették. Mégis nagy nyugtalanságot okozott nekik Barackvirág megjelenése. Percre se hitték ugyan, hogy a rút parasztleány az ő gyermekük lehet; de szavait, mozdulatait nem tudták feledni. Amíg látták, addig mindenkihez hasonlított, csak ő hozzá nem; most, visszagondolva, mégis nem teheték, hogy őt ne lássák benne. Végül maga a királyné asszony hozta szóba:

- Kocsizzunk ki a tündér várához, talán meglátjuk, legalább messziről, Barackvirágot.

Nem is messziről látták, sőt egész közélről: mert íme ott ült a szép királyleány egy barackfa ágán, mely kihajlott a bűvös kert falán át az útra. Persze nem az igazi királyleány volt az, hanem a tündér a királyleány testében. Tele torokkal majszolta a barackot - mert először élvezte a földi ízeket; - igen illetlenül lógatta a lábát, - fogalma sem volt világi illemről; - és rettentő hamisan énekelt hozzá, - mert nem tudta még rendesen használni a torkát.

Ijedten csodálták ezt, mert Barackvirág királyi illedelemhez szokott kiskorától fogva, nem evett falánkan, s énekét mindig volt öröm hallgatni. Mégis boldogan, hogy szabadságban látják leányukat, repesve szökkentek le a hintóról.

A kocsis és a lakáj szőnyeget tartottak a barackfa alá.

- Egy ugrás csak, lányom, ne félj! és szabad vagy. Meglátogathatod öreg szüleidet, soha többet a tündérhez vissza sem eresztünk, ha meg nem ígéri, hogy ezentúl minden héten hazarended. Egy, kettő, bátorság! hopsza, Barackvirág!

De »Barackvirág« ahelyett, hogy leugrott volna a puha szőnyegre, rútul fölnevetett, s szép létére csunya hangokat adott mint a páva.

- Nem vagyok bolond, itthagyni a tündérségem, elmenni unalmas vén emberek közé. Fújok felségtekre és királyságtokra. Nem cseréllek ezért a barackért!

A gyümölcs csillogott az ujjai között. A király szörnyedve emelte föl öreg kezeit:

- Igy bánsz velünk, apáddal, anyáddal?!

- Tündér vagyok, nincs közöm hozzátok, - zengett a kiáltás az ágak közül. - Épp jó kedvemben találtok most úgyis! - s ezzel szökkent a tündér: át akart szökkenni a falon, vissza a kertjébe, a királyfit szólította, aki búsan sétált odabenn a kertben, mert még mindig rab volt. Tudni kell, hogy a tündér nagyon el volt keseredve, mert hiába vette magára a szép Barackvirág testét: a királyfinak nem kellett az ő ölelése. Gonoszság ízét érezte száján és szemein, s egyre azt hajtogatta:

- Ha olyan lennél, mint első este voltál! De most egész más vagy, és biztosan csak hazudtál akkor, mert te vagy a gonosz tündér, aki idehoztál! Eressz engem haza!

A tündér idehozta őt a kertbe, s dobált neki a csodabarackokból; de a királyfi meg se kóstolta: most is csak a falat nézte, amelyen sajnos nem lehetett átmászni, mert benne volt a tündérvillamosság, s ledobta, aki rája lépett.

- Ugorj át: nem magas! - csúfolódott a tündér, amint most lenézett, szökkenve át a belső ágra, hogy lemenjen hozzá; de valahogy elvétette a lépést, - mert még ügyetlen volt az emberi testben, - és egyik lába letoppant a falra. És a tündér se mentes a varázstól, ha egyszer testet ölt. A fal megrázta és elrúgta őt is: majdhogy le nem zuhant, póruljárva a saját mestersége által. Úgy ült vissza az ágra, emelve és rázdalva a lábát, mint a macska, ha tüskébe lépett. Nézte az ágot, amelyikre ugrani akart: nem tetszett neki, hogy olyan messze van. Sajnálta már, hogy ily bátran kimászott.

- Muszáj a falra lépni, - mondta, grimászt csinálva az öreg király felé. Azzal elővette a tündérhatalmat, s kikapcsolta a varázs-villamosságot az ércfalból, hogy olyan lett megint, mint más közönséges falkerítés.

- Hopp! - A tündér beszökött a kertbe! de volt ám szeme a királyfinak is: amint látta, hogy a falban már nincs varázserő, rávetette magát és kiugrott rajta. Evvel meg is szabadult a tündér hatalmából. Amint kívül a szabad földre pottyant, ott állt éppen az öreg király és királyné előtt, akik csodálkozva emelték rá síró szemeiket.

A királyfi tisztelettel köszöntötte őket, engedelmet kért egyetlen megjelenéséért, s szomorúságuk okáról kérdezősködött.

- Ó, a mi egyetlen leányunk nem akar ismerni! - sóhajtottak az öregek.

- Tündér lett belőle, meztagsad bennünket, szegény apját-anyját.

- Akiért annyit szenvedtünk és aggódtunk mind a ketten.

- Tündér lett a lányunk, de nincs örömünk benne.

A királyfi kikérdezett mindent, s aztán így beszélt:

- Biztosak vagytok, hogy akit láttatok, az Barackvirág?

- Ó, biztosak! - felelte a királyné - ámbár...

- Sajnos, nagyon is biztosak - mondta a király is, - noha a hangja lejtése...

- Nem a régi jólnevelt leány már.

- A hangja a tündér hangjához hasonlít. Hallottam egyszer azt is az ágak közt...

- A tündért majmolja, mert tündér lett ő is.

- Figyeljetez rám, - mondta a királyfi. - Esküdni mernék, hogy nem Barackvirág ez. Én is ismerem Barackvirágot, én is láttam egyszer. Ez itt nem lehet ő. Van valaki, aki varázslatos módon hasonlít hozzá, vagy fölvette az alakját és úgy játszik velünk.

Elgondolkozott, s aztán így folytatta:

- Én megkeresem Barackvirágot, és megtalálom, ha addig élek is. Erdőn és mezőn bolyongok érette, míg nyomát nem lelem. Átkelek, ha kell, az Óperencián, elmegyek a világ végére. Bízzák rám felségtez. Megismerem én őt ezer között is, meglátom a léptét a homokban. Ha száz esztendeig kéne is bujdosnom, elérem. A tündérnek nincs hatalma a falain kívül.

- Ó, fiam - mondta a király szomorúan. - A tündér az én saját kertemből vitte el Barackvirágot a hintán.

- Mivelhogy neki ígérték felségtez: az ígélet erejével vitte. De én nem ígértem a tündérnek semmit: és Barackvirág se!

- Fiam, - szólt a király - jól van, elmegyünk megkeresni Barackvirágot, és ha megtaláloed, tied lesz ő és fele országom. De most jere velem, töltsd nálam az éjet, mely már sebesen közeledik. Ül jöl a hintóba. Kastélyom legszebb szobájában fogsz aludni az éjjel.

Ki gondolta volna azon az éjszakán, hogy akit oly buzgón kívántak keresni: az igazi Barackvirág, ott alszik velük egy fedél alatt, ismeretlenül, apja kastélyában? Pedig mégis úgy volt. Szegény egész nap kóborgott az erdőn, s estére újra a palota elé hajtotta bús szíve, nézte a magas ablakokat, amik mögött gyerekkorát és virágéveit töltötte. Keservesen sírt, a felvonóhíd korlátjához dölve; látta, amint elsötétedett a nap, s közönyös pompában elhagyta a világot; az ablakok sorba kigyulladtak... most az apja és anyja szobája... most a vendégszoba... csak az ő régi szobácskája maradt sötét.

Nem bírta tovább: leküzdhetetlen érzés ébredt benne, ott lenni újra szülei házában, ha csak az utolsó cseléd helyében is! Bezörgetett a portás ablakán, és a várnagyhoz vezettette magát.

- Cseléd akarok lenni az udvarnál - mondta. - Mindenféle munkát vállalok: mosogatom az edényeket.

A várnagy előbb el akarta kergetni: mert micsoda tolakodás volt ez a »bolond Zsuzsitól«? pláne a reggeli szemtelenség után, mikor a király lányának adta ki magát; de a várnagynéban fölébredt a könyörület:

- Eléggé megverte már szegényt az Isten, hogy elvette az eszét. Tedd meg amit kér, ha megteheted.

- Előbb jelentenem kell őfelségének.

- Jelentsd azonnal. A felséges úrék most érkeztek haza.

- Igen, igen - szólt a felséges úr. - Fogadjátok föl a szegény leányt. Ő nem tehet róla, hogy az elméje megzavarodott. Irgalmas akarok lenni mindenkéhez.

Másnap reggel beküldték Barackvirágot a vendég királyfihoz, hogy mosdóvizet vigyen neki. Szépen kopogtatott és benyitott. A királyfi már felöltözve állott az asztalnál, s Barackvirág azonnal megismerte az ő lovagját és szabadítóját.

- Jézusom! - kiáltott, mert hirtelen meglepetésében úgy összereszt, hogy a mosdótál kiesett kezéből és darabokra tört.

A királyfi odafordult a csörömpölésre.

- Miért ijedsz meg tőlem, jó leány? - kérdezte kegyelmesen.

- Nem tudom... felséges úrfi - felelte a leány, mert nem akarta elárulni magát. (Elhinné-e a királyfi, hogy ő Barackvirág?)

De a felséges úrfi figyelni kezdett rá. Valamit látott a mozdulataiban, ami fölkeltette a kíváncsiságát. Kifizette helyette a kárt, és kikérte, hogy ne büntessék meg, hanem rendeljék egészen az ő szolgálatára. Ettől kezdve Barackvirág kefélt a királyfi ruháit, ő takarította a szobáját, tisztogatta a cipőjét. Kedves volt ez a változás a szegény leánynak. A királyfi jóságosan bánt vele, s Barackvirág örömmel szolgált, örült annak is, hogy nem kell a többi cselédek közt dolgozni a konyhán. Nem mondhatni épp hogy bántották volna, de sokat csúfolódtak vele, amiért egyszer a király lányának mondta magát; és bizony szomorú volt, túrni azoknak a szeszélyeit, akik egykor az ő parancsait lesték. Ő volt a legkisebb. Apját vagy anyját alig láthatta néha messziről: azok nem érintkeztek az ilyen apróbb cselédséggel; neki csak a várnagy parancsolt.

A királyfi eredetileg úgy szándékozta, hogy útrakel, mihelyt kipihente magát, megkeresni az elveszettnek hitt királyleányt; de valami most visszatartotta.

- Nem megyek még - mondta a királynak. - Először itt fogok kutatni a kastély körül.

És napról-napra jobban figyelte a leányt. Akármilyen csunya volt is szegény, különös vonzódást érzett iránta. Szép mozdulatai meghazudtolták csunyaságát; s testének egy-egy fordulatanál minduntalan Barackvirág jutott eszébe, maga sem értette, hogyan? Volt ebben valami titokzatos. Sokszor szinte meglepett csalódással látta meg a durva, himlőhelyes arcot: mert egy pillanatig Barackvirágot remélte látni. A hangját is szerette hallani; de a leány féltlen volt és szótlán.

- Hova valósi vagy? Ki az apád-anyád? - kérdezte a királyfi.

A leány elmondta, amit tudott a bolond Zsuzsiról. A királyfi behúnyta szemét, úgy hallgatta, nem ügyelt a szavakra, csak a hanglejtésre, s Barackvirágot vélte hallani.

- Hol szolgáltál előbb?

- Ó... a tündérnél! - akadt meg a leány, s ez a felelet még jobban meglepte a királyfit. Most már a szavakra kezdett ügyelni, faggatta a leányt, de az szűkszavú volt, hebegett és a végén ellenmondásokba keveredett, mert nem tudott hazudni, nem volt elkészülve a kérdésekre, és minduntalan elfelejtette azt, amit előbb mondott. Végre a királyfi komolyan elővette:

- Ne titkolj előttem semmit, Zsuzsika... vagy akárhogyan hívnak. Mondd meg őszintén, ki vagy és mi esett veled a tündérnél? Mondd meg az igazságot.

De erre Barackvirág, ahelyett, hogy tovább beszélt volna, keservesen sírva fakadt.

A királyfi még aznap megkérdezte az öreg királytól:

- Felsőges uram, réám itt egy Zsuzsi nevű lány takarít, aki azt állítja, hogy a tündérnél szolgált azelőtt. Tud erről felséged?

- Tudok - szólt a király. - Csakugyan a tündérnél szolgált, sőt ez a szolgálat annyira megzavarta az eszét, hogy mikor eljött onnan, örület szállta meg. Azt képzelte, hogy ő Barackvirág, a leányom. Megsajnáltam szegényt, idevettem a kastélyba, cselédnek.

- Felsőges uram, - felelt a királyfi - mondjon felséged nekem valami oly dolgot, amiről nem tudhat felségeden kívül senki más, csak a lánya, Barackvirág. Bizonyosan van ezer ily apróság, aminők szülő és gyermek közt előadódnak a kicsi korban és később is, - kedves tréfaságok, amikre más nem emlékezhetik. Ami ilyesmit tud felséged, mondja el, és én ígérem, hogy még ma idehozom Barackvirágot.

- Halljad hát, fiam, - válaszolt a király - mondok neked valami oly dolgot, amit senki más nem tudhat, csak mi ketten a feleséggel, és Barackvirág. Mikor még egészen kislány volt, reggel, a felébredés után, órákig szokott az ágyban hancúrozni. Vánkosokkal dobálózott akkor, s valóságos csatákat rendezett ellenünk, vén szülői ellen. És minden vánkosnak nevet adott. Volt pedig egy különösen kedves vánkosa, pici csipkés párna...

A király becsöngette a főkomornát, s elhozatta vele a kis fodros vánkóst, hogy megmutassa a királyfinak.

- Azt a nevet, amit ennek a párnának adott Barackvirág kisleány korában: senki sem tudhatja, mint mi hárman. - Mondjak egyebet is?

- Köszönöm, felsőges úr, ennyi elég - felelt a királyfi. - Még ma estére felséged színe elé vezetem Barackvirágot.

Izgatott várakozásban telt el a délután. Estefelé a király és a királyné együtt ültek a palota terraszán, mikor újból megjelent a királyfi, kezénél vezetve - a bolond Zsuzsit.

A szegény leány szeme ki volt sírva, s mikor meglátta apját és anyját, leborult a földre, s csókolni kezdte kezeiket.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte a király.

- Ez annyit jelent, - felelt a királyfi - hogy megtaláltam felséged leányát, Barackvirágot, akit a gonosz tündér egy konyhaszolgálo testébe varázsolt, de nem vehette el jószágos szívét, édes mozgását és királyi emlékezését. Igen, felsőges úr, ez a leány nem a bolond Zsuzsi, akinek látszik, hanem valóban Barackvirág, akinek mondta magát.

De a királyban harag gyulladt e szavakra, mert azt hitte, hogy gúnyolódnak vele, és a királyné elsápadt a méltatlanságtól.

- Ki meri mondani, hogy ez a közönséges konyhaszolgáló az én lányom?

- Bebizonyítom, - szólott a királyfi, és megkérdezte a leányt, hogyan nevezte el gyermekkorában a csipkés párnát?

- Juci volt a neve, - felelt Barackvirág, s bizakodóan vetette föl szemét, mosolyogva a könnyei közül.

- Itt varázslat van, - mondotta a király. - óvatosság az első, édes fiam. Nem szabad elhamarkodni semmit. A tündér talán a bolond Zsuzsit akarja lányunk helyébe csempészni...

A szegény Barackvirág zokogásra fakadt, a királyné azonban új haraggal támadt az idegen királyfira:

- Te sem vagy jószerezet! Te is bizonyosan a tündér embere vagy. Onnan jöttél, abból az istenverte házból. Nem jön onnan semmi jó. Ki tudja, mifajta személy ez, akit nem átalált idehozni, hogy betold miközénk, s utána furakodjál fele országunkba! Nem történhetne ez, ha az én uram nem lenne olyan áldott jó pipogya ember. De én nem tűröm el, amit ő eltűr, hallod-e? Nekem nincsen vajból a szívem. Én azt mondom: pusztulj el innen, hallod-e? vidd magaddal ezt a kis rongyot is, ezt az utolsó teremtet, akit ide mertél hozni felséges színünk elé, hogy többet meg ne lássam soha, mert máskülönben megbánhatod, hallod-e?

Képzeltetni, mit érzett ilyen szavakra szegény Barackvirág: azt hitte, hogy a szíve is megreped keservében. A királyfi azonban méltóságosan így szólt:

- Felsőleges asszonyom, nekem nem kell se kincs, se arany, se a fele ország; Barackvirágot én őérte magáért szeretem. Nem a szemét szerettem, nem az arca színét, nem sugár alakját; mert ha csak ezeket szerettem volna, akkor szeretném a tündért is, aki ezeket magára vette. De jól érzem, hogy Barackvirág nem szem, arc és termet, hanem valami más, ami láthatatlan. Ezt a láthatatlan Barackvirágot szeretem én, s ő kell nekem, még a rótság és szegénység öltözetében is. És ha felségtek nem akarják őt édes gyermeküknek ismerni többé: elviszem magammal, bemutatom édes szüleimnek; mert szegényen is ő lesz feleségem!

Igy szólt, s Barackvirágot karjaiba fogva, leszállt a lépcsőkön.

- Mégis, - mondta a király, megindulva - hátha ő volt... Utánuk kellene küldeni...

- Ne lássam őket többet! - felelt a királyné. - Egy ilyen utolsó parasztleányt sohasem fogok leányomnak vallani... mégha ő volna is!

A királyfi pedig vitte Barackvirágot az ő apjának birodalma felé. Egymáshoz símultak a kocsiban, mint egy szerelmespár; és a szerelmespárok boldogok szoktak lenni, - de ők mégsem voltak boldogok. Barackvirág folyton csak apjára és anyjára gondolt, akik oly kegyetlenül üzték el maguktól; és a könnyek nem apadtak szeméből. Szomorú volt a fiatal herceg is, mert mégis csak sajnálta Barackvirág szép szemét, édes arcát és sugár termetét; sajnálta bőrének barackos finomságát, formájának édes gömbölyűségét, s valósággal elfacsarodott a szíve, ha ránézett és látta durva rücskeiket, paraszt lába-kezeit és formátlanságát. Ilyenkor a szemét is lehúnyta, de hiába; mert a sötétségben is érezte, hogy nem a régi Barackvirág síma arcát csókolgatja többé. Arra is aggódással gondolt, vajjon büszke, királyi szülei szívesen látják-e menyükkül ezt a póri ruhába öltözött csunya, szegény és szomorú leányt?

Ez a félelem keserves módon vált valósággá. Este érkeztek meg, s még azon az éjjelen, zivataros időben mentek tovább a vad erdőség közt. A királyfi apja és anyja hallani sem akartak fiúknak házasságáról, és megátkozták őt, ha tovább is gondol arra, hogy feleségül vegye a csúf parasztleányt. - Eredetileg Barackvirágot szánták neki, s mióta Barackvirág eltűnt s tündérré lett, egy császár leányát szemelték ki. - Nem tudták megérteni fiúk választását, nem tudták elhinni a csodás történetet, ahogy magyarázta. Kemény szavakat mondtak a fiatal

hercegnek, aki nem maradt adós a válasszal, mert Barackvirágot mégis mindennél jobban szerette. És az lett a vége, hogy a haragos apa kitagadta vagyonából és királyságából az engedetlen fiút, aki ragaszkodott menyasszonyához.

A fiatal pár egy erdei házban húzta meg magát messze minden régi és kedves helyétől, nagy, zord sziklák között, ahová a sasmadár is fáradtan ér föl, mogorva fák alatt, melyek közé ritkán néz be a nap. A kitagadott herceg semmiféle foglalkozáshoz nem értett, csak a vadászathoz, amit mulatságból űzött régebben királyi atyjával. Hanem ez csak nehéz ételmet adhatott, mert az igazi dús vadászterületre, ahol apja és apósa vadásztak, a királyfi büszkeségből nem akart belépni; itt pedig csak szűkösen találhatott jobbúsú vadakat, vagy nagy életveszedelem között hajszolhatta az agyaras vaddisznót és óriás bölényt. Barackvirág sokat sírt és féltette férjét, elképzelve széttépett testét véresen, rettenetes vadak körmei közt, míg várta a hitvány vacsorával. A szűkösködéshez sem voltak hozzáédzve, egyikük se, s bizony rosszul esett, akárhogy tagadták, a gyenge táplálék, a sanyarú munka, selyem helyett a darócérítés. Sójajtva gondoltak titokban vissza az apai házra, hol régi szép korban minden kényelem ingyen várta őket.

De legszomorúbb volt, amikor Barackvirág rajtakapta, hogy a királyfi nézi őt... Olyan különös szemekkel nézte őt! S Barackvirágnak el kellett fordulni, mert szégyelte kancsal szemét, rücskös arcát... És égette őt a szép királyfi szeme. Égette őt a szomorú tekintet, amely az ellopott szépséget gyászolta.

- Mi találhat bennem, ami tetszhet neki? - kérdezte magában. - Nem vagyok hozzávaló - mondta szomorúan. - Csúf parasztleány vagyok. Jobb volna neki bizonyosan a szép császárléány.

És iparkodott leolvasni a férje arcából a gondolatát. Ez az arc mindig jóságos és mindig szomorú volt. - Elbujdosom, - gondolta Barackvirág - ha ennek a szomorúságnak én vagyok az oka. Elbujdosom, s talán velem elhagyja őt a szomorúság is.

- Szeret-e még engem? - kérdezte máskor, s a tükör elé állt. Úgy találta, hogy napról-napra csúnyább, és öregszik. - Ez nem én vagyok, - vigasztalta magát, férje szavaival: - Az igazi Barackvirág láthatatlan! - Igen, ő a *láthatatlan Barackvirág* volt. Csakhogy közte és az ura között mindig ott volt a bolond Zsuzsi, a himlőhelyes Zsuzsi: nagyon is látható!

- Ha engem akar ölelni: őt kell ölelnie! Ha engem akar csókolni: őt kell csókolnia! Ha engem szeret: őt kell szeretnie! s ki szerethetné őt? Bizonyal én magam gyűlölöm legjobban.

S elborzadt már csak elgondolva is, hogy ebben a gyűlölt testben kell járnia. Néha ütni, tépni szerette volna a bolond Zsuzsit, elpusztítani, hogy csak a »láthatatlan Barackvirág« maradjon.

- Ne csókold: útálok! - mondta a férjének, mikor az a haját akarta csókolni. Útálta az arcát, útálta a kezét. - Útáld te is! - mondta.

- Jaj, régi arany hajad, régi fényes szemed, régi síma bőröd! - felelt a királyfi, s lehúnyta a szemét. Később már csak a sötétben szoktak együtt ülni, s ha a királyfi olyankor megcsókolta nejét, különös mozdulattal kapta néha vissza durva bőréről az ajkát, mint valaki, aki szép álmából ébred keserves valóságra.

- Ne is csókoldj többet! - mondta Barackvirág.

Igy ültek megint együtt a sötétben egy viharos estén; künn csapkodott a zápor a fák között, rázta a szél a rozszant ablakokat. Barackvirág és a királyfi nagyon érezték, hogy magányosak és boldogtalanok. Barackvirág a szüleire gondolt, és a szíve összeszorult.

- Ó, hogy örültek ők, mikor megszülettem, - sokszor mesélték ezt! Boldogok voltak, mert meghallgatta az Isten régi kérésüket, s gyermeket adott nekik öreg napjaikra. S bizonyosan ők is szerencsétlenek most, hogy elveszítettek! Ó, ha nekem adna az Isten gyermeket! Mennyire szeretném! hogyan vigyáznék rá! Sohasem ereszteném el magamtól. És akkor tán elfelejtenék mindent... mindent, ami most bánt... a szüleimet, akik kitagadtak... a szegénységünket... ami miattam van... s talán elfelejteném ezt is... ezt az átkot... ezt a csúfságot... aki én vagyok... a bolond Zsuzsit is! ha gyermekem lenne.

- Szólj! szólj! - mondta aztán, mikor látta, hogy férje szótlan marad, - szeretnéd-e te is? Hiszen tudom, hogy királyi fajtádnak utód kell, aki feltámassza régi dicsőségét, s minden férfi szíve utódért sóvárog!

- Én nem kívánom - szólott a királyfi.

S olyan szomorú volt akkor a hangja, hogy Barackvirág szívverése elállt.

- Miért nem? - kérdezte már, s egyszerre torkán akadt a szó, mert érezte, hogy keserű válasz jöhet erre, s szinte előre tudta ezt a választ, a nélkül, hogy a királyfi kimondta volna: mert a királyfi csak egy csókkal felelt, mintha megbánta volna, hogy ezt szóba hozta; - de ez a csók, ez az érintés megint eszébe juttatta Barackvirágnak durva bőrét, himlőhelyes arcát, és szinte beleégette arcába, mint egy új és legborzalmasabb himlősebet, azt a kimondatlan feleletet:

- Mert a »bolond Zsuzsi«-hoz hasonlítana.

Az eső elállt, és a királyfi kiment az erdőbe, éjszakai lesre. Ekkor Barackvirág is magára kapta a köpenyét, s kiosont az éjjeli sötétbe. A csúszós avaron és sáron át egy sziklához kapaszkodott, amely a legmagasabb volt az egész környéken: félelmes mélység tátongott alatta. Barackvirág úgy érezte, hogy egy rettenetes súlyt cipel föl erre a sziklára, élete utált terhét, amely tönkreteszi nemcsak az ő boldogságát, hanem az uráét is: a bolond Zsuzsi gyűlöletes testét...

- Nem az enyém, nem az én testem ez! Ki parancsolhatja, hogy tovább viseljem? Nem, nem! meg fogok tőle szabadulni! És megszabadítom a kedvesemet, aki boldogtalan abban a tudatban, hogy királyi véreből csak ezt az útálatos arcot viselő utódok származhatnak. Talán, ha én nem leszek már, akad más, szép és királyi leány, aki éppúgy fogja őt szeretni mint én, s megajándékozza olyan gyermekekkel, akik miatt nem kell szégyenkeznie. Kibékül akkor felséges apjával is, s elfoglalja méltó helyét, és a királyi trónt, melyet miattam veszített el. Engem pedig talán megsajnál az Isten és fölvisz szenteinek sorába. S haragos szüleim, ha hallják szomorú történetem, talán elhiszik majd, hogy a lányuk voltam, és megbánják, amit velem tettek...

Igy szólt a királylány, és leugrott a magas szikláról a tátongó mélységbe. De az Isten nem vette föl őt a mennyországba, mert még több megpróbáltatásnak kellett reá várni. Az Isten haragszik azokra, akik maguk vetnek véget az életüknek, s ha megkönyörült is Barackvirágon, ki oly sokat szenvedett, s tulajdonképp nem is a maga testétől, hanem a bolond Zsuzsiétól akart menekülni: mégis úgy határozott a jó Isten, hogy - amint azt az öngyilkosok büntetése tartja - Barackvirág lelke is ott lebegjen egy ideig a test fölött, amelyet bűnösen szétroncsolt.

Igy a nagy és rettenetes sziklahasadék fenekén lengett és fázott egész nap a szegény királylány mezítelen lelke, óriás szál fenyőfák néztek le rá a csúcscról, ott keringélt károgó fekete hollók és varjak közt, olyan elhagyott, veszedelmes tájon, hol még a rablók is féltek sátort ütni. És folyton látnia kellett maga alatt a borzasztóan szétzúzott és összeütött testet, melyet aládobott a szikláról; s bánkódnia rajta, mert ha csúf és közönséges volt is a bolond Zsuzsi teste, azért mégis az Isten teremtése volt, és embernek nem lett volna szabad elpusztítania.

A szerencsétlen királyfi pedig, amikor nem találta otthon a feleségét, elindult az erdők, völgyek és sziklák közt, és addig kóborolt, míg eléje tárult az iszonyú látvány. Nem borult ő sírva a szétroncsolt testre, hogy legalább a halottat csókolja, mint ahogy azok szokták tenni, akiknek valaki nagyon kedvesük veszett el. Ez a test nem volt az ő kedveséé, s ő elfordult attól és a levegőbe kiáltozta a Barackvirág nevét, mintha tudná, hogy Barackvirág közel van és hallja.

- Barackvirág! én Barackvirágom! - kiáltotta az erdőségek közé, és a sziklai visszhang visszakialtotta; de Barackvirág nem felelhetett neki, mert nem volt már szája, s nem értette a tündér mesterségét, aki földi ajkak nélkül is tudott hangot adni. Ekkor a királyfi vállára vette íját és tegezét, s vissza se nézve a szomorú testre, vissza se térve erdei házába, elindult a nagy hegyeken keresztül. Barackvirág utána röpiült volna, de nem tudott, mert neki a bolond Zsuzsi teste körül kellett lengenie.

A királyfi pedig ment, ment a járatlan utakon, és meg sem állt, míg a tündér kertjéig nem ért el. Nagy bámulatára a tündérkert kapuja tárva volt, a küszöb sem lökte vissza lábát, s ő akadálytalanul mehetett át az aranykavicsokkal rakott úton s a nyári jégből készült lépcsőkön. Sokáig bolyongott a fényes termek és folyosók magányos útvesztőjében, míg egy helyen eléjött a tündér, a Barackvirág régi, gyönyörű testébe öltözve. De a királyfi szíve összeszorult, amint meglátta. Mintha a halott Barackvirág szelleme lett volna; mert csakugyan inkább hasonlított kísértetnek, mint eleven élthez.

- Jaj, Barackvirág, te vagy talán? Barackvirág, én édes halottam! - A tündér ugyanis sápadt volt és sovány, mint a halottak, és csak úgy tengeni-lengeni látszott a világon. - Az ajkad vértelen és szemed ijesztően villog.

- Ó, én vagyok Barackvirág! - kiáltott a tündér. - Jer, szép királyfi, hadd égesselek el csókjaimmal, hadd öleljelek halálra.

De a királyfi visszahúzódott a mohó ajkaktól.

- Te nem vagy Barackvirág - mondta.

A tündér keserűen és önmagán csúfolódva mosolygott.

- Nem, én nem vagyok Barackvirág, én csak egy szegény tündér vagyok. Egy szegény tündér, aki emberhúsba öltözködött. Hoztál nekem enni, szép királyfi?

- Enni? - kérdezte a királyfi bámulva.

- Ó, enni! - folytatta szomorúan a tündér. - Hazudtam az imént, nem csókodra vágyom már, és minden csókodnál többet érne egy kis hulladék királyi apád asztaláról. Szegény éhező tündér vagyok. Miért jöttél, ha nem azért, hogy nekem enni hozz? Miért jöttél hozzám?

- Azért, hogy megöljelek - mondta a királyfi kissé szégyenkezve, és leeresztette karját, melyben a kardja volt.

- Ó, ölj meg, ölj meg! - sikoltott a tündér, - mert szomorú a test nélkül élni, de még sokkal irtózatóbb a testben élni. Mióta földi testet vettem, eljöttek hozzám a test szenvedései: az éhség, szomjúság, fázások, fájások, - és az emberek messze elkerülnek, és nem jön hozzám senki, hogy főzzön rám, vagy ételmet hozzon, mert még mindig az ártalmas tündért látják bennem. De eljön a jég és leveri gyümölcsfáimat, és eljön a hideg, és rossz idő, és eljön a betegség és szomorúság, mert azt mondják, hogy akinek földi húsból van a teste, ahhoz szabad az ő bejárásuk, ölj meg, ölj meg, szép királyfi!

De a királyfi hátralépett és azt mondta:

- Bánjon veled az Isten az ő irgalma szerint!

És ment vissza amerről érkezett, hogy még egyszer búcsút mondjon erdei házának, s édes és szomorú emlékeinek. A tündér zokogott, de hirtelen fölemelte fejét, fölugrott ő is, és futni kezdett, mint egy eszelős, a szép fiú után.

Nem első eset volt ez már, hogy a tündér kiment a házából, de eddig mindig hamar vissza is tért megint... Ha élelemért ment, az emberek közé, kővel dobálták meg, és gyalázó szavakat kiáltottak feléje, hogy ijedten menekült birodalmába; ha pedig az erdő felé bátorkodott, s talán megelégedett volna az erdei fák makkjával és gyökereivel, akkor a félelmes vadak ijesztették, tüske tépte kényes lábabőrét, ágak karcolták és zivatarok kergették vissza. De most félelem nélkül futott a vadonba a királyfi után, s nem törődött az éles ágakkal és hegyes tuskékkal; észre sem vette, hogy vérzik a lába, s selyemruháját széttépte egy cserje. Mit akart? Talán azt remélte, hogy a királyfi segít rajta, s enni ad neki, ha hazáig követi őt? Vagy talán örület fogta el, s halálát kereste? A mese erre nem tud felelni. Már a nap lehajlott a hegyek mögé, véres izzadással, a fák árnyékai arcra estek, a szél fáradtan pihegett és elült, a világosság egészen ellanyhult: de az örült tündér még mindig futott az elkeseredett királyfi után.

Végre ő is lankadt. Hol volt a királyfi? Nem látta őt sehol. Elmaradt valahol a bokros sűrűségben, egy nagy sziklahasadék állta el az útját, mely alatt zúgó és sebes patak folyt. Merre forduljon most? A fák sötét tömegei félelmesen nézték tanácstalanságát.

- Királyfi! szép királyfi! - kezdett kiáltani, de nem felelt senki. Megindult, de hová? hol haza akart menni, hol pedig a királyfit kereste. Maga sem tudta, hogy mit akar. Végül már semmit sem akart, csak menni, csak menni! Ment előre, hátra, jobbra és balra, ahogy rést talált a sűrűségben. Mindegy volt, hogy merre! Ó, szomorú sorsa a testben élőknek! Végre lerogyott egy új szakadék szélén, s letekintett.

Ez pedig éppen az a szakadék volt, amelynek az alján a bolond Zsuzsi roncsolt teste feküdt, - és körülötte a Barackvirág lelke röpködött.

A tündér nézte, nézte a szétzúzott testet, és csodálatos érzés hasított szívébe. Azelőtt, - mikor még tiszta lélek volt, - nem érintette őt a testi sebek és halál látása, s kegyetlenül tudott kacagni mindenben. Szánalmat nem ismernek a tündérek. De most, hogy földi húsba volt öltözve, s testi szemekkel látta a megaludt kék vért, tátongó sebeket, a zúródások szörnyű kék foltjait, a vérfagyasztó ficamokkal megtört tagokat, szíve, testi szíve összeszorult, s irtózatot érzett a fájdalomon, melyet ő okozott. Ez az érzés annál nagyobb erővel szállta meg, mert teljesen új volt neki.

Nem is tudott ellenállni az érzésnek; a maga fájdalma összeolvadt avval, amit látott, - mert tündér-látással látta Barackvirág lelkét is lengeni a szegény test körül. És a királyfira is rá gondolt, s érezte ekkor, hogy mindenkit boldogtalanná tett, s ő is boldogtalan. És elhatározta, hogy föloldozza a csomót, amit kötött, mindentől megszabadul már és megszabadít mindent, s még egy utolsó varázslatot fog csinálni. Az Istenhez fordult, - amit eddig sohasem tett, - s kérte, hogy jól sikerüljön ez a varázslat. Azután bátran, - mert a tündérek nem félnek a haláltól, - kiállt a sziklára, egész a szélére.

És a szép testet, melybe öltözve volt, ledobta a mélybe.

És most két test hevert a szakadék alján.

A bolond Zsuzsi durva feje mellett a barackbőrű, aranyhajú Barackvirág arca, mintha egy vánkoson pihennének... Kő volt az a vánkos... De a Barackvirág teste nem zúzott meg; mert a tündérnek volt még annyi tündéri ereje a test súlya ellen, hogy az esést mérsékelje.

Kis vártatva a szép fej emelkedni kezdett... de most már nem a tündér lelke lakott benne...

A tündér eltűnt, mintha sohase lett volna.

Barackvirág érezte, hogy megint testben van, s ez olyan volt, mint valami ébredés... Emelte fejét, s emelte kezeit, és jól érezte már, hogy az a fej, az a kéz nem a bolond Zsuzsié, aki szétzúzva s mozdulatlan hevert mellette. Izgatottan ugrott föl, s szaladt a patakhoz...

Mit mesélhetek még? Régi szép arca, régi aranyhaja ragyogott vissza a patakból reá. Mit mesélhetek még? Szaladt haza az erdei házba, s ott találta férjét zokogva, a padkán. Mit mesélhetek még? A királyfi előbb azt hitte messziről, hogy a tündér jön megint utána: de mikor a szemébe nézett, látta édes és jóságos nézésén, hogy igazán a régi Barackvirág.

Mit mesélhetek még? Gondolhatni, hogy sokat zokogtak a szülők, s nagyon megbánták kegyetlenségüket. Nem is sokáig éltek ezentúl, s két királyság maradt a fiatal párra. Sok gyermekük is lett, s nem hasonlítottak a bolond Zsuzsihoz. Mit mesélhetek még? Hogy a tündérből mi lett, azt nem tudja senki... Kastélya s nagy kertje soká üresen állt, míg az emberek el nem foglalták, és ma egy gazdag nagyúr lakik benne.

DZSONNI A TENGERÉSZ.

Volt egyszer egy legény, akinek Dzsonni volt a neve; magyarul körülbelül úgy lenne, hogy Jancsi. Ez a Dzsonni jóra való és szelíd fiú volt, és csak akkor kezdett el hencegni, mikor besorozták a haditengerészekhez. De ezt nem is lehet rossz néven venni neki, mert a haditengerészeknél szolgálni nem csekélység, és akárkinek megzavarná a fejét. Mikor egy év múlva hazajött Dzsonni a szabadságára, akkor már nem annyira hencegett, vagy legalább a hencegésében volt egy kis panaszkodás is.

- Bizony nehéz szolgálat... nagyon nehéz... - mondta fontoskodva, mikor a lányok körül settenkedett a kútnál, vagy a bor mellett ült a pajtásokkal.

- Hát miben áll voltakép az a te szolgálatod, Dzsonni?

- Tunnád, ha ott vónál, - felelte Dzsonni - kicsit talányszerűen, mint a régi jóshelyek.

Aközben kiütött a háború és Dzsonninak be kellett rukkolni, - amihez ő meglehetősen savanyú arcot vágott, savanyúbbat, mint egy hőstől várhatná az ember.

- Miért lóगतod az orrod, Dzsonni? - kérdezték a falu legényei, akik tele voltak a harci hírekkel, és magukba nagyon irigyelték Dzsonnit. De a felelet mindig ugyanaz volt:

- Tunnád, ha ott vónál.

Dzsonni mamája süteményeket csomagolt, Betty néni pedig egy medáljont akasztott a Dzsonni nyakába. Erre a medáljonra egy vízitündér volt ráfestve: Betty néni a vásáron vette és jónak gondolta, tekintve, hogy Dzsonni tengerész volt. Ekképpen fölszerelve Dzsonni megérkezett és elfoglalta a helyét a hajón. Már most nem húzhatom tovább és meg kell mondanom, hol volt a Dzsonni helye.

Dzsonni nem volt tüzer s nem állt izgalmas órákban, előrehajolt derékkal és figyelő szemmel a víz fölé nyúló szürke ágyúcsövek mellett.

Dzsonni egyáltalában nem volt katona, habár a haditengerészetnél szolgált.

De nem volt matróz sem. Sohasem kúszott a karcsú árbocra, nem mászkált az ingó köteleken, hogy sorakoztassa rajtuk a kis színes lobogókat, melyekkel a hajó jelzéseket adott a többi hajóknak s valósággal beszélni tudott velük.

Nem, Dzsonni még a fedélzetre sem jött ki a szolgálat alatt.

Nem élvezte a tenger friss szelét, sósvizes illatát, nem nézett le a habok örvénylő, kacsaringós rajzaira, amik folyton elsöprődtek és megújultak, mint valami óriás palatáblán; nem leste az ég felhőit, s a ködös partokat a messze láthatáron.

Dzsonni helye egy forró vasbörtön volt.

Amint a hajóra ért faladás cókókjával, egyenesen a kis fehérre festett vaslétrának tartott, amelyen a páncélos szörnyeteg gyomrába lehetett lejutni. A szörnyeteg gyomrában örökös tűz égett; Dzsonni a tűz mellett állt és lapáttal etette a tüzet.

Bizony nehéz szolgálat az... nehéz... Nincsen ott kilátás, tenger és levegő; Dzsonni se igen henceggetett; nem feszült rajta katonablúz, nem lobogott a vállán matrózgallér... Hanem övig mezítelen állott, mert olyan meleg volt ott, mint a pokolban; s fekete lett a széntől és koromtól, mint egy kéményseprő.

Egy szó, mint száz, Dzsonni csak fűtő volt s egy fűtőnek nem több a dolga az ellenséggel, mint a vízitündérekkel. Egyiket se látja. A fűtőt csak egy dolog izgatja a háborúban: s ez az, hogy ha ütközet van, rázárják a fűtőházat, - ez a forró vasbörtön hivatalos neve - s Dzsonnit is ez izgatta. Sok rémmesét hallott erről, öreg matrózoktól, amikor nagy hajók elsüllyedtek; a fűtők mind elpusztultak olyankor, mert be voltak zárva, hogy az utolsó pillanatig fűtsenek. Dzsonni nagyon begyulladt ettől a gondolattól s alig várta az éjjeli fölváltást; akkor a fűtők is ledöglenek a fedélzetközön, mint tyúkok a ketrecben; jó szoros bűdösség van ott s aztán lehet kotyogni, ami a leggyávább csirkébe is lelket önt. A fedélzetközön összecsókolkoztak a »tesvírek«; pálinkás puszik voltak, noha tilos ott minden pálinka, s Tom, a főfűtő, gyanús jókedvvel szónokolt:

- Sose bánjad, tesvír! Háborús szolgálat duplán számít: hamarébb letehetjük a lapátot!

Mert tudni kell, hogy fűtőnek a földi boldogság teteje, letenni a lapátot.

- De aki sok vizet talál inni? - kérdezte ekkor Dzsonni, mert nagy drukkok fúrták az oldalát, és gondolni lehet, hogy mikor vízről beszélt, nem az otthoni patak jó vizét értette, hanem a tenger sós vizét, amiből csak az iszik sokat, aki belefullad.

A tesvírek nevettek és azt mondták:

- Hábbion az is leteszi a lapátot.

Dzsonni megtapogatta a nyakán a Betty néni medáljonát; aztán egy pillanatra csönd lett és pipálás.

- Hát fűteni csak köll - mondta végre egy hang, a Tom hangja.

- Fűteni csak köll - ismételték.

- Mer mi lenne, ha valaki egyszer azt mondaná, hogy nem fűt? Agyonlőnék, mer ha nem lőnék agyon, akkor a többi is azt mondaná, hogy nem fűt. Tiszta sor.

- Tiszta sor.

- És ha a hajó süllyed, hát addig is köll fűteni, míg a többiek a mentőcsónakokba szállnak. Ameddig az utolsó ember is ott van a fődélen, addig mindig köll fűteni.

- Tiszta sor. - És Dzsonni elcsukló hangon érdeklődött: - azért csukják rá az emberre a fűtőházat?

- Persze rácsukják, mer ha nem csukják rá, akkor mind futni akar, egy se marad helyén. De mikor látod, hogy be vagy csukva, akkor tesvír, nincs egyéb menekvés, mint fűteni, fűteni... mer mit lehet tunni? ha fűtesz, talán még kijuthat a hajó valahová; de ha nem fűtesz, ott helyben süllyedsz el... Melyik jobb, tesvír, melyik jobb? tiszta sor...

- Akkor fűt az ember esze nélkül, igaz-e? - És nagyot kacagott.

- Fűt, fűt esze nélkül!

Dzsonni megint megtapogatta a medáljont, amire egy vízitündér volt ráfestve. Tudni kell, hogy ez valóban varázserejű medáljon volt, és a vízitündérek meg is érezték; csakhogy ők künn úszkáltak a messze hűvös és tiszta tengerben, és mikor közel jöttek a hajóhoz és fölásgokodtak a fődélzetköz deszkabordáin, úgy megcsapta őket a piszkos izzadság- és pálinkaszag, hogy ijedten szédültek le megint a habokba. Dzsonniék csak valami koppanást és zubbánást hallottak, s azt hitték, hogy sirálymadár verődött neki a hajódongáknak.

Másnap Dzsonni megint kéményseprőnek állt a kazán elé, s a medáljon csupa koromban libegett szőrös mellén. Nem kimosdatott, rózsaszínarcú kéményseprő volt ő, amilyeneket látni az újévi képeken. Az izzadság összevegyülve bőrén a korommal, feketén csöpögött le a hónal-

járól: a kazán nem volt hálás, hogy etette, mert pokoli lármát csinált és meleget. A markán meglátszott a lapát nyelének a nyoma, fehér bőrkeményedések képében a kormos tenyéren. A körme, a szeme, az orrlyukai, mind tele korommal; kormot lélekzett ő a tenger közepén. A fülét is betömte a korom és kopogás.

Mindig nehezebb lett a munka, mindig ritkább a felváltás. S már beszélni sem tudtak, mire ledöglöttek. Vége volt az esti kotyogásoknak a fedélzetközön. Nem is alhattak ki magukat, mert megint be kellett állni: egy pajtás kibetegedett, a fellebbvalók kegyetlenül szigorúak voltak, s mindannyian tudták, hogy közel az ellenség.

Fűteni, fűteni kellett éjjel-nappal. S Dzsonni lassanként nem érzett egyebet, mint a kazán sütését a mellén, a lapát fájó fogását a tenyerében, az izzadság csorgását a bőrén, a kormot és a forró fényt a szemeiben, a hegyes kemény széndarabokat a papucsai alatt, a szűrős szénport a lábujjai között. És jöttek a percek egymásután, végérhetetlenül, egyformán, kegyetlen; mindegyiknek megvolt a maga hangja, a maga gyötrelme, sorba jöttek s mindig újra meg újra elkezdődött a sor; nehezen, lassan mentek körbe-körbe, mint az órán a mutató.

Első perc. Dzsonni benyomta a lapátot a szenestartányba, s a széndarabok ijedten és keményen zörögtek a lapát körül, amely élesen, metszőn nyomult közéjük Dzsonni tenyerének súlyos nyomása alatt.

Második perc. Dzsonni kétkézre fogta a hosszú vasnyelet: milyen nehéz lett egyszerre a lapát! Ez hosszú perc volt: a megfeszült karok lassan emelték a szenet a vörös kazánnyílás felé. Kis lehullott darabok görögtek szét az ingó vaspadlón.

Harmadik perc. Dzsonni kiürítette a lapátot, a kemény és fekete kockákat az olvadt és izzó parázs közé rázva. Ekkor olyan sistergés támadt a kohóban, amilyen csak az ördögök sivalkodása lehet, mikor új kárhozottak érkeznek a pokol tüzébe; de Dzsonni karja, megszabadulva a tehertől, magasan lendült föl a lapáttal. És ez volt

a *negyedik perc*, amikor egyszerre könnyű lett a lapát, s a sivalkodás pár pillanat alatt elülvén, meg lehetett hallani a gépek dobogását, melyek a szomszédos gépházban lökték ki és be nagy acélkarjaikat, mint tornász óriások. Ebben a pillanatnyi könnyülésben Dzsonni fején két gondolat cikázott át; az egyik: majd ha otthon lesz a faluja kocsmájában, vagy a lányok közt a kútnál, és mondja megint:

- Nehéz szolgálat... nagyon nehéz...!

a másik: hátha sohse jut haza innen, egyszer rácsukják a fűtőházat, egyszer... de nem ért rá soká gondolkozni, mert újra jött az

első perc: Dzsonni tenyere keményen a lapátra nyomódott, a lapát megint a tartányba merült s a széndarabok zörgése elfedte a gépzakatozást. S így ment ez tovább percről-percre, óráról-órára, az órákból napok, napokból hetek lettek, hetekből hónapok; ezidén senkinek sem járt ki szabadság, se ünnep, háború volt, egy napra se tették le már a lapátot, ki se kötöttek, Dzsonni meg levelet sem kapott a falujából, rá sem gondolt már, háborús rémmesék jöttek, kegyetlen hírek, Dzsonni az amulettjét tapogatta, lesz ami lesz! a vizitündérek kiáltottak messziről, de Dzsonni nem hallotta.

Egy reggel tompa ágyúszó hallatszott, s aztán másnap is és harmadnap, több nap egymásután minden reggel; szolgálat alatt nem hallották, de a fedélzetközön fölfüleltek néha:

- Á, messze van az! - mondta Tom. A kapitány különös parancsokat osztott a szócsövön, az egész hajó népe, mintha lázban lett volna, Dzsonni félt is, de nyugtatta is magát; »nem érez már *akkor* semmit sem az ember!« - és különben veszettül kellett dolgozni, a veszedelem pedig még messze volt, s ha Isten akarja, mindenkit érhet baj.

Az ötödik napon azonban egyszerre csak egész közelről hangzott a robbanás, úgy hogy táncolt bele a nagy hajó. Dzsonni pedig éppen a kazán mellett állt, kezében a lapát, s még megjegyzést is tett, hogy megmutassa hidegvérét.

- No ez majdhogy minket nem ért! - mondta; de ebben a pillanatban - a második perc volt, - úgy a vasfalnak dőlt, hogy lecsúszott a lapátjáról a szén: iszonyú csattanás csapódott a tengerbe, közvetlen mellettük.

- Jó hogy a kohónak nem estél! - mondta Tom. - Akkor megsültél volna tesvír! - És röhögtek:

- Rostélyos lett vóna belüled!

Semmi kétség: a hajó ellenséges tűzvonalba került. A lövéseket viszonyozták, s mindenikre, ami eldördült fedeléről, megrázkódott az egész páncélos építmény, mint egy nagy ember megannyi tüsszenéstől. Az ellenség lövedékei válaszoltak, s nyomukban magasan csapott fel a hullám mindenfelé. A vizitündérek messze menekültek, mert ők nem szeretik a harcot; csöndes és síma habon lebegnek ők, vagy viharban úsznak, ha az Isten ágyúz. A vihart szeretik, de félnek a kemény emberi lövegektől.

A lövések egymást érték, a hajó ingott jobbra-balra, Dzsonni kormos, meztelen mellén vad táncban fityegett a piszkos medáljon. Ki ért rá most medáljont tapogatni? Mindenki dolgozott, mintha eszébe se jutna az az egy gondolat: ha valamelyik golyó a kazánba ütne!

- Akkor repülnék, öten hatfelé! - mondta Tom egyszerűen. És ezen is nevetni lehetett:

- Mi hatfelé? Százfelé!

De közben csak hordták a lapátot.

- Teljes gőzzel! - hallatszott a parancs a hallócsövön át.

Most már nem beszéltek. Izgatott feszüléssel működtek az izmok, óriási halmok púposodtak a lapátokon, sistergett a kohó tüze minden új meg új rakás beborítására. A gépek ideges ruganyossággal rángatták ide-oda acélrúdjaikat, az egész gépház dobogott, mint egy reneteg szív a halálos veszély pillanatában.

- Teljes gőzzel!

A hajó futott mint egy örült, ingott mint egy részeg, s vasakat köpködött a hullámokba; a fűtők nem hallották többé a saját szavukat. Dzsonni szédült s a kezét fájlalta, amit megégetett, odaütvén az izzó vasfalhoz; a kazán majd szétvetette páncélát, a hőség és lárma türhetetlenné vált.

A folyosón futó léptek hallatszottak, és egymásután csapódtak le valami nagy vas-zárok és redőnyök érces kattogással, melynek még a nagy lármában is külön hangja volt.

A fűtők szótlánul néztek egymásra. »Most már benn vagyunk«, - gondolták magukban - »most már csak éljük túl ezt!« Dzsonni égett keze elviselhetetlenül fájt, valahányszor véletlen az izzó parázs sugárzása felé fordította, s azzal volt elfoglalva, hogy ezt elkerülje; közben folyton kellett lapátolni. Az izgatott munkában valamelyik ügyetlen lapátoló nekiütötte éles szerszámát a fölhólyagzott bőrnek. Az égett seb gennye összevegyült a korommal, s a fehér hólyaghártya cafatokban lógott... Dzsonni a kezét nézte, s csak lassan vette észre, hogy a zúgás egyre tompább körülötte, különös visszhangok keletkeztek, s a lövések mintha pincéből hallatszanának... víz alól... Hirtelen föleszmélt. A szócsövön izgatott hangok pattogtak le, amiknek értelmét nem is egészen vette ki, csak hogy sürgetés, korbácsoló parancs... s ugyanekkor megszólalt Tom hangja:

- Fene megette már! - s Dzsonni megértette, hogy nincs menekülés. A fedélzetről rekedt kiáltozás, dobaj, futkosás rémlett le, a fűtők, mint ijedt patkányok, ugráltak félig üres lapátokkal, mindenki sápadt volt, a szócső még egy utolsó fenyegetés izgalmát zúdította:

- Fűteni, fűteni, kutyák, mert mind elpusztultok! - a gépek szinte szétvetették a hajót, de robajuk mégis egyre tompább lett, egyre visszhangosabb, fátyolozott hangú lövés robbant, a hajó félordalt dőlt, s egyszerre vízcsobbanások, evezőcsapások hangzottak *felülről*, úgy hogy Dzsonni önkénytelenül a magasan fölötte tátott kis kerek ablaknyílásra nézett föl, ahonnan váratlan hideg zuhany szakadt a nyakába. Tom, akinek legtöbb volt a lélekjelenléte, nagy erőlködve benyomta a lapáttal a nyílás rézkeretes csapóablakát, rácsukta a reteszt, s aztán már csak víz látszott az üvegen, zúgó és tompa víz, mely elfedte a nyílást egészen, - s felül a víz felett valami elsíkló és szakadozó barnaság, mint hogyha egy menekülő csónak feneke lett volna...

A vaspadló egészen vizes lett, és jóformán bokáig fekete, kormos vízben álltak már. A víz váratlan nőtt. Egy legény fenhargon imádkozott. Tom dühösen ordított rá, hogy fütene inkább. De mindenki elvesztette már a fejét. Dzsonni csak azt kívánta magában, hogy addig ne haljon meg, míg a keze így ég, - mert gondolkozni sem tudott.

A hajó mozgása mintha lassúbbá vált volna, a gépek egyre tompábban dobogtak, a víz már térdig ért, a páncélos medence egészen félordalt dőlt, hogy már nem is a padlóján, hanem a falán jártak. A nagy építmény elveszítette egyensúlyát s bizonytalanul lebegett; egy oldalengésnél a víz egyszerre betódult a kazán nyitott ajtajába, s vastag és forró füst és gőz képében csapott vissza onnan, mely egy pillanat alatt fojtva megtöltötte az egész helyiséget.

- Mária, segíts! - kiáltott az imádkozó legény, mert elkábulva a gőztől, nekiesett a kohó falának, s félordala egészen összesült. Dzsonni a lábait kapkodta, mivel a víz egyszerre forró lett; a keze fáj, elviselhetetlen. A szeme füsttel telt, nem látott semmit, csak homályosan érezte, hogy valaki sírva a vállára borul. Tom az ajtóra vetette magát, és félig magánkívül ordítani és dörömbözni kezdett. Iszonyú erős vállával feszítette az ajtót, de az meg se mozdult, csak az egész hajó lengett mindenestül. A segélykiáltások és szitkok tompán kavarogtak Dzsonni zúgó füleiben. A lapátot régen elejtette, s keze oly görcsösen markolta a Betty néni medáljonát, hogy eltépte a zsinórt, amelyre felfűzte.

Egy legény végre, a legfiatalabb, mint egy kétségbeesett macska, fölugrott a magas ablaknyílásig, amely kisebb volt, hogysem egy ember kiferhetett volna rajta; ijedten kiáltottak rá, de még mielőtt megakadályozhatták volna, újból fölpattantotta a kis kerek üvegfedőt. Tom rávetette magát a fiúra, s végső elkeseredéssel ütlegelte, amiért vesztét okozza mindnyájuknak. Ismét beszakadt a hideg zuhany, küzdve a belső gőzzel: a fiúk mind ordítva és sikoltva elhagyták magukat, mert tudták, hogy most már biztosan megfulladnak. A kohó tüze forrt, sistergett, bugyborékol, a gépek elakadtak. Dzsonninak azonban úgy jött a hűvös tengervíz zuhanya, mint hogyha falujának tiszta levegője csapna még egyszer feléje; a tiszta és édes levegő, amit oly régen nem szívott, amiben nincs szén, nincs korom, amin nem érzik a kátrány szaga. Dzsonni elalélt és egyszerre otthon volt; szédülő szeme messze kékségeket látott, s nyájas zöld dombokat; ujjai még mindig a medáljont szorították, s fülének zúgása egyszerre különös zenévé lett. S már megint a tengerben úszott Dzsonni, zenélő tengerben, - de nem szabad elfelejteni, hogy mindezt csak álmodta - és mintha vicitündérek úsztak volna elébe, és mindenik vicitündérnek az arca valaki olyannak az arcához hasonlított, akit Dzsonni nagyon szeretett életében; az egyik a húgára, a másik az édesanyjára, a harmadik meg egy falubeli lányra, aki valamikor játszópajtása volt.

Aztán megint zúgásba olvadt a vicitündérek éneke, s a zúgás olyan volt, mintha a falunak a harangja szólna... az estéli harang... És így meghalt Dzsonni. De hát mi történt a hajóval és a tündérekkel?

A tündérek csakugyan eljöttek a varázsmédáljon hívására. A tengeri ütközet véget ért, a mentőcsónakok gyorsan siklottak szerteszét a vízen, s az ellenséges fregatte-ok fölvtették és foglyul ejtették az elsüllyedt hajó megmenekült legénységét. Minden úgy ment, mint a parancsolat, a személyzet bámulatos figyelemmel és összevágó gyorsasággal teljesítette a parancsokat, s a legénységből csak igen kevesen pusztultak el, noha a nagy hajó percek alatt s szinte egykettőre merült a víz alá. A kapitány utoljára hagyta el a fedélzetet, mikor már egészen bizonyos volt, hogy a fűtőket nem lehet megmenteni, s utóbb kitüntetés is kapott higgadt és bátor viselkedéséért. Mindez egy negyedóra alatt történt, s nemsokára már síma volt a víz, a nap ragyogóan sütött rá, s csupán a süllyedő roncs körül kerengtek egyre táguló körök.

Még látszottak a mentőcsónakok, s az ellenség fregatte-jai tisztán rajzolódtak a messze lát-határon, mikor már előjöttek a tündérek. Dzsonni hívása nélkül is eljöttek volna. Míg az emberek gonosz küzdelme tart, addig félnek és elbújnak; de mihelyt maga marad a vízi csatátér a csöndes halottakkal, megérik, hogy szükség van rájuk, ott teremnek és megkezdik titkos munkájukat. A roncsot leviszik egészen a víz fenekére, és ott jól elhelyezik, befuttatják a habok szivárványszíneivel, s palotát csinálnak belőle maguknak. A halottak testét megölelgetik és megfürösztik szépen, vízínövényeket fonnak a hajukba, s aztán megkezdik új életbe öltöztetni őket; a csontjaikból korallt csinálnak, rózsaszínű és drága korallokat, s összerakják őket ágbogasan, hogy olyanok mint a drágakövekből épült virágok a tenger fenekén; fürteikből finom zöld hínárt sodornak; szemeiket igazgyöngyökké ötvözik, füleiket zománcos kagylókká, hol fényes kis csigák lakása lesz. Így mindazt, amit az ember elrontott, újra megsépítik, és amit megölt, azt megelevenítik, s belejátsszak a tenger játékába, ami a legnagyobb játék a világon, és nem lehet benne unatkozni; és ezért sietnek oda a vizitündérek, ahol egy hajó elsüllyed.

Most is jöttek, s hogy a hűvös médáljon is hívta őket, meg sem várták, míg az élő emberek eltűnnek vagy meghalnak; a víz alatt úsztak, tódulva az árral, körülengték a roncsot, s már-már észrevették a fűtőház kis kerek ablakát is, mikor ez az ablak, mely épp az imént nyílt ki, egyszerre megint becsapódott előttük. Mondom, ekkor még eleven emberek voltak belül; ez volt az a pillanat, amikor az üdítő zuhany hullott a Dzsonni szédülő fejére. Tom ráesett a meg-gondolatlan fiúra, aki beszabadította a halálos özönt, de a többi fűtő, fölocsulva a veszedelem-re, egy utolsó erőfeszítéssel, még egyszer benyomta az ablakot. Így történt, hogy a tündérek künn maradtak, s csak tétova úszva kerülgették a roncsot, mely már-már leült jó puhán a tenger fenekén; kezdték már fenni köréje hosszú zöld szálaikat. Az egyik tündér, Marina volt a neve, egy holttestre talált, egy fiatal matrózra, akit lesodort az ágyú szele: átölelte, lefektette síma hullámokra, fésülte a haját, ami szörnyen összeborzolt és lecsapzott a vészes fürdőben. De mi lesz Dzsonnival és a többi fűtővel? Ki fogja őket megfésülni, ki fog korallt csinálni csontjaikból, s ki viszi be őket a nagy játékba? Vagy ott maradnak a gonosz vasbörtönben az egész örökidőn át, s hiába fognak álmodozni az édes anyaföldről, melybe annyira szeretnek elvegyülni a halottak?

A börtön rossz az élőknek, de a holtaknak még rosszabb. Azért éjjel, mikor minden elcsön-desült, s a szél is elaludt, a halottak még ébren voltak a fűtőházban; a víz egyre szivárgott be az ablak körüli réseken és másutt, különös tölcser volt ott, és a szegények néha beleütötték fejüket a vasba. Szörnyű volt kívülről hallani ezt. Dzsonni pedig görcsösen szorította halott kezében a bűvös médáljont, s a tündérek egész éjjel kerengtek ide-oda a roncs körül, s panaszosan énekeltek, mert nem tudtak bemenni. Marina is elhagyta a szép matrózfiút, s a viziparipákra bízta, a fehérsörényes viziparipákra, akik partról-partig nyargalnak örökké; azok elvitték a szigeti lányokhoz, akik szintén tündérek voltak, és messze laktak, sásos sziget-szélen: nem kell félni, hogy gondozás nélkül maradjon. Marina ott úszott a vasbörtön körül, s Dzsonnit szólogatta.

- Ki hív minket, ki hív? - kérdezte Marina. A holt Dzsonni ökle megkoppant a vason, és a hullámok nagyon szomorúan muzsikáltak az elsüllyedt hajó zezugai között.

- Valaki bent fekszik halottan és a képünket öleli ujjai közt, és nem mehetünk hozzá, hogy bebalzsamozzuk, - mondta egy másik tündér, átlengve az átellenes oldalra.

- Ki hív minket, ki hív? Nem csókolhatom az ajakadat, s a hideg víz lerágja majd a húst az arcodról, s én nem vihetem szét tagjaidat a gyönyörű táncba; csontjaid a csúnya vas-skatulyában zörögnek, s ott fognak maradni örökké.

- Miért búsulsz, tündér? - Egy villamos hal úszott el mellettük, bevilágítva a tengert jó darabon, mintegy lámpa a víz alatt: öreg hal volt ez már és nagyon bölcs és sokféle viziállatot látott és ismert életében, sőt az embert is ismerte, mert többször látott bűvárokat, kicsi lámpájukkal járni a habok között: azt hitte, hogy magafajtájú halakat lát, s egészen közel ment hozzájuk. - Miért búsulsz, tündér?

- Összeszedném minden porcikáját, - felelte a tündér - és tündöklő ritkaságokká változtatnám. A húst magam csókolnám le róla, fogait fényes kerekségekké esztergályoznám, s elszórnám a tengeri kincsek közé. Miért zárjátok be magatokat a kemény vasak tömlőcébe, hogy ott borzalmas dolgokat tegyetek egymással? Meghalni is jobb a szabad tengerben. Jertek ki édesek; a tündérnek jól esik csókolni tömör húsotokat.

- Az embernek beszélj, - mondta a villamos hal - ismerem őt, hiába beszélj annak. Nincs olyan bolond állat, mint az ember. Lámpával jár a víz alatt, pedig az Isten nem teremtette villamos hálnak, mint engemet; olykor meg vasból csinál kagylót magára, hogy a páncélos csigákhoz hasonlítson. E mellett mindebből semmi haszna, mert mindezt csak arra használja, hogy egymást pusztítsa: a saját fajtáját vadássza és öli. Nem teszi ezt egyetlen állat sem. Bezárják egymást a vaskalitkába, csak hogy ne menekülhessenek és mind ott fulladjon. Miért akarsz rajtuk segíteni?

- Azért vagyok tündér, hogy mindenben segítek - felelte Marina. - Mindennek, ami csúnya, széppé kell lenni megint. Mindennek, ami rossz, jóvá kell lenni megint. Varázserő hívja varázserőmet. Ez az ember képemet hordozta a szívében. Most hideg vasak zárnak el attól, hogy szívemre vegyem őt. Bolond állat az ember, jól mondod. De a bolondság olyan mint egy bilincs, ami leszakad a halállal. A halottak többet nem bántanak senkit, és azért kell, hogy boldogok legyenek. Én ismerem a halottak boldogságát és az: a szabadság. Ha a halott szétszállhat az elemek között, eleven lesz újra; s ezer szép és új dolog lesz belőle. Ó Tenger Lámpása, adj tanácsot, mert a varázserő nem hagy nyugodni, míg halottjaimat nem vihetem szét a messze vizekben! Ó szegény boldogtalanok! kihez forduljak, hogy megszabadítsalak benneteket?

Jaj, Dzsonni és Tom és a többiek már nem hallották, hogy a Szépek és Jók gondolnak reájuk és gyászolják őket. A tündérek pedig leültek a zöld mohákban, nagy korallok alatt, és egész éjjel halottas-dalokat énekeltek. Reggelfelé aztán megint arra jött a villamos hal, és azt mondta:

- Kérjétek az Istent, ő mindent megtehet.

- Isten, aki mindene megtehetsz, - kérték a tündérek - szabadítsd meg a szegény boldogtalanokat, és bocsásd a mi utainkra, amelyek a Te utaid is: a vízbe, a szélbe, a partok sásaihoz, és a fenék puha és meztelen iszapjába!

Kora reggel volt, alig szürkült még, és az égen súlyos és óriás felhők gyülekeztek: legalább felhőknek látták az emberek. De nem felhők voltak azok, hanem az Isten rengeteg keze volt, aki lenyúlt a tenger fölé. A táj újra egészen sötét lett, és a tenger rémületesen fölkaparodott, amint az iszonyú ujjak belenyúltak; az emberek reszkettek, és azt mondták, nagy vihar ez.

Mérföldek és mérföldek, és száz és száz mérföldek borultak zajba és hullámba; pedig mindez csak azért volt, hogy Isten Keze kiemelje a hajót a fenékről és egy sziklához csapva összetörje, s Dzsonni és társai kiszabaduljanak a vasbörtönből és szétszálljanak az elemek közé.

ARANYGARAS.

Királyok kártyáztak, papok kibiceltek.

Ez egy mesebeli kastélyban történt, oly időben, mikor nagy kincs volt az arany, annál hitványabb semmiség a garas.

Pedig a királyok garasban játszottak. Mert a papság veszedelmes kibic; szent idők voltak ezek, s a királyok féltek a szent ajkak dorgálásától.

De ilyen kicsibe, garasba játszani: ártatlan szórakozás, s a legzordabb remete sem kárhoztathatja.

Mind vadonatúj rézgaras volt, kerek és fényes, csillogott és gurult.

A kastély meredek hegyen állt, síma, fehér út szaladt a völgybe, a kapu előtt csatlósok henyéltek, a tárt ablakok lenéztek a messze tájakra. A királyi arcok kihevültek, az erek dagadtak a korona alatt, amely vörös vágást rajzolt a kopasz homlokra. (Akkor még, abban a mesebeli korban, koronástul ültek a királyok a kártyaasztal elé.) Garasokról volt szó; de a szemek izgalma nem lehetett nagyobb, ha csupa ritka veretű aranyak hevernek az asztal posztóján.

Bor csurrant, aranyos kancsóból. S az apród éppen akkor tárta szét az ajtót s hívta estebédre a felségeket, mikor a vita veszedelmessé kezdett fajulni egy rossz ütés körül, országok békéjét fenyegetve.

Lakájok addig rendbehozták a dúlt asztalokat, és a zöld posztót is, csücskein markolva, kirázták a nyílt ablakokon. Történt pedig, hogy egy vadonatúj garas, a felgyűrt terítő egyik hajlásában megbújva észrevétlen, - valamelyik könnyelmű felség ott feledte, - királyi sütemények morzsáival s királyi por és szemét fellegével kiröpült a magas ablakon, s egyenesen a kapu előtt henyélő csatlósok lábaihoz esett a csengő kavicsra.

- Nini, egy arany! - kiáltott a kapus, mert az új garas csakugyan úgy fénylett, mint az arany, s nyúltak volna is rögtön utána, csakhogy a garas nem állt meg, hanem elgurult a lejtős úton, s kezdett utazni lefelé a hegyről levezető szép, síma, meredek ösvényen.

Hopp! talpraszökött ám az egyik csatlós s kergette a garast. Erre talpraszökött a második is. És a harmadik és a negyedik. Hajsza volt ez, szinte izgalmas versenyfutás, mindannyi a képzelt aranyért lihegett, mert szegény legények voltak a csatlósok, a garas pedig gúnyosan gurult előttük, meg-megzökkenve, fölbukdácsolva néha egy kavicsra, de újra meg újra élére pottyanva, és meg sem állva a cukorsüvegforma hegy lábáig. Már-már attól lehetett tartani, hogy keresztülfut az országúton s belegurul a folyóba, mely a hegy lábánál kanyargott: mikor az egyik csatlós hirtelen megkapta.

A folyó nevetett, a hegyek nevettek.

- Hisz ez nem arany, csak egy rongyos garas! hogy a szent Péter kakasa rúgná föl, - káromkodott a csatlós, és fáradtan leereszkedett a halászcserda lócájára, amely ott állt a folyó partján, az országút mellett.

A halászcserdában egy vándorénekes mulattatta a kompra várakozó népet, fiatal, éhes verscsináló, de a kalapjába alig hullt valami.

- Az én nótám húzd, hé! - rikoltott rá a csatlós, ujja közt messziről mutatva a garast.

A szegény verscsináló szemei megcsillantak.

- Egy arany, egy valóságos arany! - S a szegény verscsináló egy leányra gondolt, akinek vásárfiát vesz belőle: függőt a fülébe, láncot a nyakába. Ó, egy arany nagy kincs! Azt hitte, a világot megveheti rajta.

Soha még a szegény verscsináló nem énekelt oly ihlettel, mint ez nap. Akkora elragadtatásba jött a saját énekén, hogy a garast még akkor is aranynak nézte, mikor már a kalapjában hevert, s megcsillantotta a szép hárfásleány felé. De a hárfásleánynak jó szeme volt, asszonyi dühvel kapta el a garast, s azonmód áthajította a sövényen.

A fényes pénz megint künn hevert az országúton.

Arra ment egy kóbordiák, akinek fényes tervei voltak, de a zsebe üres: ő is mohón nyúlt a garas után, ő is megcsalódott, mikor látta, hogy csak garas, és rögtön odaadta egy koldusnak, ki az útfélen ült. A koldus elitta a kocsmában: a kocsmáros a kisfiát ajándékozta meg vele, - mivelhogy olyan szép frissen csillogott; - a kisfiú elgombozta a többi gyerekek közt. A pajtása, aki elnyerte, sokáig tartogatta, mint egy kincset: azt hitte, ilyen szép aranyos garason legalább egy boltra való cukrot lehet kapni; a végén alig kapott félfogára valót.

A garas gurult tovább, és senki se sejtette, hogy a garasnak titka van. Pedig ez a király ablakából kihullott garas nem olyan volt ám, mint más garasok! De erről majd később beszéljünk.

A garas egy apához került, akinek egyetlen gyermeke feküdt nagybetegen. A házban alig volt pénz több ennél a garasnál, s az orvosság drága. A szegény ember keserves szemekkel nézte a csillogó garast.

- Hejh, ha arany volnál!

A beteg meghalt, és az árván maradt apa, akinek senkije nem volt a világon, öngyilkos lett a sírján. Az arany a sírásóhoz jutott, aki megtalálta. Aztán tovább gurult. Egy fiatalember zsebében is volt, aki mindenét elvesztette a kártyán, s éppen egy arany hiányzott volna még, hogy a kártyaadósságát kifizesse. Ez is öngyilkos lett.

A garas gurult tovább, s vele gurult a titka, amit ha tudtak volna, sok minden másképp történt volna.

Hogyan derült ki a garas titka? arról két mese van. Az egyik valóságos érzelmes történet és ez így szól: Élt akkor két fiatal szerelmes, akik nem lehettek egymáséi, mert szegények voltak; és a fiút elvitték katonának, mivel nem tudta megfizetni az egy arany váltságdíjat. Könyvek között búcsúzott a legény, és mivel nem volt semmi mása, a fényes garast adta emlékül menyasszonyának. A leány sokáig nézett utána, - amíg csak látta lobogni pántlikás kalapját, - azután elment Izsák bácsihoz, aki mindenféle csecsebecsüket árult és apróságokkal mesterkedett, és szomorúan azt mondta neki:

- Fúrja át ezt a garast, Izsák bácsi, hogy zsinórra fűzve mindig a nyakamban hordhassam, mert ez az egyetlen emlékem a vőlegényemtől.

Izsák bácsi átfúrta a garast és ekkor tette meg a különös felfedezést. Tudni kell ugyanis, hogy a királyok csak színleg játszottak kicsibe, garasba, mert megunták hallani a papi kibicek prédikációját, akik egyre rágták a fülüket, kikelve az ördög bibliája ellen. Így, garasban, ártatlan a játék. De minden garas egy aranyat rejtett, igazi arany volt, és csak kívülről vonták be, öltöztették fel a garas képével; a királyi pénzverde gondosan csinálta ezeket, mert így volt meghagyva szigorú parancsban. S ez az, amit a szent papok nem tudtak s nem tudott a királyi ablakból hullt garas egyetlen tulajdonosa sem, mindaddig, míg Izsák bácsi át nem fúrta és, hozzáértő levén, szeme-szája elállt a csodálkozástól.

Azonnal a pénzesládához futott és keresgélni kezdett a garasok között. De egyetlenegy fényes darabra nem akadt. Csupa rossz, elkoptatott, régi garasa volt.

Akkor átment a szomszédjához.

- Hallja-e, szomszéd, nincs véletlenül egy fényes garasa? De szépen csillogjon: az öcsémhez megyek, annak van egy kis fiacskája.

A szomszéd nagyon elcsodálkozott.

- Ej, ej, Izsák bácsi, mióta szereti olyan nagyon az öccse gyerekeit?

Mert Izsák bácsit szívtelen, rideg embernek ismerték, és nem is volt jól az öccsével.

A szomszédnak sem volt garasa. Ekkor Izsák bácsi megindult az utcán, fényes garast keresni, amivel kicserélhesse a szép menyasszony aranygarasát... mindenkitől fényes garas után tudakozott. Eleinte csak nevettek rajta, később gyanút fogtak; s talán még most is keresné a garast, ha egy tudós és jószágos rabbinus, - mert így szokták mondani a mese végét, - meg nem szégyeníti. Ez a rabbinus ugyanis, kincset gyűjtve a szegényeknek, az Izsák bácsi házába ment s a kincsesládikóban megpillantotta az aranygarast.

- Semmi mást sem kérek én tőled, - szólt a rabbi - csak azt a rézgarast add a szegényeknek.

- Hogy adhatnám? - felelt Izsák bácsi. - Hiszen nem az enyém: munkába van nálam.

- Cseréld ki, - szólt a rabbi - adok egy másikat.

Izsák bácsi megbotránkozott: ő és kicserélni a rábízott emléket: hogy kívánhat ilyet a szent ember?

- No hát akkor ne is cseréld ki, hanem add át a tulajdonosának, aki visszakéri.

S a rabbi behívta a menyasszonyt, aki oda volt a nagy örömtől, hogy a vőlegényét kiválthatja a katonaságból...

Ez az egyik mese. Vannak azonban, akik nem ilyen szépen mesélik ezt a történetet, hanem egyszerűen úgy, hogy a garas addig járt kézről-kézre, zsebről-zsebre, míg nem akadt valaki, aki értett hozzá, gondolt rá, vesződött vele s addig dolgozott rajta, kaparta, vizsgálta, míg a réz arannyá váltott a markában.

Ez persze a valószínűbb mese, s talán minden pénznek ez a története, a szegény emberek pénzének is. Ó, én édes hazám, Magyarország, mikor kaparod meg már te is a te garasodat?

Ez a mese is egy ilyen aranygaras.

A JÉZUST KERESŐ KISFIÚ.

Az időben Jézus elindula Galileából és méne Júdeának határiba, a Jordánon által kelvén. A Tanítványok vele mentek. Történt pedig útközben, hogy Scythopolis városában, mely már Samariának szélén vagyon, Jézus prédikálván a népnek, nagy tömeg sereglett körébe, s a tömeg között nagyszámú kisebb-nagyobb gyerek is, aki mind látni szeretett volna valamit... Mert tudvalevő, hogy minden gyerek kíváncsi. De a Tanítványok haragudtak a gyerekekre s mérges szavakkal akarták szétkergetni őket:

- Ereggyetek innen; ti úgysem értitek, amit a Mester mond!

A gyerekek persze nem sokat adtak ezekre a beszédekre és mindig újra meg újra előtolakodtak. Csak a hétesztendős kis Aramiás, - ő olyan szelíd, félénk fiúcska volt, mert a mostohaapja, a foltozóvarga, mindig ütötte, - ő nem mert közel menni. Messziről, az utca túlsó végéről nézte az édes, fehérruhás Jézust. Úgy ragyogott a fehér ruhája! Kegyetlenül égett, süttött a nap, vakított a kékség, tüzeltek a sétányos tetejű házak. De ez mind semmi se volt a Jézus ruhájának fehérsége mellett. Ó, bizonytal Aramiás semmit sem értett volna a beszédéből: de mégis úgy szerette volna hallani.

- Engedjétek hozzám jönni a kicsinyeket! - mondta az édes, szelíd hang; de éppen ekkor jöttek le a Tanítók és Farizeusok a felső utcából; köntösük széles, sárga sávjai belekiabáltak a házak fehérségébe; hosszú szakálluk reszketett; nem mentek közel azokhoz, akik a Jézus körül álltak, de Aramiást útban érték és rá is mordultak:

- S te mit ácsorogsz itt, takarodj haza, gonosz kis csavargó!

- Avagy nincs dolgod a csirizestál mellett, apád műhelyében?

- Nű, és ha nem volna? Én, mikor ekkora voltam, ott ültem a zsinagógában...

- Ott ültünk egész nap a zsinagógában, a tudós rabbik lábainál, akik a szent Betűkre oktattak...

Aramiás ijedten sompolygott tovább, mert látta már a sanda aleph-et és a többi betűket, amint a szétcsavart sárga lapból kimászva, kunkorodott testű nagy, kegyetlen hangyák, mind sorban az ő szegény kis fejébe igyekszik... Szerencsére a Tanítók Jézusról kezdtek beszélni, nagyon haragosan és nem törődtek már vele... Aramiás lekanyarodott egy hosszú fal mellett, a mezők felé, messze kerülve a zsinagógát; de megjárta vele, mert egyszerre a mostohaapja állt előtte, aki éppen a szőlők között nyaraló latin úrnak vitte haza az új saruit; dúlt-fúlt a méregtől.

- Hol jártál? hé! - ordított Aramiásra - én vigyem haza a lábbeliket? hé! - És a fülinél fogta meg Aramiást, mint ahogy a sarukat szokta a zsinóruknál.

Aramiás nézett jobbra-balra, hol surranhatna ki? de a körmök kapcsai kitűnően zárultak cimpáin és nem volt sehonnan segítség. A tücskök iszonyú éles csúfnótát zengtek a mezőről.

- Az anyád se dógozik; te se dógozol - folytatta a varga. - Az anyádat kilelte a hideg, te meg elcsavarogsz. Minek eszitek a kenyeremet? No megállj, csak legyünk egyszer otthon! Hol az istenbe vótál, gazember?

Az asszony meg-megrázkódva kínlódott a vackán; a varga - amint hazaértek - belerúgott: erre aztán elcsöndesült és mozdulatlan maradt. A varga akkor a fiúhoz látott: szegény Aramiás először böngött nagyon és ordított; de később ő is elcsöndesült és mozdulatlan maradt. A varga pedig áldomást ivott a munkára: borostömlőt hozott a pincéből, és attól legelőbb is énekelni kezdett; de a végén ő is elcsöndesült és mozdulatlan maradt.

Eközben este lett.

A tücskök zenéje az egekig csapkodott; Jézus pedig megindult a tanítványokkal, mezítláb az esteli harmaton, Jeruzsálem felé. Aramiás csodálatos fehérségeket látott álmában és reggeltájban fölnyitotta szemeit. Csöndben, hogy a vargát föl ne ébressze, kilopózott a házból és ment a piacnak.

A piacon nyoma se volt a fehér Jézusnak: üres volt még minden, csak Zaffira, az öreg galambáros kofa, tákolta a sátrát, mert ünnepek közeledtek s ilyenkor nagyban veszik az áldozathoz való galambokat.

- Nini, a vargáék kis Aramiása - kiáltott Zaffira. - Mit keresel te itt ily korán, naplopó?

- A Jézust keresem - felelt Aramiás.

- No éppen, a Jézust! keresed bizony az áldozati kalácsokat, hogy csenhess belőlük! Hiszen a Jézus már az éjjel elindult a hűsben és meg sem áll Jeruzsálemig! Takarodj innen! nem kell nekem ilyen kalácsok-körülsettenkedő.

Aramiás ijedten húzódott vissza a harcias hölgytől, aki egy hosszú sátorrudat lengetett kezében; éhes kis szeme édes kalácsok emlékét vitte magával. A hosszú fal mentén leszaladt a város végéig, ahol két sovány pálmafa még ebben a reggeli órában egy csipet árnyékot is vetett. A pálmákon nem volt már egy szem datolya se. Aramiás lenézett a jeruzsálemi útra: messze, az ég alján, úgy tűnt föl neki, mintha fákat látna, és valami fehérséget a fák között. Aramiás elindult az úton... Apró gyíkok surrantak szét előle a porban, de ő meg se látta. Mély tünődésbe merülve sietett, sietett. Azon tünődött, hogy jól emlékszik-e? Mert úgy emlékezett, hogy tegnap a Jézus apró kalácskákat adott azoknak a gyerekeknek, akik a közelébe jutottak.

Nagyon, nagyon éhes volt Aramiás.

Alig tudott menni. Minden csontja fáj még a tegnapi veréstől. Aztán, amint a nap egyre föllebb jött, - a Nap, ez a kérlelhetetlen ellenség - a meleg tűrhetetlenné kezdett válni. Sehol egy fa, sehol egy kis felhő. Aramiás felhőről ábrándozott, nagy lengő felhőről, amely olyan, mintha az Isten legyezőt emelne, fehér toll-legyezőt, mint amilyent a latin úr gyaloghintaja mellett szoktak a rabszolgák tartani. Aztán addig tünődött erről a fehérségről, míg Jézust képzelte az égen, a fehér ruhában, édes kalácskával az ölében. Fölemelte a fejét, de egyszerre elvakult, elszédült: mintha az egész ég csupa nap volna, egyetlen tűztenger!

Már az a gyér növényzet is eltűnt, a széleslevelű lapuk, poros giz-gazok. Már kiért a kő-sivatagra. Itt az út sem volt látható többé: egyforma, fehér, kiégett, lapos, töredezett sziklák mindenfelé, melyek százszorosán verték vissza a nap sugarát. Akármerre nézett Aramiás, egyforma fehérségek villantak elébe, és a fény táncolt, mint a tükrök között. A fiúcska elkáprázva és támolyogva ámult ide-oda.

- Itt, itt a Jézus! - gondolta magában; és csakugyan mintha minden oldalról tíz-húsz fehér ruhás Jézus lebbent volna elé, csak hogy abban a minutában tovasuhanjanak. - Merre lehet itt Jeruzsálem? - kérdezte magától Aramiás.

Ebben a pillanatban egyszerre valami csengés csengett fel előtte, egy csengetyű hangja, mindig tisztábban, mindig élesebben. Oly édes, ezüstös csengés volt. Itt, itt a Jézus! Aramiás megindult arra, ahonnan a hangot hallotta.

A csengés játszott vele, hol itt, hol ott hangzott, néha egyszerre több irányból is. Az út már tökéletesen elveszett, a kövek egyre rögzesebbek lettek, barlangok és szakadékok nyíltak mindenfelé. Aramiás erőtlenül bukdácsol a csengő után, míg egyszer csak megbotlott, elesett, és nem tudott rögtön fölkelni. Ekkor a csengés feléje közeledett: különös emberek jelentek meg, rongyos ruhában, lefogyott, vézna testtel, tarisznyával, bottal; piros és fehér sebek voltak

a bőrükön, és nagy csengőket ráztak maguk előtt. Amint meglátták Aramiást, megálltak messziről, mintha nem mernének közelebb jönni.

- Egy kis gyerek - mondotta az egyik.

- De hogy kerül ide? - kérdezte a másik.

Aramiás fölkelte és feléjük ment. A csengős emberek tanácstalanul húzódtak vissza, mint hogyha nem tudnák mire vélni a dolgot.

- Nem félsz tőlünk? - kérdezte az első.

Aramiás azon tűnődött, hogy a Jézus ruhája sokkal fehérebb volt, és az arca is más. Az is zavarba ejtette, hogy egy helyett öt-hat alakot látott maga körül. Szédülten támolygott és kapott az egyik után, mintha testetlen tünemény lenne, amely el akar lebbenni. Így megint elvesztette az egyensúlyt, és el is bukott volna, ha a csengős ember hirtelen az ölébe nem fogja.

- Édes kis fiúcska!

A csengők egy pillanatra mind megnémultak, aztán idegesen csörrentek meg itt meg ott.

- Ne nyúlj hozzá! Átkozott! Ne érintsd őt! - kiáltották innen is, onnan is a csengős emberek.

Az első, aki ölébe kapta a kis fiút, maga is megijedt erre, s el akarta lökni; de Aramiás két kézzel kapaszkodott a durva szőrharába, és nem hagyta magát lerázni.

- Mi szegény poklosok vagyunk - mondta a csengős ember - és azért járunk a csengőkkel, hogy az emberek, hallva a hangot, messziről elkerülhessenek, és ne kapják meg ezt a borzasztó betegséget. Minket mindig elkerülnek: még senki se jött hozzánk, soha senki! Kár volt idejönnöd hozzánk, kis fiú! Most majd nem eresztünk el többet. Nekünk is szükségünk van egy ilyen kis gyerekre, mint te vagy: egy ilyen kis szájra, amit csókolhassunk; ilyen kis kézre, ami belénk kapaszkodik. Éhes vagy? Nesze, adunk az élelemből, amit jóságos lelkek hordanak számunkra! de megeszed benne a betegségünket... Szomjazol? Adunk inni, de lázunkat iszod... Jere, fuss, maradj, szaladj, szeretünk, sajnálunk, megölünk... Fogd, itt van az irgalom kalácsa; ízleljed, édes és halálos, siratunk, nevetünk, hej, pajtások, poklos testvéreim, küldött a Mennybéli nekünk egy kis kölyköt, kis kóduskölyköt, akinek csengőt akasszunk a nyakába, alleluja, táncoljatok, poklos testvéreim!...

A csengők most ütemes csingilingit kezdtek, a zenitre ért nap minden erejével tűzött, a kövekből áradt az izzó fehérség, ingott és rengett a fényben a puszta, egy kéz egy kaláccsal nyúlt Aramiás felé, aj, micsoda fehérség és zene és halleluja volt égen és földön! És mialatt a gonosz poklosok röhögve körülállták a kis fiút, és körültáncolták, és azt hitték, hogy az ő gyermekük lesz, azalatt a kis Aramiás titokzatos módon magát Jézust látta, amint kalácsot nyújtott feléje; s leroskadt a forró kőre, s mintha a Jézus ragyogóan fehér és meleg ölébe hullt volna; és kiadta szegény, meggyötört kis lelkét, és egyenesen a Mennyországba jutott, mint ahogy a Jézus megmondta:

- Engedjétek hozzám a kicsinyeket!

AZ ERDŐ MEGVÁLTÁSA.

1.

Karácsony felé járt, de ez itt nem jelentett semmit, mert az erdő még pogányságban élt.

A tájon a Hideg uralkodott.

Egy ember ment az úton, valami menekült. Rongyos katonaköponyegét a vállára szorította, fázott.

- Mit jár itt ember? Mit jár? - kérdezték a Téli Madarak. De ezt az ember nem értette, mert nem tudott a Madarak nyelvén.

Az erdőben különös zörejek hangzottak. Nem annyi és nem olyan, mint nyáron - de azért nem volt csönd.

A fenyvek fehérterhű ágai reccsentek.

A hó ropogott, mintha léptek járnának rajt.

Egy nyúl surrant.

Szárnyuhogás. Egy madár lábai alatt megrengett valami ág.

Fütty. Szél jött. A fenyvek beszéltek.

A tölgy és a medve aludt, a fecske kivándorolt; de a fenyvek ébren voltak, s a varjak itt maradtak.

- Hallottátok? Krisztus megszületett! - szólt az egyik fenyő.

- Honnan tudod? Honnan tudod?

- Egy testvért elvittek. Kettőt, százat, tízet. Levágták őket és elvitték a városba karácsonyfának.

Az erdőn borzongás futott végig.

- Mi az? Mi az? Mi az?

- Karácsony! Megszületett a Krisztus. Megváltotta az embereket!

- Az embereket! Az embereket!

Az ágak rázták a havat. A varjak nagy csapatban kirobbantak a köd tengerébe.

- Kár volt, kár! Kár volt! Kár!

A szél sípolt, metszett. Az ember sipkáját a szemébe húzta és köponyegét még szorosabbra vonta.

- Krisztus megszületett.

- Igaz ez? Igaz ez?

- Itt egy ember! Itt egy ember! - zúgták a leveletlen lombok.

- Ó! az ember megváltva, s az egész téli Természet, dermedten, a Halál, a Fagy, az Álom hármasságában, megváltás nélkül, szörnyű ridegségben túr, vár, borzong, rázkódik, sikongat...

- Igaz ez? Igaz ez?

És az Erdő, mint egyetlenegy lény, megrendült, összecsapott, fölzengett, zizzent, reccsent, megindult, lengett, rázta fejét, váró arcot öltött, fölegyenesedett, összeolvadt, egyetlen nagy elhatározásba:

- Kérdezzük őt! Kérdezzük az Embert!

2.

Az erdőnek megvan a maga nyelve, amivel az emberekhez is tud beszélni és meg tudja magát velük értetni, ha akarja; még pedig úgy, hogy az emberek észre sem veszik, hogy az erdő él és mégis beszélnek vele és felelnek neki.

A köpönyeges ember is önkénytelen megérezte, hogy az egész táj egy óriás kérdés lett; s meglepetve megállt. Körülnézett. A táj visszanezette. A szél mintha hirtelen hátbatámadt volna s a hold, ritkább felhőrétegbe érve, szerte megcsillantotta a megfagyott havat: mintha szemek csillantak volna mindenfelé. A köpönyeges ember egészen világosan tudta, hogy ezek a szemek, hogy ez a hold maga, hogy a szél súgása, mely a fülét vágta, hogy a messziről vonító rókahang, hogy a madarak hirtelen szárnycsendje, hogy a fák karjainak különös gesztusa, mind csak egyet kérdez:

- Igaz-e? Igaz-e? Megszületett a Krisztus? Megváltotta az Embert?

S a nagy, csöndes kérdésbe egy valami madár meg nem állhatta, még közibe károgott:

- Halottam már! Halottam már! A veréb is mondta már! Aki a városba jár! Kár, kár, kár!

A köpönyeges megrántotta a vállát és elfintorította az arcát.

- Igaz - mondta. - Megszületett a Messiás. Már régen. Meg vagyunk váltva. - És gúnyosan nevetett. - Ojjé! Kétezer esztendeje.

A róka fölvonított. Messziről iszonyú ugatások visszhangzottak: éhes farkasok kórusa. A köpönyeges ijedten nézett körül és meggyorsította lépteit. Egyszerre megint megállt és figyelt. Halkan, de élesen és tisztán, egy lövés zaja sivított be az éjszakába. Aztán még egy. Szemnek minden mozdulatlan: de a kórus nagyobb erővel zengett föl, s újra nagyobb, a csaholások, mint láng csaptak össze a fák fölött s a köpönyeges ember futni kezdett ugrálva az erdő belsejébe, mint ennek a nagy zenének táncosa.

3.

Az erdő határozottan izgatott volt és lázas. Furcsa zszibongás támadt benne, egyre erősödött, a szél jött rohamokban, s az állathangok, fázó, éhes, dühös, nyöszörgő szűkölés, bőgés, ordítás, huhogás föltörtek innen-onnan és felváltva, ellenőrizhetetlen, apró kótákban, mint egy óriás Koncert akkordjai. A köpönyeges ember halántéka lüktetett, csuklói inogtak, fázott és égett egyszerre, elfagyott lába mintha égő parázson ugrálna... Aztán lassanként teste alsó része elhalt, megdermedt, érzéketlenné vált, de feje annál jobban megvilágosodott, mint az izzó fogónak végei: élesen megfigyelte a fák mozdulatát, s úgy tűnt fel neki, hogy megérti az állatok és madarak beszédét.

- Különös - mondta magában. - Ezek a fák mintha elevenek volnának.

S az erdő lázongott a szélben.

- Megváltva, megváltva! Az Ember meg van váltva és mi még szenvedünk. Az ember meg van váltva és mi esszük egymást! Ó jaj, ó jaj! Mennyi jaj, mennyi fájdalom! Menjünk a városba! Az emberek közé, az emberek közé! Kérjünk megváltást, megváltást! Krisztus megszületett!

S a köd visszhangozta, és az egek kifürkészhetetlen ürességei:

- Krisztus megszületett!

S már libbentek a fák, már gyűltek az állatok, világító, tüzes szempárok bukkantak ki itt és ott a ködök tejéből, különös, megkínzott, vágyó vonítások zengtek át a levegőn. A köpönyeges ember remegve nézett jobbra-balra, de őt nem bántották. Karácsony éje volt. »A városba! A városba!« - susogott az erdő.

- A városba mégy, a városba? - kérdezték a köpönyegestől is.

- A városba - felelt. - Szöktem. Átszöktem a vámsorompón. A városban betegen fekszik az anyám... az anyám, akit legjobban szeretek. Ez a mi városunk, a mi városunk! A szomszéd város is a mienk volt ezer évig: onnan jövök én most. Átszöktem a vámsorompón: az idegenek vámsorompóján. Ó Istenem, talán már meg is halt! Nem adtak útlevelet, nem adtak útlevelet! Átszöktem és utánam lövettek. Ah... Ah... Halljátok, halljátok?

S egy betegágyra gondolt és szédült és szédült. Hosszú háborúban volt ő katona és fogoly és beteg. Támolygott. Üres kulacsot szorongatott a marká. Ó ha még volna benne! A fagy és a kimerültség elvették minden erejét. Az erdő megmozdult körülötte. Az erdő, az erdő! Az erdő megmozdult körülötte s míg ő leesett a földre, már ájult közönnel, az erdő megindult és suhanva, lengve, állataival és fáival, mintha gyökerek se fognák: szelével és madaraival, holdjával és felhőivel, szállt, szállt az erdő, végtelen menetben, szállt a Város felé...

4.

A város végén egy kis házat körülálltak a fák és benéztek az ablakon. A farkasok fájdalmasan vonítottak messzebb.

Bent a beteg asszony nyögött, fázott, szegény volt, egyedül volt.

- Megváltást! Megváltást! - kiáltották a fák és karjaikat az égnek emelték. A hó, mint fehér könny, gyöngyözött le róluk. - Megváltást! Karácsony van!

- Hallottuk! Hallottuk! - kiabáltak a Téli Madarak, röpködve furcsa ívben. - A Veréb mondta már! Egy ember is mondta már!

A bagoly a házra ült.

A farkasok tovább és tovább adták a vonítást.

A tornyok visszhangzottak.

- Mennyi fa! Mennyi fenyő! - mondták az emberek és bámulva álltak meg. - Sohasem emlékszem, hogy ennyi fenyő volt itt.

- Én öreg vagyok és én sem emlékszem - mondta másvalaki.

- Megváltást! Megváltást! - kiáltották a fenyők. - Az Ember meg van váltva.

- Mennyi fenyő! - mondta egy úr is és botjával mutatott. - S még azt mondják, hogy hiány van a karácsonyfában. Jöjjenek hamar a munkások és vágják le őket.

- Megváltást! Megváltást! - kiáltották a fenyők.

- Érhet-e méltóbb sors egy fenyőt, mint ha a Karácsony fája lesz? Talán a fenyők számára ez a megváltás. Vágják le őket s vigyék a piacra!

De a fenyők közelebb húzódtak a házhoz és bezörgettek az ablakon.

- Üzenet a fiamtól! - rezzent föl boldogan a szegény beteg asszony.

A bagoly huhogott már a háztetőn.

A szegény asszony vacogott a hidegtől, mert nem volt tüzelője.

- Ó, - szólt egy Jó Ember, aki arra járt - ismerem ezt a szegény asszonyt, aki itt lakik. Senki sincs mellette és nincs tüzelője. Ki kellene vágni ezekből a fenyőkből és bevinni neki. Ez úgymint senkié.

A szolgáját hívta, aki baltával jött. A fenyők elébe tartották ágaikat.

Egy szolgáló jött kétségbeesve a belső városból. Már itt volt a Karácsonyest és még mindig nem talált karácsonyfát. A botos úr gesztikulált. A fenyők azonban ide-oda rángtak a szélben, elrántották előlük magukat. »Megváltást! Megváltást!« - kiáltották: és a Jó Ember kosarában gyűlt, gyűlt a sok rözse.

Láng lobogott a szegény asszony kályhájában és a fázó fenyvek megváltást találtak. A Jó Ember maga Krisztus volt és benyitott a szegény asszonyhoz.

- Fiam! - kiáltotta a szegény asszony, mert már nem jól látott. Az idegen odalépett az ágyhoz és megfogta a kezét, mert orvos volt.

- Fiam! - sóhajtott boldogan a szegény asszony, megcsókolta a kezét és meghalt.

S a kályhában boldogan lobogtak a megdicsőült fenyőágak.

5.

A szegény asszony fia pedig megfagyott a havon, de még látta, amint megindul az erdő; s csodálatosan megerősödvén a szeme ebben a végső órában, és mivel a fák mind elmentek és félreállottak az útból, ellátott a város széléig, ameddig halandó szem különben nem láthat. Látta azt is, amint Krisztus bement az anyjához, és áldotta Krisztust, akinek ez a rossz világ csak olyan, mint a selejtes vászon, melyre ő vetíti a képeket,
a Lélek szemei számára.

TENYÉRSZIGET.

(Mese.)

1.

A régi fű nem halt meg, hanem megmaradt a hó alatt s mikor a hó elolvadt, kidugta a fejét.

Oly különös langyos és meleg szellő fújt, hogy megint fiatalnak érezte magát és hetykén rázta zöldjét a hosszú alvás után.

De már az új fű is próbált kibújni.

Lenn a föld alatt különös élet volt, édes és gyötrelmes erjedések mentek végbe, a messze Nap izent melegével és a kis magvak mind tudták, hogy itt az ideje föl pattintani forrongó héjacs-káikat s kifurakodni a jó párnás földből az ismeretlen, izgalmakkal, messzeségekkel teli Levegőbe.

Ezt a sorsot senki el nem kerülhette, ha életerős volt; már téltől fogva tépődtek ezen, borzongva és mégis vágyakozva.

Egy kis ismerős világ tenyészett itt, alig egy tenyérszigetnyi s jól összetartottak: kicserélték egymás közt a mély, mély földből fölszívott titkos táplálékot, megéreztek egymás borzongásait, egyforma vágyaik voltak s makacsul küzdöttek hüvelyknyi terekért. Sötétben éltek s csak a közvetlen szomszédságot ismerték; messzebb még azok sem láttak, akiknek a feje kibújt már vagy télen át is künn lebegett az üres levegőben: mert nem voltak szemek, mint az állatoknak.

De a szomszédok jól ismerték egymást.

Az egyik oldalon, egészen mellettük, orgonabokor nőtt, melynek szívós, közömbös gyökereit óvatosan kerülgetni kellett: ezt utálták. Jobban beletörődtek még, hogy az akácának idáig nyúló bütykös és porlós gyökere szívja el előlük az édes föld ízét: tudták hogy nagy úr az akácfa, és messze volt tőlük. Rokonszenveztek az ibolyával, mely csupa lázban és izgalomban készülődött már az új, földfölötti életre. Ismerték a talajt is, a könnyű és porhanyó helyeket; túl pedig, szemben az orgonával, a föld keménységéről érezték a követ, amely ott hevert már hónapok óta, előbb a hó alatt, aztán a fű között.

A kő alatt nincs élet, ott vége a tenyérszigetnek; és szemben az orgonagyökerek állják el az utat. Ennyi az egész társaság. De a Tenyészők azért nem érzik vaknak és kicsinynek az életüket; mert mélyen alulról a Föld szívének dobogását hallják és mellének a melegét érzik; azután meg abban reménykednek, hogy nemsokára kinyílnak érző és zöld lombbal a szabad Levegőben, s akkor messze földfölötti dolgok kórusába jutnak, az egész világ lehelletét isszák és belekiabálnak a végeérhetetlen Ezermindenségbe.

2.

- Ó milyen nagyszerű eső volt! - mondta a Régi Fű, boldogan nyelve rostjaiba a felülről jött teli nedvességet, hogy szinte beleduzzadtak fehér gyökerei.

- Mi az az eső? - kérdezte az Új Fű, míg tűnyi lándzsáját félve és izgatottan öltötte fölfelé a megpuhult talajon keresztül.

- Ó, hogy megnőttél! Már majdnem kiérsz a földből! - csodálkoztak az apró ibolyák. - Hogyan! és nem tudod, mi az eső? De hiszen ez a legpompásabb dolog a világon! Mi úgy érezzük, mintha szárnyunk nőtt volna, s néhány nap múlva bizonyosan virágozni fogunk.

- Nekem is, mintha szárnyam nőne! - mondta a Régi Fű, de nem hallgattak rá, mert tudták, hogy tavalyi és már nem nő nagyobb szárnya, mint eddig volt.

- Mi az a virágzás? - kérdezte az Új Fű.

- Ó, az olyan, mint a muzsika! Különben nem lehet megmondani, hogy mi az és nem is való gyerekeknek, akik még nem értek ki a földből.

Az Új Fű elgondolkozott és meg is ijedt kicsit, de azért csak még jobban megfeszítette a pöttöm tú hegyét és nem is hiába, mert másnap reggelre már - maga se hitte volna - egész kisujnyival emelkedett ki a levegőbe és nézett körül a nagyvilágba.

Nézett, de nem látott, mert a füveknek nincsenek szemeik, mint az állatoknak; a füvek nem látnak és nem is tudnak semmiről; de azért nem kell azt hinni, hogy ne éreznék egymást és a messzi dolgokat is. Ki hevert már nyári napsütésben a szabad domboldalon soká, soká mozdulatlan, míg elszédült a naptól? Különös lustaság fogja el ilyenkor az embert; úgy érzi, mintha odanőtt volna a földhöz és beleolvadna a forró levegőbe. Akkora a fény, hogy már nem lát semmit; a füle zúg és elfelejti a gondolkodást. De szinte a bőrével érzi a szomszéd hegyeket, karjaiban a felhők formáját, egész testében a Nap tüzét és a szomjas föld vágyódásait: egyszóval sokkal, de sokkal többet érez, mint amennyit látott és tudott azelőtt. Ilyen a füvek és virágok élete is. Mert amint a felhő megy az égen, változtatva a fényt és árnyékot: a kis fűszál jól érzi a felhőt, s a nagy távolság semmi az ő érzésének; éppen így jól érzi a tegnapi vagy holnapi esőt is a levegő ízén és érzi a messze virágok üzenetét, az illatokat. Érzi a szellet, amely mindenféle virágport hoz magával, érzi a lepkék szárnyverését, a méhek röptének örvényeit, melyek megrázzák keskeny levélkéjét, az éjszaka és a nappal óráit - mindegyiknek megvan a maga külön íze, - meghajlik a reggeli harmat hűvös és tápláló terhe alatt, átszenvedi a csípős éjjeli hideget s a delek szörnyű szomjúságát.

Azt sem kell gondolni, hogy talán nem történik elég sok minden az ilyen kis fűszállal már egészen fiatal korában is.

Először is: a legkülönbözőbb árnyékok estek rá. Nagy állatok, kutya meg macska mentek el mellette, néha egy tyúk is szemelgetett éles csőrével, mert a kert legvégén volt ez, ahova a baromfiak is elkalandoztak a hátsó udvarból. A kis Új Fű minden árnyékot megérezett és meg tudta különböztetni a formájáról. Néha megállt egy ily nagy állat mellette s alig tudta kivárni, hogy tovább menjen. Mikor úgyis annyi az árnyékos nap! Egyszer a kutya rá is feküdt. Nehéz és meleg volt, fullasztó. Máskor egy szörnyű nyálkás csiga mászott végig rajta és ez nagyon rosszul esett, mert majdnem leragasztotta őt a földre. Alig győzte este a harmatos levegőbe mártogatni hosszúkás levelét, hogy a nyálkát lemossa magáról.

De azért gyorsan nőtt, nőtt a füvecske és meg se látszott rajta semmi viszontagság. Oly magasra nyúlt, hogy már egész torna volt a katicabogárnak, amely mikor elszállt a hegyéről, megrengette néha, mint egy szélforgatag.

3.

De a legnagyobb szenzáció az volt, ha valamelyik szomszéd kivirágzott.

A legelső az ibolya volt, a legközelebbi, akinek illatában valósággal fürdött a kis Új Fű. Különös borzongásokkal teli korszak volt ez. Egyszer valami nagy és ismeretlen formájú test

vetett hirtelen árnyékot az egész tenyérnyi virágfészek fölé, valami nagy, kegyetlen, sokágú és síma szerszám érintése kuszálta és rémítette a közeli füveket, letépett szárak és levelek nedves szisszenése, a sebesült virágok jaja és fájdalma futott át a sebesületlenül maradt szomszédokon is. A különös meleg szerszám fölemelkedett, eltávozott, a nagy árnyék eltűnt; de vele együtt eltűnt az ibolya virág illata is, nedves növény testszag maradt, s a kis Új Fű, amint a szél hozzáütötte levelét az ibolya száracskáihoz, érezte, hogy a szárak mind le vannak törve és könnyeznek.

- Mi volt ez? - kérdezte az Új Fű. - Ez volt talán a Vihar, amiről annyit beszélnek?

- Nem, - felelt a Régi Fű - ez a Kéz volt, az Ember Keze, amely ki szokta tépni a legszebb virágokat.

- Ó, milyen kegyetlenség! - szörnyedt el az Új Fű, - Ó, az Ibolya, szegény boldogtalan!

- Nem boldogtalan, aki virágzott és megtermékenyült! - sóhajtott a Régi Fű, mert neki már ezen a tavaszon nem volt reménye virágozni; de az Új Fű hiába kérdezte, mi az a Megtermékenyülés, azt mondták neki, hogy az nem gyerekeknek való. Közben pedig az orgona is elkezdett virágozni s olyan csodálatos illatot árasztott, hogy a kis Új Fű nem győzött eleget csodálkozni rajta, hogyan telhetik ez a komoly, ellenszenves és kemény bokortól. De a Régi Fű azt mondta, hogy a virágzás mindenkit átváltoztat és megbolondít.

Az orgona sokáig virágzott, és később a messzebb akác következett, s a kis füvek örökös szédületben éltek, és nagy várakozásban. Az orgona csupa lomb és sűrűség volt már, és árnyékba fedte a Tenyérszigetet, úgy hogy csak a lombok résein, apró kerek ablakokon jutott oda a röpködő napfény; a füvek eleinte haragudtak is ezért, és szokás szerint az orgonára zsörtölődtek. De nemsokára olyan idő jött, hogy jól esett az árnyék, mert az égen nem volt egyetlen felhő sem, a nap irgalmatlanul melegített, egy csepp eső sem csitította a szomjúságot, s még harmathoz is alig jutottak reggelente. A levegő száraz fűszagán érezték, hogy odább, ahol az árnyék már nem érte őket, mind kiszáradtak a testvéreké.

- Rettenetes szárazság ez! - nyögtek az ibolyák, akik, mióta virágjaikat elvesztették, egészen elhagyták magukat.

- És a legrosszabb az, - panaszkodott a Régi Fű - hogy egy csöpp szél se fúj és nincs ami felénk hozza a megtermékenyítő port!

A Régi Fű már egészen aszott lett, alig volt egy kis élet benne.

Az Új Fű csak állt és tünődött és borzadozott magában, amint érezte, hogy körülötte a virágok mind a Bogarakra várnak; lepkék jöttek néha, messze nyílók édes porával megrakodva és helyettesítették a szeleket; de később a lepkék is elültek és csak sokkal csúnyább bogarak mászkáltak virágról-virágra, amikre az Új Fű undorodva gondolt és úgy érezte, meghalna, ha egyszer egy ilyen végigmászna rajta.

De azért nem halt meg, pedig a legcsúnyább jött: egy utálatos nagy barnászöld bogár, aminek Bűdös Bence volt a neve, mert messziről lehetett érezni a szagát és a virágok mindig remegtek, ha ő mászott rajtuk. Ó, milyen rettenetes fulladás volt ez a melegben és a bűdösségben! A Bence egyenesen az Új Fűhöz közeledett, pedig az elaszó Régi Fű minden maradék hívogató szagát feléje árasztotta: de a Bence nem volt érzékeny a szagok iránt, mert magának is volt elég. A Bence már mászni kezdett a friss szárra és a szegény Új Fűvön iszonyú borzalom futott végig.

4.

Messze, a kert túlsó végében, gyönyörű gyep között, ahol gereblyével elegánsan fésülték mindennap a füvet, állt egy másik Friss Szál, amelynek csak egész titokban volt szabad virágozni, mert ezen a részen - a kert elején, az Urak háza előtt, ahol egyformának és simának kellett lenni - nem engedték azt meg a füveknek.

Erről a Friss Szálról röpült át a Bűdös Bence - mert röpülni is tudott - és magával hozta a tilos virág porát.

A virágok nem tudnak röpülni, de még csak egymáshoz menni sem, nem is látják egymást, mert nincsenek szemeik, mint az állatoknak, s messze is vannak egymástól és sohasem tudnak ölelkezni. De ha egy virág a másik virágnak porát megkapja, akkor azért azok szeretik egymást, ha nem is látják és nem is ölelik: mert ez több nekik, mint a látás és ölelés.

Igy az Új Fű is jobban látta akkor a messze Friss Szálat, mint te látod ezt a papirost, olvasó; közelebb volt hozzá, mint azokhoz, akik mellette nőttek, mert hiszen a közelség csak attól függ, hogy kit hogyan látunk és érzünk és a növényeknek, akik máshogy látnak és éreznek, mint mi, egészen más a közelség, mint nekünk. És akkor boldog volt az Új Fű és olyan szeretet és elragadtatás töltötte be, hogy egészen elfelejtette a Bence bűdösséget, meg a nagy hőséget és szárazságot is.

5.

Egyszer csak iszonyú árnyék feküdt mindenre váratlanul, hogy a virágok meglepetve nézték, hova lett a nap, s eszükbe se jutott fölüdülni, mert nagyon is fojtó volt a levegő. De mikor megjött a szél, irtózatossal, mely először porral szórta be őket: akkor a kis virágok és füvek nevettek magukban, mert tudták, mi következik. A magas fáknak és bokroknak volt okuk rettegni, s csakugyan, az akác már kétségbeesetten vonaglott, valóságos üvöltő táncot járt, mert haját tépte a szél; az orgonák jajgattak, s valahonnan egyszerre egy letört ág söpört végig a fű fölött, tova futva. De a füvek csak nevettek, mert tudták, hogy a Zápor jön, mely nekik csak használni fog.

Vidáman lubickoltak a pompás vízverésben.

És oda se néztek a veszélynek.

Csak az egyetlen Új Fű volt az, aki félt a záportól és a széltől, - maga sem tudta, miért fél. Mintha valami féltlenivalója lett volna, amit ha idő előtt letörne a vihar, egyszerre nem volna értelme semminek és hiába lenne az egész élete, minden szenvedése és boldogsága. Alázatosan hajlongott a szél előtt, nem úgy, mint a többiek, akik annyira örültek az égi vizek drága cseppjeinek, hogy azt se bánták, ha egy csomó águk megsebesül, egy csomó pelyhük szélnek úszik: boldogan lefeküdtek a nedves súly alatt, hogy majd kétszer oly büszkén és ragyogóan emelhessék föl újra a fejüket.

6.

Egy pelyhő szállt a légtérben, fehér pelyhő, amilyent legényhúságnak hívnak az emberek; friss volt minden és megint eleven, s a fűszálak, amikhez hozzádörgölődött, vidáman és érdeklődve kérdezték a Pelyhőt.

- Magvat hozok! - mondta a Legényhűség - sok bajom volt és sokat megpróbáltam, míg idejuthattam. A városban az aszfaltra estem, ahol csupa kő volt, nagyobb területen, mint amennyire a legnagyobb fának a gyökere el tudna nyujtózni: százszor és ezerszer akkora területen.

- Borzasztó lehetett! - álmétkodtak a füvek, az orgonató mellett heverő kőre gondolva, mely csak akkora volt, mint a melléhullott fűrt letépett orgonavirág a tavasszal.

- Már most örülök, hogy idejutottam: kérlek, adjatok helyet, ahol megtelepedjem! - folytatta a Pehely.

De a Füvek félték, hogy elveszi az ő helyüket és táplálékukat s megfogták őt ágbogaikkal, hogy ne tudjon a földre jutni. Csak az Új Fű volt kegyelmes, mert a saját magvára gondolt, melyet ő is el fog nemsokára röpíteni... és lecsúsztatva szépen a Pelyhet hosszú és síma levelén.

7.

A kis Új Fű napjai félelemben teltek.

Nagy ütéssel egy borzasztó súlyos és száraz Tárgy esett le mellette: egy labda volt, amit egy gyerek dobott véletlenül oda, amint az udvarban játszott. Majdnem szétverte az Új Fű féltett kincsét. Még remegett bele, mikor a Gyerek keze nyúlt fölibe, aki kereste a labdát.

Máskor a Csirke jött s éles és kemény csőrével lecsípte néhány fűnek magvát. Máskor még borzasztóbb veszély jött: egy nyitott száj, egy rettenetes fogsor, egész közel, melyben a szegény füvek úgy törtek és zúzódtak zöld és nyálas péppé, ahogyan semmi vihar nem zúzhatja őket.

- A házinyúl! - suttozták rémülten.

De az Új Fű ezt is túlélte. Egyszer azonban eljött az ő órája is: azon az órán, mely ennek az egész Tenyérszigetnek borzalmas véget vetett. Tüzelőfát hoztak. Kocsi kanyarodott be az udvarra, a lovak rettentő vaspatái gázoltak a fűbe és az egyik kerék éppen a Tenyérszigeten ment keresztül, közvetlen az orgonató mellett, félrecsapva és megtépve a szívós és hajlékony ágakat. Szörnyű volt és szörnyű a pusztulás, mely nyomában maradt: mert a vágás ott nyúlt a barna törzs és a heverő kő között és az egész tér keményre tömődött, mint a vassal megdöngölt út, s a szétzúzott füvek holtteste is alig látszottak, mert mélyen betipródtak a száraz földbe. A jövő tavaszig nem lesz itt több élet: mert már szállnak az Ősz csillámfonalai a levegőben.

Az Új Fű is elpusztult, de ő már nem bánta pusztulását, mert az utolsó pillanatban teljesedett vágya. Mielőtt rágördült volna a zúzó kerék vasabroncsa, a ló patája rúgott feléje és megrázta lengő fejcskáját: úgy hogy magvai kiröpültek a szellőbe.

És ezek a magvak elegenden voltak, hogy jövőre és azután és azután, még sok és sok ilyen kis Tenyérsziget bezöldüljön velük.

A TORONY ÁRNYÉKA

1920-1930

A TORONY ÁRNYÉKA.

(Levél az íróhoz.)

Sokat tünődtem, kihez juttassam e feljegyzéseket és megfigyeléseket. Első naivságomban tudósokhoz akartam fordulni: de hamar eltértem ettől a gondolattól. Magam is egy kissé tudós vagyok; ismerem ezt a bizalmatlan céhet. Ők mereven elzárkóznának attól, hogy történetemet komolyan vegyék. Talán ha tanukat vinnék barátaim közül; figyeltetném velük a tüneményt, lesve, míg nem ismétlődik, talán hónapokig - de ki várhat addig a kedvemért ily lehetlenségre? S különben is ehhez már nincs időm: az Úr ítelt fölöttem, s megszámlálta óráimat. Dícsértessék az ő neve mindörökké.

Arra is gondoltam, hogy fölöttes egyházi hatóságomnak jelentem az esetet. De itt sem volna kilátásom több rokonszenvre vagy hitelre. Modern papjaink félnek a csodától, és - nagyon érthetően - nincs kedvük az Egyház tekintélyét könnyenhivóséggel kompromittálni. S ha valahogy mégis meggyőződnének a történetekről, bizonytalán az ördög művének látnák, mint a spiritizmust; hideg és ellenséges szemekkel néznék a különös titkokat. Én pedig érzem, hogy az Isten titkaiból valók ezek is, kinek útjait ember ki nem számíthatja, az Isten rejtelmes Szimbolumaiból, melyekben néha megsejteti velünk a bűnössel együtt az ártatlant is sujtó Végzetet. Boldog aki meg tud nyugodni az Ő akaratában!

Ilyen gondolatok bírtak rá, uram, hogy önhöz forduljak, akinek a hivatása meséket mondani és szimbolumokat föltárni. Az, ami velem történt, nem fogja az emberiség tudásának kincsét gyarapítani: a tudás kiveti magából az ily történetet és megretten az ily titkok előtt, mintegy érezve, hogy tilosba tévedt. Hadd gyarapodjon hát a meséknek kincse: mert a mese is az Istentől való, mint a kinyilatkoztatás; és igazában oly kevés mesét adott az Isten az embernek!

Szép nyárutón érkeztem a szentmártoni rendházba. A rend fogata várt a vasútnál, ahonnan még hosszú kocsiutat kellett megtenni, mert a régi klastrom minden rendes közlekedési vonaltól távol volt. Ide többnyire a beteg vagy kiöregedett rendtagokat küldték, akik már sem tanári foglalkozásra, sem plébánia vezetésére nem voltak nagyon alkalmasak; a világ háta mögött, de az Istenhez közel voltak itt; keresve sem lehetett jobb helyet találni az elmélkedésre. A jó levegő a testet, a magány a lelket könnyítette meg; az egész rendház, nyugalmas és derűs életével, olyan volt a szép hegyek között, mint egy kis szanatórium. Így jöttem ide, betegnek, magam is; bár a táskám mélyén könyveket hoztam, és tudományos jegyzeteket, melyeket e magányban akartam kiegészíteni.

Az alkonyatnak szinte metafizikai nyugalma borult a dombokra, mikor a távolból föltűnt a régi klastrom, III. Béla korbéli épület, különös tornyával, melyet az építők mintha egy helyen hirtelen abbahagytak volna. Az ég csodálatosan mély és kékszürke volt; nagy madarak lassú ívekben keringtek a torony körül. A tücsökzene kábító mélaságába harmonikusan vegyült a kerekek egyhangú zöreje. Előttem a kocsis háta - mint egy gyászhintó kocsisának háta - feketén, komoran himbált szalagos kalapjával. Lassan mentünk, mint egy sötét bárka, nyugalmas tengerzúgás között.

- Istenem, - imádkoztam - ha az az akaratod, hogy utolsó utam legyen ez: megnyugszom.

De egy óra mulva vidám, öreg paparcok közt ültem a nyájas refektóriumban. Régi barátokra találtam közöttük, akikkel évekig éltünk együtt más rendházakban; kifaggattak a társakról, a fiatalokról, föllelevenítették a mult emlékeit. Majd kimentünk a szép estét élvezni a kertbe, a hold éppen fölkelte; különös fehér tisztaságban nyúltak szét az utak a sötét bokrok közt. A klastrom körvonalai fantasztikusan rajzolódtak az égbe. Most láttam csak, hogy a tornya

egészen külön áll, körül lehet járni; s egyáltalában oly szokatlan formájú volt ez a félbemaradt torony, hogy fölköltötte kíváncsiságomat.

- Ma már semmire sem használjuk - mondta a házfőnök, kérdésemre. - A kertész lomtára és szerszámkamrája van benne. - Egy másik rendtárs pedig - aki magyar filológiával foglalkozott - megmagyarázta, hogy a régi toronyhoz monda fűződik:

- Egészen olyan monda, mint a Kőműves Kelemennéé. Egy fiatal lányt beépítettek a falába elevenen...

Istenem, bizony, milyen kevés mesét adott az embernek! Itt is a Kőműves Kelemenné... De ez is hozzátartozik a hangulathoz. Igazán primitív helyen vagyok, ahol még a mondák is elevenek... Másnap reggel kettős kíváncsisággal léptem ki boltozatos cellából, hogy nappal lássam a különös klastromot, melyben eztán élnem kellett. Sötét folyosókon mentem végig, s szinte elkábultam, amint egyszerre a szabadba értem. Mintha ezer méhraj kavargott volna a napban; s vakított a kék ég, amely szinte betört, beszakadt a kertbe. Messze nyúlt a kert, mint egy zengő virágtenger - milyen nyílt és szabad! - mintha csakugyan az égben lenne folytatása. Sűrű, mézes illat nehezítette a sugarakat; s a nap arany abroszokat terített a gazdag földnek fölvirágozott asztalára. A fantasztikus torony árnyéka üde, reggeli élességgel feküdt végig ezen az abroszon. S micsoda színpompa! Egy piros virág, melyen pillanatra rajtveszett a szemem, hirtelen elröpült: pillangó volt! És zengett minden, zengettek a bokrok, mint templomi orgonák...

Leültem a napon breviáriumommal, és hálát adtam Istennek, hogy ide vezetett. Jó hely ez énnekem. Hálát adtam a virágokért és a pillangókért, a klastrom falainak szép, ódon rajzáért, mely szinte öregesen mosolygott a napban, a napért magáért, a furcsa toronyért, az öntözőkannával hajlongó csinos nőalakért, aki a kertész felesége volt, és akit jól esett látni öreg szemeimnek. A torony körül nagy, világos tér volt, szelíd ágyások, mindig elhagyatva; senki sem járt erre, mert társaim szobájukban ültek, s a városba az utcáig kapun jártak ki: csak este szoktak az udvarba jönni. Én tehát lefoglaltam ezt a helyet magamnak, itt üldögéltem könyveimmel egész délelőtt, míg a klastrom harangja nem jelezte az ebédet. Ha megúntam az olvasást, gyönyörködtem a kert pompájában, vagy a kertész fiatal feleségével csevegtem, akinek naivsága felüdített.

Végtelen, egyforma sugárzású ősz volt.

Egyik nap úgy ragyogott, mint a másik.

Lassanként azt vettem észre, hogy órákon át alig olvasok, csak kábán ülök a könyv fölött. Ez a kert szinte hipnotikus hatással volt reám. Próbáltam tőle megszabadulni, más helyet keresni magamnak; de a vége mindig csak az lett, hogy visszatértem a torony előtti térségre, és ott ültem a hangtalan kacagású, eszeveszett pompájú virágok között, a zsongó fénynek kísértetes áramában. Nagy napraforgók ingatták mögöttem bolondos sárga tányérait, s a kék karók színes üveggolyóinak csillogásán megcsúszott és megszédült a tekintet. Ó, nem tudtam elmozdulni se, míg a csengő, mint valami fölszabadító hatalom, meg nem szólalt. A furcsa torony nyúlt előttem és fölöttem a nagy, szétmálló, fehérfürtös napfej és a tornyot szinte nem lehetett látni sem a fénytől, de az árnyéka, mint valami óriás napóra, tiszta és kegyetlen feketeséggel sétált a reszkető virágokon.

Amint a dél közeledett: mind kísértetesebb lett a hatás.

Igen: kísértetesebb. Nem vette ön még soha észre, uram, hogy a déli órában van valami éppen olyan kísértetes, mint az éjfélben? Minden elül ilyenkor, minden csöndes lesz; valami nagy várakozás nehezedik az egész világra. Éppen olyan némaság lesz, mint éjfélkor. Félelem: szinte a lélekzetét is visszafojtja a természet. S a nap iszonyú világossága nem kisebbiti a

kísértetes hatást; még ellenkezőleg! Minden, minden meg van világítva; nincs búvóhely sehol, nincs menedék, árnyék. Meztelen ki van szolgáltatva a világ a Rémnak, amelyet közeledni érez. És nem természetes fény ez: valami beteg, kábító fehérség van benne, mint a holdtölte fényében. Rettenetes ilyenkor a szélcsend és a magány. Sokszor úgy ültem ott a kerti padon, mint a fejbevert állatok: gondolatlan és mégis szorongással. Csakhogy magamnak sem adtam számot erről; azt mondtam, hogy: élvezem a napot. A nap némán ünnepelte szenttelen orgiáját; iszonyú fénypányvája rásimult mindenre súlyos simulással; csak a torony árnyéka hasította föl egyhelyt feketén, az egyetlen árnyék, mint egy sötét memento.

Kába, béna órák! Szinte tántorogva mentem be ebédre, a hűvös klastromba, szédültem, mint a részeg, s emléktelen, tompa zsibbadásban tölt el a délután.

Ó jaj, a déli órák! Egy ilyen déli órán történt az is, amit el fogok mondani.

A nap úgy kezdődött, mint rendesen. A kertész feleségével beszélgettem, aki apró kislánycáját hozta ki a napra; lágyan percegett az út kavicsa a könnyű bölcső kerekei alatt; kedves, halvány arcocska feküdt a párnák közt.

- Beteg szegényke - mondta a gyengéd asszonyka, aki maga is oly finom volt, törékeny, mintha nem is parasztvér folya ereiben.

- Jót fog tenni a szép nap - feleltem. És ebben a pillanatban igazán szépnek, jóakarátúnak látszott az öreg nap; szelíd reggeli hangulat volt; halk árnyékok pihentek aranyos mezőkön. Örömmel nyúltam könyvemhez, ilyenkor mindig elfeledkeztem a déli kábulásról; egy darabig olvastam, majd ölembe csúszott a könyv, nézelődni kezdtem, élvezni a friss tarkaságot, mint mindig - eleinte...

Az asszonyt házi dolgai konyhájába szólították, s tűnődni látszott, künn merje-e hagyni a beteg gyermeket.

- Majd én szemmel tartom a kicsikét, - biztattam, s bevallom, bár ön nevetségesnek fogja találni: vénülő papszívemnek jól esett, hogy ha csak egy órára is, ilyen apai megbízatásom van.

A kis beteg csöndesen feküdt a bölcsőben, a nap mindig föllebb és föllebb emelkedett, a kábulás kezdett erőt venni rajtam. A színes üveggömbök szédítően villogtak, torz visszfények verődtek beléjük, kék és piros foltok úsztak szemeim előtt a levegőben. A látás elvesztette önmagát, mintegy saját gazdaságába fűlt, az egész kert himbált, emelkedett a színek és fények nagy, hangtalan karneváljában, a tárgyak képei egymásba folytak, minden olvadt, rezgett, a torony inogni látszott a kék óceánban. Egy darázs, éppen előttem, táncolt, rángott, zsongott, jobbra, balra, föl-le, a vibráló hőben. Behúnytam a szememet.

Behúnytam a szememet. Nagy, meleg, bársonyos sötétség borult az agyamra, mint egy puha sisak, a kék és piros foltok szivárványszínű szélekkel uszkáltak, szálltak, suhantak előttem, néha egyik fölszállt, hangtalan, föl, föl, hogy nem tudtam követni; a zsongás elhalkult. A déli óra közeledett.

Egyszerre panaszos, rémült, nyögő hang sírt föl a bölcsőből.

Ijedten nyitottam ki a szememet. Ó! a kísértetes déli kép volt körülöttem.

Mintha egy idegen csillagra jutottam volna egyszerre. A kegyetlen, vakító fehérség mindenem, a baljós nyugalom és a torony egyetlen árnyéka, amint feketén behasít a kertbe...

És a torony árnyékában a bölcső, s benne - mintha érezné a szívmarkoló hangulatot - rémülten sír a beteg kislány...

Ebben a pillanatban egyszerre olyan izgalom fogott el magamat is, hogy a szívem hangosan kezdett dobogni. Egy perc műve volt a felfedezés. A bölcső előbb nem állt a torony árnyában. Sőt nagyon is messze. A napra néztem, a többi árnyakra, melyek fogyni, s szinte eltűnni látszottak a fűvön; - aztán megint a torony árnyékára. Egészen bizonyos volt: *a torony árnyéka nem abban az irányban dőlt, amerre az optika törvényei szerint kellett volna.*

Értsen meg jól, uram. A nap egy kissé föllebb, *balra* állott a toronytól: a torony árnyékának tehát *jobbra* kellett volna esni, amerre a többi árnyék is dőlt. E helyett az árnyék, mintegy derékszögnyi elhajlással normális helyétől, *balra* nyúlt, amerre a kislány bölcsője állt.

Uram, nem tudom, lehet-e önnek fogalma egy tudományos megfigyeléshez szokott ember megdöbbenéséről. A dolog semmi természetes magyarázatot meg nem engedett. Semmi fényforrás sem volt a napon kívül, amely elé a torony árnyat vethetett volna. De igazat megvallva, rá se gondoltam a természetes magyarázatra. Kábulva ültem ott, előttem a kétségbevonhatatlan csoda - ez a dél igazán kísértetesebb volt az éjfélnél.

Köröskörül a nagy nap ünnepelt; vakító fehér fény; - csöpp árnyékok engedelmesen hajoltak jobbra. Itt semmi homály nincs, semmi búvóhelye a rejtelemnek, semmi lehetősége a titoknak. Minden éles, biztos, határozott. S ebben a határozottságban csak annál döbbenetesebben, annál babonásabban, annál letagadhatatlanabban látom a megmagyarázhatatlant: a különös árnyékokat, amely egyszerűen, tisztán, feketén rajzolódik a kavicsokra és a gyepré. Mozdulatlan.

És beborítja a bölcsőt, mint egy fekete lepedő.

És a nagy déli csöndben sír a beteg gyermek, nyugtalan, szorongó sírással, mintha maga is érezné a reá eső árnyék természetelenségét. Ez az egyetlen, kékesszürke színfolt a nagy fehérségben, ez az egyetlen rossz helyre hullt árnyék különös jelentőséget adott mindennek, a déli pilledésnek, az elült madarak csöndjének, s a gyermek sírásának...

A hangulat hatalma annyira lenyűgözött, hogy sem mozdulni nem tudtam, sem szólni; míg végre a leányka anyja maga meghallotta gyermeke sírását és kifutott a kertbe. Felém nem is tekintett, hanem egyenesen a bölcsőhöz futott, mintha őt is valami különös rémület hajtaná; mozdulataiban a féltő szeretetnek vad ösztönösségét véltem észrevenni, amit csak állatokban és nőkben lehet látni, kivált hogyha anyák. Féltékeny, ijedt gondoskodással kapta ki gyermekét a bölcsőből ölébe és szaladt be vele a ház felé.

Elgondolkodva néztem utána. Akaratlanul is összefüggést éreztem az árnyék csodája, a gyermek sírása és az asszony rémülete között. Szerettem volna képzelődésnek hinni az egészet; de még ott volt az árnyék, pontosan, eltagadhatatlanul, a lehetetlen irányban húzódva...

Az ebédre hívó csengő éles hangja riasztott föl. Amint a sötét boltok alá léptem, még táncoltak előttem a piros és zöld fények, s agyamban a különös gondolatok. De a derűs, hűvös, fehérre meszelt refektóriumban eltűnt a hangulat és inkább megszégyeltem magamat. Hogyan is beszélhetnék ezeknek a vidám és öreg papoknak az én különös látományomról? És kezdtem már nem bízni magamban: hátha mégis - álom volt az egész? Azt határoztam, hogy valami ürügy alatt kihívok délután valakit a torony elé és a helyszínén figyelmeztetem a tüneményre (ha nem csupán álmodtam).

Délután azonban felhők jöttek, halvány, nyomasztó borulás; s amikor néhány percre egy vékonyabb rétegen, mint tejüvegen keresztül előszüremkedett a fehér fény s az árnyak haloványan kitéstettek, láttam, hogy a torony árnyéka a rendes helyén van, teljesen az optika törvényei szerint...

Csakugyan álmodtam? Vagy a déli nap kábultságában kápráztak a szemeim? Egyiket sem hihettem igazán és mégis el akartam hitetni magammal valamelyiket; - azonban nem tudtam

megnyugodni. Gondolataim egyre a torony körül jártak; ha szememet behúnytam, a legpontosabban láttam magam előtt a déli látomást, mely olyan volt, mintha egy kitűnő festménybe valaki egyetlenegy vonást hibásan rajzol bele, s aki egyszer a hibát észrevette, ezen a hibán keresztül nézi már az egész képet... Sőt új részleteket fedeztem fel emlékezetemben; ráeszméltem, hogy az árnyék nemcsak csodálatos irányban dőlt, hanem azonkívül *hosszabb* volt, mintsem a déli nap állásához képest és a többi árnyékok hosszúságához arányítva lenni kellett volna; megnőtt, megnyúlt a csoda órájában... Különben nem ért volna a bölcsőig...

Nem tudtam a dologra másként gondolni, mint valóságra, és titokban valami rettentett és vonzott, hogy újra láthassam.

De napokon át felhők fedték az eget; úgy látszott, megjön az ősz. Én szobámban, könyveim közt ültem tétlenül; régi betegségem jelentkezett újra s lenyomta kedvemet; szinte lázas vágyakozás égett bennem szép idő s napfény felé. Mégis mikor egy reggel nyájas kék eget pillantottam meg a cellaablak vaskosara mögött s a padlón a reggeli nap arany négyszögeit, az első érzésem titkos rémület volt: tudtam, hogy néhány óra múlva ott fogok ülni megint a csodálatos kertben, a rejtelmesárnyékú torony előtt.

Az első délelőtt csalódást hozott: bizonyos megkönnyebbüléssel vegyes csalódást. A torony árnyéka engedelmesen követte a nap járását, egy pillanatra sem suhant félre a törvények által megszabott útjából; s minden egészen természetes volt. S a második napon éppen úgy. A nap állhatatosan és melegen süttött megint, a vénasszonyok nyara kezdődött, én ott ültem régi helyemen, s minden olyan volt, mint az első napokban, amelyeket a szentmártoni rendházban töltöttem; kivéve, hogy az utakon a kertészné minden söprése dacára mind több volt a száraz levél, virágok pirosa mellé levelek rőt színe árnyazódott, s a bölcső nem jelent meg többé a kislánykával; - szegény kis beteg gyermek, csak egy nappal élte túl az árnyék csodáját! Az Úristen vegye angyalai közé! Iparkodtam nem gondolni babonával halálára; a csodát már valóban képzelődésnek tartottam, a déli nagy nap káprázatának, valami délibábfélének. Vagy az én balsejtelmem festette ezt az árnyékot, - amilyent néha küld lelkünkbe az Úr. Már nyugodtan gondoltam rá (ami egy neme a feledésnek); mígnem egyszer...

Én a szokott helyen ültem és olvastam; a lankasztó nyári meleget nyugodt őszi ragyogás váltotta föl; szélcsönd; egy lélek sem volt a közelben. Csak Lord, a vén vizsla, sütkérezett az öles napraforgók alján, s egy galamb járt a fűvön, rátartósan, nyakát billegetve. Egy alacsony almafán, messzebb, koraérő almák piroslottak: a tamariszk meg sem legyintette hosszan lecsüngő, enyheszínű virágfürtjeit. Felvettem a szemem és sokáig, gyönyörködve néztem a békés képet. Tekintetem a torony árnyékára esett:

- Most nem csalsz meg többet - mondtam magamban az árnyékhoz. - Vége a bolond kánikulának, amely megszédíti az ember szemeit és megingatja a tárgyak képeit. Az árnyékoknak most már szépen a helyükön kell maradni...

Alig gondoltam ezt, egyszerre csak a torony árnyéka megingott...

Igen uram, szóról-szóra úgy van, ahogy mondom. Az árnyék megingott, nagy ívben kilengett jobbfelé, aztán megint vissza, előbbi helyén túl s ezt a játékot még néhányszor ismételte. Értsen meg jól, teljesen szélcsönd volt, a többi árnyékok mozdulatlan álltak, a fák mozdulatlan, a nap mozdulatlan állt a torony fölött, a torony mozdulatlan nyúlt a kékségbe. A torony árnyéka azonban imbolygott, mintha mögötte egy óriás lámpát lóbálnának, mintha valaki a Napot meglóbálta volna. Jobbra-balra néztem, de a jelenség egyetlen és rejtelmes maradt; ott járt a fűvön, az úton, feketén a nagy árnyék, jobbra-balra, s kinyúlott s megrövidült, mint valami tapogatózó nagy polip óriási karja...

Hogyan mondjam el e percek szorongását? A galamb ijedt szárnyacsapással röppent föl az almafára, a kutya fölágaskodva szűkölt, a virágok megreszkettek. Az árnyék, mintha súlya

volna, szinte csikorogva mozgott a kavicson és a fű szinte meghajlott alatta és megborzó-
lódott. Még egypárat lengett, kinyúlt, meghúzódott, a tamariszk félve elhajlott súlya alatt -
aztán merész kanyarodással egyszerre kiszökött - abban az irányban, ahol a kutya volt... Lord
fölugrott, lihegve, tárt szájjal, félelemteljes várakozásban... az árnyék feléje nyúlt, s ráesett,
mint egy nagy fekete tenyér... s megállt mozdulatlan.

A kutya, mint a meglőtt vad, irtózatossal vonítással megtorpant s visítva elrohant.

Nem próbálom meg leírni, micsoda hatással volt rám ez a jelenet. Imádkozással töltöttem az
egész délutánt; lelkem előtt megjelent a monda, melyet a toronyról hallottam: az elevenen
beépített leány.

- Uram, - könyörögtem - ha igaz ez: add, hogy a szegénynek lelke nyugalmat találjon!

De az én lelkem nem talált nyugalmat. Mint vallásos ember, mindig hittem a csodákban s nem
osztottam némely tudósok babonáját, akik azt hiszik, hogy emberi matematikájukkal körül-
írhatják a világot. De hinni a csodákban, s aztán látni egyet, nagy különbség. Bevallom, hogy
gondolataim fenekestül föl voltak kavarva. Az Isten útjai kifürkészhetetlenek, s a bűnök átka
irtózatossal... Századokra nyúlik ki az átok s ártatlan élőlényekre dobja végzetes árnyékát... A
beteg gyermekre gondoltam, akit sírni láttam az árnyékban... egy nappal a halála előtt.

Izgatottan kerestem másnap a kutyát a kertben.

- Kiadta szegény a párját - mondotta a kertész. - Á, vén dög vót már a!

A szívem összeszorult, félő tekintetet vettem a torony felé. Néhány nap óta régi betegségem
súlyosbodott; s most egyszerre visszaemlékeztem rendünk orvosának egyes szavaira s úgy
tűnt föl, hogy a joviális kifejezéseken fenyegető értelem villog át. Valami azt súgta, hogy
meneküljek innen és messze kerüljem eztán a torony környékét. És mégis, ezentúl is, mihelyt
kisütött a reggeli napfény, ellenállhatatlan erő vont ki a megszokott helyre, és aztán többet
nem tudtam onnan elmozdulni délig: a kert őszi pompájában éppen olyan hipnotikus hatást
gyakorolt rám, mint a nyár hevében. Egészségem egyre rosszabbodott és azzal áltattam ma-
gamat, hogy a drága napfény a legjobb orvosság. Gyönyörű ősünk volt; zöldes-arany szálak
úsztak a meleg levegőben; minden élőlény mohón élvezte az utolsó szép napokat. De jaj!
nekem nem voltak nyugalmas napok ezek; tompa fájdalmakat éreztem testem különböző
részeiben; a közelgő halálra gondoltam s valami makacs igyekezettel szögeztem írásaimra
figyelmemet, hogy legalább fontos részét elvégezhessem munkámnak, mielőtt a sötét angyal
jönne.

Én nyomorult kis féreg! hogy előzhetné meg a teremtmény Teremtőjét? Nincs szüksége az
Úrnak külső eszközökre hogy meggátoljon abban, amit Ő nem akar: a magunk lelkét támaszt-
ja ellenünk. Boldog, aki megnyugszik akaratában! - Az Isten azt mondta szolgájának:
»Tovább nincs szükségem munkádra!« - és nyugtalanságot támasztott lelkemben, hogy ne
dolgozhassak többé. És elém állította a fantasztikus tornyot, - mintha a maga mutatóujját
tartotta volna elém, különös intőjelül, és úgy akarta, hogy azt nézzem, rettegve, órákhosszat.

Ó, minden pillanatban azt vártam, hogy meglendül az árnyék és rám esik...

Míg végre márma meg is történt... Meglendült az árnyék, ingott előttem nagy ingásokkal... én
mozdulatlan vártam, imádkozva. Nem iparkodtam menekülni... csak a szívem dobogott
hangosan... Hármát, négyet lendült, megnyúlt, összehúzódott, elnyújtózott az utakon, meg-
türemlett az ágyások dombos szélein... Végre ráncsapódott és elfedte előlem a Napot...

Bevallom, most is dobog a szívem, amikor leírom... Nagy, nagy útra megyek... ahonnan még
senki sem jött vissza. Irgalmazzon nekem az Isten és vezessen be az üdvözültek közé.

GYÖRGY, A FAVÁGÓ.

1918.

A terrazon ültünk, még ozsonnától, ketten, borozgatva. Barátom háza a domboldalon épült: tág kilátással a városkára, a bársony hegyekre.

- Milyen szép itt minden! - Szétnézegettem a virágos kertben, a patakon, mely a gyümölcsös mögött estfényben csillámlott, a terasz lombfüggönyén... A nehézfehér ozsonnaabrosz méltóságosan hullt, a sűrű vörösbör kékesen ragyogott, a csinos cselédlány épp kifordult a gyümölcsöstálcákkal.

- Micsoda gyönyörű magyar faj lakik itt!

- Igen, itt minden csupa szépség - felelte barátom lassan, és a hangján, s amint föltekintett, a szemem éreztem, hogy nevezhetetlen szomorúság beszél belőle. Újra és újra mondta: »Itt minden csupa szépség« - s úgy csengett ajkán a szó, fátyolozva, mintha valami szomorú titkát árulná el a vidéknek, valami nagy átkot, melyet e verőfényes dombok alatt érez.

- Igen, átok ez nekem, valóságos átok - felelte, amint érzésemet szavakba öntöttem s ideges mozdulattal simított homlokára. - Tudod, úgy érzem magam e közt a sok szépség közt, mint rongyos ember az elegáns bálban - tette hozzá erőltetett mosollyal, röstelkedve.

- Ugyan! - vettem én közbe és meglepetve tekintetem reá. Barátom az »új földesurak« közé tartozott; nagyon gazdag volt, és mindig gondosan öltözve: de szépnek valóban nem lehetett mondani. Mindazonáltal egyáltalán nem volt visszataszító, és valami jóság bélyege inkább megnyerővé tette halavány arcát, sötét szeméit. Siettem ezt megmondani neki.

- Hisz mindenki szeret: embereid, szomszédaid, barátaid; a nők is kedvelnek. Nem panaszkodhatsz a »szép« fajra, hogy irigy volna, - sem a szép »nemre« - szoltam ingerkedve.

- Ó, hiszen nem, nem is ebben van a tragikum - felelt. - A szépek jók és megbocsátják a rútságot is: mintha magukban bírnának a szépből eleget. Hanem mi magunk - mi nem bocsátjuk meg ezt magunknak soha!

Máskor oly jóságos szemében valami gyűlöletet láttam megvillanni.

- És nem bocsátjuk meg a világnak, hogy szép - tette hozzá.

Fölkelt, egy könyvet hozott a szobából.

- Dickens Itáliája: itt van két sorban egy tragédia: figyelj! »Egy csúf öregember összecivódik egy tizenhét esztendősnő lánnyal valami néhány filléres üzleten, és leszúrja, a ragyogó virágokkal teli piacon«... gondold el most, hogy Firenzében történt, a Palazzo Vecchio terén - márványok közt úgy-e, a legszebb ég alatt - és virágok közt, mert virágpiac volt abban az időben. És az áldozat - lehetett-e más mint egy igazi toszkánai szépség? Nem volt az oktalan halál, amint Dickens hiszi: bosszú volt, a rútságé minden szépségeken.

Bámulva néztem rá és ő megértett:

- Csodálkozol hogy jutok ezekre, éppen egy ilyen szelíd alkonyaton? Ez a zaj juttatja eszembe - hallgasd csak!

A gyümölcsfák mögött, a patak felől, egyhangú kopácsolás visszhangzott.

- Favágó? - kérdeztem.

- Favágó: az öreg György. Ez a zaj, ez az ember mindig megelevenít bennem egy iszonyú emléket - egy jelenetet, aminek gyermekkoromban a tanuja voltam. Gyere - séta kedvéért is - megmutatom neked... elmondom...

Átmentünk a szőlőlugason, át a kis gyümölcsösön, és arra a helyre értünk, amelyet a falusi nyelv »kertek aljának« nevez. Messziről kicsillogott a patak a vidám almafák közt, s a kopácsolás, mint egy titokzatos nagy harkály zaja, egyre maradozóbban ekhózott a tiszta, csöndes légben. Meglepetve álltam meg egyszerre: no, egy valóságos szatír aprította a fát a patakparton.

Vaskos, erős alak volt, de kicsiny és a végletekig görnyedt. Nagy fejéből különös mélaságú, vérbefutott szemek pislogtak ki rézsút. Polipszerű karjain óriási mancsok lógtak majdnem földig. Az volt az érzésem, hogy ólomból vannak. Előrecsüggedt feje, válla, s azok a lógó hosszú karok valami erős erdei kúszóállathoz tették hasonlóvá, valami különös lajhárhoz vagy orángutánghoz. Mozdulatai is olyanok voltak. Furcsák, lassúak, súlyosak.

Ezen az esetlen és állati testen rongyos, rojtos, kizöldült szalónkabát leffegett félszeg méltósággal. Avult szalonnaszír s betapadt fűrészpor szennyezte. Fején zsíros és horpadt pincskalap ült. Ez a toalett még hangsúlyozta a súlyos és szennyes benyomást, mely rútságából áradt, s szinte terjedni látszott a légben, mint nedves folt a tiszta ruhán.

- No, György, milyen idő lesz? - kérdezte barátom, hozzáérve.

- Rossz idő, nagyságos úr, rossz idő - felelte váratlanul, s aztán egyszerre, mint akit hirtelen elfut a mérge, elvörösödött arccal s fölvetve véres szemeit, rekedt hangon ordította: - Nem tud az a Falb semmit!

- Ez a rögeszméje - mondotta barátom, amint továbbmentünk. - Időjós ő, tudós és azért viseli ezt a fekete gúnyát, mert tudós. Ezekre az emberekre valósággal hipnotizáló hatással van az időjárás, megzavarja őket. Ez a Sors szemükben; a Végzet, a Környezet, az Isten folyvást látható cselekedete, a mindennapi csoda. Az időjósítás egyetlen tudományuk, elméjük egyetlen szenvedélye.

- De hogy mondhat rossz időt ebben az enyhe ragyogásban?

- Vágyait jósolja. Nézz reá, barátom - mondotta és megállt. - Gondold el, hogy érezheti magát ez az alak, - ez a szenny - a tiszta, gyönyörű ég alatt? Esőben, sárban, pocsolyák között otthon van, oda illik. Azt hiszed, nem érzi ezt? Mindig rossz időt jövendöl.

- Túlzott érzékenységet tulajdonítasz neki.

- Én megértem őt - felelt.

Kíváncsian néztem hol barátomra, hol az öreg Györgyre. És ekkor én is kezdtem megérteni őket. A vén favágón ugyanazt a különös, megnevezhetetlen szomorúságot pillantottam meg, szemléltető túlzottsággal, amit barátom arcán és mozdulatain, lehelletszerű, alig észrevehető árnyalatképpen, oly sokszor éreztem. Amint lassú, exotikus vallások szertartásaira emlékeztető ünnepélyességgel, furcsán félreszegett fejjel fűrészelte a fát, egész súlyosságával rajtaült - tudtam már micsoda - a rútság nagy melankóliája, a csúnyaság érzésének fájdalmas bélyege.

- Ez tette őt tudóssá - folytatta barátom. - Önérzetének valamibe kapaszkodni kellett. És ebben a városban mindig mindenki az időről beszél, s az időjáráshoz kapcsolódik minden érdek, minden hangulat. Tudni előre az időt: mily fölény lenne, milyen hatalom! Nem vetted észre még, hogy a Csunyák mindig a hatalomra vágynak? Fegyver ez nekik a szépség ellen, a szépség felé: kárpótlás és bosszú. Látod, a csúf fajok törnek mindenhol legbetegebben pénzre, hatalomra.

Keserűen mosolygott és tudtam, hogy a saját fáját gondolja. Azután folytatta:

- Hát tudós a György, mert a tudás, mint a szépség: *hatalom*. Éppoly méltósággal hordja tudományát szennyes robotban is, mint a jelvényét, ezt a rongyos szalónkabátot: persze, éppoly vásott, nyomorult, uraságoktól levetett az a tudomány is. Hitvány kis faggyúgyertya éghet a fejiben, csak arra jó, hogy inkább érezze a nagy sötétséget. No és képzeld: a Falb Rudolf előtte a diadalmas vetélytárs, húsz esztendő óta. Mert húsz esztendeje ismerem, kisgyerekkoromból, mikor még Falb volt a híres időjós: azóta benne nem változott semmi. A szépekkel szalad az idő, a csunyaság örök-egy marad; sejtened-e az öreg György korát? Nem volt ő, mondom, más húsz évvel előbb sem, mikor otromba beadványokkal szaladgált a városházára, s hivatalos időjosi állásért folyamodott; így írta alá magát: »tudós és favágó«.

Nevettem.

- Ne neved, - mondta - rokonom ő. Azt hiszed, más az én dilettantizmusom, az én fajom örök szellemi akarhatnásága, mint az ő tudóssága? Ne neved. Szomorú ez: a csunyaság lelke, mely fegyvert és önérzetet keres.

- A magad érzékeny lelkéről mintázod őt - szóltam. - Mit tud ő a szépségről, mit bántja csunyaság? Szépség talán csak azok számára létezik, akikben meg is van belőle valami, lélekben vagy testben. Az igazi csunyaságnak nincs is érzéke a szépség iránt.

- Ó, mennyire nem tudod! - kiáltott. - Éppen a szépek azok, akik a széppel nem törődnek. A csunyákat ezer érzés köti a szépséghez. Szent áhítat és tehetetlen gyűlölet, tantalusi vágy és dühös irigység. Örök probléma, elérhetetlen ideál, diadalmas ellenség az nekik. Platon rútnak festette Erost. Igaza volt, mert a rútnakban él. Én tudom. Én már gyerekkoromban tele voltam evvel az Erosszal. Csúf, beteges zsidógyerek voltam: de megreszkettem minden szép látástól. Nyomorultnak éreztem magam, mint egy hatalmas isten közelében, kimondhatatlan vágy és félelem fogott el egyszerre. Nagyon kevés elég volt erre: egy tiszta, hattyúszínű felleg a kék égen. Vagy mikor a dombok kéjes kanyarulását észrevettem. Egy sugaras nap, egy virág, egy illat. Hát még az emberi szépség, egy szép pajtásom arca, egy szép asszony! Egyetlen tekintet megmagyarázhatatlan, áradó érzelmeket keltett. A szavam elakadt, torkomba zokogás gyűlt, menekülnöm kellett a magányba. S ugyanígy voltam később a szép képekkel, versekkel. És tudod, mi volt a legborzasztóbb?

- ?

- A legborzasztóbb éppen az volt (és valósággal fölháborított), hogy a szépek maguk nem látszottak érezni a szépet: könnyen vették, vagy észre sem vették. E gyönyörű emberfaj példányai - amely itten lakik - egyforma közömbösen jártak szépség és rútság között. Szemek gyönyörűsége, melyekbe pillantanom már nagy izgalom volt: egykedvűen sütött szépre-rútra. Mint a napfény. Nemes, finom metszésű ajkak megalázták és beszennyezték magukat azzal, hogy szóbaálltak a rúttal, - mintha nem is éreznék azt a rettenetes, metafizikai különbséget szép és rút között, mely engem néha lelkemig borzongatott. Gyűlöltem ezeket az üres, közömbös szépeket! gyűlöltem minden áhítatommal szépségük iránt! gyűlöltem akkor is, ha szerettek, kényeztettek engem: hát nem látták, hogy csunya vagyok? hogy megvetem magamat a csunyaságomért? És... és megértettem az öreg Györgyöt akkor is... mikor az a rémség történt...

- Rémség?

- Régen... én tízéves voltam... György, mondom, olyan mint ma... azóta tömlöcöt ült... de mintha csak tegnap lett volna az! Ugyanitt volt, itten a pataknál... és szép nap volt, még szebb, mint a mai... nyárelő. Emlékszem. Ilyen sűrű, langyos volt a levegő... enyhén és édesen áramlott, mintha a mennyországból keverték volna. Olyan bársonybarna volt a föld, olyan szelíden zöldek a rügyek! Az első meleg nap volt, korai nagy meleg; s a cselédlányok kijöttek mosni a

patakhöz, inkább heccből, hogy most már lehet. Csupa szép leány, ritka is e tájon fiatalban a rút s apám nem is vette volna a házába. Gyönyörű kép volt az!

- Elgondolom. Itt a patak mellett...

- Friss volt a patak még, tiszta és dagadt; fehér csillanásaiban szinte még az olvadt hó színét képzelhetted volna. A lányok sikoltozva csapkodták kezüket a fagyos habokban, s versenyt viháncoltak a bukdosó érrel, meg-megcsillantva fehér fogaikat. Virágoztak a fák! Libegtek, látható kéjjel fürdették ágaikat az enyhe levegőben. Lehelt a tavasz szele, el-elszabadult egy csomó kis virág, fehérrel pöttyözték a friss barna földet, aláúsztak a patak hullámain, beleakadtak a lányok hajába.

»Én ott dülöngtem a fák közt, gyenge gyermek, szomorú kéjjel; alig bírtam ennyi szépség érzéseit. És önkénytelen odahúzódtam az öreg György mellé. Ugyanott állt a fabak, ahol most, alig pár lépésre a mosóteknőtől. Az öreg föl-fölcsapta izzadt fején a zsíros kalapot; morogva volt, csúfabb, mint valaha. De én nem féltem tőle, inkább bátorságot kerestem durva, szennyezett arcában, esetlen súlyos mozdulataiban, egész csunya, obskurus lényében a szépségek ellen, melyek elvakítottak, zavarba hoztak s mégis lekötöttek, a lányok és a tavasz ellen, mely ismeretlen, döbentő érzéseket keltett gyermeki testemben - mintha ez egyetlen csunyaság árnyában mentve lenne az én kis csunyaságom is a szépség diadalmas áradása ellen. És bizonyára a szexus kora sejtelve is volt ez, a csunya faj kéjencsége, mely már a gyermekben ébredt - mert mind kéjenc a csunya, s a szépség öneki *Voluptas*. Éreztem, hogy ellenségem ez a bizsergő tavasz. Kívántam, hogy borulna el inkább, lenne eső, hideg, akármi! Az öreg György is egyre dörmögött és valósággal lelkemből beszélt; fölütötte azt a súlyos fejét, amennyire föl lehetett ütni örökös lógásából, ijesztően véres szemével ferdén égre pislant, s ilyesmiket dörmögött kárörvendő hangon:

»- Nem áll meg ez az idő - nem áll meg ez, akármit mond a Falb.

»Mintha - gyermeki szuggesztibilitással - belekerültem volna az öreg ösztönös lelkének sodrába és lelkemig csapott volna árama! Éreztem mindent, amit ő érzett. Éreztem, amint letörte az átfűrészelt hasábfá végét, hogy milyen kéjjel teszi, mintha a Falb Rudolfnak a feje lenne az. Tudtam, amint nyakát félreszegve, önfeledten rángatta az akadozó fűrész, hogy most az emberek elrontott örömén kéjeleg, ha csúf idő lenne! (Esni fog, fagyni fog, jégeső lesz, már zizzen a szele, már fodorodik!) Mint egy csúf varázsló tűnt föl előttem, kit semmibe vettek, kinevettek: de ő tudja, amit tud, hadd ne vessenek! ő szövi már sötét terveit. Nem féltem tőle, barátja voltam; de egyúttal megvettem kissé, mert csunya volt! És éreztem, hogy nincsen *ereje*, hogy maga sem hisz erejében, csak hazudik magának, csak áztatja magát, mint egy megcsalt Sámson, amint szinte kétségbeesett vidámságra próbálja ingatni lógó nagy fejét, hogy már szinte nótázni kezd a munka súlyos himbálásában.

»Most, hogy a tragédia hogy' kezdődött - tudom, hogy úgy, hogy a lányok átszóltak:

»- György papának milyen jó kedve van - mondták; és jól emlékszem még a gömbölyű kis vidám szökére, aki először kérdezte:

»- Lesz-e szép idő, György papa?

»És jól emlékszem, mennyire bántott minket ez a haszontalan kérdés, engem és György papát. Mert megéreztük egész hiúságát, egész odavettségét a céltalan szónak: hogy csak úgy mondták, ötletből, tréfából, unalomból; hogy nem adnak a feleletre semmit, hogy mulatnak rajta. Ezek a leányok! Éreztem, hogy György papa éppúgy ki nem állhatja - mint én a kislány-ismerőseimet - ezt a viháncoló, haszontalan bandát, akik semmit sem vesznek komolyan, csak arra valók, hogy oktalan nevetésükkel az embert ingereljék. De mintha minden szabad volna nekik - mivel olyan szépek! »Mennyire nem szégyellik magukat« - gondoltam, amint lopva

odapillantottam a pruszlikból majdnem kidagadó mellükre, hónukig föltúrt csupasz karjaikra, s lábszárakra, melyet térdig is föltárt a hajladozásuk. Szédülve erőlködtem nem nézni reájuk – s az öreg György - neki is fölfogtam egy éppen oly sunyi pillantását - sohse felejttem el. Pedig rögtön leszegte (hogya oda se néz, hogya felelni sem akar) - és egy sokkal kedvesebb tárgyra pottyant a pillantás: a borosüvegre, mely ott állt, mint most is, a vágóbak lábánál, sötét mámor edénye a sarjadó fű közt. Fölkapta két kézzel és nagyot húzott a furcsa, ecetes léből. Bennem volt minden mozdulata: a fejszét fogta... egy megharmadolt hasábot tuskóra állított...

»A lányok azonban köréje sereglettek, mint könnyű kis muslincák egy nagy dongó köré.

»Már most azt mondhatnád, hogya minden, ami történt, a késő érzékiség fölgerjedése volt, az éhes bestiáé... De én, aki e percekben majdnem egészen egy voltam az öreggel, nagyon jól tudom, hogya nem úgy volt. Vágya szegénynek, magya a vénült vágy, csöndes volt és félénk, áhítatos. Hogya is mert volna egy olyan piszok és csunyaság, mint ő, nekimenni ezeknek a szép, tiszta úricselédeknek, az alatt a nyílt, világos ég alatt, ebben a gyönyörű tavaszban? Bujni szeretett volna inkább, félrehúzódni borosflaskójával, oda, ahol semmi ebből a sok szépből hozzája nem férhet! Részeg nem volt, megállapították: az ő borától nem lehetett berúgni. A düh sem vihette, hogya ingerkedtek vele: mert hiszen ez nem volt rosszakarátú ingerkedés: inkább kedveskedve öntötték feléje tavaszi vidámsággal megtelt szívüket a fiatal lányok, mint ahogy a bőven buggyanó tiszta forrás sem nézi, mily hitvány porra ömlik. De éppen a szépségnek az a feléömlése háborította föl ezt a csunya gnómot! Hogya a szépség így szóbaáll vele, mintha ő nem is volna más, csunya és nem közébük való. És éppen azon nap, abban az irtóztos gyönyörű tavaszban, mely a csunyaság minden irígységét és fájaldalmát fölkelte, s szinte helyet sem hagyott, ahol kidühöngje magát...

»Már most a lányok hangja cseng a fülemben, a kedves ingerkedésnek ez a zápora, de gyorsan, csapkodóan, megállíthatatlan és végzetes óhatatlansággal túláradva, mintha vesztüket éreznék:

»- Nem hallgat ránk; iszik.

»- György papa! Nem hallja! Jószoltatni akarunk!

»- Mit ígérjünk neki?

»- Nem ígérhetem, mint a békának, hogya üvegbe teszem és lajtorját csináltatok bele.

»Hallom a nevetésüket, érzem a félszeg fantasztikum benyomását, amint elképzelem az öreg Györgyöt, hogya kuksol az üvegben, mint óriás béka, és békamozdulatokkal mászkál a létrán föl s alá.

»- György papa! Lesz-e szép idő?

»Akkor egy sötét villanás, egy balta a magasba, ijedt szétrebbenés.

»- Nem lesz szép idő! Jég lesz, zivatar lesz! Szél! Tél!

»Lélektelen néztem.

»Valami hósi volt ebben a szennyes, esetlen alakban, groteszk pózában, amint két kézre fogva a súlydokló fejszét, s ijesztően forgatva véres szeméit, kiáltozott rekedt sárga hangján a friss, vidám lányok közt, a ragyogó tavaszban, és szelet, jeget, teleket jövendölt. Eleven tiltakozásnak látszott ő, egy reménytelen, rekedt kiáltásnak a szépség, a tavasz és minden szép ellen.

»S akkor a Falb Rudolf neve - mert az öreg rögeszméjével népszerűvé tette ezt a nevet - a lányok is tudták. »Falb Rudolf... tartós szép időt jószol a Falb Rudolf...« Visszalopakodtak, nevettek... kívülről bizonyára kedves, jelentéktelen tréfás jelenet volt: senki se mondta volna, hogya tragikus vége lesz. De én éreztem, hogya csata folyik itt, borzalmas csata: s a szívem

összeszorult. Mert az én szegény varázslómat minden elhagyta, minden ellenség volt; nyolc ingerkedő huncut leányszemből, egészséges, csattogó szájakból, a légből, az égből, a szerte nevető kékségekből s a vidám szellő leggyengetéseiből, mind ugyanazok a gúnyos, szemtelen, túrhetetlen szavak incselkedtek, ragyogtak, vágtek, nevettek, csattogtak:

»- Tartós szép idő! Tartós szép idő!

»És minden, minden, az egész természet, a föld, amely szinte láthatóan bizsergett, a fák kikukucsáló rügyei, a lengő, lebegő, hajzó virágok s a könnyűkendős, nevető cselédek, akik kijöttek a patakhoz mosni - mind a Falb Rudolfnak adott igazat - mind a szép időnek - mind a szépségnek hívévé szegődött ezen a nagy csatán. Ó! én éreztem, éreztem a véres komolyságot! mintha nagy, emberentúli erők harcolnának, istenek! Énnekem nem volt kedvem nevetni. Visszafojtott lélekzettel néztem, amint György hőszám még egyszer elnémult - kirobbanásig feszülő némasággal - »öm, öm« - és még egyszer a tuskó fölé hajlott - mint a tudós, ki versenytársa nevét hallva, közönyt színlel. De több volt ő már ekkor! több volt már!...

»És most megint a leányhangok -

»- György papa, csináljon szép időt!

»- Csináljon szép időt!

»- Bort adok! Elviszem a György papa flaskóját, mikor lemék a pincébe és megtöltöm a legjobb borból - sohse ivott olyat.

»- Csak szép idő legyen...

»...és György papa hangja, höpögve, mint a biztosító szelep hangja a robbanás előtt -

»- Kell is nekem a borod... Nem szorultam én a szajhák borára! Van nekem borom, csinálom én magamnak... Nem iszok én soha mást, mint amit én csinálom... Ecetbül, cukorból... nem cserélem ki a szajhák borával...

»És megint a lányhangok zápora:

»- Mit adjunk? Mit adjunk?

»- Csókot adjunk neki?

»- Kell csók, Gyuri bácsi?

»- Gyuri bácsi!

»- Eljöjtek magához este, Gyuri bácsi?

»Kacagás, kacagás.

»- Gyuri bácsi, igaz, hogy maga egy lópokrócon alszik?

»- Egy lópokrócon, az ölfa tetején.

»- Egy faskamrában.

»Minden kacagáson keresztül éreztem - és megborzadtam ebben az érzésben - hogy a szép, tiszta lányokat izgatja a cinikus piszok, mely ebből az erős vén emberből áradt, izgatja őket maga a csunyaság és hogy éppen nem megvetéssel nézik, hanem lihegő érdeklődéssel; közel tolongtak hozzá, tapogatták, szagolták. Rettetés és utálat kelt bennem; szerettem volna elfutni, de képtelen voltam. Tudtam, hogy most, most kell jönni valaminek - és nem is csalódtam.

»Az öreg György fölegyenésedett, mintha a gerincét kivasalták volna. A fejét fölütötte. Véres szemében fehér villanások égtek. A fűrész kiesett a markából. Sohasem felejttem el ezt a

markot, ezeket a nagy, rögzös tenyereket, amint kitérültek ebben a pillanatban, lassan, maguktól, mint egy nagy növény szirmai, indán lógó húsos levelek, gyilkos és kéjes táruállással. Mintha simogatni akarna vagy szorítani, halálra. Mint egy rémes szatír, mint egy Kiklopsz. A válla kidagadt, a kis emberből egyszerre óriás lett. Az üstöke föllengett a tavaszi szélben, mintha felhő volna.

»Most a lányok is megéreztek, hogy a pohár betelt. Komoly ijedtséggel rebbentek szét ezúttal; de a favágó, mint egy bős, busa állat, utánuk szökött. A kis gömbölyű akadt a kezébe, s az óriás mancsok mint zúzó, bőrös fogók, nyomódtak bele találomra a leány forró, dagadt húsába. Futni szerettem volna: de valósággal a szememnél fogva voltam odakötve, mint egy lázalomban. Tudtam, hogy ennek így kell lenni! a bosszú kéjét és borzalmát éreztem, a diadalét! De másfelől mégis irtózatoss fájdalom és rettegés fogott el, amint azt a szép lányt, az imádott Szépséget, a piszkos kezekben láttam. Szinte eltűnt a fehér leányhús a barna markok közt, mint harmatcsöpp a porban. A lány sikoltott, segítségért kiáltott. A többiek kis távolságban megálltak, körülnéztek, tanácstalan. György, az óriás, tépni, gyúrni, fosztani kezdte a ruhát és a húst. A lányok megálltak, mintegy megmeredve; hipnotizáltan tapadt szemük a vad látomásra, félig borzadva, félig kíváncsian néztek, mint egy természeti tüneményt, az egyik még közelebb is lépett egy lépéssel. György se hallott, se látott. A nyomorgatott leánytest elfulladt, hörgött a kezei között. Egy kapocs a hátáról szétpattant és ívben, csattanva esett rá egy köre. Csodálatos, mennyire emlékszem mindenre, egy ilyen apróságra.

»Meközüve álltam egy darabig; aztán hirtelen, kétségbeesett erőfeszítéssel kirántottam magam, mintegy varázslatból, elfutottam. Ó milyen nehéz volt! úgy éreztem, mintha elszakadt volna valamim; amint megfordultam. Az ér szinte megpattant halántékomon; s mintha minden, fák, föld, felhő, kiabált volna rám, futott volna utánam, marasztalt, ráncigált, tartóztatott volna... Izgatott erőfeszítéssel szaladtam végig a gyümölcsösön. Fejemben örült gyorsasággal kalimpáltak a gondolatok; néhány pillanat alatt irtózatoss részletességgel képzeltem el a rémes esemény folytatását, véresen vagy szennyesen, miközben olyan képzetek merültek föl borzongó gyermekagyamban, melyekről nem is tudtam, hogy tudok. Mindez csak pár pillanat. Amint kiértem a fák közül a tárt kertbe s megláttam a frissen fölkelte tiszta holdat, az alkonyba boruló virágágyakat, egyszerre elöntötte minden izgalmam a nagy falusi csöndesség, a szépségek csöndes tengere. S amint az izgalom megszakadt, megszakadt erőm is, elbotlottam, s úgy hevertem ott, talán eszméletlen, amíg megtaláltak s bevittek a házba.

Elhallgatott. Visszatértünk már mi is a terraszra s leültünk. Lassan és nehezen esteledett; egész világos volt még, de a szél szelídségében volt valami esteli, s a holdvilág észrevétlen fölsuhant már az égre s várt és lesett a bárányfelhők mögött, mint a színésznő várja jelenését a kulisszák mögött.

- És mi történt aztán? - kérdeztem. - Megölte, vagy pedig - -

- Máig sem tudom - felelte barátom. - Átálltam kérdezni, isten tudja, miért? Valaminek történni kellett, mert Györgyöt becsukták, s mikor kiszabadult, azt mondták rá, bolond... Apám sajnálta és később megint adott munkát neki. Én sohasem tartottam bolondnak...

- És ha bolond is - folytatta. - Mit jelent az, hogy bolond? Az ész csak öltöny az impulzusokon... Az örült ezt az öltönyt leveti...

Sokáig hallgattunk. A tücskök kezdtek szólni és lassanként sötét lett. Egyszerre friss kacagás csendült a felséges éjben. Vidám, fiatal hangok zenéje, női ruhák selyemsuhogása...

- Hát maga mit gubbaszt itt? - nevetett egy gyönyörű asszony barátomra, bájos csúfolódással állva meg, nagyobb társasággal a tornácajtóban.

(A felesége volt.) Barátom ráemelte fejét. A hold tette-e, - mely akkor mászott fel az égre, - a csodálatos szépségű est környezete, vagy valami nevezhetetlen indulat háborgása: de sohasem tetszett ez a fej oly csúnyának, mint akkor. Egy képet lehetett volna róla festeni és alája írni:
A gyűlölet.

NAGY SÁNDOR ÖREGKORA.

Er wird nicht äusserlich den Zurückgelassenen erscheinen, sondern er wird in ihren innersten Seelen wohnen, als Teil derselben, in ihnen und durch sie denken und handeln.

Gustav Theodor Fechner.

1.

Ne menjetek még el - mert akkor én egyedül maradok - nem akarom megmondani, hogy kivel maradok - azt gondolnátok, félrebeszélek - igaz hogy egy kicsit sokat ittam - otthon most nem szoktam - és a bor meghozza a kísérteteket - engem is környékez egy - sisakos, kardos kísértet környékez - nem, nem a kis sógorom - nem a friss halott - egy régi halott, egy öreg kísértet! - Mit szólnátok most, ha elkezdenék mesélni, mesélni, mint egy fantaszt? Például Nagy Sándor öregkoráról mesélnék - (tudjátok, hogy Nagy Sándor fiatalon halt meg). A kis sógor esetét azért nem akartam elmondani előbb, hogy ne gondoljatok fantasztának. De most elmondom, ha még itt maradtok. Pincér, még egy üveg! Nem olyan egyszerű a dolog, mint hiszitek.

Gondolatok-e már rá, mennyire nem vagyunk urai annak, amit teszünk? Mert honnan jönnek a cselekedetek? A gondolatokból. De honnan jönnek a gondolataink? Ez a bökkenő. A tietek most éppen belőlem jön. A gondolat átmegy emberből emberbe. A halottakból átmegy az elevenekbe. Mindenféle bibliotékák, iskolák, mind arra való, hogy a halottak gondolatait beszívjuk. Pedig nem a kéz cselekszik, hanem a fej - és a fejben a gondolat. De akkor az élők cselekedeteinek kilencztedrészét a halottak cselekszik.

Hogy meritek akkor azt mondani, hogy a halott meg van halva?

2.

Látjátok, a feleségem az olyan asszony volt: az nem ment sehová, hanem olvasott. Olvasott vagy tanult a kis sógorommal, a Gastonnal. Latinul, görögül mind ért az én feleségem. Mondom nekik olykor:

- Egészen tönkreteszitek magatokat a sok tanulással.

Akkor azt mondja:

- Ezek a nagy szellemek, - azt mondja - akik ezeket írták, nem élnek már máshol, mint mibennünk. Én életet tudok adni nekik avval, hogy befogadom a lelkembe és engedem ott továbbgondolódni a gondolataikat. Sajnáljam tőlük - mondja - ezt az egyetlen életet?

Ilyen különös asszony, - például egész kápolnát csinált az anyjának - tudjátok, hogy francia leány volt, nevelőnő ott, ahol én nevelő, úgy ismerkedtünk össze. Egy szoba tele van nálunk egy halott párizsi jósnő arcképével: ez a jósnő volt a feleségem anyja; tönkrement szegény, mikor a lóversenyjátékot is a jósszelleme szerint intézte. Zsüliett sokszor mondta:

- *Pauvre maman* a spiritizmusban hitt. Azt hitte, hogy a halottak külön életet élnek valahol »az ég és föld között«. Pedig a halottak csupán bennünk élnek - ki meri tagadni, hogy ez nem élet? - mondta Zsüliett. - Hisz a külső képük életükben is csak mibennünk élt; az öntudat

pedig - miben van az öntudat? - mondta - gondolatunkban; - ha tehát a gondolat nem vesz el, hanem továbbgondolódik másokban, az életünk is tovább él másokban, az öntudat folyama tovább folyik. A különbség csak az, hogy az életünk ezentúl mások életéhez van kötve és bennük szétágazik; de azért titkosan mégis csak egy marad; - értitek? Ilyen gondolatai vannak az asszonynak.

- Gyilkosság - mondta - elfelejteni a halottakat, mert avval elpusztítjuk őket - azért volt az a sok arckép és minden, a sok könyv, hogy egész szellemsereget gyűjtsön maga köré - nem átvitt értelemben, hanem valósággal jelenlevő szellemeket - azt mondta. Én, persze, eleinte nem vettem ezt valami komolyan; de lassanként magam is éreztem, hogy a házam szellemmel telik meg. Node nem erről akartam - mit beszélek itt mindent össze-vissza? - persze most mind ezen jár az eszem. A Gastonról még nem is szóltam voltakép: hogy ő is olyan volt - persze külsőleg is hasonlítottak - azért is szerették egymást olyan nagyon... Tudjátok, hogy Gaston öccse volt a feleségemnek: Zsüliett maga tanította, eleinte nem adtuk iskolába. Hát, mondom, a Gaston is olyan volt, ő is mindig a könyv mellett; ha szóltam hozzá, azt se tudta, miről? mintha egy más világban időzne - akárcsak a feleségem, aki - alighogy együtt ebédelünk - fölkel, mosolyog:

- A Platon szelleme vár - megy a görög filozófusához. Néha azt hittem, csakugyan szellemek várják őt ilyenkor - rettenetes, követelőző szellemek - hogy mondjam? - paraziták - tudjátok, mint a fagyöngy - kivirágzottak a fejükben, mint a fagyöngy a fiatal fákon - ott ütötték föl az életük sátrát - a halott életüket -

3.

Node a Gastonról beszélek - persze érzékeny gyerek volt - de mit magyaráz ez? Talán így mondhatnám, hogy »szabadsághős« - már a karaktere... De hogy lesz az ilyen fiú szabadsághős? Akkor már nyilvános gimnáziumba járt - persze a legjobb diák - még a tanárokat is lefőzte - láttátok volna ilyenkor! Épp itt van a dolog, hogy a tanár neki nem volt tanár, az iskola nem iskola - hanem császár, meg állam - zsarnokok persze, a »hatalom vak fölénye«, ha a tanár nem tudott eleget - igazságtalanság - aztán a becsület, dicsőség - hát honnan jött ez mind? Láttátok volna valami csekély kudarc után - vagy pláne, ha azt hitte, hogy valami jogtalanság éri - azt a vigasztalhatatlan melankóliát napokon keresztül! Neki nagy élet volt ez és küzdelem: »az intelligencia küzdelme a korlátolt hatalom ellen« - honnan jött ez? Kinevethettek, de a halottaktól jött ez - például Sokrates... Egyszer beszélt nekem Sokratesről - hogyan itta ki a méreg poharat? inkább kiitta, hogysen egy percre lekicsinyítse magát a buta bírák előtt!

- Azokat a bírákat mindenki elfeledte; Sokratesre mindenki emlékszik! - ezt mondta.

Láttátok volna, a szemecsillogása lüktetett, mint a csillagoké; még egész kisfiú volt. *Akkor a Sokrates beszélt belőle.* Micsoda könyveket adnak a gyerekek kezébe: csupa »hősök«, csupa »vértanúk«, - és hogy »a szellem végre is diadalmaskodik«; és »előbb-utóbb győz az igazság«; - pedig mind nem úgy van. Hanem a bolond halottak, akik fejükkel mentek fálnak életükben, most megfogják az ilyen gyerek könnyű fejét és azt is fálnak viszik. Megálljatok csak, elmondom a történettanárról való esetet. Azt ki nem állhatta a Gaston, mivel olyan »tekintélyörző« tanár volt (azt mondta):

- Éppen mivel nem tud semmit - azt mondta - csak évszámot, meg frázist! És meg akarja mutatni, hogy a történet se »csupa mese«, hogy az ő tárgyából is meg lehet bukni. - Nem szerette Gaston a történetet - »zsarnoktan«, azt mondta - Zsüliettől is hallott ilyeneket:

- Miért nem a kultúrtörténetet tanítják? Aristoteles nagyobb ember volt, mint a neveltje, Nagy Sándor - így emlegette talán Nagy Sándort először! Hogy a költők, tudósok halál utáni élete több, mint a zsarnokoké - mert a gondolataik megmaradtak - ez egészen olyan Zsüliett-féle ötlet volt.

De a történettanárról való esetet akarom - hát hogy egyre szidja a fiú hogy: csupa magolás, meg frázis:

- A latin, a számtan, ott legalább, aki megérti: jó - de itt minden a buta kérdéstől függ – hát jön egyszer haza fölhangolva, hogy:

- Megmondtam most neki! -:

hogy valami olyant kérdezett a tanár egy szegény gyerektől, akire »pikkje« volt, amire lehetetlen megfelelni - valami ilyent: »mi következett ez meg ez után?« és azt kellett volna felelni: »az általános lehangoltság kora következett«, amit persze nem lehetett kitalálni, hogy éppen ez a jó felelet - mire Gaston nem nézhette, fölállt, megmondta - a tanár tajtékozott:

- Nem félsz, hogy megbüntet? - kérdeztem, mert csodáltam a félénk fiútól; de csak láttatok volna:

- Én?! - hogy lüktetett föl a szeme megint! *a Sokrates beszélt belőle megint - mert ő sem volt már ő* - a szellemek beszéltek belőle - a paraziták - akik kiserdültek a gyerekekben, mint a burján a friss földben - és gondoltattak, mondattak, tétettek véle, amit ők akartak!

Játszottak a könnyű lélekkel.

4.

Hogy miért hallgattam el? Mert most jön Nagy Sándor, a macedón király - aki már öreg és féltékeny - ne gondoljátok, hogy félrebeszélek! Tegyük föl például, hogy én most meghalok, és valaki aztán életre kelt, mondjuk csak egy szóval, egy gondolattal - csak mintha a sötétben egy gyufát meggyujtanak. - Ha senki sem gondol rám: jól van, meghaltam; de ha már kivillant ez a gyufaszál... Például a Gaston tanul Nagy Sándorról; aztán a Zsüliett mondja, - csak mert szeret beszélni az olvasmányairól - hogy ez milyen pózos uralkodó volt: mondjuk, Thébát lerombolta, és a Pindaros költő házáat megkímélte; vagy Homerost magával vitte a harcaiba egy aranyládikában - szóval olyan »kulturfejedelmi« gesztusok - nem olyan-e ez a halottnak, mintha a koporsó födelét emelgetnék? Vagy Aristotelesről van szó és említik, hogy Sándort ő nevelte - hogy Fülöp meghívta, ez a parvenú, a kor legnagyobb tudósát - és Gaston neveti:

- Szegény Nagy Sándorék, ezekről mindig rosszakat beszélünk!

- Törődik is már az avval! - mondom én, aminek Zsüliett persze ellene szól, mert hisz a halott csak abban él, ahogy emlegetik:

- Ha rossz emléke marad, olyan az, mint elevennek a rossz lelkiismeret.

De azért semmit sem sejtettünk; - és a Gaston tanulója: *O fortunatum juvenem... »Ó boldog Achilles, ki halálod után tetteid megéneklőjére akadtál!«* - »Ez is Nagy Sándor mondása« - beszél Zsüliett:

- Milyen dicsvágyó volt! és most ki gondol rá? iskolásfiúk, únva és muszájból, és száraz tudósok... - (és így *öntudatra jut* a Sándor király sivár, sovány sírontúli élete - ennek az életnek a sivársága - most gondoljátok el - mintha valakinek gyufát gyujtanak és annál *me-glátja* a sötétet?) - Élet ez a legdicsvágyóbb királynak?

- Mit kívánsz? aki olyan régen meghalt... - mondom én; de ő ellene szól:

- Hogy él máig a trójai faló, a kiklopsz, meg a Homeros más ilyen ötletei, a költők képze-
lődései, minden kis gimnazista fejében: az élet! mikor a képzelet él tovább, a gondolat. (De a
Nagy Sándorból mi maradt? név és adatok... semmi a *lélekből*... csak úgy *emelgetik* a koporsó
födelét...) - És hogy a halottak is öregszenek, gyengülnek, mint az elevenek: előbb-utóbb,
kinek mennyi életereje van... - És hogy milyen tragikus ez: oszlani, mint a kizáporozott felleg:
annak, aki örök dicsőséget akart! egymásután vesztetni el minden kapaszkodót az emberek
gondolataiban! És pedig - gondoljátok el! - ahogyan ő mondta:

- Nem volt ez mindég így! Eleinte királyi élet volt ez a halál után is! Mennyi kép, szobor!
mennyi gazdag emlék!... - gondoljátok el! - aki meghódította az egész világot! De a sírontúli
élet is csak romlandó, mint a síroninenni - egész prédikációt lehetne ebből csinálni.

5.

De a Gastonról akarok beszélni - hogy rosszul felelt a történelemből, és éppen a Nagy Sándor
csatáit nem tudta - no mi ez? Persze a tanár lesett rá a multkori után; ő pedig ezt épp nem
valami szívesen tanulta ezt az adathalmazt - mindez érthető - de mégis - ha tudnátok, ami
következett... Először is, hogy ez nem kicsiség - hogy ez iszonyú összeomlás volt neki,
megalázás! - képzeljétek a tanár diadalát! Akárkitől nem fájt volna, mint ettől! És hogy még
azt sem mondhatta: igazságtalanság! Volt most »tompá melankólia«, ábrándozások, hogy
majd a vizsgán, így-úgy lefőzi, megsemmisíti, elkábítja a tudásával - aztán megint a reakció:
hátha őt is úgy kérdi, hogy lehetetlen legyen felelni? ha a tanár nem akarja, hogy tudjon,
tudhat-e? - a »hatalom vak fölénye«: értitek? Nekünk: semmi; neki: életkatasztrófa; -
zsarnokság, szegény, végzet, tragikum - és mind Nagy Sándorért! Tegyük föl, hogy ez a Nagy
Sándor, ez az elgyöngült vén szellem, nem röstelli... Gondoljátok, hogy a halottak élete csupa
passzív élet? Úgy értem, hogy egyszerűen elfogadják tőlünk az életet, amit kegyeskedünk
nekik alamizsnába adni! Egy Nagy Sándor belenyugodna, hogy ne is hederítsenek rá? Ha
minden meg akar maradni, még a lelketlen anyag is: nincs-e a halottaknak is *akaratauk*?
Például hogy úgy hirtelen eszünkbe jutnak, *maguktól* - nem vettétek még észre? Emlékszem,
Zsüliett:

- Én sokszor éreztem, - azt mondta - hogy a halott *kényszerített* továbbgondolni a gondolatát...
Lenyügözött, rabbá tett... Élni akarnak és *követelik* tőlünk az életet...

Én még tréfáltam rá:

- No, én nem lehetek jó talaj a halottjaidnak... Én rajtam nem fognak...

- Nem persze magán - mosolygott Zsüliett - de akiben már egyszer megfogantak... - És éppen
akkor, *azon este*, jött a Gaston álma! Ezt Zsüliett lepte meg: a másik szobában volt, olvasott és
várt engem, aki valami összejövetelem elmaradtam; egyszerre Gaston nyög és forgolódik.
Átmegegy lábhegyen, felkölti:

- Rettenetes álmom volt - susogja a fiú; s felül meredt szemmel, magánkívül, mint aki még
mindig fél... Zsüliett épp akkor lépett ki a szobából, ajkára tett ujjal, mikor én megjöttem:

- Szegény gyerek, - mondta - egészen kiverte az izzadság! - és kitűnt, hogy a fiú *Nagy
Sándorról* álmodott! és megmagyarázhatatlanul rémeset. Mi csak összenéztünk Zsüliettel -
ugyanaz a gondolatom volt, ami őneki:

- Már az álmaiba is betolakodik... Élni akar a szellem... több életet akar... persze akkor magam se hittem még ezt szó szerint. De azért, tudjátok: hogy Zsüliett okoskodott a Nagy Sándor karakteréről - hogy megváltozhatik-e az ember karaktere a halála után:

- Életvagyó volt, dicsvagyó, - azt mondta - hódító, zsarnok volt... és nem elégítette ki az élet... korán halt meg... és nem elégíti ki az Emlékezet sem... Szegény kis öcsikém! - azt mondta:

akkor mégis jól tudom, valami borzongást éreztem ott az éjjeli terrazon, ahol nagy szürke éjbogarak csapkodtak a falnak és az ember arcába... és szellemek csapkodtak az árnyban, fontak... rontottak, gyűrűztek... erőszakosak... féltékenyek... életre és bosszúra éhesek...

6.

Pincér, még egy üveg! Csak ezt a küzdelmet még... hogyan harcoltunk egy halott királlyal... Zsüliett könyveket rendelt Nagy Sándorról; nevettem: *engeszteli!* belefogott Curtius Rufusba. Képeit is meghozatta a macedón hősnek, egy gipsz-szobrát a Gaston szobájába:

- Hogy ne csak álmodj róla, hanem kedved legyen róla tanulni is; - de Gastonnak mindig kevesebb kedve lett... Panaszkodott sokszor:

- Nem tudok odafigyelni: akármennyit ülök a könyv fölött, egyszerre csak azt veszem észre, hogy egészen másra gondolok és nézem a szobrot, és elképzelem milyen lehetett, aranyos sisakban... - És fantáziált, mint egy megszállott:

- A szekértáborban, a meztelencombú görög zsoldosai élén... Hogy vágta ketté karddal a gordiusi csomót...

- Nem ilyeneket kell tudni a vizsgán - mondom neki. - Az évszámokat tanuld, a csatákat... - de nem tudott, nem tudott tanulni! és a vizsga egyre közeledett, és Gaston egyre izgatottabb, sokszor álmodja újra azt a rémes álmát! és persze az idegesség mindenikünkre átragad, Zsüliett babonás, már tiszta szellemhívő, még azt is rossz jelnek érzi, hogy a *Magnus Alexanderről* szóló könyvek nem tudják lekötöni:

- Szegény, - mondja - magam is sajnálom. Milyen rideg lehet a szellemi élete közömbös lelkekben! Csak olvasná ezeket a közömbös könyveket! Szegény, akinél nem volt király dicsvagyóbb! - és elmondott egy rettenetes történetet róla: hogyan ölte meg Klitust, az életmentőjét:

- Klitus maga merete mondani, hízelgők kórusában, hogy Sándor nem különb karakter, mint az apja, Fülöp. Sándort sűrű, barbár düh fogta el. Felugrott székéről, egyik örkatonáé kezéből kitépte a lándzsát s keresztülzúrta azt, aki Granikosnál életét mentette meg...

- Milyen nagy tudós vagy te, kis asszonyom - szoktam én ilyenkor mondani. De Zsüliett most rám se hallgatott.

- Milyen kegyetlen volt! És milyen bosszúálló! - mondta elrémülve, mint aki csak most veszi igazán észre a karaktervonást, mely ebből a történetből kiviláglik.

- Nem kellett volna erre emlékezni! - mondta. - És még hozzá másnak elmondanom - éppen ezt a dolgot! Nagy Sándor megbánta ezt! Két napot és két éjet egyedül töltött a sátrában, vigasztalhatatlan kétségbeesésben - úgy megbánta, hogy megölte Klitust! Fönnhangon zokogott s folyvást Klitus nevét kiáltozta. Nem kellett volna - éppen ezt a fájdalmas emlékét megújítani! Éppen ezt a sebet még halálában is fölfakasztani!

Nagy Sándor igazán úgy élt már közöttünk, mint egy eleven árny, akitől rettegni, akinek hízelkedni, akit kímélni kell... És úgy beszéltünk róla, mint egy elevenről.

- Nézze csak - hozott egy alkalommal Zsüliett egy könyvet. - Ha igaz, hogy minden szellem életre vágyik és az emberek emlékében való kiteljesedésre: micsoda lehet az a Nagy Sándor buja, keleti szellemének, mikor egy történész leírja róla szárazan az ilyen adatot!

Mutatta a mondatot a könyvben:

»Az issosi ütközet után Dárius anyja, neje, két leánya és egy kiskorú fia is Nagy Sándor hatalmába került.«

- És aztán rögtön másról van szó. Ó, így félig fölígézni egy emléket, félig föltámasztani egy halottat - és aztán mindjárt lefektetni megint! Nem erőlködött-e a szegény gyenge szellem, tantaluszi módon, a professzor úr kiszáradt agygyirusai közt, hogy valamivel többet föl-büvöljön - hiába! Hús és vér nélkül maradtak az emlékek - képzelje csak, micsoda orientális pompa, micsoda parázna kísértetek, ködben és akarózva a tudós toll körül! A perzsa háremek, néger rabnók, a végtelen és tarka szőnyegek, arany nap, meztelen kurtizánok, felöltöztetett eunuchok - mikor mind, mind föl szeretne támadni és nem tud! Tornyos elefántok, bíbor terítőkkel, egy keleti királynő, hűvös ékszeres, nagy napernyők alatt, gyönyörű perzsa fiúk körmenete lenge macedón ruhákban... Nagy Sándor belevetette magát minden keleti luxuriába; és azt mondják, Kelet kicsapongásai ölték meg oly korán... A legszebb fiúkkal vette körül magát...

Egyszerre elváltozott a kifejezése, amint ezt mesélte:

- Fiúkkal!... A fiúkat szerette.

És láttam az arcán, hogy Gastonra gondol.

Pedig nem sokkal aztán találtuk meg a Gaston füzetét. Én nem csodálkozom, hogy sírva és magából kikelve hozta be azt hozzám Zsüliett: micsoda füzet volt! egy irodalmi kísérlet, de milyen! »Nagy Sándor Babylonban« - az volt fölírva a címtáblájára - »Dráma öt felvonásban« - s az öt felvonásból egy jelenet készült el - képzeljétek! egy háremjelenet! - ahogy diákosan elképzelte a Nagy Sándor háremét - de olyan dolgok - istenem, szegény fiú! - amikről nem is sejtettük, hogy tudhat valamit! nyíltan és kéjelgőn, - mi volt ez? Egy sötét kamaszkor fantazmagóriája? Vagy rossz könyvek nyoma - vannak ilyen »történeti« regények manapság. - Vagy igaza van-e Zsüliettnek? A buja keleti fejedelem szelleme megrontotta a mi ártatlan fiúnk képzeletét?

Mit beszéljek még? azóta mindig a szemünk előtt volt, fegyelemre fogtuk s ő nem szegült ellen, a füzet eltűnését tán észre se vette, - ki volt merülve érzelmileg, a félelmes történetvizsgáról sem beszélt. Mi még örültünk, azt hittük, már nem bántja a dolog - pedig ekkor talán már el volt határozva minden, s ő úgy járt közöttünk, mint egy halálraítélt - a szellem hatalmában. Már csak pár napja volt - én néha tréfáltam vele - azon amit egyszer mondott, hogy nem élne túl egy elégségest, pedig mások elégteleneket is túlélnek - nem felelt. Máskor azt kérdeztem:

- Na, tudod-e már Nagy Sándort?

- Azt úgyse felelem, - mondta - egyszer már feleltem. - S látjátok, az utolsó nap mégis azt tanulta - fel-alá járt a szobájában és fennhangon mondta, ahogyan nem szokott, a csatákat:

- Granikus, Issos, Gaugamela, Arbela... Chornea, Granikos, Issos... Gaugamela, Arbela, Hydaspes...

Én hallottam, hogy *mondja*, de hallottam azt is, hogy ő nem *hallja* a szavakat...

7.

Tulajdonképpen nem mondhatom, hogy semmit sem sejtettünk; csak hogy a sejtéseink olyan lehetetlenek, olyan nevetségesek voltak - gondoljátok csak el! - Hazajön a fiú, nem szól, hiába kérdezzük, bezárkózik a szobájába - a feleségem még utána akart menni, de én tartóztattam:

- Hadd sírja ki magát!

Nem hogy nem aggódtunk, - hanem olyan komolyak voltak az aggodalmaink, hogy resteltük őket komolyan venni. Képzétek aztán Zsüliettet, amint megtaláltuk a fiút holtan a Nagy Sándor szobor alatt! - megölte a szellem mint egy legyet. Őrizkedjétek a halottaktól, őrizkedjétek a halottaktól! A feleségem olyan mint az örült azóta - én nem bírtam tovább - idejöttem kicsit ti közétek. Ne siessetek még, - ne hagyjatok - félek -

Ki tudja, melyik gondolatomban támad egy kísértet?

A RÖPÜLŐ FALU.

1919.

A menekülttel egy kis olcsó kocsmában ismerkedtem meg, ahol ő túlzottan szerény vacsorát fogyasztott és büszke méltósággal tűrte a pincérek kicsinylését. Eleinte szörnyű nehezen bírt fölmelegedni; látszott rajta, hogy nagy és megokolt ellenszenv van benne a pestiek iránt: nem is igen titkolta véleményét.

- Büdösök! Itt ülnek a zsíros hivatalokban, mi meg mehetünk koldulni; föl is út, le is út.

Mikor a második üveg bort rendeltem, kissé megoldott a nyelve.

- Hiába csak! a jó erdélyi bor!... Ennek a bornak legalább lelke van - nem úgy, mint az embereknek - tette hozzá keserűen.

Látszott rajta, hogy a házára gondol, szép kis családi házára, amit vénkorára éppen már magáénak nevezhetett volna... amit ott kellett hagynia messze Fogarasban. A verandára, ahol délutánoként üldögélni szokott... A meghitt bútorokra...

- Bizony Isten, úgy fáj otthagyni őket, mint a jó barátot... Nem is hiszem, hogy nem fáj nekik is... Most valami csontos móc ül a karosszékemen.. A nagyapja még medve volt, az apja csobán, még az ünge is kilógott...

Elképzelte kedves holmijait, mint egy gyermek: milyen megalázva érzik most magukat, a hódító durva keze alatt.

- Búsulnak utánam - mondta, egy kissé már fantasztikusan.

A harmadik üveg bor jött az asztalra, s ekkor jutott eszébe a történet.

- Hallotta már?

- Mit?

- A csíktábori csodát.

- Nem én. Mi volt az?

- Tömegszuggesztió?... No hát mondjuk, hogy tömegszuggesztió.

Kihívó, boros tekintettel nézett körül, mintha azt mondaná: »Látjátok, tudom én a ti pesti szavaitokat!« De a szeme mögött láttam a Fantáziát. Éreztem forogni a titkos kerekeket, amelyek megnyitják a rab Ember előtt a Lehetetlenségek kapuját...

- Hogy volt az? - nógattam.

Ittunk egyet, azután így beszélt:

- Én egy kis fiútól hallottam... akinek az apját ismertem... csíktábori menekültek voltak. A csíktáboriak még az első okkupációkor menekültek; éjjel zargatták fel őket; a jegyző telefon-értesítést kapott; egész addig, az utolsó pillanatig, azt mondták: »Maradjon mindenki helyén.« Képzelnéni micsoda fejveszett kapkodás, kétségbeesett siránkozás volt az: felszedelőzködni lóhalálában; csak ami rajtam van, meg egy pakktáska legföljebb; azt sem tudja az ember, hogy mit rakjon bele; annyi idő sem volt, hogy a legkedvesebb jószáguktól, az ismerős helyektől búcsút vehessenek. Gyerek, asszony - bizony föl kellett cipekedni mindenkinek; és verekedtek a kocsiért. Vasút, az messze van oda. Uram, ez nem volt valami egyedüli eset, akárhányat tudok, gyerekes családok 30-40 kilométernyi utakat tettek meg éjszaka; magam is -

Akkor legalább szép, derűs éjjel volt, holdvilágban látták utoljára a kis házaikat, a templomuk tornyát... minden szép nyugodt volt... bizony uram: minden szép nyugodt a világon, csak a mi fajtánk nem fér a bőrében, csak mi üzzük-hajtjuk egymást örökké. Jaj, uram, jól ismerem én is ezt a képet: fölvert, kétségbeesett emberek; otthagya egész életük, földjeik, vagyonkájuk; a betegnek ágya, a gyerekeknek játékja; kiverve a mezőn, jajgatva; - és köröskörül a szabad ég bosszantó nyugalma, a hideg holdvilág, a közönyös hegyek, a blazírt tücsökszó; vészes fehérséggel szalad az országút, egy baljós nyúl fut át: - ki törődik a szegény Emberrel? maga baja, maga bolondsága! Csupán a házak néznek ismerősen, a szép zöld ablakok, amelyek mögött már senki sem maradt... a torony a dombról és a falu fái, csupa régi barát, csupa emlék. Az útszéli kereszt int, a határfa a sorompónál: Ne menjetek! Magyar házak, magyar fák, mikor fogtok ti megint magyar szót hallani? Megértitek-e az idegen nyelvét? Magyar életek darabjai maradtak bennetek. Még a madárijesztő is kedves a kert alatt. Egy leány feledte rajt a keszkenőjét, amit jelül tűzött oda a szeretőjének. Libeg-lobog a kendő: Isten veled! Állatok hangja bög és béget ki még ólból, istállóból, akiket otthagytak: ennyi az egész búcsúztató. Kutyák ugatva szaladnak a szekerek után. Aztán csak tücsökzaj, kocsizörgés és csecsemők sírása.

Egy falu maradt üresen a hódító számára.

Az én ismerősöm kis fia persze gyerek volt még, nem érezte ezt úgy (csak kaland volt neki), és különben akkor még mindenki abban volt, hogy »két hét múlva visszajövünk«. Mégis úgy volt, azt mondta, az utolsó úthajlásnál még, ahogy a falu visszanézett reá, mintha minden ablak egy szem volna, és a torony az órával egy szemrehányó arc volna, nyujtózkodó és keserves nyakon, amely utánuk néz a bujdosóknak. S ahogy még egy szél jött, s emelgette a kerti fák szárnyát: mintha utánuk akarnának szállni... Ó jaj, szegény fák! jönnek a lógósüngű oláh gyerekek a cigány bicskákkal...

De nemsokára minden eltűnt a lejtő mögött, és megkezdődött a hosszú éji út. Erdőségeken mentek át, sírányok és különös pörpatvarok között. Ki ezt feledett otthon, ki amazt; kinek az ülése volt rossz, a háta fáj; ki valamely hozzátartozóját nem találta. Ennek a poggyászát rakták el; amaz elül elfoglalták a helyet. Majd azon vitakoztak, hogy ki menjen gyalog; mert nem fértek mindannyian a szekereken. Az otthonra alig gondoltak már a jövőért való nagy aggodalomban. Lesz-e vasút a legközelebbi állomásnál? Kapnak-e majd enni? Csak egy öregasszony óbégatott az elhagyott háza után! Ő ott szeretett volna meghalni...

Kiürített falukon haladtak keresztül: nem jó jel. Mily csönd! még egy kutya sem ugatott eléjük. Földek és házak némán kiáltottak a hűtlen és bolond emberi faj után. A kis fiú fáradt volt, a rázás, a siralom, unalom megtörte, az út fái végtelen egyformasággal verődtek a szemébe, sohasem akart megszűnni a menet. Fázott is, megfázott; gyenge, beteges fiú volt, egy kartársamnak a fia, egy ügyvédé...

A menekült a bor után nyúlt, ivott egyet, és úgy folytatta elbeszélését:

- Végre, végkép kimerülve, elérkeztek az állomáshoz. Vonatnak híre sincs már napok óta. A város tele menekültekkel. Nem maradt más hátra, mint tanyát ütni a szekereken, a szabad ég alatt, a gyönyörű holdvilágos éjben.

Jó messze kerültek a várostól, ahol szabad tér volt, és valóságos szekértáborban csináltak az erdőszélen, ahol máskor a cigánytanya csücsült. Majd egy hetet töltöttek itt, hajléktalan és koplalva, mert a városka élelmezni nem tudta őket - és itt történt a csoda, a negyedik éjjel - hogyan beszéljem el? Tudniillik a kis fiú álmával kezdődött... azaz hát... én tőle így tudom...

Lázás álma volt ezen az éjjelen. Álmában ott járt megint Csíktáborban. Különös nyugtalanság volt az éjszakában, az elhagyott falu mintha élne, a házak szinte ágaskodtak, a torony idegesen nyujtotta a nyakát, a fák egyre rázták a lombjukat, s a bokrok tipegtek, mint a kis

csibék, akiket az anyjuk elhagyott. Néhány oláh katona ment az utcán szuronyosan, mások a betört ablakok mögött látszottak, kutattak a kamrákban, vigadoztak az elhagyott borokon, kurjongattak olykor, de a kurjantásuk félelmesen visszhangzott az üres szobákban. A kis fiú reszketett. Egyszerre csak a házak emelkedni kezdtek, csunya, vakolatlan falgyökerüket húzkodták ki a földből, támolyogtak.

- Mi ez? Földrengés? - kiáltották a katonák és szaladtak ki a szabadba.

A fák fenyegetően csóválták fejüket.

A kis fiú reszketett. A katonák a rét felé futottak, ahol ő játszani szokott. A fű egyszerre mászni kezdett, s mintha millió nagy bogár szaladna, szaladt a katonák előtt! Egy fa egyszer csak kiröpült - kirántva gyökerét a földből - mint egy madár. Különös szélcsönd volt és mégis mozgott minden. A kő-Krisztus méltóságosan jobbra-balra ingva tágította talapzata ágyát. A torony nyaka megdőlt, s előrenyújtózott...

Ide-oda jártak a holdas visszfények; minden ablak mozgott. A házak éltek már. Az idegen látogatót ablakaikon rázták ki. Ijedt férgekként menekültek a fosztogatók. Egy kis ház egészen elmozdult helyéről; szinte föl-fölszökött a levegőbe, mint egy nyugtalan csikó. Töredező mészkarajok pattogtak le a holdas falakról. Különös mozgalom volt a kertek virágai között; egy rózsató a kerítés alatt bújt ki az utcára. A határfa már a levegőben lengett, tétovázott; a falunak nem volt határa többé.

Sem sövény, sem határ - a sövények elmásztak, utat csináltak a házaknak, s a kerti dolgok kiáradtak az utcára, mint különös kíséret, sötét és várakozásteljes nyüzsgésben... Hogyan lehet ez? Egy-egy ház már a messze mezőn lengett; ólai, akácai körötte sereglettek; követték, mint a kövér gazdát a kis kutyák. Eglábon ugrált a malomköves kerti asztal, nehézkesen kapkodva tömzsi tuskótalpát; a ház előtti padkák elnyúlva futottak, mint az agarak. A madárijesztő a levegőben röpült; lobogott a keszkenő a vállán.

Szertelen suhogások hallatszottak, és a fiú a szelét érezte. Fekete alapgödrei tátoztak az elhagyott falunak, törmelékek, vakolatdarabok hevertek a földön, a szemet betömte a szét-szállott mészpor. Csak sejteni lehetett, amint a községháza emelkedik, a legnehezebb, a jog, az igazság. Odalenn, itt-ott, bukdácsoltak a lehagyott katonák - mint egy kiásott temetőben - hökkent, éhes hiénák módjára. Sötét volt; súlyos, lebegő kötömegek, furcsa forgatag, elfedték a holdat. Az egész falu röpült! Képzeld: egy valódi nagy légi karaván! És egyre jobban erősödött a hideg szél. Ez a hideg szél, így mondja a fiú, az utolsó, amire álmából emlékszik. Akkor már nagyon nyugtalanul foroghatott a szekéren. Fázott, fázott szegény, és mikor fölébredt, még mindig érezte a hideg szelet.

Szerte, köröskörül, minden szekéren vacogó, nyugtalan alvók nyujtózkoztak a hold hideg fényében, jól bebugyolálva, ahogy lehetett. Halk és tört mozgások hallatszottak minden-honnan, egy-egy köhécseles, didergés. A földön mintha ideges egérkéek szaladgáltak volna. A fák borzongtak. Hány óra lehet már? A szél egyre zúgott, gyors, különös felhő közelgett messziről.

Mondom, világos volt; a hold hideg és józan.

- Édesapám, - próbálgatta halkán a fiú, hogy apja ébren van-e - hány óra lehet már?

Nem felelt senki, egypár mozgás után csönd lett a szekereken. Csak az öregasszony, aki a házat sajnálta, nyögte hangosan még az álmában is:

- Én ott akarok meghalni... ott akarok...

A fiú összerezzenett... egy új szélroham jött... a!... nem volt ez távoli harangszó? Hol szólhat most a harang?... mintha nem a falu irányából jönne... s különben a szél is ellenkezőleg fúj...

Hát tudja, uram, honnan jött az a harangszó? Felülről. Igen, abból a furcsa formájú felhőből; és a felhő olyan iszonyú gyorsasággal közeledett, hogy a fiúnak elállt a szívdobogása. A harangszó vele közeledett... mindig, mindig tisztábban hangzott már... és közte valami különös zúgás, suhogás. Nem volt ez anyagtalan felhő, néma lengés. *Bim! bam!* - kongtak belőle a harangok. És mindig alacsonyabbra szállt.

S egyszerre csak egy fehér tömeg váltott ki belőle, egy holdas fehérség, mint egy holdas madár, óriás, óriás, s előrenyújtott hajló csőrében ingott-lengett a harang. Ennek a madárnak hangja volt a *Bim-bam!* Nem is madár volt, hanem a templom volt, irtózatossággal zuhant a légen át, és a többi házak körülötte, és az apróbb dolgok, a fák, a kőkereszt, ki amily nehéz volt... A fiú félkényőkre támaszkodva, meredt, meredt szemekkel nézte ezt.

- Úgy mondja el, - szóltam mosolyogva - mintha maga is elhinné... mintha látta volna... Kitűnő fantáziája van.

Elégedetten bólintott, és folytatta mint egy született mesemondó. Láttam rajta, hogy a képzelet nagy narkózis neki.

- Ekkor már mindenfelé ébredtek a szekereken. A kutyák szűkültek, vonítottak. Holdas rémület káprázott a szemekben. Az emberek fejük fölé tartották kezüket. Nagy gyereksírás volt. Egy-egy alak izgatottan szaladgált a szekerek körül. Mások legyökereztek a bámulattól. A templom irtózatossággal lezuhant egy kissé messzebb a tisztáson, mélyen a földbe vájódva alapzatával, tompa robaj között és megállt meredten, mintha odaépítették volna száz évvel ezelőtt. A harang lengése lassan-lassan lecsendesült...

És - egy, kettő - új meg új zuhanás, amint új meg új házak csapódtak a földre. (A közeli város lakosai közel ágyúzás neszt hallották az éjben.) Kilenc, tíz - és már új kis falu seregett az égből hullott templom körül, egész olyan rendben, mint a régi; jobbra a törvényház, balra a plébánia; odább az ügyvéd háza, a kis fiú apjáié; és így sorban a többi mind... Minden ház elé lehullottak a fák, amik éppen odavalók voltak, a két akác, vagy egy-egy eperfa... és azonmód gyökeret vertek ott. Fönn még egyre zuhogtak a nagy négyszögű tömegek, lebegtek szárnyas fák, itt-ott felhő gomolygott fűből, virágokból. Úgy ment, minden, mint a karikacsapás. A felhő lezaporzott a ház mögé, a fű kis nyüzsgéssel elhelyezkedett, a virágok glédába állottak. Legyűrűztek a sövények is; minden egy kicsit tépett volt a hosszú utazástól, a házak is foltosak, ahogy lehullott róluk a vakolat; de végre is ott állott a falu, az egész Csíktábor, a nagy holdvilágban, úgy ahogy szerették, ahogyan álmodtak felőle. Lehullt a határfa is, a kőkereszt, a madárijesztő, minden, pontos helyre. Utoljára már a kálvária potyogott, stációnként, egy közeli dombra. Egyszóval...

- Egyszóval a falu utánuk ment a menekülteknek.

- Úgy van; a legelső állomásig, ami nem volt oláh kézen.

- És ezt mind a fiúcska képzelte?

- Dehogyan uram; ezt mindannyian *látták*, átélték; rögtön bementek az égből leesett faluba, kiki a maga házába, a kedves holmik közé, bolyongtak a jól ismert utcákban, és talán azt hitték volna, hogy el se váltak soha onnan s álom volt az egész menekülés: ha nem lelik pusztulás, fosztogatás nyomát a házakban, s ha nem látják köröskörül az idegen tájt, idegen formájú hegyeket.

- De hát - kiáltottam - Csíktábornak e szerint ma más helyen kell lenni a mappán, mint azelőtt? Szórul-szóra értsem ezt a mesét? Egy egész falu egyszerűen otthagya az oláhokat, átjött a demarkációs vonalon? Házastul, mindenestül - ezt higgyem el, uram? - és várakozva néztem bortól csillogó szeméibe.

- Tömegszuggesztió! mondtam már, hogy tömegszuggesztió - felelt fölényesen, fölcsigázott lelkének magasságából tekintve le reám. - Látták azt, uram, mindannyian, ahogyan én látom önt. Azóta már többitől is hallottam - tette hozzá, most az egyszer csak a nagyobb hitelesség végett, és minden meggyőződés nélkül.

- De uram, - mondtam én, mert szerettem volna tisztán látni, mennyit hisz ő maga - tömegszuggesztió nem tarthat hetekig, hónapokig. Az mégis lehetetlen, hogy ilyfajta képzelődést meg ne cáfoljon a valóság ennyi idő alatt. Csak nem akarja állítani, hogy a csíktáboriak ott laknak azóta a képzelt faluban, élnek talán a képzelt kamrák képzelt tartalékjában, mámorosan a képzelt pincék képzelt boraitól!

- Látja ezt a bort, uram? - felelte - jó bor ez, megvan az ereje, és ez is erdélyi bor; de higgye el, uram, hogyha most mámorosnak gondol, nem ettől vagyok mámoros, nem ettől - azt hiszi, csak a valóságos bor mámorosíthat meg? Volt nekem egy szőlőm ott Galacon, Küküllőben; csak rá gondolok a borára, már boros a fejem - sosem iszom többet!

Felkapta a poharát és ivott legalább a vendéglős borából. Én újra hozattam és koccintottam vele. Összetegeződtünk.

- De pajtás, - tértem vissza kisvártatva a kényes témára - mégis csak furcsa nekem ez a csíktábori dolog.

- Hogy-hogy furcsa? - kérdezte.

- Hiszen a csíktáboriaknak idegenekkel is kellett érintkezni; a hatóságoknak is közük volt a dologhoz - kezdtem kifejteni e hosszas tömegvízió képtelenségének kézzelfogható bizonyítékait.

Mintha kissé gondolkodóba esett volna.

- Úgy látszik, - szólalt meg végre - elfelejtettem mondani, hogy a csoda csak egy éjjel tartott.

- Csak egy éjjel?

- Úgy van. Reggelre minden eltűnt.

- A házak?

- Visszaröpültek ahogy jöttek.

- Vissza?

- Bizony: kakasszóra... Az emberek fölriadtak arra, hogy reng a ház... Szaladtak újra ki... a szekerek felé...

- Akkor legalább vittek el egyet-mást magukkal... egy-egy kedves tárgyat... amit a menekülés zavarában ottfeledtek... egy-egy emlékét az éjjeli csodának... Maradhatott volna valami bizonyosság...

- Maradt is! - kiáltott. - Azaz, hogy nem ami maradt, hanem ami eltűnt...

Közel hajolt hozzám és úgy mondta ezt, mint valami titkot:

- Egy ember eltűnt a házakkal együtt.

- Hogyan? - kiáltottam.

- Egy ember benn maradt a faluban.

- Micsoda? A faluban, amikor elröpült?

- Igen, a házában... Egy öregasszony...

Nagyot ivott és aztán folytatta:

- Az az öregasszony, aki mindenáron ott akart meghalni... Ott akart meghalni a maga házában... és... elérte a vágyát...

- Elérte?

- Elérte! Ott halt meg a kedves házában. A ház... visszaröpült vele...

- Csak nem állítod, hogy nem találták meg?

- Vagy igen: eltűnt nyomtalanul. Talán megtalálták az oláhok... az üres faluban.

- De hisz azt mondtad, hogy tömegszuggesztió volt az egész!

- Én azt nem mondtam - felelte. - Igy görbüljek meg, ha én ilyet mondtam!

Kihívó, boros tekintete villant megint. Megint közelebb vonkodta a székét.

- Voltál már spiritiszta széánszokon?

- Voltam.

- Láttad, amint az asztal levegőbe emelkedik?

- Levitáció?

- Az asztal a levegőbe emelkedik! Mi emeli föl? a lélek, a gondolat. Hát ha már egy közömbös asztalt fölemelhet: ne emelhesse föl a házat, a falut, amellyel gyerekségétől összenőtt, ahol otthagya egy részét? Hidd el, hogy ha te menekültél volna éjes éjjel, mint én, tanyáztál volna szekereken hideg holdvilágban, idegen formájú hegyek közt az édes otthonra gondolva, éhen és szomjan, álmodva és ébren, és mindig csak az otthoni házra, az otthoni fákra, a mindennapi tárgyakra, hogy tegnap még ott ültél közöttük, rá se gondolva, hogy valaha elválj; és egyszerre csak jött az ostoba Erőszak és kivetett erre az ismeretlen tájra: biztosan azon csodálkoznál inkább, hogy nem emeli föl a gondolatod azt a kedves házat, azokat a fákat... hogy sokkal nagyobb csodák nem történnek...

A poharához nyúlt. Lassan ivott, és nedves szemekkel nézett maga elé.

- Hogy nem a gondolatnak fogad szót az egész világ! - tette hozzá.

Eltűnődve vizsgáltam az arcát.

- Hát te is éjjel menekültél?

- Éjjel.

- És a szabadban kellett táborozni?

- Egy egész héten át. A büdösök nem adtak vonatot... lakás sem volt... a gyerek is ott aludt a hidegben...

- Családos ember vagy?

- Hiszen csak lett volna valaki, aki takargassa... de férfiember nem érthet úgy ahhoz, igaz-e?... aztán ki voltam magam is merülve... nem tehetek szemrehányást magamnak, igaz-e?... Az asszony rég meghalt.

- És nem volt senki, valami nőrokon, segítség?

- Az anyám szegény... az ott maradt Fogarasban. El akartam hozni, mégha erővel is; ugyan nem akart jönni semmi áron; egyre azt hajtogatta: ő már öregasszony, ott akar meghalni... ott kell meghaljon a maga házában... És sikerült neki eltűnni az utolsó pillanatban... egyszerre csak... a nagy zavarban... nem találtuk sehol.. visszamenni már lehetetlen volt... a hidat

fölrobbantották... az anyám szegény... kétségbeesett, makacs öregasszony... ott maradt az üres házában meghalni... Talán sohse tudjuk meg, hogy mi lett vele.

- És a kis gyerek? Fiúcska volt?

Fölemelte a poharát, de aztán megint visszatette és szomorúan a szemembe nézett.

- Micsoda szörnyű éjszakáim voltak! Ott a kemény szekéren feküdt a szegényke... lázalmokat látott, félrebeszélte...

- Meghalt?

- A negyedik éjjel.

És újra csak a poharához nyúlt.

- Ennek a bornak legalább lelke van... nem úgy, mint az embereknek...

*

Hazaérve, eszembe jutott megkeresni a mappán Csíktábort. Nem találtam. Egy gondolattól megkapatva a Helységnévtárt vettem elő.

Csíktábor nevű község nem létezik.

JÁNOS ÉS PÉTER.

Az érseki palota a várhegy ormán emelkedett. Francia módra lépcsőzetes terraszok vittek a Dunáig. Aombok közt rigó rikoltzott, mint egy tábor jókedvű zsoldosór, s kakukszó zengett, valószínűtlenül, mintha önmagának paródiája volna. A bozótos sziklán kertiház állt, tárt ablakoknál fürtös apródok. Súlyos, gazdag asztal arany oroszánkörmökkel kaparta a márványt. A szép királyné, kövérkés olasz asszony, a májusi meleg dacára prémszegélyű aranybrokátban ült. A király és az érsek ellenségesen, mint két megfeszült vad: a Király, sasként, lesben, horgasorrú, szellemes arcával, s az Érsek magabízó, okos kövérségben, mint makacs tölgy, erős gyökereken. Udvari tudósok, Galeotti és Gatti, egymásra uszítva, mint játszó majmok a szőnyegen, csillogtatták cicerói retorikájukat: de kárba ment. A Király és az Érsek csak egymást figyelték; Beatrice pedig unatkozva simogatta agara szép fejét.

Gatti épp a teológia egy híres fogós kérdését fejtegette: tud-e az isten ugatni?

- Bizonyal: különben a kutya többet tudna a Mindenség Uránál.

- Gatti úgy beszél, mint aki előtt semmi sincsen rejtve. - A király, mellékesen, közbecsúfolódott.

- Amit ember kérdezhet, arra megfelelek.

- Nincs hát titka az isteni tudománynak?

- Van: de hol Isten nem akarja föltárni a választ, titokban tudja tartani a kérdést is.

- Ime hát egy kérdés, mely nem titok. - A király az érsekre nézett, mintegy jelezve, hogy akárkihez beszél, csak *neki* szól. - Régóta föltűnt nekem, hogy Krisztus, aki mindenkben oly bölcs és igazságos volt, Péter és János érdemeit nem jutalmazta igazságosan. - A király hangja ingerkedő volt, s látszott rajta, hogy maga is élvezi találékonyságát. - Péter ugyanis elhagyta, sőt megtagadta mesterét, s díja mégis a legnagyobb méltóság lett; holott János, ki mindvégig rendületlen hűséggel követte az Urat, nem kapott semmi kitüntetést. Ha nekem két barátom volna s az egyik a viadal kezdetével cserbenhagyna, a másik pedig szilárdan oldalam mellett küzdene: nemde a hű bajnokot illenék dicsőséggel elhalmoznom? a szökevényt pedig igazság szerint gyalázzattal, sőt halállal kellene sújtanom? - A király fölhevült, hangja keményen s kérlelhetetlen csengett, mint aki azonnal kész aláírni a halálos parancsot. - S bolond, ki más-kép tesz. Cicero mondja, hogy a megérdemelt kitüntetés buzdít, a meg nem érdemelt elkapat. Nem így van, érsek uram? S mégis Péter lett a pápa. Ez az én kételyem.

Gatti követte a király tekintetét, s az érsekhez fordult.

- *Humanissime et clarissime*, ki fejedelmeket tettél iriggyé bibliotékáddal, méltóztatnál talán kegyesen megengedni, hogy Jeromos egy írását kikeressem, gyenge szavaim támaszául.

- Valóban irigylem könyveid, érsek uram, - szólt a király s maga is a függő folyosó felé indult, mely a kerti házból egyenest a könyvtárszobába vezetett. - Megfogadtam, hogy fölmúlom e gyűjteményt: mert nem méltó alattvalónak túltenni királyán.

- Az eb is túltesz a királyokon, - mosolygott az érsek, célozva az előbbi témára - ha egyébben nem, az ugatásban. S talán e holt könyvek - melyek nagy tetteiteknek csak hideg emlékét őrizik - oly messze vannak maguktól a királyi tettektől, mint Cicero szavaitól az ugatás, melyben a szónak csupán hangossága van meg. A könyv a nagy tettek hangossága: ám a tettben nem a hangosság a fontos.

- Nem bizony! óh nem! - kuncogott a kövérkés királyné - s ha választhatnék főtisztelendő gazdánk szobáiból, én nem a könyvtárszobát választanám, óh nem! Én a tükörszobát választanám, ahonnan messze látnám a vidéket ama tudósan állított tükrökben, nézném az utakat, emberek járását, csapatok mozgását, titkon kémlelném a világ dolgait, magas toronyból, az volna királyi időtöltés!

- Nem azért állítottuk a forgatható és nagyító tükroket, - felelte az Érsek. - Csupán a táj részleteinek szemlélésére szolgálnak azok. Nem feladatunk az emberek dolgait vizsgálni: csak az Isten dolgait kontempláljuk, a teremtés szépségéből merítve gyönyört és tanulságot. Az emberek dolgait a királyokra bízuk...

- És nem a királynékra - nevetett a király, aki nem volt mindig nagyon udvarias. - Nem asszonyokra, mert azoknak egészen különös szempontjaik lennének János és Péter megítélésében. Nos, messer Gatti, megtalálta a könyvet?

Beatrice elhallgatott, de azért nem haragudott, óh nem! A férfiak csak beszélnek, s tenni mégis csak azt teszik, amit az asszonyaik akarnak. S a tettben nem fontos a hangosság, óh nem! Ez a király mégis csak az ő harcát harcolja, az olasz asszony harcát, a büszke és makacs magyar urak és papok ellen. Beatrice már nem unatkozott, óh nem! Mióta észrevette, hogy itt is ez a harc foly, figyelt, mint a macska a gombolyagra, melyről aki gombolyítja, nem is sejti, hogy csak cicajáték.

- *Ecce*, - mondta messer Gatti - szent Jeromos könyve Jovianus ellen. Ebben meg vagyon írva, hogy Krisztus korára való tekintettel részesítette Pétert előnyben János fölött: lévén János még nagyon fiatal a nagy feladatra.

- Óh, - kiáltott a király - mit mondtam? íme a megfoghatatlan rejtelmű isteni ítélet! Ez az érvelés gyarló földi szemünkben nem kevésbé látszik önkényesnek, mint az asszonyok szempontja, akik bizonyára épp ellenkezően döntenének. Én mint király percre sem haboznék hűtlennek bizonyult vén tanácsadómat Visegrád várában vendégelni, ahol már egy király is volt fogoly: s rajongó és erős fiatal állítani helyébe! - Szemei csillogtak, arca égett; az érsek komolyan mérlegelte a szókat: Beatrice lélekzetvesztve előrehajolt. - A papok bizonyára más-kép gondolkoznak s azt hiszik, könnyen követhetjük Krisztust az ilyen szent igazságtalanságban.

- Krisztus bizonyára azért cselekedett így, - mondotta az érsek - hogy példát adjon földi uralkodóknak a megbocsátásra és a korosabbak megbecsülésére. S azért is választotta Pétert birodalma kormányzójává, mert Péter, hibázván, megtanult önmagában kételkedni s nem kellett félni, hogy hasonlatos lesz azokhoz az uralkodókhöz, kik csak a maguk dicsőség-szomjas fejét követik, nem fontolják meg a bölcsesség és mérséklet szavait és sohasem fordulnak vissza helytelen útjukról.

A király egy szfinkszet ábrázoló faragott széken ült, keze megvonaglott a szfinkszkarmokon.

- Az ész és mérséklet útját szegnék Leonidasnak és Miltiadesnek is.

- Miltiades és Leonidas a barbárság ellen küzdöttek, óh király, ahol a vakmerőség kényszer volt, a kockáztatás kötelesség. Mai királyokat látunk azonban, kik egymás elleni vetélkedésben s a hiábavaló dicsőség kergetésében koptatják népüket, míg a barbár török buzogánnyal dörömböl a kereszténység szuvas kapuján s a papság hiába tartja föl keresztjét, mert a király karddal akarja azt kiütni kezéből. Mit érnek ez újmódi fejedelmek idegen zsoldosaikkal? Ha szent és honvédő hadakra szállnának, lelkesen követnék őket országuk nagyjai, kiknek keze még nem szokott el a nemes hadimesterségtől: így ám bízzanak a jött-ment bérencekben: addig lesznek azok hívek, míg szerencsájük csillaga nem fordul; ha sorsotok megfelhőzik, óh

király, úgy lehet, ki Péterben bízni nem akart, észreveendi, hogy János helyett Júdást választotta.

A király fölugrott s a vonagló kéz a szfinkszkörmökéről egy álló nagy földglóbus hátára szökkent, mely könnyedén megforgott nyomása alatt.

- Fortuna asszonyt ne káromold, óh pap, mert nagy istennő az! Amiket pedig a zsoldosokról mondtál, azokból kitetszik, hogy nem ismered az új hadimesterséget, s noha sok könyvet halmoztál össze magadnak, fogalmad az élet dolgairól nem különb, mint a gőgös és tudatlan nemeseké. Másképp megtanulnád, hogy a dicsőség az élet királya s a nemesek Caesar szolgái. De igazságtalan lenne tőled világi bölcsességet kívánni: papi voltod más bölcsességre utal. Jól mondtad: az Isten dolgait kontempláld; tükörszoba és könyvtár való neked. Gondunk lesz rá, hogy ezentúl semmi se zavarhasson könyveid között, melyeket méltó elismeréssel csodálunk. Mint mondtam, kedvet kaptunk a könyvgyűjtésre magunk is, s reméljük, bibliotékádnak még nagy dicsősége lesz, hogy az enyémre ösztönzésül szolgált. Köszönjük a vendéglátást, érsek uram: mi is viszonzni fogjuk Visegrádon. Köszönjük a szellemes vitát is, tudós barátaim: ügyesen oldozgatja nyelvetek a nehéz csomókat, noha minden nyelvnél élesebb a kard, mely Gordiusét hajdan elvágta. Bocsásd meg, királyném, ha unatkoztál Esztergom tudós beszédein: egy óra mulva Visegrádon leszünk, hol sólymaid kárpótolni fognak. Vizontlátásra Visegrádon!

Gúnyos váll szökött ki a királyné prémjéből: ő nem unatkozott, óh nem! E váll intett már a sólymoknak, melyek csípni és körmölni fognak. Galeotti egy fejezetről gondolkozott, melyet *Mátyás király jeles mondásairól és tetteiről* szóló könyvébe beiktatand: hogyan tréfálta és alázta volt meg a bölcs király a kérkedő Gattit? Az idők kedveztek a tudósok versenyének. Mátyás a legjobb olasz könyvmásolókat hozatta udvarába, s könyvtára nemsokára túltett az érsekén. Az érseket Visegrádon látjuk viszont: a toronyban, hol valaha egy király is fogoly volt. A szép királyné sólymai röpködtek: tépő csőrök és szagató körmök a fehér váll fölött. Az érseki székbe egy olasz ifjú ült: nem is ifjú, hanem gyermek még: a királyné rokona. Zsoldosok rikoltoztak az erdőkben és lödözték a vidám rigókat, íj helyett puskát fogtak, s úgy hívták őket: fekete hadsereg. A jobbágyság nyögött, ólom adók alatt. Mátyás már Bécsben ült s az udvari konyhákban halvány mérgek forrtak. A dicsőség sasa fölszállott, a glóbus forgott Fortuna lába alatt, a sólymok izgatottan röpködtek ide-oda. A barbárság tengere áradt künn, magyar partok felé, Mátyás meghalt, oda az igazság! Péter és János között ki választ még? Egy korcs fiú ügyetlenkedett és ingadozott, a sólymok ijedten visítóztak, a könyvek lehulltak polcaikról, egy nemes asszony temetett a mohácsi téren.

MUNKÁSOK.

1.

Másnap; bolytársak a Boly kapujában; néma és gyors beszéd. Egyik apró ide-oda forog; ez épp most érkezett; neve valami sürgő csáphadarás; mondjuk így, hogy: Sürge.

- Láttam - kezdi Sürge. - Képzeljétek: láttam! Elfogták! A füerdő mellett jöttek a Vörösök! Százan is, ezren is! A nagy Dandár! Épp őt pillantottam meg egy fűszál mögül. Két nagy Vörös közt jött. Janicsárnak vitték! Sohse látjuk többet!

- Rémes! - kaszáltak a bolytársak csápjai.

- De megérdemelte! Nem hogy kimaradt a kapuzárás után... De hogy a Babit is künnfeledte! Nem is a kupolában: itt künn a Boly előtt! Ilyen hűvös estén! Mire valók pontos hőmérő-csápjaink? Lehet ez egy hangyaállamban? Az új nemzedék érdeke az első. Jól tették az örök, hogy kicsukták! A Babit mi cipeltük be, mikor észrevettük, már jó későn; biztosan megfázott... Ezt is betegen rágják ki a bábból: mondták a bábák is. De Szenthangyász! már itt a Belső Hordárok! Futok új levélért...

Falevéldarabkákat hordtak gombaágyanak és itt rakták le a kapuk előtt, ahonnan a Belső Hordárok szállították le a gombaházakba. Jöttek tízen, húszan... s tűntek el ismét a Boly nyílásain... kis zöld zászlócskákat lobogtatva. Sürge a szomszéd diófa törzsén iramodott fölfelé szaporán: új levelet vágni.

2.

Óh, jaj, hangyaszégyen! az Elveszett Hangya most szállott le az Idegen Bolyba, furcsa, zömöktestű vörös hangyák között. A Vörösök zord rabszolgatartók. Sokszor terv szerint támadtak rá messze bolyokra, lárváikat és bábjaikat elrabolták, s fogoly munkásokká vagy katonákká nevelték föl. És olyan is volt ez a Vörös Boly, mint egy óriás nevelőintézet.

Óh, jaj, hangyaszégyen! így lépni be idegen kapukon! Ő nem tehetett róla, hogy este megkésített! Ő - akinek nevét se mondhatom, - mert hangokkal le nem írható csápmozgásokból állt - ő sürgős ösztönrel sietett haza, mikor elébe ült a Fehér Hegy. Ő meg akarta mászni a Fehér Hegyet, de az mindannyiszor leverte magáról. Mert a Fehér Hegy egy kisleány volt, aki a fűbe ült és ujjai voltak. Meg kellett kerülni. Amikor már félig megkerülte, a Fehér Hegy a légbe emelkedett, de már későn! Későn! Mire ő lankadtan a Bolyhoz ért, már minden nyílást eltorszoltak a zárókavicsok, amiket ő meg se bírt ingatni, noha egymaga elvonszolta egy dongó hulláját. Kicsukták őt az éjbe és magányba! Iszonyú sötétség ereszkedett reá. Az est rémesebb lett, a fűszálak magasabbak, a göröngyhágók meredekebbek. Bódultan bolygott, s reggelre szinte maga adta át magát a Vörösöknek. Csak bolyba kerülni, megint, mindenáron!

Mert a hangya nem bírja a magányt.

3.

De most mégis idegenül és ellenszenvvel nézett erre a hatalmas és rideg bolyra. Már a kupola-terme - ahol a lég- és napfürdő állt - sokkal tágasabb volt, mint az otthoni: s kényes, vörös bábocskák feküdtek benne a jó, finom homokon. Lentebb, végérhetetlen folyosók hosszában a

kis janicsárbábok és lárvák sorakoztak... A legkülönbözőbb színű és formájú bábok! Mindenféle fajta! Az ápolónők százai buzgón nyalogatták, nyomkodták az esetlen bábokat, és etették a lárvákat. A nyüzsgés beáradt a műtőtermekbe, ahol a bábok kirágását végzik. Folyt a munka, majdnem mindenikben. Az egyik bábnál megáll az Elveszett Hangya. Az ő fajából való volt! Hasonlított a Babihoz, aki régi bolyában az ő gondjára volt bízva! ösztöne vont, marasztalta: de a Vörösök csápjaikkal döfködtek: tovább kellett menni. Hová viszik őt, milyen mélységekbe? Itt voltak a peték kamrái. Az ápolók kisebb-nagyobb rakásokba hordták a petéket. Másokat tízével övhorgaikra aggatva vittek le a gombamezőkre, hogy megetessék. S micsoda gombamezők! A falevelekből gyúrt péprágya vastagon és zölden borította itt a talajt s egyenes sorokban elosztva különböző fajú gombácskák nőttek a sötét boltok alatt. S nemcsak a kertészhangyák kerültek itt a janicsárokból, hanem egyáltalában csak nekik termelték a gombát: mert a Vörösök húsevők voltak. Az Elveszett megint a maga fajtája közt volt itt, mint azelőtt otthon. Egy percig azt hitte: őt is kertésznek fogják alkalmazni. De kiderült, hogy még mélyebb sorsra szánták. Elhaladtak a titkos üregek mellett, amelyek a Szerelme Kamarái. A homály méhében sejteni lehetett a hatalmas Nőstényeket és a tehetetlen, ostoba Hímeiket. Az Elveszett Hangya, mint minden Munkás, szerelem nélkül való lény volt, s életében most először borzadt meg a Meddőség érzésén. Nem, sohasem fogja otthonának tudni ezt az idegen Bolyt, ha mégoly sok magafajtája lakja is. Ez a fajta meddő halálra van itt ítélve! Sem hímei, sem nőstényei nincsenek! Csupa munkás, azaz rabszolga! Idegenek közt és folytatás nélkül halnak ők ki, s munkájukat csak az idegen élvezi. A kis hangya sötét kínban égett, mint egy levágott tag. Mert még a nem nélküli Munkás is csak akkor boldog, ha maga körül érzi a Szerelmet, fajtájának teremtő szerelmét, az ifjúságot, jövőt és életet.

4.

Leértek a legmélyebb vájatsorig, ahol az Istállók voltak. Az Istállók előtermeiben a kövér Kabócák függtek a mennyezeten. Mozdulatlan függtek, s körülöttük csupa vörös istállószolga forgolódott. Az Elveszett hamarosan kitalálta, miért? A Kabócák gazdag, eleven mézeshordók voltak. Testük sűrű, édes váladékot izzadt ki, amit fejni és nyalni lehetett. Ehhez nem engedték a janicsárokat; legfeljebb a Kabócák elfogásánál alkalmazták őket. A torkosabb Vörösök minduntalan beszaladtak ide és nyaltak egyet a kabócamézből. És már a Levéltetvek istállói következtek! S itt az Elveszett Hangya egyszerre megértette, hogy micsoda munkára szánták őt! A Levéltetveket tízével-húszával fogdosták el és szállították le a földalatti tömlöcökbe. Ez volt a Vörösök pecsenyéje! és a fogolyhangyák etették és hizlalták, és tisztították és kiszolgálták! A legalacsonyabb munka, a legutolsó rang! De különös elevenség volt itt, valami sűrű és meleg illat, s lázas munka nyüzsgött. Az Elveszettet egy pillanat alatt körülvették, mind a maga fajtájából való janicsárok. Amerre csak fordult, beszélő csápok nyúláltak feléje.

- Jer! - hadarta az egyik. - A Tetvek abraja csupa fonnyadt már. Én szaladok frissért.

- Ki fogja kefélni az új Tetveket? - ingatta egy másik csáp.

- Itt a fejés-idő! - billegte a harmadik.

S kavargott e boly-alj, mint egy eleven masina. Az Elveszett Hangyát elfogta a munka édes és ellenállhatatlan szédülete. És ekkor egy apró hangya különös forgó táncba kezdett a Tetű-istálló sarkában. Ez a tánc beszéd volt és azt jelentette: rendkívüli, rendkívüli eset! Pezsgett a csepp üreg, mint fölhabzó síkföld. Eleinte csak annyit lehetett tudni, hogy a Tetvek egy része elszabadult! A Boly hátsó falából néhány keskenyebb folyosó nyílt. Talán valami régiebb boly nyomai, melyet másfajta kisebb hangyák építettek... történelmi kultúra emléke. Ezekbe a

keskeny folyosókba kerültek be valahogy a Tetvek; ahová a Vörösök nem is követhették, mert a testük vastagabb volt a nyílásnál. Mily sejtelem, micsoda ösztön vitte ezeket a primitív lényeket? S már az apróbb janicsár-hangyák - az Elveszett fajtájából valók - utánuk eredtek: teljesen azonosítva magukat a Vörösök érdekeivel. Nyüzsögtek a lyukacsák, mint fekete erek. A vadászat izgalmát elfogta az Elveszettet is. Már alig tudta türtőztetni magát. S még ekkor tűnt ki igazán, mi történt? Nagy vörös csapatok, szörnyű sürgéssel, áradtak le a felső emeletekről. Mindenik egy-egy bábót cipelt, vörös bábót és janicsár-bábót össze-vissza. A Boly rendje felbomlott. Zavart csoportok tolongtak lefelé, lefelé! Ki amerre tudott! A Boly veszélyben volt. Egy Bot zavarta meg! Egy Ember bottal turkálta meg. A gyönyörű kupola beomlott! A felső emeletek már nem is léteztek! Lefelé, lefelé, mindent, ami féltő! Ki amit megkapott: bábót, lárvát! Az új nemzedék érdeke az első. Egyik a másiknak adta át. S itt az istállóban az apró janicsárhangyák vették át, és vitték a keskeny lyukakba, amerre a Tetvek menekültek, ahová a Vörösök nem fértek. Az új nemzedék érdeke az első! A Boly érdeke az első! S az erős kis Feketék cipelték a háromszorakkora vörös bábokat.

Az Elveszett úgy állt e forgatagban, mint akit megbűvöltek. Lábában és szájizmaiban kényszerű mozgások feszültek. Érezte, hogy elkapja a munka. A hangyaélet iszonyú muszáját érezte. A Boly veszélyben volt. Ő is veszélyben volt. S a nyüzsgő szolgahangyák - az ő faja! s a féltett bábok nagy része - az is az ő faja! De már nem is látta, melyik az ő faja és melyik idegen! És már egy nagy vörös bábót cipelt. Mert hangyák voltak mind, apró kis állatok, kitéve a rettentő világnak és az ismeretlen ellenségnek. Az Elveszett Hangya egy volt a többivel, egy kicsi mákszem az apró nyüzsgésben, s nem hazátlan többé: már a Vörös Bolyának polgára volt!

Mert a hangya nem bírja a magányt.

HÁRMAS HISTÓRIA.

Vasvértes vitézek pihentek meg egy nagy folyó partján.

- Uff! - mondta az egyik, leemelve válláról hatalmas számszeríját.

- Hány font lehet? - kérdezte a másik.

- Ez az íj? Ez az íj nevezetes egy íj! Ennek az íjnak históriája van!

A folyó fölött sárga pára úszott, a felhők mint angyalok libegtek s Bálint vitéz ott állt, hangos kacagással, magasra tartva az íjat az ég felé. Valóságos gép volt, mázsás követ elröpített volna. És ehun az istóriája:

- Amint megyek egyszer egy falu piacán, egy néember jön szembe, nagy sírással-rívással. Kétkézzel befogta megdagadt orcáját. »Mit rísz, édes hugám?« »Én bizony azt rívom, hogy a fogam fáj, de istentelenül.« »Mért nem mégy a kovácshoz velem, édes hugám?« »Jaj, vótam én már a kovácsnál is, de a kovács se tudta azt kihúzni, olyan kegyetlen erősen ül a helyin.« »No gyere hugám, kihúzom én a fogadat, hogy észre se veszed!« Azzal fogok egy jóerős fonalat, egyik végít körülkötöm az asszony fogára, másik végít a nyílvevesszőm tollához. Ráfektetem a nyilat az íjra és usgyé! kilövöm! Megfordulok, hogy lássam, kijött-é az asszony foga? Hát, akár hiszik, akár nem kigyelmetek, az egész asszony úgy eltűnt fogastul, mindenestül, mintha ott se lett volna. Nemhogy a fogát tépte volna ki, de őt magát vitte el a vessző! egy tóba esett be az istenadta, három halász alig tudta kihalászni.

A kacaj lecsorrant a nagy bajusz alól, alácsurgott a vérték pikkelyein. Bence vitéz a páncél-üngét ódozhatta.

- Annak a páncélüngnek nincs istóriája? - ingerkedett vele Lóránd vitéz.

- Ennek? Dehogyan nincs! Nem látja kigyelmed, milyen léket kapott?

Csakugyan, a páncél egyhelyt rézzel volt foldozva mint egy üst. S lehántva az üngöt, előtűnt a kiszakadt vasdarab, beékelve magába a mellbe, iszonyú szörök és sebhelyek között szinte beförvva a csupasz húsba, ahova egy szekercecsapás ütötte be hajdan; csataemlék!

- Csúnya seb ez, koma. S nem próbálta a felcser kivenni?

- Nem nyúl ehhez semmi felcser! - S Bence vad dicsekvéssel tette hozzá:

- Azt hiszi kigyelmed, csak ez az egy vas van a húsomban? Meg vagyok én már spékelve, mint a nyúl! Egy nyíl a combomban, egy a hátamban, egy a tomporomban. Csakhogy ez másfajta... Azok majd elvittek, ez meg megótalmaz.

- Hogy-hogy megótalmaz?

- Hord-e kigyelmetek skapulárét?

- Nekem van, - szólt Bálint. - Acskóba van varrva s fűzőzsínóron lóg a nyakambul.

- Nem jó. Mert amint az üngödet lehúzd, lerántod velem a skapulárét is. És abban a minutában megüthet a guta. Azt hiszed, ehetsz, ihatsz, dorbézolhatsz, paráználkodhatsz kedvedre: még sincs rajtad hatalma ördögnek, hisz nyakadon a szent relikvia! Aztán egyszer: részeg vagy, fürdeni akarsz, elfeledsz ügyelni a vetkezésnél, és zsupsz! már ott ülsz a Belzebub serpenyőjében! Az Isten eszén nem könnyű túljárni.

S Bence úgy kacagott, hogy az égen meglengett a felhő.

- De énrajtam már az Isten se fog ki! Az én skapulárem itt van a mellemben! Az én skapulárem benőtt a húsemba! Ez alatt a vas alatt szent Vitus körme van! Látott már kigyel-metek embert, aki örökké él?

S égne düllesztve a rozsdás forradást, mondta ki a nagy szót:

- Én örökké élek! Cudar voltam én teljes életemben: engem csak nem vehet az Úr menny-országba! Pokolba pedig nem juthatok, szent Vitus körmivel!

De ekkor Lóránd vitéz, aki éppen a sisakját csatolta le s vizet merített vele a folyóból, megszólalt:

- Nem kell az embernek a pokolba jutni, hogy kárhozott legyen! A pokol maga jön el az emberhez.

S megmerítve az érckalpagot a hűsítő vízzel, fölmutatta:

- Ennek a sisaknak is van istóriája!

S ivott belőle, mint aki mindig és örökké szomjas. De a vitézeknek úgy tetszett, mintha sisteregne a víz, amint issza.

- Ebbe a sisakba belekölykezett az ördög!

Kiloccsantotta a maradék vizet s kétfelé törölte a bajsztát; valami ocsmány büszkeséggel: hogy a sisakjába kölykezett az ördög! S már mesélte is az istóriát: akkor is ily megveszekedettten sütött az égi nap... Bősz viadal után úgy dőlt a fű közé, mint a saját döge. Mellette a sisak, szájával fölfelé, mint valami kosár; kezeügyében, hogy fölkaphassa, ha jön az ellenség. Úgy fetrengett valami izzasztó, ronda álmok között; míg egyszerre fülreπισztó nyivákolásra riadt föl s iszonyatos bűz áradt a sisakból. Hat kis kölyökördög nyivákolott ott: egy egész vetésnyi! Mert az ördög ötöt-hatot vet egyszerre, és nem nagyobbak, mint a macskakölykök. És csúfak voltak, istentelen csúfak: kárhozat kerülgette, aki rájuk nézett.

- És mi lett belőlük?

- A tábori páter leöntötte őket szenteltvízzel. Attól nagy sivalkodással eltűntek: csak egy kis kénköves szag maradt utánuk és valami ronda folyadék a sisak fenekén. - Lóránd vitéz meghalkította hangját s közelebb hajolt társaihoz. - De egyet én előbb kiloptam és eltettem magamnak.

- Hol van? Hol van? - kérdezték a vitézek izgatottan.

- A sátramban.

- Mutassa kigyelmed!

- Dehogyan mutatom. Ha látnátok, irtózat fogna el... irtózat fogna el! Ronda az, rút, utálnivaló és emberietlen.

Lóránd vitéz a tenyerébe takarta az arcát és úgy tette hozzá:

- De én nem tudnék már nélküle élni.

BODRI ÉS PITYU.

(Tavaszi példázat.)

Anyjának azt ajánlták, hogy soká szoptasson; s Pityu már nagy volt, majdnem három éves, de még szítta és kérte a gömbölyű, édes mamamellet. S már a szomszédok példálóztak, s a nagy sovány asszony minden esti gondolata új ijedség és új habozás volt: *apja* haragudni fog még egy gyerekért, mert ahány gyerek, annyifelé hasítja a drága föld eleven testét, ami jó gazdának még a sírban is fáj.

De Pityu már a *zámolyról szopott*. Míg anyja krumplit szelt, Pityu nagyfontoskodva hozta a »sámedlit«, amit apja eszkábált neki össze hulladékdeszkákból (ami a kutyaólnál megmaradt), nemigen gondolva, mi célra szolgálhat még. Pityu szépen elhelyezte anyja lábainál, aztán fölállt a tetejére, s így épp fölért a melléig. A gombok maguktól pattantak szét a kisfiú ujjá alatt, a bimbós mell kibuggyant, s a türelmetlen gyerekszáj rátapadt. Pityu örökké éhes volt.

- Tejecskét, tejecskét! - zargatta anyját egyre, mindig cipelve a zámolyt hóna alatt. - Tejecskét, anyja, tejecskét! - Mígnem egyszer épp akkor toppant haza apja a munkából, mikor Pityu a zámolyon állva szívta a tápláló keblet; s elöntötte a férfiszégyen és férfiharag.

- Ilyen fiam van nekem!... Micsoda anyámasszonykatonája lesz belőled! - kiabált, mintha nem tudta volna mindig, hogy ez így van. S bőszen rúgott bele Bodriba, ki a kövön elnyúltából netán tetszelegve nézte az idilliumot. Szegény Bodri, maga is áldott állapotban, visítva rohant el házába, mely a bűnös zámoly testvére volt, s azonnal megellett a szalmabélésen; míg Pityu riadt szemekkel nézte apja dühét, mely a hím-aszkézis fogadkozásában csúcsosodott: inkább nem nyúl többet az asszonyhoz!

- Kellesz is te nekem!... Nincs tán az embernek egyéb dolga ebben a kutya világban? - dörmögte, s ég és föld mintha igazat adott volna neki, mert ocsmány idő volt aznap, esett az eső is, alig lehetett az udvaron átmenni a sártól, s csunyán megdagadt a patak, ahova a Bodri kölykeit befojtották.

Szegény kis kutyahullák vakon sodródtak, elkeveredtek és föloszlottak a gázos iszapban.

De másnapra kelve gyönyörű tavasz lett, nem is tavasz, hanem egyszerre nyár. Valami csodás íze volt a levegőnek, és a napsugár kévéként hullott, mint a forró manna. Pityu éhesen járt-kelt a zámollyal, hívta, kérte, követelte a megszokott, ősi táplálékot.

- Anyja, anyja, tejecskét! - S ezerszer is letette a zámolyt anyja mellé, de anyja már menekült előle, bepólyázott, fájó melleit szorítva tésztás kezeivel, míg a kisfiú bögve, visítva, üvöltve kezdett toporzékolni.

- Mondtam már, hogy ott a pohár, igyál abból!

- De nekem didi kő, didi kő! - S Pityu szájacska kimondhatatlan vággyal csucsorult az elveszett meleg és puha kerektség emlékére, szinte érezte annak érintését, s kis szíve végtelen keserűségben szorult el, mintegy valami korai szerelem kielégítetlen érzékiségevel. Minden más táplálékot makacsul visszautasított, s csökönyösen csak egyet követelt, az anyahús édes forrásából.

- Takarodj, ne ölj már, istentelen kölyke! - kiáltott rá anyja, mert ő is valami kibíráhatatlant érzett; melle feszült, hogy majd felpattant rajta a bőr, s ő is vágyakkal volt tele, a hús vágyaival, mint ahogy szokott lenni fiatal szoptatóknál az elválasztás után, mintha a megvont gyermekszáj helyett férfitest érintését kellene szomjazniok.

S Pityu úgy került ki a konyhából, mint egy kétségbeesett kis bujdosó, szédülve az érthetetlen sorscsapástól, e szörnyű mostohaság fulánkjával, az udvar buja napja alatt, a felszáradó sarak nehéz és nedves illata közepett. Micsoda tavasz volt! S Pityu ment az egyetlen lényhez, kitől még megértést remélhetett, s aki nem volt más mint Bodri - szegény árva Bodri, kit megfosztottak kölykeitől - az utolsóig, nehogy meghúzza a szoptatás - így hát most az ő melle is duzzadt, majd szétrepedt a tejtől, akár a Pityu anyjáié. A kutya halkán nyítt és vinnyogott, mint egy szegény asszony, aki hang nélkül sír.

- Ájjá, Bodri, ájjá! - simogatta Pityu ösztönösen vigasztaló mozdulattal s már szinte elfelejtve keservét az állati test eleven közelségében; és pusizni kezdte a kutyát, mint máskor is szokta, s lassanként csucsorgó gyermekszája a kínos gazdagságban feszülő állati mellhez ért, mely csupasz volt és rózsaszín; a természet nem érzett messzeséget vagy idegenséget gyermek és állat közt. S a nap bearanyozta a csoportot, mint ahogy bearanyozta hajdan Romulust és Remust, akiket a farkas szoptatott. Micsoda tavasz volt! A nap maga is tejet csurgatott, mint egy mennyei szoptató, de ez valami mámorító tej volt, minden hullámozott benne, mint langyos áradásban, s szinte látni lehetett hogyan kap minden titkos életre és csírázásra, az ember azt hihette, hogy még a száraz karó is gyökeret ver és kihajt, a félszer félmeztelen vályogoszlopain izgatottan szaladgáltak a pókok, s részeg madarak csapódtak be a tornáceresz alá. Szerte a mező zsongott és imbolygott; néhol még tócsák csillogtak, másutt már repedezett a föld; a szikkadó sárban kelő magvak erjedtek, s messze, a városokban, erjedő lelkek cikáztak az utcákon, az autók kis skatulyáiban. És sarjadtak a búzamezők, mint egy levedlett állatnak friss szőre, széles e hon hátán. És a tej folyt Bodriból Pityuba, az élet halhatatlan teje, melyet nem lehet visszatartani, mely egyformán árad át a teremtés minden ranglétráján, s csak áramolni és táplálni akar. S ringatva szólalt meg a toronyban a harang, mintha érezné, hogy ringatni és csicsusgatni kell ezt a nagy mohó csecsemőt, a tavaszt.

- Jesszusom, már dél van! - ijedezett az asszony a konyhában, - mindjárt itt lesz *apja*, s még nincs ebéd! - De hát ki tudna így rendesen megfőzni! ez a gyerek is! és Istenem, hogy fáj a melle, a melle! - És türelmetlenül, s nem bírva már tovább, föltépte emléinek pólyáit, amik kegyetlenül leszorították a fölingerelt mirigyeket; a fehér mell kiömlött meztelen, épp amikor a hazatérő gazda megállott a konyhaajtó előtt, valami tavaszi éhségben, mely nem csupán ételre éhezett. A tejszín bőr vakítva ömlött ki; a nagy, csontos asszony egyszerre puhának és gömbölyűnek látszott, mintha valami varázslat érte volna, s a férfi szeme elborult, káprázott, mint egy vad kamaszé...

- Maris!... hallod-e, te Maris!...

- Ne... ne nyúljon hozzám... fáj... - kiáltott az asszony, érzékeny mellét védelmezve, de közben minden porcikája ellene feszült a saját védekezésének, egy zsongó kívánczóság volt az egész teste, míg az ajka makacsul ismételve, mint egy kéjelgő vádló, gépiesen hadarta a súlyosbító körülményeket a szokatlan fölbuzdulás ellen: - itt, itt, a nyitott ajtónál! akárki bejöhet! Pityu itt játszik valahol az udvarban! nem szégyelled magadat, apja? - s aztán, mintegy ezer érv fogytán már bevallva a tulajdonképit, a legsúlyosabbat: - gyerek lesz megint, és hiába őrizted a földet!

- Bánom is én a földet és gyereket! - lihegte az elfeledkezett férfi, mint ahogy a föld is lihegett köröskörül, nem igen törődve azzal, hogy kié lesz. A föld lihegett s vajúdott, s a gyerek, Pityu, kint az udvaron szítta az állati ősz tejet. A tej a Napból csorgott és átfolyt az egész földi teremtésen, állaton, emberen, mint egy részeg, és mégis nyugodt folyam. (Igy folyik évezredek óta már s mindig a jövőbe; kultúrák halnak és születnek, de az Élet teje ömlik tovább, Róma ledőlt, de a Farkas halhatatlan.)

- Hol lehet az a gyerek? - kérdezte anyja, kicsit nyugtalan lelkiismerettel, amint szétbomlott haját megigazította: mert az egész idő alatt azon remegett, hogy Pityu meglepheti őket. Az

anya szemérme félt gyermekétől, jobban mint a gyerek félhetne anyjától, s a legyőzött szemérem valami oktalán aggodalommá alakult át. - Hol lehet az a gyerek? - kérdezte izgatottan, holott máskor hosszú délelőttökön át nem is gondolt rá, merre csibészkedik Pityu?

Pityu azonban sohasem volt oly csöndes, mint épp most, mert elszunnyadt, jóllakva, Bodri puha mellén, a forró ég alatt; s a megkönnyebbült kutya, ravaszul hunyorgatva (mint egy bölcs Galeotto, ki távoltartván a zavaró harmadikat, nyilvánvaló szolgálatot tett a szerelmeknek) derülten nyalogatta az alvó gyermek kövér kezecskéjét.

SZÚNYOGOK.

A hegedős gyalog érkezett a várba, sántán, négy lópatkóval a kezében. A lova útközben fölfordult, de legalább a patkót megmentette.

- Bízom az urakban, hogy a négy patkóhoz lovat adnak, - mondta rátartian. György úr és vendégei majd kicsattantak nevettükben.

- Ezer forintot is megkapni egy lóért, - szólt a várnagy, aki együtt ivott az urakkal. - Ki látta, mái világban, lovat a diáknak? Örüljön, ha enni jut és bor jut.

- Úgyám, mert még fölfordulna ő is mint a lova, - tódította egy pirosképű vitéz. - A víztől, amit az utakon vedel.

Pfuj! a hegedősnek szinte visszajött a szájába az étel. Dögletes víz volt az egész környéken. A szegény ember, kinek nem telt borra, hullt mint ősszel a légy. Jajjaj, a szörnyű gyalogutak, mikor az ember izzadva ér egy bűdöslő kúthoz s úgy dorombolnak fejében a szomjúság ördögei, mint a méhek a kaptárban! Messze ám vártól várig a pusztá földeken s csak a lovas ember bírja ki ital nélkül. Kinek van több szüksége a lóra, mint az énekesnek, aki a hírt hordja széjjel az országon?

- Elkésett kegyelmed, - csúfolta a várnagy - így jár, aki sánta és lovatlan. Tennap is volt itt egy lantos, már minden hírt tudunk.

- Nemcsak hírekkel és históriákkal udvarolhatok - felelt az énekes. - A diák mindenütt otthon van és minden szolgálatra ügyes. Minden ruha illik rá, s minden religió övé.

Ha akarja misét mond,
Ha akarja kaftánt hord,
Ha akarja német, ha akarja magyar,
Ha akarja jó kapás,

Ha akarja katona,
Ha akarja sántál,
Ha akarja ép lábon jár,
Minden nyelven jól tud.

György úr fölfonta kövér szemöldökét s egy pillanatra abbahagyta a cseresznyeevést, melynek szerfelett nagy művésze volt. A jobb ajkaszélén tömködté be a friss gyümölcsöt, s baloldalt potyogtak ki a magvak, egyfolytában és hihetetlen gyorsasággal. A diák sietett kihasználni a jelentős szünetet.

- Csak lovat adjanak alám kegyelmetek, s küldhetnek akárhova...

- Ahova én küldenélek, diák, oda csak gyalog juthatsz. De ha épségben jössz vissza, s hírt hozol emberemtől a lápontúlról: istállómból választhatsz ki lovat. Főlovat! de lásd, hogy megszolgáljad! Turbánt kapsz, s török csizmát, mert a legjobb paripánál ebben egypár jó csizmával többre mégy.

A lép ott kezdődött mindjárt a vár mögött, s a lápon túl a török tanyázott. György úr embere a basa diákja volt, magyar diák az is, aki törökké lett, ám szíve vagy zesebe magyarokhoz húzott s üzeneteket küldözött György úrnak. De most már rég nem érkezett üzenet, noha rossz hírek szálltak mindenfelől, hogy a pogány készít valamit. György úr izgatott volt, mint elveszett

polip a sötét tengerben: egész lényén volt valami polipszerű; tapogatókat akart kinyújtani, kereste az utat a hírek forrása felé.

Az egyetlen út a lápon át vitt. Ezt nem őrizte a török, s a hegedős jól ismerte a gázlókat és szigeteket, mint minden utat Kis-Magyarországban, melynek háromnegyede mocsár és láp vala. Posványok hazája! A magyar folyók, kényelmes nagyurak, kedvükre kalandoztak a síkságon, elágaztak vagy szétterpeszkedtek, majd új medret vájtak, elhagyták a régi ágyukat, amely árván gőzölgött a napban, mint egy dög. Szigetek születtek és haltak napról-napra, sárszigetek. Térképet nem ismert ez a föld, mely puha volt és folyton alakuló. Malomgátak rekesztették el a patakokat, áradás dagasztotta, a medrek elvesztek a tengerben. A nép csikászott és halászott, buja füvet kaszált, vagy bujdosott a nádasokban, gonosz nagyurak és sarcoló török elől. Az ország az uraké és a töröké; de a nádas a szegény emberé; s ez a rész volt a nagyobb.

A hegedős rég tudta itt a járást, de a járás is más lett azóta. A hegedős utatvesztett. Jó török csizmája szinte peremig gázolt a vízben, s hiába iparkodott összeszedni emlékeit abból az időből, mikor a kalauzi mesterséget űzte e tájon, s egy úrinőt kalauzolt át a láp között ismeretlen kalandokra. A nap már hajlóban volt, s tudta, hogy annak irányában kell haladni. De előtte vizek terültek, mindig mélyebb posvány.

- Előre, gólyaláb! - mondta a hegedős. Hosszú falábakat hozott magával, amilyeneken a gyerekek langálnak játékból, eddig csak botozott velük, most fölhangzott a keresztbeszögezett pecekre. Már gázolt, óvatosan, zombéktól zombékig, a faléccal tapogatózva maga alatt, a saras vízben és vizes sárban. S néha föltoronylott a bokrétás nád fölött, máskor lesüppedt csizmaperemig, sásbuzogányok csapkodták pofáit, bőrét metszve súrolta a kákalevél, bogarak felhőoszlopa szállt vele, a vastag iszap pöfögött a tocsogó lécz körül.

- Micsoda zsidvásár, amit ezek a madarak csinálnak! - gondolta magában. Másra nem is lehetett gondolni a krúgatások és hápogások süketítő orgiájában, mely észvesztő ritmusként lihegett körülötte. Már úgy érezte, mintha a hang ütemére himbálna az egész mocsár, s lépései is a szerint vinnék és ejtenék, föl és le, föl és le. Mint óriás gém, gázolt a gémelek közt.

- Háp, háp! - zengett az ezerféle ruca, gólyák kelepeltek, bölömbika dobolt, bömbölés és brekegés koszorúja nyílt és csapott össze minden lépésnél előtte és utána, s közben talpát fájóra nyomta a faláb pöcké, lába nedves volt belül a csizmában, keze megzsibbadt a szálkás, szögletes lécen, és ami legrosszabb, a szúnyogok dagadtra csípték már mindenét, egész teste égett, fejének nem volt már emberi formája, s még csak védekezni se bírt a kezével, mert nem eresztette el a faláb nyelét.

Néha leült egy zombékra, az összecsomósodott nádtorzsába, mely keresztülszúrt ülepe darócán; kiöntötte csizmájából a vizet, hörpentett kulacsából, s megpróbált pipára gyújtani a szúnyogok ellen, de már minden dohánya nedves volt. Különben is sietni kellett, mert a nap már lángba fogta a morotvákat, jött az est, és farkasok is bújhattak a nád közt.

- Ámbár ezek a szúnyogok komiszabbak, mint akármi éhcsikas, - mondta és közéjük csapott. Csakúgy hulltak jobbra-balra. A hegedős filozofált: - Az ember élete is elég kétséges a mocsárban, s mi még a szúnyogé! és mégis hencegnek.

A szúnyogok csakugyan hencegtek, s az ülés annyira kényelmetlen volt a szúrós torlón, hogy a hegedős újból útnak eredt, lábait, karjait nem is érezve már: beleborzongott a kérdés, hol fog estére megpihenni?

- Valami szigetnek kell itt lenni valahol... S hátha akadna ott egy jámbor halász, aki tüzet rakna, hogy a szúnyogokat félrecsalogassa, s adna nyugvóhelynek valami száraz szűrt.

Már látott is bizonyos tüzet csillámlani messze, de félt tőle, mert babonás volt és lidérc is lehet... Mégis arrafelé vette útját, s amint közelebb ért, muzsikát hallott és éneket, férfi- és asszonyhangokból vegyesen, a lóp hangversenyébe félig beleveszve, »sípbal, dobbal, nádi hegedűvel«, mint az ősvitézek, akiket bűvös zene csalt a puszták mélyébe, ahol asszonyt találtak maguknak. De ez itt, ez a nádi zene, semmiképp sem volt bűvös és tündéri: inkább valami rekedt sipogás, részeg cincogás, rozzant hangszerekből. S már ki lehetett venni a duhaj nótákat, vad ajkak borízével: trágár szavak röpködtek a sziget tüzének vörös füstjében.

- Rabló pribékek tanyáznak ott, szemét némberekkel - vélte a hegedős. Egyelőre nem mert közelebb menni; annál kevésbé, mert észrevették, s tisztán hallotta, hogy egy fojtott hang csuklódva kérdezi:

- Micsoda nagy gólya gázol ott a tocsogóban?

A lópjáró leszállt falábairól, s hogy ne figyeljék tovább, talpán bukdácsolt a sásbokrok között rejtőzve, a sziget zátonyos partjáig, kikémleni a környülállást. Egy korhadt csónak hevert fölborulva a sárpadmalyban, a fáradt hegedős bekúszott az alá, félholtan rogyva a puha és rosszszagú sárba, hogy láthatatlanul meglesshessen mindent, de csakhamar megbánta, mert szédítette a nedves rothadás émelyítő szaga a szűk fedél alatt, melyet majd fölemelt a betódult szűnyogok meghatszorozódott döngése, zim, zim! mindene dagadt volt már és nem bírta tovább.

Kidugta a fejét és fölbátorkodott. A zene elnémult, a marconák kémlelődtek, neszekre figyeltek, mint riasztott nyulak. A tüzet lefojtották. A némberek meglapultak a parti bozótban, dobogva, lélektelen. A férfiak végre megszégyelték magukat, nem hallott más, mint vonító állatok kórusa messziről, kutyák vagy farkasok.

- Csak legalább egy korty borunk volna még, - kívánta az egyik marcona - a Krisztussát neki!

- Az ember mind elbetegszik ettől a bűdös víztől.

- Nálam az orvosság, - gondolta a lópjáró hegedős s mint ama görög Ulysses hajdanán, úgy ment a Nausikaa királylány színéig, egy letört gallyat tartva maga elé, hogy szemérmét eltakarja: akként tartá ő maga előtt öblös csutoráját, amint kimászott a borfogyta kompánia közé.

- Mert, uraim, bujdosó hegedős vagyok, jójáratban, s noha turbán is megfordul fejemen, nem idegen a Krisztus neve sem ajkamon, akkurát, ahogy tikelmetekén sem; s mint diákos ember, azaz félig doktor, hozom mán a legjobb receptet, *recipe contra hypochondriam*:

Hárfák zengésétől,
Kobzok pengésétől,
Hegedű hangjával, duda nótájával,
Hoptánc porából,
Bacchus jó borából
Öt-hat pintet bevenni...

De majdnem leesett lábáról, míg imígyen mímelte a kedvcsináló vendég biztonságát. Ám a sziget végén újból föllobogott a rőzsetűz lángja, fölbuggyant a síphang, fölcibálták a rongyos, kushadó lányokat, nagy kurjogatások feleltek a békák gyász-zenéjének. Már egész elsötétedett, s a mocsár is megcserélte hangjait, tompa huhogások hallatszottak a zene szüneteiben. Itták a diák borát, a György úr termését. Míg egyszerre a másik ég világosodott meg s túlhan pirkadt rótfény, csodálatos tűzijáték sziporkázott, szörnyű ropogás töltötte meg a levegőt, vad-rucák ijedt serege idétlen hápogással csapkodott ég felé, irtózatlan lárma zendült, s a bogarak morzsaként kavarohtak a vérvörös fényben, amelyet már nem a nap vére festett, hanem a nádásé.

- Ránkgyujtották a nádas! - kiáltott valaki - s a rémület íze vegyült az égő nád szagába, mind összefutottak szegény üldözött prédák, akiknek már a nádasban sem volt menedékük. Összefutottak egy ijedt csomóba, szaladgáltak, mint póruljárt patkányok, kiabáltak, bűnbakot kerestek, végül is balgán a hegedőst vádolták, ki pedig maga is ott volt velük szegény feje, a halálos veszedelemben, az égő nádas közepén.

- Leskelődő delátor! megmotozván kínra vessétek őt! - mondták - és meztelenre vetkőztették és görbe fához kikötötték, szúnyogok martalékául, őrjöngve. De már a pernye sűrűbben szállongott, mint a szúnyog, és minden elborult a vörös ködben. A szárnyasok jajveszékelésébe emberek halálordítása keveredett.

Az emberek csakúgy elpusztultak, mint a szúnyogok. S reggelre nagy turfamező volt messze nádas helyen, mely fölött a darvak húztak tova, a »vitézlő madarak«, akik a poéták szerint a szerelmesek üzenetét hordják.

ÚZD KI VASVILLÁVAL...

Az országúton egy szegény ember ment, János nevezetű. Kopott, de azért úriforma ruhát viselt, mint a szerencsét próbáló diákok.

Az úthajlásnál egy szekér tűnt elébe. Vándor szerzetes szállt le a szekérről. A paraszt leadta utána kosarát, amilyenekbe az alamizsnát gyűjtik a barátok; s a szerzetes Isten nevében köszönte szívességét, hogy idáig hozta. A paraszt befordult a dűlön földjére, a barát pedig baktatni kezdett János mellett.

Mindketten fiatalok voltak, hamar összeismerkedtek. Könnyebb az út, ha van kivel beszélgetni. A barát világlátott ember volt és érdekes történeteket tudott. Lassanként, amint bizalmasok lettek, személyes dolgokra fordult át a beszéd és tartózkodás nélkül elmondták egymásnak életük folyását.

- Házasodni szeretnék, - mondta János - de ahhoz pénz kéne. Pénzem pedig nincs - és nagyot sóhajtott. - Nem kívánnék mást, mint egy kis házat, kertet és az asszonyt.

- Nekem is volt egy nagy kívánságom, - felelt a szerzetes. - Isten segítségével már beteljesedik. Miasszonyunk, Máriának szeretnék faragott képet állítani templomunkban. Évek óta járom az utakat és gyűjtöm rá az alamizsnát. Az emberek szegények manapság és vallástalanok. Sok helyütt gorombán utasítanak el, s azt mondják: gondoskodjanak az égiek magukról! De én nem csüggedtem, s kitartásomnak megvan az eredménye. Ez a kosár tele arany- és ezüstpénzekkel. Most megyek haza a klastromom felé. Bízzál, testvér, az Istenben, és a te kívánságod is be fog teljesedni.

János szomorúan nézett a kosárra. Szótlanul mentek a folyóig. A komp éppen indulásra kész volt, s vásárosok szorongtak a hátán. János és a barát egészen a szélére rekedtek, s vigyázni kellett, hogy be ne bukjanak a vízbe. A barát kifelé nézett a folyóra, mert gyöngé érzékenységu ember volt, s nem bírta jól a sűrű, áporodott parasztszagot, amivel a vásárosok népe megtöltötte a kompot. Künn friss tavaszi levegő volt, s a méltóságos folyó szelíden nyúlt ki s emelte terhét, mint egy izmos kar. A túlsó parton új, halk zölddel intettek a lombok. Közel hegyek, még mintegy a hóvíz emlékével barnáskodtak. S oly kedvesen halavány volt az ég! A barát szeme rajtveszett a légies ártatlanságú felhőbárányokon, s a habok csöndes csobogása a komp körül kimosta füléből a kofanép zsváját.

János azonban a kosárra nézett, amely igénytelenül be volt borítva egy kék szalvétával, mintha csak úti élelem volna benn; aztán körülnézett és látta, hogy senki sem figyel rá, mindenki el van foglalva piaci gondjával és látta, hogy a komp már túl van a folyó közepén, a révész háttal állva igazgatja.

- Mindjárt késő lesz, - gondolta magában. Előrenyújtotta a karját és észrevétlen meglökte a barátot. A barát egy jaj nélkül bezuhant az árba. A loccsanásra fölfigyelt néhány utas és János úgy tett, mintha ő is arra figyelne föl.

- Jézusom! - sikoltott egy kövér kofaasszony. - Valaki beleesett a vízbe!

- A pap! - mondták mások. - Itt állt a pap a szélén!

- Az nem lehet, - szólt János. - Az az én unokatestvérem; ő előbb ment át a másik oldalra. Péter! Péter! - kiáltott, minthogyha a papot keresné. A komp pedig már nagyot haladt azóta előre.

A pap nem bukkant föl többet a víz alól. A kofák körülállták Jánost, aki hangos szóval siratta az »unokatestvérét«:

- Áldott jó ember volt. Semmije se maradt annak a világon: mindenét elosztogatta a szegények között. Most be kell menni a faluba, hogy küldjenek embereket, akik kifogják a holttestet: majd én bemegyek magam. Ó, jaj, szegény Péter!

- Úgy lesz bizony az jó, - mondta, a vén révész, és az utasok, akik egy távolabbi város vásárába igyekeztek, ráhagyták. János fogta a kosarat és megindult az úton. De közben elgondolta, hogy minek menjen ő a holtat kerestetni, s az első fordulónál, ahol már nem látták, letért a falu útjáról.

Amint elért a fővárosba, megváltoztatta a nevét, kereskedő lett és a halott pénzét fektette bele az üzletbe. Mert a kosár csakugyan tele volt arany- és ezüstpénzekkel, ahogy a pap mondta. A szerencse kedvezett János spekulációinak, vagyona szaporodni kezdett, s csakúgy ömlött elébe a sok pénz. János könnyen élt, nem tagadott meg semmit magától; kincsei mégis tízszerződtek és húszszorozódtak. Idők folytával megvásárolt egy szép kertes házat, asszonyt is hozott a házba, akitől gyermeke lett; okosan és elégedetten élt.

Néha azonban eszébe jut a pap, s ilyenkor szomorú lett.

- Ha visszajönne! - gondolta magában, és elábrándozott erről, bár jól tudta, mily valószínűtlenség. Elképzelte, mit mondana neki, hogyan esedezne a bocsánataért: tízszer annyi pénzt adna vissza neki, mint amennyi a kosarában volt: a fele vagyonát... A Mária-szobrot rég megcsináltatta, amire a pap gyűjtötte volt a pénzt, és a feleségét küldi minden kisasszonykor felöltöztetni az Isten anyját kék-fehér selyembe... Bizonyosan megbocsátana a pap, ha visszajönne.

Ó bár visszajönne!

De ez, sajnos, lehetetlen, mert aki meghalt, nem jön vissza többet. Hiába véli látni néha János messziről az utcán, hiába rezzen meg minden papalakra. Bizony csak nem ő az...

Egy tavaszi este - éppen öt éve volt már a pap halálának - János egyedül üldögélt úriháza verandáján. Elnyúlt a nádfonású széken, s jobb kezét az asztalra támasztotta, a boroskupát szorongatva. Vacsora után volt, s a felesége a szolgálóival most rakodott le benn az ebédlő gazdag asztaláról. A lámpafény enyhén kisütött a bokrokra. A fülledt tavasz a nyarat előlegezte már, tücskök muzsikáltak: alig hagyta el egyik a kapunál, a másik újra kezdte a ház mögött. A csillagok élesen és rezegve vágtak bele az éjbe, szinte hangosan, mintha parányi fénytücskök volnának. Tücskök és csillagok közt, ebben a furcsa nyugalomban, hang- és fénytücskkel átszaggatott sötétségben iszonyú magányosság érzése vett erőt Jánoson. Egy ember sincs a világon, akinek a titkát elmondhatná! Mit érnek feleség, gyerek, jóbarátok, ha nem lehet nekik elmondani? Egyetlenegy társat tudott volna magának elképzelni, egyetlenegy bizalmast: a papot...

Amíg így töprengett magában, a fekete orgonabokrok közt, amerre egy halvány tamariszk-ág bólogatott a lámpa kihulló fénysávjában, váratlanul egy emberi alak sápadt körvonalait pillantotta meg. Vékony, szinte áttetsző teste volt és sötét, beesett szemei. Jánosnak elállt a lélekzete és a torkáig dobogott a szíve. Mindjárt tudta, hogy a pap az. Halálos izgalomban ment elébe és beszélni kezdett volna hozzá, de a kísértet kinyujtotta karját és torkonragadta. Más ember talán el is ájult volna, de János katona volt valamikor s a támadásra visszatért a bátorsága. Dulakodni kezdett a szellemmel, de ütései csak a levegőt érték: a pap el-eltűnt, hogy újra megjelenjen.

Ettől kezdve nem volt nyugta Jánosnak. Éjjel-nappal üldözte a szellem. Végre is beteg lett s nem tudta már titokban tartani állapotát.

- Ó, jaj, - kiáltotta egyre, - jön a vándorbarát, hogy kínozzon!

Az övéi azt hitték, megőrült és orvost hívtak hozzá. De az orvos nem tudott segíteni. A betegség egyre rosszabbodott s a különös képzelődés híre elterjedt az egész szomszédságban.

Történt pedig, hogy egy közeli városba egy híres csodatevő pap érkezett, aki, mikor hallott a különös esetről, odaüzent a János feleségéhez: szeretné látni a beteget és bízik is benne, hogy imáival meggyógyíthatja. Az asszony maga szaladt a paphoz könyörögni, hogy jöjjön mielőbb, és azonnal bevitte a beteg szobájába.

De alighogy meglátta János a papot, iszonyúan felordított, mintha megint rájött volna az örület:

- Jaj, jaj, a vándorpap jön, hogy gyötörjön!

És vacogott a foga, mert érezte, hogy ezúttal nem szellem áll előtte, hanem igazi hús és vér. A pap azonban kiküldte a jelenlevőket a szobából, és egyedül maradván a beteggel, így szólott:

- Öt évvel ezelőtt bedobtál engem a kompról a vízbe: emlékezhetsz reá.

János szólni akart volna, de nem tudott a rémülettől. És a pap folytatta:

- Szerencsére jó úszó és bűvár voltam gyerekkorom óta és baj nélkül kértem a partra. Most pedig eljöttem, hogy bánd meg bűnödöt, vezekelj érte Isten előtt s tedd jóvá a földön.

János arca olyan volt, mint a papiros, de szíve már elszánva mindenre.

- Mit kell tennem?

- Kelj föl azonnal, add el vagyondat az egyház és a szegények javára, hagyd el házad, feleséged, s mindent, amit gaz módon szereztél, végy zarándokbotot s kövess engem!

János csakugyan fölkel s elment a tőzsérekhez, hogy vagyonát eladja. A vándor pap azalatt leült a ház előtti lócára és várta. János felesége nyugtalanul tekingetett ki az ablakon, mert nem tudta elképzelni, hova ment beteg férje? De a papot nem merte kérdezni.

A pap egy öregszemű olvasót morzsolt, s föl se nézett.

Végre megjött János. Szolgája hozta utána az aranyakat, amiket házáért és szőlejeért kapott. A pap tartotta kosarát, s János megparancsolta a szolgának, hogy töltsse belé az aranyakat. A pap letakarta a kosarat.

- Menjünk.

És elindultak. János felesége sírva nézett utánuk.

Több falun mentek át, s a pap mindig kezében vitte kosarát, éppúgy mint azelőtt, a kék szalvétával beborítva. Pár napi út után a partmenti erdőséghez értek, s átvágtak a sűrűn, hogy kijussanak a folyóhoz. S amint a hatalmas víz kicsillant előttük, Jánost egyszerre különös érzés lepte meg. Ugyanazon a helyen voltak, ahol *akkor!* A komp éppen indulásra kész volt, s vásárosok szorongtak a hátán. János és a barát most is a szélére rekedtek, s a barát kifelé nézett a folyóra... Ugyanaz a szag is volt, mint *akkor*: a sűrű, áporodott parasztszag, mely egészen megtöltötte a kompot... És most is tavasz volt! A túlsó parton új, halk zölddel intettek a lombok. S oly kedvesen halavány volt az ég!

János azonban a kosárra nézett, melyet a barát letett maga mellé: s a házára gondolt, amelyet eladott, s a feleségére, akit elhagyott. Mindennek az ára ott volt a kosárban, igénytelenül beborítva a kék szalvétával, mintha csak úti élelem volna... János körülnézett és látta, hogy senki sem figyel rá, mindenki el van foglalva piaci gondjával és látta, hogy a komp már túl van a folyó közepén, a révész háttal állva igazgatja.

- Mindjárt késő lesz, - gondolta János és előrenyújtotta a karját, hogy meglökje a barátot. De íme: a barát semmivé foszlott s a János karja úgy ment rajta keresztül, mint a levegőn.

János megingott, elvesztette az egyensúlyt s bezuhant a vízbe. Csak a túlsó parton vették észre, mikor a révész megtalálta a gazdátlan kosarat, tele aranyakkal.

HATHOLDAS RÓZSAKERT

1930-1937

TÓ A HEGYEK KÖZÖTT.

(*Novella, egy napihír nyomán.*)

Mikor Benedek László tanító megérkezett Várújhelyre, még nyár volt és forróság, talán a legfülledebb napjai az évnak, de éppen ebben a túlságban lehetett érezni valami ősziest. Párás hőség volt ez, aminthogy egyáltalában az egész környék alig ismerte a száraz-meleget; a levegő mindig tele volt kigőzölgésekkel. Reggelente ködök lapultak a földre, s lassan szakadoztak a fák között; a nap ereje nehezen bírt velük, de végre is megolvasztotta s mintegy megemésztette őket: maga is nehéz és nedves lett tőlük. A tanító sohasem látott még napfényt, amely úgy hasonlított volna a ködhez. Eleinte valósággal szédült a belélegzéstől; izzadt és kábult, mint aki füledt szobában valami gyulladás ellen »inhalál«. Később megszokta és szerette ezt a szédületet. Nagy sétákat tett, s lábai szinte öntudatlanul odavonták, ahol a levegő legsűrűbb, a föld legpárásabb, az ég legsúlyosabb, a napfény legkegyetlenebb volt. Az erdő hatalmas tisztásokat fogott körül, s ezek fölött szinte megtorlódott a forró párolgás, fojtva és égetve hatott a tüdőre, mint a római fürdő gőzkamrája, ahol nem soká bírja ki, aki először lép be oda. De vannak a gőznek edzettjei és makacs trénerai, akik órákig nyújtják a nehéz kábulatot, mint egy különös gyönyört, mellyel egyszersmind maguk előtt akarják bizonyítani kitartásukat és avatottságukat.

Benedek tanító főleg azt a tisztást látogatta, amelynek közepén az úgynevezett *Pici-tó* nyújtózkodott: meglehetősen elhanyagolt és magános hely. A *Nagy-tavat*, mely mintegy ötven méterrel alacsonyabban is feküdt, mindenki ismerte; az utolsó években még a strandéletnek némi csírája is kezdett ott kifejlődni, amennyiben néhány gazdagabb várújhelyi család öltözőhelyeket kerített el magának, s olykor egy-egy szenvedélyes turista, szokatlanabb túrákra áhítózva, messzebből is elvetődött ide. De a *Pici-tó* magános maradt, eldugva a világ elől: senki sem kapaszkodott föl oda, hacsak dolga nem volt, s kinek lett volna dolga odafele? Benedek sokat tündődött e különös elhagyatottságon; s magyarázatát a Várújhelyi grófok közbösségében találta, akik szinte szándékosan látszottak távortartani minden életet és forgalmat a környékről. Talán féltették a nyugalmaikat? mert a várújhelyi visszavonulás az volt a grófi család modern tagjainak, ami középkori őseiknek lehetett a kolostor. De méginkább anyagi okokra kellett itt gondolni. Bizonyára bőven volt itt természeti szépség és üzleti lehetőség is kiaknázni való: de ehhez tőke kellett volna és modern közlekedési eszközök, ami mind hiányzott Várújhelyről. A grófi család különben is nehézségekkel küzdött. Így hát a hatalmas erdők kitermeletlenül maradtak, a tavak árván heverték a völgyekben, a hegyek szellemét nem zavarta senki, s a várújhelyi birtok alig jövedelmezett gazdáinak.

Sehol oly tökéletesen nem fejeződött ki, magának a tájnak arculatán, az elhagyatottságnak és messzemaradottságnak ez a karaktere, mint a *Pici-tó* körül. Mikor a tanító bolyongásai közt először kibukkant ide, egészen véletlenül, s a lejtős úttól még lihegve megállt a sűrűség előtt, megpillantva a hegy ráncában rejtőzködő tavat: csodálatos érzése támadt, amilyent ekkora erővel még soha és sehol-sem érzett. Úgy tűnt föl neki, mintha hirtelen visszatért volna egy helyre, amit már régesrégől fogva ismer; sőt, még pontosabban: mintha igazi otthonába érkezett volna meg, a melegség és meghittség legmélyebb fészkebe, ahol valamikor hosszú boldog évszakokat töltött, de ez már időtlen idők előtt elmerült emlékezetében, s váratlan megpillantása most homályos boldogságot s egyúttal valami megmagyarázhatatlan borzongást kelt benne. Igen! boldogságot és határozott ráismerést, de ugyanakkor és *éppenazért* legyőzhetetlen szorongást és rémületet is... Már maga a titkos, megszorult meleg, amely ebben a völgyben fogadta, vonzotta s visszataszította egyszerre; szédült, s ami néha, nagyobb izgalomban,

szokott vele megtörténni, a gyomrában valami émelygést érzett; azt hitte, nem bírja ki egy pillanatig sem, de ugyanakkor semmi nagyobb vágyat nem érzett, mint hogy közelebb nyomuljon és leheveredjen a tó szélén, vágyott erre mint valami tilosra, s közben azt gondolta, hogy futnia kellene innen, teljes sebességgel, és hátra sem nézni... A legcsodálatosabb az volt az egészben, hogy jóllehet a tó körül tisztás terült el, s a nap szabadon égett és ragyogott, a tanító mégis mindig úgy emlékezett erre a helyre, mint ahol sötétség vagy legalábbis félhomály van és semmit sem lehet pontosan megfigyelni. Talán a párás hó fülledt telítettsége okozta ezt az érzést; talán a vadon sűrűség emléke, amelyen keresztül kellett törni, hogy az ember odajusson; talán maga a szédület, mely ezen a helyen mindig elfogta.

S lehet, hogy ez kergette őt vissza másodszor, harmadszor, s azután már majdnem mindennap e helyre: az emlékeknek ez a határozatlansága, a varázs izgató oktalansága, s maga a titkos borzalom, amit nem értett, aminek az értelmét kereste. De ez olyan volt számára mint az ópium, s a titkos borzalom mögött még titkosabb gyönyör vonta. Olykor, a tisztás felé közeledve, megmagyarázhatatlan félelem töltötte el, szinte szerette volna, ha nincsen egyedül: de aztán megszegyelte magát ezért az érzésért. Szégyenében valami más is lappangott: mintha tökéletesen lehetetlen, valóságos szemérmertlenség volna a *Pici-tóhoz* társaságban menni. Most már elhitette magával, hogy csak önfegyelmezés kedvéért jár oda. Le kell győznie különös érzését, s rájönni titkára! Megállt a vízparton, sárga nádbotjára támaszkodva, s átnézett a túlsó oldalra. Sohasem látott ott senkit, egyetlen esetet kivéve, amikor néhány meztelen alakot pillantott meg: a meleg, délutáni tónak párázó vizében valami paraszt suhancok fürödtek. A tanító rosszkedvűen fordította el szemét az illetlen látványtól, noha érezte, hogy maga is szeretne meztelenre vetközni és beugrani a vad, sötét vízbe. Közben eszébe jutott a mendemonda, hogy ez a tó szokatlanul mélyvizű s örvénylő, s évenként megkívánja a maga áldozatát... Ekkor ötlött föl benne először egy természetes magyarázat arra a rejtélyre, miért vonzza őt ily különös erővel ez az Istentől elhagyott tisztás a magas hegyek közt. Magyarázata az volt, hogy a víz vonzza, az emberölő hullám, amelyhez egy halálos emléke kapcsolódik, életének legborzasztóbb emléke, mert (amint Várújhelyen is mindenki tudta már) menyasszonya mintegy félévvel ezelőtt csónakkatasztrófa következtében veszítette életét.

Csakhogy ez a Dunán történt, s maga a katasztrófa nem is volt személyes emlék, csak levelekből és leírásokból tudott róla, még nem is élőszóbeli hallomásból, mert nemcsak maga nem volt jelen, hanem nem is beszélt szemtől-szembe erről egyetlen tanúval sem. Azok is kímélték fájdalmát s nem hozták elő a kényes tárgyat, ő pedig sohasem tett efelől kérdést, sőt talán épazért hagyta el irigyelt pesti állását, s jött el ide az Isten háta mögé tanítónak, hogy ne kelljen érintkeznie szerencsétlen menyasszonya ismerőseivel, akik a tragikus eseményről tudtak... Mert volt neki Pesten is állása, ami manapság ritka szerencse, noha persze nősülésre kevés alap lett volna az, s teljesen érthető, hogy Benedek nem mert ebbe a házasságba beugrani s addig habozott, míg a végzet váratlanul gyászos módon oldotta meg a helyzetet.

Csodálatos módon most ráébredt, hogy a szörnyű esemény, melynek körülményeiről a legkisebb szót is irtózott hallani, nemhogy visszariasztaná emlékével, igazában még vonzza; hirtelen az volt az érzése, mintha a veszélyes tó látása inkább valami nagy öröme és megkönnyebbülésre emlékeztetné. S egyszerre megértette, hogy *éppen ezért* került mindenkit, aki a szerencsétlenségről beszélhetett neki. Büntudat volt benne, rossz lelkiismeret, nem mert volna a beszélőnek szemébe nézni... Mert érezte titkosan s tudat alatt, hogy kétségbeesett gyászának legmélyén ez a szörnyű öröm s megkönnyebbülés lappang; ezt pedig nem lehetett senkinek bevallani, még önmagának is félt megvallani. De most itt a tó előtt mintha minden félelmen túljutott volna - mintha nem volna már értelme semmi félelemnek. Itt állt a *szerencsétlenség színhelyén*: mert ezt a helyet már az első gondolatnál ellenállhatatlanul azonosította a szerencsétlenség színhelyével. Alig bírta elhinni, hogy az nem ott történt. Holott nagyon jól tudta, hogy nem ott történt... De a táj hangulata, a megszorult lég, sűrű lomb, sötét víz szinte

rejtélyesen sugallta ezt az azonosítást s kész keretet és háttért adott a katasztrófa elképzelésének, annál könnyebben, minthogy az igazi színhelyet nem ismerte. Ez a hangulat kizárt minden félreértést és önámítást: igen, itt állt a katasztrófa színhelyén, mint valaki, aki mindenem túljutott... irtózott és - örült...

Hogyan lehet megmagyarázni ezt a különös örömet, ezt a megkönnyebbülő érzést, ily rettenetes eseménnyel kapcsolatban? Annak a halálával, aki hosszú időn át minden gondolatát betöltötte? Akinek alakja köré minden vágya, reménysége, bevallott és bevallhatatlan álmai fonódtak? Hisz Sári a tanító eseménytelen életének nagy szerelme volt, azt lehet mondani, egyetlen szerelme, mert Benedek szigorú küzdelemben és magányban töltötte fiatal éveit, sohasem engedhette meg magának, hogy nőre gondoljon... Állítólag épp az ilyenek fogékonnyak a nagy szerelemre. Le sem próbálom írni azt a feszültséget, azt a rögeszmeszerű önkívületet, amiben Benedek élt, mióta Sárít megismerte a tanfelügyelőségen, ahol az gépírónői munkát végzett. Élt? Igazában nem is élt: gondolatlan gép volt, egyetlen célra beállítva, a ritka vasárnapok várásában, amikor a leánnyal együtt lehet, visszakérözve a leány szavait, elképzelve annak életét; féltékenyen s félve, hogy a sors irigylen és kiszámíthatatlan módon megakadályozhatja a találkozást...

Talán már föllélegzés volt az is, hogy ez a feszültség föloldódott, akármilyen tragikusan végleges módon... Hiszen nem volt boldog, éppen nem volt boldog! Azok az órák, amiket a leánnyal töltött, azok sem adtak boldogságot, inkább csalódást mindig s új gyötrődést. Sári olyan volt, mint a többi leány. Az esze folyton szórakozáson járt, már ami szórakozást az ilyen szegény leány meg tud szerezni, mozin, kiránduláson, némi sporton, de leginkább a sí és az evező csábították. Benedek viszont nem született a sportra. A hólécet és evezőt vetélytársainak érezte, akik elvonják tőle a leány figyelmét s másokhoz hozzák őt közelebb; különösen a csónakázásért haragudott, mert saját csónakjuk nem lévén, kényszerültek egy ismerős fiú szívességét elfogadni, akivel Sári régebben egy hivatalban dolgozott s aki szívesen vitte őket magával modern, gurulóüléses »hajóján«. Evvel a hajóval történt a katasztrófa is. A csónakázás problémája állandó idegességet okozott közöttük; Benedek csak egyedül szeretett volna lenni a leánnyal, leheveredve például a Hűvösvölgy fái alatt, meghitt kettesben, de Sári únta ezt s inkább a vadevezősök »isteni« életére áhítozott.

- Még nem vagyok a feleséged, - mondta, ha a férfi keresztül próbálta vinni kívánságát - azt teszem, amit én akarok. - Evvel a kíméletlen vágással teljesen lefegyverezte Benedeket, aki ilyenkor úgy érezte, mintha az egyetlen vágyott ajándék, amit adhatna a lánynak, csak a házasság lehetne, az asszonyi cím, s ő még ezt sem tudja megadni... Büntudatot érzett, mintha az ő hibája volna, hogy nem tud oly helyzetbe vergődni, amely az egybekelést lehetővé tenné. Vagy mintha ő nem akarná ezt a házasságot. Holott a lány igényei jobban nehezítették azt, mint akármilyen más. Hosszú, ideges jelenetek voltak közöttük ezen is. Sári csak »rendes« házasságot tudott elképzelni, aminthogy egyáltalában nagyon rendes leány volt; fesztelenül és viharosan csókolódzott ugyan, akárki jelenlétében, de ezenkívül semmit sem engedett meg; igaz, hogy Benedek nem is volt nagyon tolakodó. Benedek határozottan félénk volt a lányokkal szemben s megelégedett, ha együtt lehet Sárival s nézheti. Soha, sohasem mert egy lányhoz közeledni; és Sári volt az első leány, aki közeledett hozzá. Igazában még nézni sem tudta avval a gyönyörűséggel és elfogulatlansággal, amivel más férfi nézi a lányokat. Mindig zavarbajött például és szinte elvakult, ha Sári a csónakban fürdőruhára vetkezett: alig mert a combjaira pillantani. Titkos lázongással gondolt arra is, hogy a lány ilyen toalettben, azaz majdnem meztelenül evez együtt közös barátukkal, a csónaktulajdonossal akkor is, ha ő nincsen velük; noha tulajdonképpen féltékenységről nem lehetett itt szó, hisz a »hajógazda« mindig magával hozott egy nőt, Sári régi hivatalbeli barátnőjét, akibe szerelmes volt, s ahogy mondani szokták, »főzte«. A nő nem akart vele egyedül menni, ezért volt szükség Sárira. Aki különben

szintén nem ment volna vele egyedül, bár egy csöppet sem bánta, hogy Benedek gyötrődik, amiért egyáltalában elmegy nélküle valakivel...

A valóság az, hogy Benedeknek Sári gyötrelem volt - és nemcsak gyötrelem: félelem is. A szerelemmel ő nem állt olyan egyszerű viszonyban, mint mások. Elfojtott, nagy vágyakozás volt benne, de alig bevallható, különös félelem is. Mennél jobban vágyott a leányra, annál kevésbé mert volna hozzányúlni és maga előtt is tagadott, de annál mélyebb rettegéssel - igen, valóságos rettegéssel - gondolt a napra, amikor ez az élő és meleg test végre az övé lesz. Félt a szerelemtől, s talán ez okozta titkos büntudatát a házasság halasztásával szemben: valahogy, tudat alatt, ő csakugyan a házasság halasztását kívánta és alig tudta elképzelni, hogy ez a házasság egyszer valóban megtörténjék. A szerelem olyasminek tűnt föl előtte, mint a halál: valami végső dolognak, ami nem kezdet, hanem befejezés. Az élet is gyötrődés és feszültség és mégis félünk a végétől... Félt a szerelemtől, mint a haláltól, amellyel szemben a legerősebb sem tudhatja előre, hogyan fog megállni.

A katasztrófa híre nem érintette váratlanul. Alapjában mindig tudta, hogy valami ilyenfélének kell jönnie, másképp nem oldódhatik meg ez a helyzet. Mindazt, amit akkor tudat alatt érzett, most fedezte föl egyszerre magában: leült a tóparton, a hosszú és kissé mindig nedves fűben és egy csöppet sem törődött avval, hogy megfázik vagy hogy zöld foltokat kap a ruhája, annyira elfoglalta minden gondolatát a különös fölfedezés! Igen, hazudott, mikor »váratlan szerencsétlenségről«, »tragikus véletlenről«, »fájdalmas csapásról« s »reményeinek összeomlásáról« beszélt! Ő kezdettől fogva sorsszerűnek, rendjénvalónak érezte ezt az eseményt. Igen, öröm és megkönnyebbülés volt ez számára, fölszabadulás és föloldódás; s most egészen világos volt előtte az is, hogy valami titokzatos módon magát is cinkosnak érezte abban, ami történt és azért nem akart, azért nem mert róla beszélni másokkal, azért menekült mint a bűnös, ide a hegyek közé, nem mert a szemébe nézni senkinek, aki tudott a dolgról. De magában nem érzett lelkifurdalást, mert tudta, hogy mindennek így kellett történnie... Úgy nézett vissza mindenre, mintha valami túlvilágról nézne; nem sajnálta Sárít, époly kevésbé, mintha tényleg ő ölte volna meg, vagy mintha ő is meghalt volna vele, vagy mintha csak szeretőjévé tette volna... Most itt a veszélyes tó partján, amelynek vize szinte a halál vizének látszott, a vad és nedves fűben, mely maga volt a bujaság, végkép ellenmondásnélkülinek látta a régi igazságot, hogy szerelem és halál rejtélyesen egyek vagy testvérek... Szerelem és halál, öröm és gyász, fölszabadulás és katasztrófa, kéj és irtózat: ez a völgy mintha egyszerre mindezt jelentette volna; a tanító kábultan ült a mélyén, mint aki az élet rejtegetett titkára bukkant rá, vagy mint akinek testén át omlottak volna egymásba valami ismeretlen mitológia legellenségesebb hatalmai.

Az idő mintha megállt volna, ha a tónál volt: egyszer csak azt vette észre, hogy sötét lett, s neki a fák között botladozva kell keresztültapogatóznia hazafelé a félelmes erdő meredekén. Ilyenkor csupa rettegés volt, noha már egy kis zseblámpát is szerzett be; gyakran eltévedt, elcsigázva, fölizgatva, fölkavart lélekkel ért haza s az idegességtől egész éjjel nem tudott aludni. A tavi séta valóban olyan volt már számára, mint egy ártalmas drog, s olyan hatása is mutatkozott, mint a mérregnek. Benedek megsoványodott, szemei furcsán csillogtak, vagy szórakozottan meredtek, egykicsit mindig álmosnak látszott, étvágya elhagyta. Olykor hirtelen fölugrott, mintha halaszthatatlan dolga lenne; mint egy hipnotizált, támolgó léptekkel indult neki a *Pici-tó* útjának. Amint áttört a bozótton, s elébe tárult az ismert, már nagyon jól ismert kép, levetette magát a földre és könyvet vett elő - akármilyen kófi regényt, amit fillérekért lehetett vásárolni. De nem olvasott; tekintete a túlsó parton csüggött, meredten és makacsul, mígnem látása káprázni kezdett és szinte kísértetes tisztasággal rajzolódott ki előtte, ott valahol a túlsó part közelében, a bokros, bokrétás nádas hátterén, a karcsú csónak barna orra, látta a vízbenyúló hosszú evezőket, s noha a távolságban s a kusza nádas előtt kissé összefolytak a vonalak, tisztán villant egyébként nagyon rövidlátó szemébe a halvány nőtest is, a meztelen

lábak és karok s a piros fürdőtrikó élénk színfoltja. Még több testet is látott vagy sejtett, de azonnal tudta, melyik az *övé*, sokáig próbálgatta, hogy pontosabban kivegye körvonalait, végre elfutotta a könny a nagy erőltetéstől, vagy jött egy szélroham, a csónak megingott s eltűnt a gyászos hullámban. Szél mintha csak így jelentkezett volna ezen a helyen, rohamszerűen, mint egy-egy borzongás; egyébként a nádak és buzogányok mozdulatlanul álltak, noha mindig mélyen meghajolva, lecsüggesztve bokrétaikat és bunkóikat. Amint e mozdulatlanság helyreállt, a csónak vonalai újból kirajzolódtak, s Benedek ismét elképzelte a katasztrófa lefolyását, apró részletekig, ahogy valami kéjes képet képzelhet el az, akit a vágy nem hagy nyugodni.

Egy késő délután, amint így erőltette *myops* látását, képzeletbeli csónakja mellett váratlanul egy valóságos csónakot pillantott meg, amelyet semmiféle szélroham és nádlengés sem tüntethetett el: ott nyúlott tagadhatatlan és pontosan különválva nemcsak a mindig zöld és nedves nádaktól, hanem a barna partvonalától s a rőt szín avartól is, mely valami örök tavalyból látszott ily pirosan ittmaradtnak, annyira nem lehetett elhinni, hogy igazán ősz van... Egy valóságos csónak, amellyel egy megfeszült nőalak bíbelődött, nem fürdőruhában, hanem teljesen felöltözve; úgy látszott, mintha sehogy sem tudna kikötni, különösen forgott, mintha a tóban csakugyan örvények volnának, ahogy a szóbeszéd tartotta. Benedek futva megkerülte a tavat s följánlotta segítségét. Olyan volt, mintha álomban futna; s mintha az álomhoz tartozott volna az is, hogy most mindjárt le kell vetkőznie s belábolni a tóba, hogy kisegítse a csónakban vergődő, barnaruhás leányt. De a leány figyelmeztette, hogy ez veszedelmes, mert a víz itt hirtelen mélyül és forgót csinál. Benedek tanácstalanul nézett körül; végre is egy horgasvégű faággal kapta el a csónak peremét s ámbár majdnem bezuhant a vízbe, amint neki-huzalkodott, sikerült mégis partravonni. A leány minden fölösleges áradozás nélkül mondott köszönetet, s aztán együtt kerestek alkalmas helyet, a hol a csónakot leláncolják.

- Sohasem láttam még ezen a tavon csónakot - mondta a tanító.

- A grófnő csináltatta - felelt a lány. - A grófnőnek az a szeszélye támadt, hogy a Pici-tavon akar csónakázni... Én a grófnő komornája vagyok - tette hozzá.

A tanító is bemutatkozott. Együtt mentek lefelé, a meredek úton, a sűrűben, s hogy már lassan besötétedett, a tanító karja és zseblámpája vezette a hölgyet. Ez az út is tökéletesen álomszerű volt; olykor egy kő gurult le a lábuk alatt; egy-egy állat surrant a sötétben; majd egyszerre kiragyogott a hold; a lámpa visszakerült a kabátzsebbe; a lány a grófnő szeszélyeiről beszélt, kifogyhatatlanul.

- Egyetlenegyszer volt kinn csak a tavon - magyarázta - és többet nem is akar kijönni, már megbánta az egészet. Azt mondja, hogy amilyen szép a környék, olyan halálos a hangulata. Azt mondja, még a levegő is fojtja ott. Pedig igazán gyönyörű és nagy élvezet itt evezni. Én szeretem a szomorúságot - toldotta regényesen. - Most csak azért jöttem ki, hogy utánanézzek a csónaknak, de elhatároztam, hogy máskor is kijövök, élek az alkalommal és gyakorlom az evezést benne, amíg a grófnő el nem viteti. Délután többnyire szabad vagyok...

Csakugyan kijött máskor is, s rögtön szokássá vált, hogy együtt menjenek le a hegyen; a leány mindig későn jutott ki s válthatatlanul rásötétedett. Amikor a faluhoz értek, a leány elbúcsúzott Benedektől: nem akarta, hogy férfival lássák.

- Pletykáznának - mondta. Benedek úgy érezte, hogy valami gálánsat kellene felelnie: »Leg-feljebb azt mondanák, hogy egy udvarlójával több« vagy ilyesmit; de a leányt annyira körül-lengte a tó különös hangulata, hogy lehetetlen volt ily könnyű hangon beszélni vele; különben is, mint grófi komorna, inkább társalgónő, művelt, léhaságnélküli s magára tartó hölgynek tűnt föl a tanító előtt. A leány azonban a kimondatlan szavakra is felelt és csendesen megjegyezte, hogy neki nincs és nem is lesz udvarlója.

- Az én vőlegényem meghalt, öngyilkos lett. - Egy kicsit megállt s aztán hozzátette: - Főbelőtte magát, mert a szüleim nem egyeztek bele a házasságunkba. Elvesztettem volna az állást a gróféknál...

A tanítóra különös hatással voltak szavai; egyszerre átengedte lelkét a vonásnak; a leány és a tó majdnem egy volt; a halálos tó, mely »időnként megkívánja a maga áldozatát«. Bizony a leány is tudja már őróla, hogyan vesztette el a menyasszonyát; jó családból való, gondolta, és »szereti a szomorúságot«. Egész éjjel ezen tünődött; elképzelte a komornát az előkelő termekben, vagy a kastély terraszán, finom porcellánok és ezüstneműek között; aztán egyszerre úgy érezte, meg kell halnia a vágytól, hogy egyszer meztelenül lássa, fürdőtrikóban, mint a Sárít, vagy inkább trikó nélkül, egészen meztelenül; s eszébe jutottak a suhancok, akiket ilyen illetlen meztelenségben látott egyszer fürödni a tóban s akkor úgy tűnt föl neki, hogy ez a tó tulajdonképpen a meztelenséget kívánja, a teljes meztelenséget, s mégis mily különös, hogy sohasem próbált levetkőzni és megfürödni benne! Valami belső ellenkezés tartotta ettől vissza, valami félelem, mintha minden fürdés ebben a tóban halálos volna... És talán ugyanilyen érzés tartotta vissza attól is, hogy a csónakba üljön a komornával, hagyta őt egyedül evezni, megelekedve avval, hogy a kikötésnél segédkezzen, mint elsőízben... Nem lehetett tudni, a tótól fél-e vagy a nőtől? Csak a partról nézte; ez valóságos ügyetlen és udvariatlan dolog volt, de a lány nem látszott haragudni érte.

Most azonban elhatározta Benedek, hogy beszáll a csónakba és ő is evezni fog. Másnap csodálatos idő volt; mindenki megegyezik benne, hogy a levegő még a szokottnál is párasabbnak, a nap vadabbnak és a köd forróbbnak mutatkozott ezen a reggelen. Mire délutánig ért az idő, a nádak puháknak látszottak, mint a megfőtt csőtészta, s a kókadó fű meglappadt, mint a lehevert párnák. Mi történt ezen a délutánon, azt pontosan senki sem fogja megtudni. A tanító és a komorna holttestét másnap találták meg; a fölborult csónak a nád között fennakadt.

HATHOLDAS RÓZSAKERT.

(Vidéki komédia.)

Nem kell hinni, hogy a regényíró csak annyit tud alakjairól, mint amennyit a könyvében elbeszél. A természettudós egyetlen megmaradt csontból kiszámít és lerajzol egy egész ősszállatot. Az emberi lénynek is minden apró mondásában vagy cselekedetében benne rejlik az egész élete. Aki egy gesztust valaha földidéz: egy sorsot idézett föl.

Azért bocsátom ezeket előre, bizonyos ünnepiességgel, mert Gruber Franciról akarok beszélni, akiről pár szót már szoltam egy regény közepén, s a sorsa egyre fojtogat azóta: hogyan lett ő olyan, amilyen lett? Francinak elég kicsiny és furcsa szerepet szánt az élet és a köztudat Sót városában; ő volt az örökifjú, a kivénhedt szeladon, nevetséges és szomorú figura, ámbár tekintélyes úr különben, törvényszéki bíró (kollégája annak a nagyszerű és végletekig korrekt Miskának, akiről nagyon hosszasan meséltem ugyanabban a regényben, esetleg valaki emlékszik rá).

- Franci, ő örökifjú - mondták róla színlett irigységgel, s ez talán még a minősítésébe is belekerült. A bíró úr a haboskávé mellett: aki udvarol a fruskáknak, résztvesz a *haragszom rád* nevű játékban, mint a húszéves joggyakornokok, csókolózik a zálogkiváltásnál, szemérmesen... Akkoriban pedig nem volt még divat a hosszú fiatalság; s ezekben a városokban, Sóton, Gádoroson, nem is volt nagyon könnyű fiatalnak lenni. Legtöbb ember sietett menekülni ebből az állapotból, megnősült, pocakot eresztett, szivarhoz szokott. Másszóval nyugalomba ment, kivonta magát a forgalomból. Micsoda föllélekzés! Mint aki kikerül a detektívesből! Mint aki elhagyja a tűz-övet! Megszűnt a kereszttűz, a felelősség, az ostrom. A színész lelépett a színpadról. Nem kellett többé kiszámítania mozdulatait, ügyelni minden pillantására...

Némelyek csupa fáradtságból adták meg magukat. Vagy úgy ugrottak a házasságba, mint aki a haláltól való félelmében öngyilkos lesz. S mire kilett a *négy x*, ők már rég elesettként heverték, sajátoltású barackfák alatt, s bő áldozati italokkal, mint az ókori halottak. Aki nem nősült meg, az is kiállt a versenyből s *idomult*: ami a potrohot, a szivart és a nyugalmat illeti. Mint az állatok a veszélyben, közömbös környezethez.

De Francin nem fogott a mimikri. Sovány maradt, akár egy mostvégzett jogász, a kor nem adott neki biztóságot és méltóságot, csak sutábbá tette. Óvatosan repdesett az unalmas lángok körül, vén, gyáva pillangó! Figyelmes kimértséget kuncogták a csitrik. Száján örökelfogult mosoly ült, hosszú ujjai közt lapossá nyomódott az ideges cigaretta.

- Miért nem szivarozol, Franci? Mingyárt más lenne a tekintély.

Nem bírta a szivart. Sem a kérdéseket.

- Mikor házasodsz már?

Ezen még el is pirult. Hebegett, ami a legrosszabb politika. Könnyű volt ugratni, például ha látták olykor valamely ablak alatt.

- Gyanús, Franci, gyanús.

Ilyenkor elkerülte az ablakot. Képes volt heteken át kerülővel járni. Az uccán Szcillák és muskátlik lestek. Ki tesz igazságot udvariasság és elővigyázat közt?

- Franci nagyon megégethette magát - ez volt a közvélemény. Miska erről legtöbbet tudhatott, lévén ő épp Gádorosról való, ahol Franci volt valaha aljegyző. Az a hír járta, hogy Francinak hirtelen kellett áthelyezését kérnie Gádorosról, »nőügy miatt«. De ez régen volt már, senki sem tudott bizonyosat, s Miska csak morgott úri és liberális bajuszába:

- Egymás magánéletét ne firtassuk...

Persze a pletykára nehéz szájkosarat tenni, ezer szája van. Miska eltemethette a valóságot a tapintat sűrű lepleibe. Viszont a legenda élt. Hagyományosan, szinte hivatalosan. És ez fontosabb, mint a valóság. Ki törődik a valósággal? Legfeljebb a regényíró; mondhatni, az álmodozó költő. A legenda nem céltalan álmodozás.

Elevenbe vág, igényeket elégít ki.

A sóti igény főleg a Franci fejére követelt csörgősipkát. Azonkívül valami Ilka néni szerepe izgatta nagyon a sótiakat. Ő is eredetileg sóti lány volt, akire ott sokan emlékeztek. De az emlékből már istenséggé nőtt, öreg szerelmi istenséggé, ki fitos pók képében ül háza közepén, vidám hálókat fonva a fiatalságnak.

Annyi igaz, hogy fitos volt. És a háza - mióta férje nyugalombavonulása után Gádoroson letelepedtek - csak úgy bugyborékol a vigasságtól. Vendég mindig volt itt, nagy női társaság s cigány és tánc nélkül is állandó jókedv: kivált a nyári esték gyönyörűek! Az idősebb asszonyok a verandán ramsliztak, a fiatalok a rózsalugasok közt nevetgéltek a holdvilágos kertben. Óriás rózsakert volt, mert az Ilka néni férje, miután mint huszárcapitány egy makacs ízületi bántalomtól megrokkanva penzionáltatta magát, azt vette a fejébe, hogy rózsát fog termelni és eladja a szerb üzéreknél, akik rózsavizet csinálnak belőle.

Több holdon át rózsza és rózsza: képzelni lehet az illatot, ami itt előntötte a levegőt virágzás idején. Nem csoda, ha a szerelmesek megmámorosodtak ebben a kertben, elvesztették féltékenységüket, legyőzték meggondolásaikat s nem egy boldog vagy keserű házasság igazi bölcsője és sugallója ez a kerítő rózsakert volt.

Ilka néni összejátszott a kertjével. Ez volt a bűne s hogy szerette a fiatalokat. Ő maga korán öszült, puha bodros haja tisztán fehér volt már, de arca síma maradt s különösképp az orra fiatal. E pöttöm orr alól bugyborgott legzengőbbben a kacagás, ettől áradt és dagadt a rózsakert. Ez kihallatszott, ha még annyi fiatalság volt is együtt, sőt ez segítette túl a fiatalokat is minden zavaros és némaságon. Ahol az Ilka néni jelen volt, nemigen röpködtek át angyalok a szobán. Inkább ördögök; bár csak amolyan illedelmes, társaságbeli és vidéki ördögök.

Az ügyetlenek voltak kedvencei. A szégyellőst, tapasztalatlan szárnya alá fogta. Büszke volt, ha a lányok aztán férjhezmentek s a félszeg fiúból tökéletes gavallér vált. Olykor pártolta is kisdudáikat. A nevelő mindig egy kicsit intrikus, mint a Gondviselés. De nem áll, hogy elvszerűn házasított volna. A férfinemen-lévőket inkább óvta a csapdától. Tanácsadó volt és jóbarát. Fiúké épűgy, mint lányoké.

A roskadozó nagy házból egy szép szobát rendesen bérbe adott. Ez volt a legúribb garszónszállás a városban. A Gádorosra vetődött fiatal nőtlen tisztviselők között előkelőség számba ment az Ilka néninél lakni. Nem is annyira pénzért adta ki a szobát, mint hogy a legjelentősebb fiatalembereket udvarához láncolja.

Igy került hozzá Gruber Franci is, szinte az egyetemről. Diplomás tekintélye, joggyakornoki állása predesztinálta erre.

- Gyönyörű szobám van, - írta haza anyjának Pozsonyba - valódi táncterem. És igazán olcsó! Tíz forint a kiszolgálással, reggelivel együtt s minden fejedelmi.

Szószerint így is volt. A szoba a nagy tornác meszelt oszlopaira nyílt, a rózsakert panorámájában. Júniusra járván, a reggeli mellé mindennap egy frisskötésű rózsacsokor is belebbent a mélyfülkés, fényeskilincsű ajtón. Ezt a rózsacsokrot sajátkezűleg kötözte a vendégkisasszony, ki ritkán hiányzott, mert Ilka néni kiterjedt rokonságából állandóan vendéget egy-két szórakozni vágyó leánykát. Ezeknek még Gádoros is világváros volt, sőt bűnös világváros s Ilka nénihez szívdobogva jöttek, mint csábok és izgalmak gócéba.

Magától értetődött, hogy a fiatalember-lakó estefelé bekopogjon a veranda üvegbejáratán, amely mögött megterített oszonnaasztal pompázott.

Az oszonna nem járt a lakással, mint a reggeli. Az szerződésen kívül statuáltatott, mint valami szolgálat, a vendégjognál fogva. A veranda mosolygott még esős időben is. Franci ilyenkorra rendszeren már túrhetetlenül únta magát a szobájában. Lassan beretváltkozott és sűrűen nézegette az óráját, nehogy túlhamar állítson be. Mielőtt belépett volna, belesett az üvegen. Mindig lámpaláza volt, hogy ügyetlen lesz az idegennel szemben, vagy nem ismeri meg az ismerőst. Bár ritkán akadt egészen idegen, legfeljebb, ha faluról érkeztek vendégek.

A gádorosiakat már mind ismerte. A családoknál levizitelt s nőtagjaikkal most itt találkozott újra. A fiatalemberek naponta változtak, csak ő volt az állandó. A lányok is változtak; de volt egy köztük, Irén nevezetű, egy beteg, nyugdíjas özvegy gyermeke, époly mindennapos, mint ő. Irén a szomszédban lakott s Ilka néni *kismamámnak* szólította.

A háziakat Ilka néni szinte egyedül képviselte. A kapitány úr kikocsizott a pincéhez, vagy ha otthon volt is, flegmatikusan pipált a sarokban. Egyetlen reménységük, a súlyosan idegbajos Pityu, Pesten tartózkodott egy intézetben.

- Egy kis parázs ramslit! - ez volt a jelszó az asszonyok között. Csöndesebb napokon a ramslit esélyei adták a szenzációt. A ramslit nem olyan, mint a bridzs. Itt minden csak a szerencsétől függött s bő tér nyílt az asszonyi irígység titkoskájú izgalomtornájának. Izgalom volt elég, gusztálás, hazárdság, csalásvád és vita. Sőt sikongások, könnyek, harag, kiállítás, elkeseredés. Ilka néni tapintata művészkedett a kiengesztelésben. Pista bácsi némán megvetette ezt a játékot. Francit azonban gyakran bevonták, ha nem volt elég partner s rendszeren Irén kibicelt neki. Franci udvarias volt és elfogult, sohasem figyelt egész lélekkel a játékra, ennyi asszony között! Ellenfélnek igen előnyös volt, de partnerei átkozták, mint »paccert«.

- Maga majom, ilyen blattja van és nem veszi föl!

- Ülj mögéje, Irén, vigyázz rá egy kicsit! - rendelkezett a háziasszony.

Barinoviczné, aki szemben ült, gyilkos pillantást vetett ilyenkor Irénre. Barinoviczné a Bácskából származott, abból a fajtából, amely, mint mondják, vastag szivarokat szív még főzés közben a konyhán is. Senki sem volt dühösebb kártyás nála. Irént viszont félelmes ellenfélnek ismerték. Pedig ő ritkán állt be a játékba; a szenvedélyt a kibicelésben élte ki.

- Nincs pénzem - mondotta. Néha Ilka néni kasszájára játszott. Különös, sovány lány volt, elég magas, jóalakú, de valami eszes szárazság ütközött ki a modorában, ami visszariasztotta az udvarlókat. Franci szinte furcsálta az intimitást Ilka néni és e szikár teremtés közt.

Neki Irén nem volt rokonszenves. Bár lassanként valami fegyvertársi viszony fejlődött ki köztük, ami túlmélt a kártyaügyeken. Irén élesnyelvű tudott lenni. Pletykákba avatta be Francit, melyekről Ilka néni, ki mindenkivel jón volt, hallgatott. Magát Ilka néni sem kímélte. Mindez csakugyan nem volt rokonszenves; de mulatságos és tanulságos. Be kell azonban vallani, hogy, ami a női bájat illeti, sokkal jobban tetszettek Francinak például a csöppke Balog-lányok, kivált a fiatalabb, Gizi. Akire a szeme akkor is rátévedt, mikor Irén beszédét figyelte. Ezekkel azonban nem tudott úgy társalogni, mint Irénnel. Franci szótalan volt, Irén helyette is beszélt.

- Irén a legokosabb lány Gádoroson - dícsérte Ilka néni. - Kár, hogy olyan gonosz - toldotta kacagva.

A gádorosi lányok közt nem dívott az okosság. Szellemesnek lenni nem is nagyon illett. A gádorosi lány típusa Tóth Angyal volt, aki csak ritkán jelent meg Ilka néniéknél; mamájával, illedelmi látogatáson. Akkor is feszesen ült, s nem lehetett vele másról beszélni, mint a szőlőről és házimunkákról. Ha sétálni vitték a rózsakertbe, irígyen dícsérte a virágok szépségét, de hangjában valami megrovás volt.

- Az Angyalok, úgylátszik, nem helyeslik a rózsatenyésztést - jegyezte meg Irén, amint egyedül maradtak az intím társaságban. Pista bácsi mint sértett kertész dünnyögött ilyenkor.

- A legszebb szálakat vágtam le neki!

Ilka néniéből pedig kitört a »fiúk barátja«.

- Az ilyenektől óvakodjon, Francikám... az ilyen házias szúzepektől. Ezekből lesznek a harpiák.

Alkonyat volt, a nap, mint egy túlnyílt rózsza, terpedten hullt le a láthatárra. Páronként sétáltak az egymást szelő lugasok labirintusában.

Ilka néni Franciba kapaszkodott és oktatta.

- Ezeknek ne udvaroljon, nem ajánlom. Gizinek se, mert nagyon bele talál szeretni. A szerelem veszedelmes a maga korában, gyermek! Egy kicsit pajtáskodni, szórakozni, azt igen... Maradjon Irénnél: ő szellemes, de nem veszedelmes.

Franci tanácstalan volt az ily tanácsokkal szemben.

- Sajnálom szegény Irént - sóhajtott Ilka néni máskor. - Az okosság nagy kölönc egy gádorosi lánynak. Irén még bajosabban kap férjet, mint Angyal.

Vacsora után Francinak megint át kellett mennie a rózsakertre néző tornácon, hogy szobájába jusson. Vacsorázni a kaszinóba járt. Ilka néni nem adott kosztot, s különben sem tartozott a sütő-főző nagy háziasszonyok közé. Csak a tortákban volt specialista. A vacsorát nagyon egyszerűen költötték el, kettesben Pista bácsival; de kilenctájt rendszeren újra jöttek vendégek. Ha más nem, átjöttek a leánykák a szomszédból, Irén és a Balog-lányok. Ilyenkor Francira hárult a feladat, hogy hazakísérje őket. Gádoroson nem volt éjjeli élet s tíz órára már Franci is megtért a vacsoráról. Amint a tornácra ért, egyszerre csapta meg a kert felől a ház egész kábító légköre: rózsailleslet, lányvihogás, asszonyi sűgás-bűgás.

- Jöjjön csak, Francika, jöjjön csak!

Lámpát nem hoztak ki. Villany még nem volt divat Gádoroson. Franci alig tudta megkülönböztetni a sötét alakokat, ahogy karéjban beülték a kerti ház keskeny padkáját, egymáshoz simulva, a meleg éjszaka intímségében.

- Szorítunk egy kis helyet magának is.

Micsoda éjek voltak! A csillagok bekúszták az eget, mintha ott is egy óriás lugas volna, mely tüzes virágokkal kivirulva nyujtana kárpótlást a földi lugasok elborulásáért. Ideleln az illat, mintegy vetélytárs nélkül maradván, átvette az uralmat a fénytől. Pedig nem is lett volna szükség rá, a levegő úgyis fűszeres volt. Fűszeres, forró és mégis friss, amilyen csak a koranyár estéin tud lenni. Friss és mégis fojtó, fuldoklani lehetett benne, mint a gyönyörűségben. Elcsitult, ünnepélyes gyönyörűség! Mindenki önkénytelen halkán beszélt, mintha az óra nem bírná a hangos szót. Susogtak és egymáshoz hajoltak a közbenülőkön át, a szavak összekötötték és még szorosabbra vonták őket, különös témák merültek föl, amiket nappal senkinek sem jutott volna eszébe előhozni, a halálról beszéltek, a szerelemről, a végtelenségről és önmagukról, még a pletyka is borzongató mélységet kapott, szinte restelni kellett a bizalmassá-

got, melynek hullámai át-átcsaptak köztük, de a sötétség és szoros együttlét megóvott a restelkedéstől, a padonülők összehúzódtak s testileg is átvették egymás borzongásait. Franci melegen érezte magához nyomódni a Balog Gizi szép, fiatal testét, aki cicamódra kéjesen s hízelkedve törleszkedett. A másik oldalon Irén sovány combja tapadt az övéhez, szinte tüzelve a ruhákon át. Franci moccanni se mert a két tűz között, nem tudta a kezét hová tenni, csupa félnék vágy volt és szomorú illedelem.

De hamarosan fölbátorodott. Gizi naiv tapadását nem merete sohse különösebben viszonzni; ezt visszaélésnek érezte volna s tudat alatt valóban veszélyesnek is. De a sötétben szinte mindegy volt, kit ölel, s lassanként azon vette észre, hogy közte és Irén között különös megértés van némely kölcsönös játékokat illetőleg; maga se tudta, ki kezdte ezt és hogyan? Kigyulladt fantáziájában inkább Gizire gondolt, miközben keze az Irén kezét szorongatta, vagy kissé csontos, de szépformájú térdére csúszott, vagy titkon átölelte csípőjét.

Mindez hallgatólagosan és az éjszaka leplében történt, anélkül, hogy valaha egyetlenegy szóval is céloztak volna rá, vagy egyetlen csók is esett volna köztük. Mikor Franci, néha jó későre, hazakísérte a lányokat, először mindig a Balogék utcája felé kerültek, s aztán kettesben mentek vissza Irénéhez. A kisváros aludt már ilyenkor, léptük visszhangot vert a holdvilágos kövezeten. De árnyékuk nem hajolt egymáshoz. Úgy mentek, kellő távolságban s immár közömbös tárgyakraól csevegve, mint jótársaságbeli ismerősökhöz illik.

Egy nap valami környéki vihar után hirtelen lehűlt a levegő. Estefelé a lányok fájni kezdtek, s Ilka néni nagy keszkenőket hozatott ki. Gizi kényeskedve, kacéran pólyázta be vállát, mintha egy karonülő babát öltöztetne.

Franci nem mulasztotta el a kötelező bókot:

- Nekem nem ad abból a kendőből? Én is fázom.

- Dehogynem adok, Francika! Isten ments, hogy én legyek az oka, ha megfázik. - Egy anyás mozdulat, s a kendő Franci köré kanyarodott, noha ő ép indult már a szobájába felöltőért. - Testvériesen megosztozunk. Vigyázzon, le ne rántsa rólam! Tudja mit, megkötözzük. - S elől összekötötte csomóra, hogy a nagy kendő szorosan egymáshozfogta kettejüket, mint egy közös, meleg takaró. - Meg ne fázzon, Francika!

- Nem lenne jobb bemenni, gyerekek?

- Nem, nem, olyan nagyszerű itt! Hol késik ez az Irén?

Irén ép ezen a napon késett. Franci alig várta, feszélyezett volt és izgatott nélküle, a Gizi meleg kendője alatt. Bénának és félszegnek érezte magát, alig tudott figyelni a társalgásra. Már egész sötét volt. Végre megjött Irén s egyszerűen leült szokott helyére. Franci mellé, a másik oldalon. Franci azonnal átölelte, ideges mohósággal s nyilván sokkal merészebben, mint máskor, mert a leány megütődött tekintetet vetett rá, amit eddig még sohasem tett s hirtelen föllállott.

- Menjünk be! - mondta. - Igazán hideg van.

Másnap Franci kivételesen egyedül találta Ilka nénit. Balogék a szőlőbe rándultak ki. Irén pedig meghűlt és otthon maradt. Ilka néni meg is látogatta, éppen tőle jött.

- Harminckilencfokos láza van szegénynek. Nem lett volna szabad este leülnie a filagóriában. Persze, neki már nem jutott a kendőkből...

- Oly rövid ideig ült ő köztünk! - dadogta Franci kissé zavartan.

- De maga ezt a kis időt is fölhasználta, úgy-e? Nono, gyermek, nem kell azért fülüg pirulni... Csak jegyezze meg, hogy én mindent tudok. Akar egy kis kávé? Megkóstolja a friss kalácsunkat?

Franci gépies tehetetlenséggel tolt a csészéjét a kávéskanna elé s közben legjobban szeretett volna menekülni. Szerencsére vendégek érkeztek. Barinovicsné, Tardits, az orvos a nővérével és mások. Öreg ramslí kerekedett, a fiatalabbak kibiceltek. Franci korán fölkel, szökni akart. De Ilka néni észrevette, átadta a kártyáját és utána ment a tornágra.

- Nem kell azért elkeseredni, Francikám. Nekem muszáj figyelni Irénre, ő az én védelmem alatt áll. Magát nem érheti semmi baj. Maga legfeljebb áthelyeztetni magát és nem történt semmi. De a szegény lányt mindjárt kibeszélik.

Franci egész odáig volt, hogy kis játékaik ilyen komoly színben tűnhetnek föl. Nem tudta, mit gondoljon? Irén beszélt-e? vagy Ilka néni láthatott tegnap este valamit? Mások is láthattak... De az a gondolat, hogy Irén napról-napra megtárgyalta Ilka nénivel az ő rejtett mozdulatait és sötétben való egyetértésüket, még elviselhetetlenebb és megalázóbb volt.

- Irén mindent elmond nekem - folytatta Ilka néni, mintha felelni akarna kételyeire. - Maga nem ismeri Irént, kedvesem. - S Francinak nagy bámulatára azt kellett hallani, hogy az ügyes és fölényes Irén igazában gyámoltalan, mint egy gyermek. Nincs ellenállása. Mindenki azt tehet vele, amit akar. Szüksége van a védelemre. És a bizalmas tanácsadóra.

Franci úgy ment el, mint akit megleckéztek, mert visszaélt egy nő gyengeségével. Másnap nem is mert benyitni Ilka néniékhez. Tolvajmód osont ki szobájából, percekig hallgatózva a saját ajtaja mögött, meglesve, mikor üres a tornác. Magányos, hosszú sétát tett s fáradtan és szótlánul ült este a vacsoránál.

- Mi baj, pajtás? - kérdezte Oszoly, a gyógyszerész, aki ép benézett egy pohár borra, tikkadtan az egésznapos traccstól, mely a patikában kötelező. - Talán szerelmes vagy?

- Ki szerelmes nyáron? - erőltette Franci a »blazirtat«.

- Pedig veszedelmeket hallok, barátom. Szerte csiripelik a városban. *Irén, szirén*, ahogy a nóta mondja.

- Légy szíves, kérlek, cáfold meg nevemben energikusan az ilyen éretlen híreszteléseket - nyilatkozta ki Franci mogorván. Pedig az ingerkedés nem jelentett semmit. Ez már kijárt Ilka néni minden lakójának. S kijárt Irénnek is, akinek nevét mindig szívesen vette nyelvhegyre Gádoros. Többnyire ugyan a vénlány sorsát szánták neki:

- Nem megy az férjhez soha! Kinek kell olyan asszony, aki okosabb lenne az uránál?

Mégis egymásután hozták hírbe mindenkivel. Most Franci volt soron. De ennek semmi köze sem volt ahhoz, ami a valóságban történt.

Francit azonban gyötörte a rossz lelkiismeret. Nyugtalan éjszakát töltött s reggel szórakozott volt a hivatalban. Uzsonnatájt izgatottan járt föl és alá, szertartásosan kerülgetve óriás szobájának bútorait. Fogai egy széthullt rózsa szirmait rágicsálták. Egyszer fejébe csapta a kalapját... Majd újra visszatette az özagancsra, mely fogas gyanánt szolgált az ajtónál.

Bizonytalanságából kopogás váltotta ki: Balog Gizi állott a tornácon.

- Nem jön kiségetni? Partner kerestetik...

- Megyek - ugrott Franci, mint a szökevény, ha érte jön a porkoláb. Mire beért a verandára, Ilka néni már osztott is neki.

- Hajtsa föl hamar a kávéját...

Gizi mögéje kuporodott a díván karjára.

- Majd én kibicelek Irén helyett. Sajnos, játszani nem tudok. Meg kell elégednie, hogy drukkolok magának.

A drukkolást azonban igen lelkiismeretesen végezte. Egészen Franci fölé hajolt, vállához símult, azon az ürügyön, hogy kártyáiba néz, fürtjei csiklandozták a fülét, illata szinte ringatta, mint valami muzsika. Franci sohasem játszott oly rosszul, mint eznapi. Fantasztikus ügyetlenségeket követett el. Gizi édeseket kacagott ezen. Francinak már komoly veszteségei voltak, nem is mert rágondolni, mennyi pénze marad... A holnap időtlen messzeségbe tűnt előle. De éppen oly messze volt a tegnap is s minden, ami imént még izgatta. Nem törődött semmivel s még arra is alig figyelt oda, mikor Barinoviczné megkérdezte Ilka nénitől:

- Hogy van Irén?

Ő egyszerűen megállapította, hogy Irén nincs jelen és ez különös fölszabadulás érzésével töltötte el. Valóságos hidegzuhany volt számára, mikor Ilka néni hirtelen hozzáfordult s feléje dobta a kérdést, félhangon, egy kártyavita csatazajának védelme alatt:

- Mondja, nem látogatná meg Irént? Az nagyon kedves lenne magától... Mióta nincs láza, erősen unatkozik szegény.

Feleletet nem várt, s hogy közben megérkezett a hiányzó kártyapartner, már be is csöngette a szobalányt.

- Szaladj át az Irén kisasszonyékhoz és mondd meg, hogy tiszteltetem és a tekintetes úr azonnal jönni fog.

Franci visszapottyant az időbe s még szemrehányásokat is tett magának: csakugyan nem járja, hogy annyira nem érdeklődött szegény Irén betegsége felől.

Irén pazar ágyruhák közt feküdt. Látszott, hogy az üzenet óta ráértek fölhúzni a szekrények mélyén őrzött cihákat s elővenni a legszebb csipkés hálóinget.

A látogatót némi szemrehányás fogadta.

- Szép, hogy eljött, Francika. Szép, hogy eszébe jutottam. Nem fél a ragálytól?

Franci ijedten tiltakozott, ügyetlenül mentegetőzött.

- Nagyon kedvesnek kell lennie hozzám, ha ki akar engesztelni, - mondta Irén. - Igazán nem fél a ragálytól?

Az influenza akkortájt jött divatba, az orvosok csupa bacillussal fenyegetőztek. De Franci világnézete a lovagiasság alapján állott, mely hölgyek jelenlétében halálmegvető bátorságot ír elő.

- Énrajtam nem fog semmiféle ragály.

- Akkor üljön ide az ágyam szélére. Közelebb, Francika! - Irén beljebb húzódott, helyet csinált.

Franci nem sokat ült még szép lányok ágyaszélén, noha életének ezt a mínuszát világerő sem árulta volna el például patikusbarátja, Oszoly Pista előtt. De oly elfogódottan helyezte sovány hátsórészét a kiálló keretdeszkára, mintha csak a fehér lepedő szüzességét óvna a csíkos nadrágszövet érintésétől.

- Mama azonnal jön: egy kicsit rendbeszedi magát - kezdte a társalgást Irén. - Mióta én nyavalyáskodom, minden házidolog órá háruul, pedig ő is beteg szegény. Mit csinál »kismama«?

De abban a pillanatban Franci megcsúszott a politúros deszkán. A csíkos nadrág letottyant a szűz lepedőre. Franci támaszt keresve a vánkoshoz kapott. A vánkos behuppant. S mintha egy kis egér surrant volna ki alóla! Egy kis tükör volt, amit Irén ott rejtegetett és egy púderes doboz. Franci utánakapott, meglökte a dobozt, a doboz legurult a padlóra s szétnyílt a szőnyegen.

- Jesszus, mit szól a mama! - sikoltott Irén és már nevetett. - Ne higgye azért, hogy én derűreborúra púderezem magam. Csak a lázhólyagokat akartam elleplezni...

- Végtelenül restellem... - dadogta Franci. Elvörösödött, föluggott, most négykézláb állott a szőnyegen. Kétségbeesett kísérleteket tett a kihullt arcport a tenyerével összekaparni.

- Hagyja csak, Francika! Maga nem tehet semmiről. Üljön vissza, de kényelmesebben. Így ni! Ne legyen már olyan ügyetlen. Úgylátszik, mégiscsak fél a ragálytól. Nem merne megcsókolni!

Nevetett.

- Ültünk mi már egymáshoz közelebb is, nem igaz?

Franci most már benn ült mélyen az ágy közepében, s mint egy puha öblöt, érezte maga körül a paplanba burkolt Irént. A lány hatalmába kerítette az egyik kezét, s fesztelenül játszott ujjjaival. Sőt odanyomta a tenyerét a meleg melle fölé.

- Hallgassa csak, milyen gyorsan ver a szívem. Meleg is vagyok. Meg kellene mérni, nincs-e megint lázam?

S a nagy férfikezet, mint valami hőmérőt, becsúsztatta a csipkés hálóing alá. Ezalatt Francinak folyton úgy tűnt föl, hogy kifelé figyel, a szomszéd helyiségből hallatszó neszekre.

- Bármely pillanatban benyithat a mama - gondolta. S ő maga is az ajtó felé tekintgetett, a szoba stílustalan bútoregyvelegén át, mely nem volt se háló, se »fehér lányszoba«, egy sötét ebédlőasztal állt benne, székekkel, s a sarokban az ágy. Franci az egész helyzetben valami feszélyező hamisságot érzett. Mintha egyikük sem gondolna arra, amit tesz vagy beszél. Ők éppenúgy hazudnak, mint a szoba. Látszatra most körülbelül úgy viselkedtek, mint rendszerint este a filagóriában. Összebújva szerelmesek módján. S közben közömbös témákról csevegve, mintha csak futó ismerősök volnának. Francinak ecsetelni kellett az utóbbi ramslinapok eseménydús fordulatait. Irén úgy tett, mintha ez szenvedélyesen érdekelné. De szív szerint ezúttal még azok a játékok sem érdekelték egyiküket sem, amiket Irén a Franci kezével folytatott. Szerelmes összebújás és közömbös társalgás: mindkettő csak szerep volt. Egyforma hazugság.

Irén azonban eltökélten vitte mind a két szerepet. S egyszerre, mint aki nem bír már szenvedélyével, hirtelen fölnyúlt, eleresztette a Franci kezét, és mezítelen, sovány karjaival belecsimpaszkodott a nyakába. Fölhúzódkodott és éhesen csókolta az arcát, ahogy csak a sovány, madárszemű lányok tudnak csókolni. Franci alig tudta, hogyan védekezzen a különös vihar ellen. S hogy megdöbbenése teljes legyen, ebben a pillanatban nyikorgott az ajtó és benyitott az Irén mamája.

Franci ösztönszerűleg, egy reflexmozdulattal ki akarta szabadítani magát az első kilincszerezésre. De a sovány, meleg karok erővel lefogták. Irén nem engedte el! Irén egy csöppet sem látszott zavarba jönni. Irén nem ijedt meg. Irén csak annál erősebben szorította. Lógott a nyakáról. S teljes nyugalommal nézett föl a mama szemébe.

- Mama úgylis tud mindent... Jöjjön, mama, bemutatom a vőlegényemet!

Most végre eleresztette a nyakát. Csuklón fogta a balkezét, s úgy nyujtotta át, diadalmas mosollyal a mamának, mintha valami születésnap ajándékot prezentálna, vagy egy jól megcsinált házi feladatot mutatna be.

Franci gépiesen csókolta kezét. Ez volt az egyetlen, amit hamarjában el tudott képzelni, mint teendő. Közben szavakat keresett, mint ahogy a fulladozó levegőt kereshet. Mondani kellene valamit. Sőt kiáltani. Tiltakozni... De érezte, hogy ez lehetetlen. És már késő is volt. Hogyan kezdjen el magyarázkodni, mikor már a tiszteletreméltó özvegy anyai csókja égett a homlokán? Elmulasztotta a pillanatot! Hagyta magát, bután, mint egy áldozat. Hagyta magát megcsókolni! S hagyta, hogy megeredjen az áradat - az özvegy szavainak áradata. Aki egy hosszú családtörténeti előadásba kezdett: mert fontosnak vélte, hogy leendő veje legelőször is megfelelő tájékozást nyerjen a család előkelőségéről, amely magába fogadja.

Irén nem nagyon látszott helyeselni a családtörténetet. Sőt titkon arcokat vágott, s megértő, gúnyos pillantásokat cserélt Francival. Cinkost csinált belőle az anyja ellen: mint aki már a familiához tartozik...

- Hagyja most, mama - mondta, amint az öregasszony a régi arcképeket akarta előszedni egy vedlett albumból. - Csináljon inkább valami vacsorát. Franci éhes.

Franci azonban tiltakozott a vacsora ellen, mintha a fölgyűlt és benneszorult tiltakozás itt talált volna magának utat. Nagyon köszönte a szíves meghívást, de nem engedhette meg magának, hogy visszaéljen vele, mikor beteg van a háznál, s maga a háziasszony is gyengélkedő. Franci kifogástalan udvariassággal viselkedett, mint javíthatatlan jófiú; azaz tökéletes gyávasággal. De ebben volt valami öntudatlan, passzív ellenállás is. Nem tiltakozott, de nem is ejtett ki egyetlenegy szót sem, mely a vőlegénység elismerését jelentette volna. Búcsúzni akart, mint aki botrány nélkül és előkelően visszavonul.

Szerencsétlenségére vendég érkezett. Azaz »csak rokon«. Egy nagybácsi. Irén keresztapja. Irén mamájának fivére. Kedélyes úr, árvaszéki ülnök különben, s agglegény. Jött meglátogatni beteg keresztleánykáját egy stanicli cukorral. Bekukkantott. Ő nem félt az influenzától. Hol vannak azok a bacillusok? Bácsi-mosolya szélesre derült, amint a boldog mama sietett elővezetni Francit, mint családtagot.

- Tyűh, hát itt bacillusok helyett vőlegényt talál az ember!

Most már nem volt mentség; Francit, Lajos bácsival áttessékelték egy másik szobába, míg a mama kapar valami vacsorát. Közben váratlanul Irén is felöltözött, s körülülték a családi asztalt. Az ötödik Irén öccse volt, egy nagy gimnazista-kamasz, aki most került haza. A mama bort hozott, Lajos bácsi pincéjéből valót, Gádoroson mindenhez akad bor. Koccintani kellett, a nagy esemény örömére.

- Mikorra tervezitek az esküvőt? - kérdezte Lajos bácsi.

A mama mosolygott.

- Ők mentül hamarabb szeretnék. Csak az Isten adjon nekem egészséget! Mennyi munka lesz a stafirunggal!

Franci meghökkenve jött rá, hogy türelmetlen ifjú szerelmesként kezelik, aki a szegény mamát emberfölötti teljesítményekre sürgeti. De ezt igazán nem lehet meghazudtolni... Ez nyílt udvariatlanság és lázadás volna. Egyébként elhatározták, hogy »egyelőre« az egész dolog »maradjon a családban«. Lajos bácsi mint egy családi tanács elnöke viselkedett, atyafiságosan és fontoskodva.

Franci szédelegve került haza, a »befejezett tény« érzésével. Ismerős érzés volt, diákkora óta. Az ő sorsáról mindig felsőbb hatalmak döntöttek, neki csak tudomásul kellett vennie. A

lelkiállapota olyasforma volt, mint mikor internátusba adták, vagy alkalmasnak találták a sorozáson... Az élete hirtelen megváltozik, végzetesen, mások akaratából és gondoskodásából... Új fegyelemre kell berendezkednie. Ezt határozottan érezte, mert nem volt lázadó természet s visszariadt a botránytól. Iparkodott beleélni magát az új helyzetbe. Szegény fiú volt, szegény és német fiú. Hozzászokott, hogy elfogadjon minden fegyelmet, amit a körülmények ereje ráért. A dolgok megtörténnek... Előbb-utóbb ennek is meg kellett történnie, akár a halálnak. S még egy kicsit imponáltak is neki az Irénék. Jó család. Sokkal jobb család, mint az övé. Mert ő egyszerű iparoscsemete: csak a kanonok-nagybácsi csinált belőle urat. Ránézve ez a házasság emelkedés. Az, hogy pénzesebb lányt is kaphatna, meg sem fordult a fejében. Számára nem volt más pénz, mint a fizetés. Álmában se.

Szóval tudta már, hogy bele fog törődni: de éppen ez volt a rettenetes! Éppen ez volt a kibírhatatlan! Váratlan katasztrófa... És éppen ma, mikor... Magának sem merte bevallani, miért tűnik föl ez a sorsfordulat olyan képtelennek, szinte gúnyosnak, minden napok közt ép ezen a napon. Még érezte a délutánt, Gizit a háta mögött, ahogy előre dőlt a díván karján, a keble nyomását, fürte csiklandását... Még csak pár óra és milyen szabad volt, övé az élet, előtte a világ! Még a rózsák is neki integettek, az egész kert feléje hajlongott! Majdnem fölördített arra a gondolatra, hogy most Irén vőlegénye... Szeretett volna másra gondolni, elfeledni az egészet, lesz, ahogy lesz! Talán majd történik valami, szakítanak, visszamegy a parti... Milyen szégyen, hogy egy boldog vőlegénynek az első este ilyesmi jusson az eszébe! Mégis ez volt most az egyetlen vigasztalása, halvány, távoli reménye a menekülésnek.

Magában jól érezte, hogy okosabb volna azonnal tenni valamit, szólani Irénnek, tisztázni a dolgot. De ezt az érzést lelke legmélyére nyomta, ijedten. Éjjel az ágyában kéjes gondolatokkal iparkodott elfoglalni magát: amik nem Irénről szóltak, mégcsak nem is Giziről, őhöz nem mert nyúlni még gondolatban se. Ezek képzelt s fej nélküli nőkről szóltak, akik ezúttal mindent megengedtek neki, miközben a nyitott tornácon át hat holdnyi rózsabokor küldte be szédítő lélegzetét.

Köröskörül a városka pihegett, talán már a nászhír izgalmában, mely rejtelmes úton terjedt el, mint a virágpor. Reggel a vőlegényt gratulációk várták a hivatalban. Úgy fogadta, szótlán és komoly méltósággal, mintha csupa részvétnyilatkozatok volnának. Arca kizárt minden bizalmasságot. Az ebédnél az asztaltársak támadták meg. Itt a titoktartás szigorú felhőibe burkolózott: nem mondott sem igent, sem nemet. Hazatérése menekülés volt. De Ilka néni karjaiba bukott, aki már a tornácon leste, izgatottan.

S különösképp nem is csodálkozott ezen a közizgalmon; pedig még a fülében csengett Lajos bácsi hangja, aki megfogadtatta a diszkréciót:

- Mihelyt Irén egészen jól lesz, megtartjuk a nyilvános eljegyzést. Addig senkinek sem kell tudni semmit.

Azonban mindenki tudott mindent.

- Maguk aztán csinálnak meglepetést! - lelkesedett Ilka néni. - Nem is mondhatom, mennyire örülök. - S még egy csókot is cuppantott a Franci arcára. A másik mellé, amit Irén mamájától kapott az este. - De ne bízsa el magát. Nem maga miatt örülök annyira, Irénért örülök. Irén igazán megérdemli s neki jót fog tenni egy kis boldogság. Maga, az más. Hogy maga nem csinál-e könnyelműséget, nem tudom.

Ilka néni édesdeden kacagott ehhez, ahogy ő mindig szokott, s Francinak ellenállhatatlanul az az érzése támadt, hogy kinevetik. A rózsák is kacagtak a kertben és a tornác fehér oszlopain kacagott a délutáni napfény. Ilka néni kezében nyesőolló volt.

- Akar egy bukétot a menyasszonyának? - Az olló csattogott, a virágok már hulltak. - Segítsen hát, maga ügyetlen! Adja kézhez a raffiát!

Ilka néni igazi művész volt a csokorkötésben.

- Mingyárt itt lesz a menyasszony. Igen, már egészséges... Meggyógyult. Reggel korán ideszaladt és megígérte, hogy ebéd után visszajön. Látja, Francika, ilyen nagy orvos a szerelem.

Ez a szép mondás kész textust kínált egy erkölcsi leckére. Amilyeneket Ilka néni mindig szívesen adott. Most ez valóban alkalomszerű is volt. Irén az Ilka néni védelme alatt állt s Francinak ezt most még egyszer ünnepélyesen tudomásul kellett venni. Franci valóságos előlegezett büntudattal hallgatta s egyre nyomasztóbb hangulatban. Érezte, hogy menthetetlenül felelőssé teszik az Irén boldogságáért. Ez rettenetes volt. Ilka néni, amint beszédközben véletlenül fölemelte szemét a bukétáról és rápillantott Francira, szinte maga is megijedt. Franci sápadt volt, keze idegesen kapaszkodott a tornác oszlopai között húzódó párkányba, szeme föl-alá járt a rózsallék távlataiban, mintha menekvést keresne.

- Óh, gyermek, hiszen maga majd leesik a lábáról! - Ilka néni mingyárt kommentálta is, félhivatalosan, a jelenségeket. - Nem aludt az éjjel. A boldogság ellensége az álomnak. Tudja mit, kedvesem? Menjen most a szobájába és pihenjen kicsit. Majd én átkiáltok... Ne féljen, mihelyt ő jön, átkiáltok.

Franci csakugyan ledőlt a kanapéra s azonnal zavaros rémálmokba merült. Ezekből riasztotta föl a kiáltás. S mintha még ez is hozzátartozott volna az álom rémségeihez! Ilka néni a szekrény mögé bujtatott ajtót dörömbözte.

- Francika! Francika!

Francinak mintha a homlokán dörömböztek volna.

- Francika, jöhet már! Itt a menyasszonya. El ne feledje a csokrot.

Franci dülöngve, fejfájósan támolygott át. Különös szimpátiából Irén is fejfájásról panaszkodott. Hasító migrénjei szoktak lenni. Szenvedő mozdulattal nyujtotta hosszú, fehér, kékeres kezét.

- Csókoljátok meg egymást, gyermekeim - biztatta őket Ilka néni. - Nem fogok odanézni.

A csók azonban rosszul sikerült, erőltetett volt és kötelességszerű.

- Hozhatna nekem valamit a patikából - mondta Irén.

Ilka néni a cselédet akarta küldeni, de Franci erősködött, neki jót fog tenni egy kis séta. Menekülni, ha csak pár percre is... De hamar rájött, hogy nincs menekvés. Oszoly, a patikus, maga szaladt elibe, amint meglátta.

- Fáj a fejed, pajtikám?

Franci sietett kitérni a célzások elől, melyek a kérdés mélyén rejtőzhettek.

- Nem magamnak viszem.

- Hát a menyasszonyodnak? Szerelmi aszpirin... - élcelt a patikus, eléggé faragatlanul. - Valld be, hogy jó jó vagyok...

Franci már nem is hallotta. Ő csak egy szót hallott ki mindenből. Ez a szó üldözte, vele ment ki az uccára, ez csörgött a patikaajtó csengettyűjében, léptei is ennek a taktusára kopogtak. Menyasszony! Menyasszony! Menyasszonya van... A menyasszonyához megy... Szegényes fantáziája hiába erőlködött, hogy a szóba tartalmat öntsön. Nem tudta elképzelni Irént, mint öhozzá tartozó valakit... A kötelék valóságát, mely minden emberi lény közül váratlan oda-

láncolta épp ehhez az egyhez. Ehhez az idegenhez. De maga a szó is elég rettenetes volt. Menyasszony...

A menyasszony elhaló hangon rebegett köszönetet a gyógyszerért. Meghatottan hálás tekintetet vetett félfektéből a vőlegény szemébe, aki előtte állt, tenyerén a vízbe mártott ostyával. Franci mindazonáltal valami mást érzett ebben - alig tudta volna megmondani, hogy mit. A hála túlságosan is tüntető volt, a szolgálat birtokbavétele és nyugtázása. Franci úgy állt ott, mint az új inas, akinek az úrnő a legelső alkalommal még kissé túlzott figyelmességgel köszöni meg a pohár vizet. Egyszeriben tudatára jött, hogy nem a magáé többé. Szolgátságba jutott. Az úrnő ott ült előtte; szinte várta, hogy a következő percben idegeskedni fog. Ami meg is történt, mert Franci zavarában egymásután kipukkasztotta az ostyákat, sehogysen tudott szabályszerű labdacsozt előállítani.

- Menjen, maga ügyetlen! - kiáltott végre Irén s kivette kezéből a porokat. Mozdulatában érezni lehetett a szenvedő türelmetlenségét. Érezni lehetett a megvetést is. Beszédes mozdulat volt, tele kritikával és szemrehányással. »Majd széthasad a fejem s magának nem vehetni semmi hasznát.« Francit megszegényítette ez a mozdulat. De a szégyen is Irénhez kapcsolta, összetartozásuk arcukra volt írva, mégpedig nagyon sötét jelekkel. Az egész vidám társaságban, mely ezen a délután Ilka néniel összeverődött, csak épp a jegyespár maradt sötét és kedélytelen.

Franci szinte örült, mikor kártyázni hívták. De persze megint veszített.

- Szerencsés a szerelemben - kuncogtak a Balog-lányok. Gizi most nem Francinak kibicelt, nem ült mögötte a díván karján. Valahol távol ült s Franci alig mert arrafelé pillantani. Gizi se nézett órá. Gizi respektálta Irén tulajdonjogát; de ezúttal Irén sem segített Francinak. Irént elfoglalták fejförcsei, melyek lassan kezdtek oszladozni, mint nehéz felhők egy kavargó tájon. Franci fejében viszont a gond felhői kavargottak és egyre sűrűbben. Most nem tudott elfeledkezni, nem törődni semmivel, mint tegnap! Micsoda könnyelműség volt, beugrani ebbe a játékba! Mit csináljon? Sürgönyözzön szegény édesanyjának pénzért? Vagy kérjen kölcsönt valamely kollégától?

A dilemmát Ilka néni oldotta meg, aki megsejtette zavarát. Ilka néninek jó szimata volt ilyenekre. S hogy Irén hazakészült lepihenni, intett Francinak, kísérik át ketten.

- Addig egy kis szünet a kártyában! Úgyis magukat fogják megtárgyalni - súgta a vőlegénynek.

Visszajövet után kivallatta Francit. Nagyon tapintatos volt és anyai.

- Óh Istenem, hát mért nem szól, gyermek? Hiszen nincsen idegenek között. Maga most már a családhoz tartozik. Irénnek én úgyis a bankára vagyok. Valósággal közös kasszánk van. S maga és Irén már mindegy: nem igaz?

Zavarbaejtően kacagott. S a kártyasztalnál egy szép, halk bankót csúsztatott át a Franci kezébe.

- Majd Irénnel számoljon el - súgta. - Ezt Irén adja magának. Ne nekem köszönje. Gondolom, így kellemesebb és megnyugtatóbb.

És megint kacagott. A pénz épp jókor jött, Franci már a kártyaadósságát sem tudta volna kifizetni. A játék nagyon vadul ment ezen a napon. De ami a »kellemest« és »megnyugtatót« illeti, Franci mindenkinek inkább lett volna adósa, mint Irénnek. Annál inkább, mert ez az adósság még nőtt is. Francinak sok költsége volt ezidőben. Ilka néni illendőnek találta, hogy valami szép ajándékot vegyen a menyasszonyának. Az ajándékot már ki is választotta, azaz Irénnel együtt választották ki. Azonkívül meg kellett venni a jeggyűrűket. Lajos bácsi Sótra utazott

és vállalkozott, hogy meghozza. Mindezeket Ilka nénivel tárgyalták meg, aki azt is ígérte, hogy lakást szerez az új párnak. A költségek Francit illették, abból a pénzből, amit Ilka néni előlegezett, Irénnel való elszámolásra.

Franci már úgy látta, hogy elsején sem tudja a dolgot teljesen rendezni. Egyre jobban érezte, hogy több és több bilincs köti. Irénnel ezekről a tartozásokról nem beszéltek; különben is alig beszéltek. A régi fegyvertársi pletykázás megszűnt. Helyébe valami zavar és elfogultság lépett. Gádoroson a jegyesség nem jelentett szabadságot és bizalmasságot. Szó sem volt tegezésről és ölekezésekről. A jegyeseket gardedám őrizte s tegeződni még a házastársak sem tegeződtek. Franci már nem kísérhette Irént éjszaka egyedül haza, s még abban is volt valami nem-illendő, hogy a jegyések egymásnak kibiceljének. Az összebújások és titkos egymáshozsimulások véget értek. Azelőtt folyhattak ezek a dolgok, akár Ilka néni szemeláttára is, mind csak ártatlan pajtáskodás volt. De jegyések közt kifogástalan illemet s kimért távolságot követelt a konvenció. A jegyeseket mindenki megfigyelte, minden mozdulatuk szóbeszéd tárgya lett.

Franci tehát ridegen ült a társaságban s a régi bizalmasság emléke csak még keservesebbé tette a szomorú változás érzését. Gizihez természetesen még kevésbé közeledhetett, az arany élet a múlté volt már. Francinak nem maradt más hátra, mint beülni a kártyázók közé, akkor is csiklandófürtű és vállára dőlő kibic nélkül. Vagy pedig Irén mellett ülni, de illedelmes távolságban s inkább »szerelmes« némaságban, mint élénk beszélgetésben.

Jegyések ki szokták egymással tervezni jövő életüket, berendezkedésük minden apró mozzanata végtelen beszéd tárgy számukra, sohasem fogynak ki a témából. Irén és Franci közt nem így volt. Franci csak muszájból s elkényszeredetten beszélt jövő együttélésükről. Irén pedig Ilka nénivel tárgyalta meg ezeket. Egy-egy tervükről, elhatározásükről úgy értesítették Francit, mintha ajándékot adnának neki.

- Nem hálás nekünk, hogy ezt mind kigondoljuk maga helyett?

Franci bizonyos mértékben hálás is volt, mert borzasztó lett volna neki magának gondolni ezekre. Most folyton lakásokról volt szó, Irén kívánságairól és igényeiről mint jövőbeli háziasszonynak, s Franci dermedve érezte, hogyan komolyodik napról-napra az ügy. Szeretett volna Irénnel beszélni, egyszer legalább kibeszélni magát, maga se tudta, mivégre és hogyan? De Irén csöppet sem bátorította föl a bizalmasságra. Irén mogorva volt és gyakran fejfájós; fáradt, mint egy nagy erőfeszítés után. Ő akarta és most mégis utálta az egészséget. Irén régóta nem bírta már a harcot! Az okos lány harcát a kisvárosban: Akit okossága gyűlöletessé tesz. Aki minden nyelvek prédája lett s közben naponta érzi, hogy öregszik. Csakugyan nagy erőfeszítés volt: egyetlen mesterfogással elnémítani a kárörvendőket! Most megmutatta, hogy férjet is tud szerezni, ha akar. De miután már elérte, amit kívánt, nem sok öröme tellett a dologban.

Franci birtoklása csöppet sem tette büszkévé vagy elégedetté. Megvetette jövőbelijét, nem tartotta magához méltónak s megvetését fesztelenül érezte is. Mennél könnyebben szerezte meg, annál kevesebb értéke volt előtte. Alig szólt hozzá, kívánságait röviden, ukázmódra közölte, Franci csak eszköz volt. Addig ért valamit, ameddig lehetett használni valamire.

Néha, miután egész hosszú idő alatt rá se nézett, estefelé hirtelen feléje dobta a parancsot:

- Kísérjen haza!

S Franci engedelmesen szaladt szobájába kalapjáért. Abban az időben még nem lehetett kalap nélkül az uccára menni, úriembernek, a szomszéd házig sem. Franci engedelmes volt, a szokásokkal épűgy, mint menyasszonyával. Napjai az engedelmesség jegyében folytak; másképp nem is tudta volna helyzetét elviselni. Nem kell hinni, hogy sértőnek vagy terhesnek érezte

volna Irén megvető és parancsoló modorát. Ellenkezőleg, sokkal kényelmesebb volt így, a gépies, vak eszköz szerepében. Irén rendelkezett. Ő mondta meg, mikor menjen el Franci hozzájuk, mennyi ideig maradjon ott, milyen virágot vigyen a mamának, hogyan viselkedjék evvel vagy avval a rokonnal? Egész Gádoros rokona volt. Francinak semmit sem kellett tenni vagy elhatározni; szinte nem is gondolkozott ezekben a napokban. Ez volt számára az egyetlen lehetséges magatartás: a végső kétségbeesés! Mint aki végkép foglyul esett, de ezzel már meg is szabadult minden felelősségtől. Már csak hagyja, hogy történjenek vele a dolgok.

Szerencsére nem sokat kellett Irénékhez menni. Irén maga inkább lebeszélte erről. A mama folyton gyöngéledett s Irénék túlságosan is egyszerűen éltek, nem voltak vendégekre berendezkedve. Cselédet nem tartottak s rendszeren a konyhában étkeztek, viaszosvászonnal letakart asztalon. Irén semmiáron sem akarta hogy Franci váratlanul betoppanhasson hozzájuk. Hisz ő úgyis Ilka néniéknél tölti jóformán az egész napot! De vasárnapra külön ünnepélyes meghívást kapott Franci. A meghívás családi ebédre szólt. Szépen megterítették a nagyszobában s előszedték az ezüstöt az almáriomból s a legféltettebb porcellánkészletet a kredenc alsóbb rekeszeiből. Eljött természetesen Lajos bácsi is s még két vagy három rokon, nem az otthoniak és mindennaposak, hanem a díszrokonok, akik csak nagy családi események alkalmából voltak láthatók.

Ilka nénit is meghívták, de ő kimentette magát, valami vidéki vendégek érkezésével. Ilka néninek az a kivételes helyzete volt Gádoroson, hogy őhöz mindenki járt, s ő nem járt sehová. De különben is, ahogy Franci már értesült Iréntől, mama és »kismama« nem voltak nagyon jóban. Eredetileg kártyán kaptak össze. A takarékos özvegy nem tudott belenyugodni veszteségébe s azóta nem tette be lábát a rózsailatú bünbarlangba. Leányát mégis szívesen engedte, a férjhezmenés esélyeire gondolva. Különben is Irént bajos lett volna otthontartani, a sivár házban, folyton siránkozó anyja mellett. Irén nem játszott, vagy legalább nem vesztett s így erről a részről nem volt veszély. A beteg özvegy és Ilka néni azonban nem sokszor találkoztak többet, noha csak pár lépésnyire laktak egymástól. Kölcsönös ellenszenvet éreztek egymás iránt. Nagy dolog volt, hogy Ilka néni meglátogatta Irént betegségében; a családi ebédre azonban már nem ereszkedett le.

Irén iránt más módon adott jelet figyelmének. Egy óriás rózsacsokrot küldött, amely alig fért be az ajtón. Mintha maga a rózsakert kukkant volna be az ajtón! A kis szolgáló, aki hozta, szinte eltűnt, leroskadt alatta. Mintha mind az egész nagy rózsakert akarna átjönni a szomszédból, úgy nyomult be a roppant bokréta, ellenségesen, támadóan. Franci legalább úgy érezte. A bukét orrán nagy cédula lobogott, erre Ilka néni személyes felügyelete mellett pingálta rá a kis falusi vendéglányka nagy, színes betűkkel: *A fiatal párnak.*

Ez a nagy csokor volt az, ami végkép rádöbbsentette Francit, hogy nem közönséges ebédre, hanem eljegyzési lakomára hívták. Most eszébe jutottak az intézkedések, amiket Irén már errenézve tett s amikre eddig iparkodott mentül kevesebbet gondolni. Ő csak örült annak, hogy a gyűrűket nem kellett neki magának megvennie.

- Maga úgyis egy kicsit mafla, Francika, magát becsapnák. Lajos bácsi pedig ép most készül Sótra.

Lajos bácsi megérkezett Sótról s a gyűrűk az ő zsebéből kerültek elő, a nagy ebéd legszer-tartásosabb pillanatában, lehet mondani, a sült mellé. Franci érezte, hogy elsápad, mikor megcsörrentek. Mint az elítélt, ha a detektív föl-kattintja a kézibilincset. Szerencsére nem volt meg benne a bátorság, hogy szembenézzen érzelmeivel. Mint rendszerint ilyen helyzetben, géppé vált és lélektelenné. Némán izzadva hallgatta a Lajos bácsi tószóját, koccintott, el-rebekte a köszönetet, engedelmesen tartotta arcát a mamának, fogadta az üdvkívánatokat...

S mindezek után már valósággal menekült Irénhez! Noha súlyosbító körülmény volt, hogy őt is meg kellett csókolni, a vendégek előtt, kötelességszerű mutatvány gyanánt. Mégis Irén volt az egyetlen, akivel bizalmasabb szót válthatott, aki útbaigazíthatta ebben a környezetben, elpalástolta ügyetlenségeit, megnyugtatta feszélyező aggodalmait. Akármilyen kurtán bánt is vele, Franci már őhöz tartozott.

Mint valami szigorú, ideges mamához.

S ő is úgy zsörtölődött.

- Mit lógatja az orrát? Legyen egy kicsit vidám... szellemes...

Könnyű volt mondani. Franci szédült, kábult, a levegő fojtotta. Ételszag és szivarfüst keveredett a nagy csokor nehéz illatával. Sokan voltak. A szoba kicsi volt. A rózsák túlnyíltak már, egy-egy szírom a tányérokra hullt, a rózsaszüret ideje közelgett...

- Jó volna szellőztetni - mondta Lajos bácsi, aki hajlott a gutaütésre. - Szűk a lakásokatok.

A lakásról megint a fiatalok dolgára került a szó. Az özvegy hirtelen elkeseredett.

- Óh Istenem, ha lakást tudnék nekik adni! Én meghúzódok mint egy egérke, nem zavarok senkit... Hogy mondhatod ilyet, Lajos, hogy szűk ez a lakás? Ahogy szegény Jóskám megfér benne, megférne Franci is. Ő szívesen is jönne ide, mert jó fiú. De Irén alig várja már, hogy az anyját elhagyhassa...

Irén idegesen vágott közbe:

- Ugyan mama, hát lássa be már, hogy képtelenséget akar! Nem ülhetünk itt a maga nyakán. Laci is nagydiák lett, neki is kell egy szoba, ahol tanuljon...

- Hallom, hogy az Ilka már alkuszik is egy lakásra a fiataloknak - sipította valami nagynéni, célzatosan, a mama fülébe. Mire az özvegy megint siránkozni kezdett, vak féltékenységi rohamban Ilka néni ellen.

- Énvelem senki sem törődik!

- Jöjjön maga is hozzánk, mama - mondta Irén. - Mi csak örülnénk ennek, úgy-e Franci?

- Hát... természetesen... - dadogott Franci. Vörös fülei kihívták a Lajos bácsi tréfakedvét:

- Vigyázz, pajtás, ne vállald a sárkányt, mert nem tudod, mit cselekszel! - De aztán komolyra fordította a szót. - A földolog, hogy minden egy-kettőre menjen. Amint a lakás megvan, kitűzni az esküvőt! Nem kell nagy hókuszpókusz, mindent el lehet intézni pár hét alatt.

- Nincs nagyobb pokol a hosszú jegyességnél - vélte Lajos bácsi. - Kivált a vőlegény számára: nem igaz, Francikám? - toldotta hozzá cinkos nevetéssel, mint aki valami kényes dologra tett célzást.

Laci, a kamasz, kétértelműen röhögött.

Az eljegyzési kártyákat szétküldték s Franci most már kényszerült anyjának is írni. Irén valósággal izgalomba jött azon, hogy ezt mindezt nem tette meg. A levél az ő felügyelete alatt készült s csak ennek köszönhető, hogy nem lett egészen kényszeredett és száraz. Válaszul áradozó asszonyi írást kapott, tele illúziókkal és panasszal. Az illúziók Franci előkelő házasságának szóltak, a panaszok a levélíró anya szűkös helyzetének. Franci a saját helyzetére gondolt. Most már tisztán látta, mennyi befektetésbe kerül a házasság. Új és új költségek merültek föl. A sóti gyűrűszámla egyszerre érkezett meg a helybeli nyomdászéval, amit az eljegyzési lapokról küldött. Mindez már nem is nagyon számított: az élet alapjai inogtak meg. Régebben azt sem tudta, mi az adósság. Most már tartozott Ilka néninek, hitelt

készült nyitni a bútorosnál s arra gondolt, hogy előleget vesz föl fizetésére. Ezt Lajos bácsi tanácsolta. Mindenki róla gondoskodott, egyre fonták a hálót feje körül.

Most már úgy érezte, lehetetlen Irénnek szólnia. Talán Ilka nénitől kellene tanácsot kérni... Még mindig van útja a visszavonulásnak s Ilka néninél megértést remélhet... Mostanában későn járt ebédre, sokáig dolgozott a hivatalban, hogy az asztaltársakkal lehetőleg már ne is találkozzék. Ezen a napon szándékosan korán ebédelt és sietett haza, hogy megelőzze Irént. Pista bácsi szundikál ilyenkor s a ház asszonya egyedül van...

Az úton izgatottan fogalmazgatta, mit mondjon, mit ne mondjon. Hősiesen hágott a tornácra, a rózsatövek végeláthatatlan csatasora elé. Egyszerre megtorpant: a csatasor különös változáson ment át. A rózsakert nem volt többé a selymes tarkaság őserdeje. Mintha megsötétedett volna, mintha valami lámpát lecsavartak volna. Már csak egy kis karajon volt a régi. Ezenkívül dísztelen álltak a cserjék, mint igazi csatasor, zöldben és barnában, tövisdárdáikat emelve. Lefosztott szirmaik hosszú kosarakban heverték, keresztben az úton. A rózsáknak illatos lelke hevert nyílt koporsókban, míg hosszúlábú, kemény testük zölden menetelt tovább az ősz felé. A kosarokból a virághullák édesen bódító hullaszaga áradt. Messze, lentebb, hol még virágban felhőztek a bokrok, most csattogott a nyeseőolló, gereblyék sepertek.

Egyszóval megjöttek a szerbek s itt volt a rózsaszüret. Ez mindig lázas izgalmat jelentett, alkonyatig be kellett fejezni az egészet, a szerbek mentek tovább, az idén különben is elkéstek körútjukkal. Minden kéznél levő munkaerőt befogtak ilyenkor, lányok és asszonyok serege dolgozott. Pista bácsi a tornác sarkában tárgyalt a rácokkal. Ilka néni másik csoport közepén állt a kertben, a nagy esemény odacsődítette a szomszédokat, már Irén is ott volt, Ilka néni búcsúcsokrokat kötött, szórta, ajándékozta a fölös virágot. Csak úgy futtában kiáltott oda Francinak:

- Látja, milyen nagy ujság van itt, Francika! De magának is nagy ujságot tudok. Lefoglaltam a lakást! Éppen az imént ment el a Horvátné.

Horvátné a ház tulajdonosa volt, ahol a régen kiszemelt lakás állt s Franci nem szólhatott semmit, hiszen mindannyian megegyeztek abban, hogy ez a lakás az összes Gádoroson kaphatók között kétségtelenül a legalkalmasabb. Eddig magas ára állt útjában, hogy kivegyék. De a rózsaszüret hangulatában sikerült annyira meglágyítani Horvátnét, hogy jelentékeny engedményt tett. Ilka néni nem volt az, aki elszalasztja az alkalom pilléit. S nem lehetett oly izgalmas dolga, hogy ne gondoljon a másokéval is. Sietett megkötni az üzletet, a Franci nevében.

- Nem örül, Francika?

- De igen... köszönöm... - hebegett Franci s bocsánatot kérve, visszavonult szobájába. De sokáig nem volt ott nyugalma, a lányok fűzért fontak ajtajára s rózsákat dobáltak be ablakán. Amint megint kilépett a küszöbre, valóságos rózsaeső fogadta.

- Éljen a vőlegény! - kiáltotta Balogh Gizi. Francinak úgy tűnt föl, mintha valami gúny lett volna hangjában. Gizi előreszaladt a nagy kertnek abba a részébe, amely még fennhordta rózsaszín pompáját, noha már nem büszkén és hivogatólag: inkább reszketni látszott a virágdísz s egyre messzebb húzódott a háttérbe... Méhek és pillangók végső zavarban kerimbózsáltak a megcsonkított, özvegy lombok körül, néha le-lecsapódtak a földre, ahol kupacokba gyűlt a lenyírt virág, egy pöször nagy zengéssel a Gizi borzas hajába akadt, mintha valami lángba szállt volna bele: a haj lángolt a délutáni napban és most a láng remegni, lobogni, sisteregni kezdett! Gizi fölsikoltott s Franci, aki ép akkor ért oda, a lovagiasság reflexével nyúlt már a sistergő fürt felé. De Gizi hevesen megrázta a fejét, hátravetette mint egy csikó, s Franci ujjá a meleg, bársony lányarcba ütődött, míg a bogár, kiszabadulva, úgy suhant föl a légtérbe, mintha gumipuskából lőtték volna ki. Gizi durcás mozdulattal emelte kezét megtépett hajához s meg-

semmisítő pillantást vetett az ügyetlenre, akit kacér álnoksággal tolakodásról vádolt: mit akar? hogysisne!

- Maga vőlegény! Maradjon csak a menyasszonya mellett...

Irén kissé távolabb volt s Franci, mint aki pofont kapott, sötéten vonult vissza. Irén és Ilka néni úsztak a tervezgetés gyönyöreiben s nyomasztóan érezték a vőlegény rosszkedvét.

- Mi baja Francinak? - kérdezte Ilka néni, aki szinte jobban izgult az Irénék új lakásán, mint a rózsaszüret miatt.

- Kedves szokása szerint arcokat vág.

- Tűzzétek ki az esküvőt minél hamarabbra - tanácsolta Ilka néni. - És minél hamarabb. Még ma este.

Irén este csakugyan átvitte Francit a mamához s átüzentek Lajos bácsiért is.

- Mennyi idő alatt tudjátok berendezni az új lakást? - kérdezte Lajos bácsi.

- Óh, nagyon hamar! - felelt Irén. - Már mindent megbeszéltünk Ilka nénival. Ő bejön velem Sótra s megvesszük a bútorokat: Franci itthon marad, neki hivatala van s különben sem ért ehhez, sokba is kerülne. Ilka néni ismeri a céget; modernet veszünk s nem drágát, részletre. Ezek azonnal szállítanak s a berendezés pár nap alatt megvan.

- Szóval semmi ok rá, hogy a kínos jegyesség állapotát továbbra is fenntartsuk - összegezte Lajos bácsi. - A fiatalok türelmetlenségét honorálni kell.

Igy határoztak meg egy közeli napot, melyről eldöntötték, hogy »Francinak is nagyon alkalmas«. Franci közbe sem szólt az egészben. Mit szólhatott volna a dolgok ilyen stádiumában?... Most az a kérdés merült föl, hogy ki végezze az esketést?

- Neked ugyebár rokonod a Gruber kanonok Sótton? - vetette föl Lajos bácsi. - Irj neki! Sót nincs oly messze s ha nem érne rá aznap eljönni, esetleg tőle tehetjük függővé a végső terminust.

Franci nagyon nehezen szánta rá magát, hogy a kanonok-bácsinak írjon. Tulajdonképpen alig ismerte, noha kisdíákkorától fogva érezte pályáján támogató kezét. A kérés azonban természetes volt és szokásos s amellet nagyon fontos a gádorosi közönség előtti presztizs szempontjából. Így Irén ezt a levelet is irgalom nélkül megíratta vele, akár az anyjához szólót.

A kanonok azonnal válaszolt. Áldást küldött, kenetes szavakkal, s kedvesen megígérte, hogy az adott napra megjelenik Gádoroson s személyesen teszi szeretett öccse nyakára a szent házasság édes igáját. Az esküvő fényesnek ígérkezett. Ilka néni és Irén lázasan készülődtek, mingyárt másnap beutaztak a bútorokért Sótra, Franci ezt csak akkor tudta meg, mikor délután hiába kereste őket. Egy éjet Sótton is aludtak. Ilka néni nővérénél s fölhangolva érkeztek meg harmadnapra, alig várták, hogy az üres lakásban legyenek s megállapítsák a bútorok helyét. S amint a bútorok megjöttek, azontúl mindennap órákat töltöttek a rendezkedéssel. Szerencsére Francinak nem kellett velük tartani. Szabadabban érezték magukat nélküle; s minthogy ő nem sok kíváncsiságot mutatott az új lakás irányában, jobbnak látták úgy tenni, mintha inkább ők nem engednék, hogy kíváncsiságát kielégítse.

- Maga csak ügyetlenkedne, Francika. Asszonyoknak való az ilyesmi. Magának meglepetés lesz ez: majd meg fogja látni, ha elkészül...

Irén idegesen sietett mindennel, izgatott volt és türelmetlen. Egy idő óta az az érzése támadt, hogy diadala nem olyan biztos, mint hitte s megrémült a kudarc gondolatán, ha valami történne... Csak már megvolna az esküvő!... És az esküvő naponta egy nappal közelebb jött, mint a halál. Franci legalább így érezte: a halál nem tűnhet föl biztosabbnak és mégis

elképzelhetetlenebbnek. De a halált legalább nem sürgetik folyton a nyájas kérdések s nem kell hozzá olyan arcot vágni, mintha epedve várnád már. Franci hiába kerülte az embereket, hiába lett egyre mogorvább, szótalanabb, úgyhogy lassankint már az egész város erről beszélt: mégis akadt valaki mindennap, a hivatalban, ebédnél, vagy Ilka néniéknél, aki újra kegyetlenül megkérdezte:

- Mikor lesz a nagy nap? - Egy-egy nő sóhajtva tette hozzá: - Képzem, hogy várják már! - S Franci néha azon kapta magát, hogy csakugyan alig várja a kitűzött dátum eléréstét. Így várhatja a halálraítelt a kivégzés napját, hogy túl legyen a siralomház lelki kínjain.

Franci siralomháza nem nagyon hasonlított ahhoz, amit a Lajos bácsi képzelt. A legnagyobb szenvedés ebben az volt, aminek a társadalmi megállapodás szerint örülni kellett. A fészek-rakás előkészületei csupa gyötrelmévé váltak. Igazában csak Ilka néniéknél volt ez keveretlen öröm: aki újraélte ifjúságát s úgy élvezett mindent, mintha ő volna a menyasszony. Vidám és csitri menyasszonyok babaszobát látnak jövő otthonukban s minden bútor vagy tárgy új játékszer nekik. Irén nem hasonlított ezekhez, ő számító és kicsinyes háziasszony volt már előre. Franci úgy érezte, börtönét bútorozzák. Mégcsak hallani sem akart semmiről; inkább beült a kártyába, az öregasszonyok közé. Irén ezt nem nagyon szerette, mert a pénzre gondolt s Franci most is folyton vesztett. Néha megpróbált neki segíteni, messziről intett, hogy óvja egy-egy különös játékbeli baklövéstől. Barinoviczné ilyenkor azonnal fölszisszent:

- A jegyesek összejászanak.

Emiatt egyszer csata is volt, Barinoviczné megvádolta őket: »Könnyű nekik, mert négy szemmel látnak!« Ilka néni tüzesen kelt a mátkapár védelmére s Franci feje fölött harc fejlődött, mint hajdan Hektor holtteste körül. Franci ebbe époly kevéssé elegyedett bele, mint Hektor; de nem lehet mondani, hogy époly érzéketlen is volt. Rettenetesnek érezte, hogy figyelik őket, hogy állandó ellenőrzés alatt állanak s csakugyan ezt nehéz volt bírni. A jegyesek minden mozdulata színház lett a néniéknél számára. Kritizálták szavaikat, tekintetüket, lesték, hogyan viselkednek egymásközt s megcsókolják-e egymást? Az eredmény újabban mind több beszéd-tárgyat szolgáltatott. Franci mogorvasága s közönye a berendezkedés mozzanatai iránt kezdett feltűnővé válni.

- Mégcsak meg se nézte a lakást, - susogták. Végre is Irén és Ilka néni szinte erőszakkal elcipelték mindennapos zarándoklásaik céljához. Már minden helyén állott; csak egy nagy takarításra volt szükség, hogy az új fészek kész és lakható legyen.

A lakás udvari bejáratú volt, barnára festett fatornáccal, melyet nagyzóan verandának neveztek. Az udvaron egy nyeszlett öreg tamariszk állt, néhány szál mályva és egy köhögős kút. A homorúvá taposott téglajárdán tócsákban állt meg a víz. Háttérben az illemhely látszott, gyér vadszőlő leplezte félszeg szeméremmel. Az udvar sötét volt, mert ráesett a szomszédos új postaépület árnyéka. Franci szomorúan gondolt a napfényben úszó rózsakertre, a lugasok alól bugyborgó kacagásra. De gádorosi fogalmak szerint az új lakás a legjobb helyen volt s a »szép árnyékos« udvar külön előny.

- Mindig vágytam a város központjában lakni - sóhajtotta Irén.

A szobák bútorzata az új ízlést lehelte, a szecessziót. Franci nem merte elárulni, mennyire ridegen hat rá ez a stílus, az Ilka néniéknél régi sublótjainak és óriás almáriumainak családias meghittsége után. Szomorúan nézte a szemérmetlenül egymás mellé tolt ágyakat, a színnyomasztó Madonna-képpel s a keskeny íróasztalt, mely az ebédlő sarkában állt, kicsit sötét helyen.

- De hisz maga úgyis csak a hivatalban dolgozik, Francika.

E két szoba után a konyha következett s azon túl még egy nagy udvari szoba, alkóvval, mely egyelőre bútorozatlan állt. Gádoroson a lakás olcsó volt, de a bútor drága. E szoba nagysága némileg meglepetés volt Francinak, ő úgy tudta, hogy ez a helyiség nem is számít.

- Ide majd betehetjük a mama bútorait, hogyha esetleg hozzánk akarna egyszer jönni... látogatóba... - mondta Irén zavartan. - Az alkóvban akár Laci is meglakhatik - tette hozzá könnyedén, mint valami lényegtelen dolgot.

Francinak azonban elszorult a szíve. A saját anyjára gondolt, aki Pozsonyban él, egy kis szegényes szobácskában s mégcsak nem is álmodik arról, hogy tekintetes úrrá nőtt fiához költözhetne. Úgy érezte, hogy az új lakás nem is az övé, hanem az idegen famíliáé, amelynek egész Gádoros tudomása szerint nemsokára ő is tagja lesz. Csüggedten nézett végig a szobákon. Irén csontos alakja ott állt a nyitott udvarajtó keretében s erről eszébe jutott Gizi, ahogy nemrég legényszobájának ajtajában állt, mikor Ilka néni megbízásából kártyázni hívta. A rózsalugasok hátterén, arannyal körülrajzolt sziluett, sötéten a bezuhanó nap előtt... Ez az emlék elsápasztotta Francit, egyszerre elvette a kedvét mindentől, szeretne volna azt mondani Irénnek, Ilka néninek, az egész életnek, a sorsnak, amit a durcás gyerek mond, ha kedve ellen megy a játék folyása:

- Így nem játszom.

Sötét tünődések napjai következtek. Majd úgy vélte, hogy most már minden késő s az egyetlen úri dolog, amit tehet, vállalni eddigi szótlanságának következményeit; majd formulákon törte a fejét, melyekkel lelkét feltárhatná Ilka néninek, esetleg Irénnek, önmagát vádolva vagy méltósággteljesen. Az esküvő napja már egész közel volt, s őt mostanában többet hagyták magára. Barátai, asztaltársai beszüntették élcelődésüket a mogorva vőlegényen, s noha nem sok jót jósoltak a házasságból, maguk közt már a nászajándékról tanácskoztak. Irén a varrónóval tárgyalt, elfoglalták az előkészületek. Franci töprengő sétákat tett a virágjától megfosztott rózsakertben, egész a túlsó végig, hol az országút szaladt a Duna felé, amerre a szerbek elvitték a rózsákat.

Közben megvolt a nagytakarítás az új lakásban, s a takarítónő elhozta a kulcsokat, melyeket Ilka néni bizonyos grandezzaival nyújtott át Francinak.

- Akár azonnal beköltözhetik.

Irén az első pillanatban ezt nem is találta olyan rossz ötletnek. Igen, miért ne költözhetne be Franci már most, néhány nappal előbb, miért ne fogadhatná új feleségét már otthonosan és gazda gyanánt, mintha legénylakásban fogadná? Mi volt Irén tulajdonképpeni ösztöne, mikor az ötletet pártolta, nehéz volna megmondani. Talán valami szimbolikusan véglegeset érzett abban, ha Franci bevonul a kettejüknek berendezett fészekbe, mintha a madár beröpülne a kalitkába! Talán ebben már a házasság egy lépését látta, amelynek megtörtéért most úgy reszketett, mintha oka lenne félni, hogy sohasem történik meg? Amint Franci beleegyezett a tervbe, ő már megbánta, hogy mellette szólt. Egyszerre megérezte Franci elhatározásában a menekvés ösztönét, s rémület fogta el. Most eszmélt rá, hogy Franci ez alatt az utolsó pár nap alatt messzebb lesz tőle. Igaz, hogy délután épúgy találkozhatnak Ilka néninél, mint eddig; de már nem kopoghat be érte a szekrénnel bezárt ajtón, ha késne...

Francit csakugyan a menekvés ösztöne hajtotta, mert hiába álmodozott magában arról, hogy Ilka nénihez fordul segítségért, tudat alatt nagyon jól érezte, hogy épp Ilka néni háza a háló, amely befonta, s nem szabad addig, míg innen nem szakítja ki magát. De amint a terv határozatba ment, az ő hangulata is megfordult. Eszébe jutottak a rideg szobák, az összetolt ágyak, a szecessziós íróasztal és a sötét udvar nyiszlett tamariszka... Reggel, mikor búcsút vett, érzékeny pillantást vetett a fehéröszlopos tornácra és a kertre, mely zölden zengett és vidáman, mintha már elfelejtette volna meggyilkolt rózsáit.

A barna veranda fogadta, a nyiszlett udvar és a bejárónő, akit Irén szolgálatába vett és odarendelt. A szobák sötéttségben várták, mert Gádoroson divat volt kizárni a napfényt. Meg kellett ritkítani a zsalukat, hogy valamit lásson. Első tekintete az ágyakra esett. Ez a látvány teljes erővel földézte benne az érzést, hogy kelepcebén van: lélegzethez jutott, de nem szabadult meg. Az új környezet, a szokatlan kimozdulás, a magánosság bátrabb hangulata erőt adott neki, hogy tisztán nézzen szembe helyzetével. Kevés ideje van, azonnal cselekednie kell. Leült a szecessziós íróasztal mellé és két levelet írt, amelyeket a bejárónővel azonnal elküldött. Az egyik Ilka nénihez szólt, a másik Irén mamájának.

A levelek méltóságteljesek és férfiasak voltak. Minden hibát magára vállalt, de bevallotta, hogy bármennyire is változatlan Irén iránti tisztelete és rokonszenve, nem érzi magában azt az érzést, melyet egy pillanatig érezni vél s mely »egyedül nyújt biztosítékot a hitvesi együttélés békéjére és boldogságára«. Jobb, ha ennek fölismeréséből levonja a következtetéseket s idején visszavonul, mint hogy mindkettejüket s főleg talán Irént egy egész életre boldogtalanná tegye.

Természetesen minden költséget, amely a jövőre berendezkedéssel kapcsolatban fölmerült, ő teljes egészében magáénak tekint, s minden felelősséget az emberek előtt a legmesszebbmenő lovagiassággal viselni fog. Az Ilka nénihez szóló levélben még hozzátette, hogy saját adósságának tekinti azt is, amit Ilka néni Irénnek kölcsönadott s lehető rövid időn belül törleszti. Sokáig habozott a levelek bezárása előtt: mellékelje-e a gyűrűt Irénnek, vagy külön postacsomagban küldje el? Végül is becsúszta a borítékba, hogy a levélnek ezzel is nagyobb súlyt és komolyságot adjon. A karikák ebben az időben keskenyedtek, »kikapós férjek zsebébe lapuló« gyűrű volt divatos, feltűnés nélkül simult a zizegő tasakba. De megint visszahúzta, szemérmetlennek találta a gyűrű csupaszságát.

- Valami selyempapír kellene.

Külön elszalasztotta a bejárónőt selyempapíráért. A lakásban egyetlen heverő papírrongyot sem talált, itt minden el volt rakva, megemésztve, kisöpörve vagy inkább gondosan összehajtogatva, ki tudja, melyik fiók mélyén, minden az Irén pedáns szellemét lehelte. A hiábavaló keresés bosszúsága segítette legyűrni kételyeit, mert egy pillanatig már brutálisnak kezdte érezni, amit tesz. Igen, brutális cselekedetre van itt szükség, férfias határozottságra. Föl és alá járt a szobákban, úgy érezte, hogy Irén szellemével csatáz. Az ágy utánafordult, ránézett. A nászágy, gondolta, s lelke mélyén tudta, hogy elszántsága mögött valami gyötrelmes kishitűség bujkál. Irén gúnyos fölényére gondolt, aki úgy tudta őt megsemmisíteni, mint egy ügyetlenkedő, félénk kisdíákot. Végül talán nem is az elszántság volt, ami a leveleket elküldte vele, hanem még inkább a kishitűség: mert gyávaság ellen csak egy még nagyobb félelem harcolhat. De ez a legkeményebb lelki-titkokhoz tartozik, amiket Franci maga sem vallott be önmagának.

- Ezeket a leveleket sajátkézbe kell adni, Kati néni - mondta a visszatérő takarítónőnek. Egyúttal a hivatalba is üzent vele: képtelennek érezte magát, hogy most emberek közé menjen. Oly hangulatban volt, mint az anarchista, aki eldobta a bombát: most meg kellett lapulni és várni. A konyhában talált egy ebédhordó edényt. - Hazajövet hozza el az ebédemet, Kati néni.

- Beteg a tekintetes úr? - kérdezte Kati néni s ajánlkozott, hogy megveti az ágyat. Franci nem is bánta. A nászágy egyik oldalát lebontották, félig fölhajtva a közös terítőt, s az ex-vőlegény a hideg paplanok közé dugta árva testét. Nem mert rágondolni, mi következik most, mit fognak mondani a városban? Innen menekülnie kell, annyi bizonyos. Gondolattalan nézte a falak tapétamintáit s a hullámvonalas, modern sífónokat. Az ebédben nem sok kárt tett, s miután Kati néni elmosogatott és távozott, ráfordította a kulcsot s visszabújt az ágyba, hogy aludni próbáljon.

Egyszerre azonban a kulcs, amit a zárban hagyott, magától forogni kezdett s hangos csörgéssel kiesett a padlóra. Ez künn volt az ebédlőben, de a két szoba közt nyitva volt az átjárás, s Franci ágyából figyelhette a különös jelenséget. A zárban egy másik kulcs nyikorgott. Most föltáruult az ajtó s a küszöbön állt Irén.

Irén először hisztérikus rohamot kapott a levéltől, de a hisztéria-rohamból hamarosan energiaroham lett. Ez egészen rendes folyamat volt, építeni lehetett rá. Irén mamája el sem olvasta a levelet, azonmód átadta Irénnek. Nézd meg, lányom, mit akar a Francid! A mama irtózott a bonyodalmaktól, rég megszokta, hogy mindent Irén igazít el. Biztosan összeveszték. Irén mértéktelen izgalomba jött, már látta magát a világ gúnyjául, megbélyegezve, egész élete összeomlott. Laci, aki kérdést mert intézni hozzá, egy nővéri pofont kapott. Ettől a kitöréstől hirtelen magához tért. Mosakodni, öltözködni kezdett, még be is zárkózott ehhez, ami nem volt szokása. Különös gonddal púderezte magát. Közben elfogyasztott egy nagy vajaskenyeret, ez volt az ebédje s nem bánta, hogy a többiek mit esznek.

- Igyál rá egy kis vörösbort, lányom, az megnyugtat - diktálta belé a mama, ahogy Gádoroson kötelező volt.

És most itt állt a Franci küszöbén. Kulcsa volt a lakáshoz, a saját lakása volt ez, amit ő maga bútorozott be, a saját ízlése szerint s el volt szánva, hogy nem engedi magától elragadni. Ahogy benyitott, erélyesen és kopogtatás nélkül, ez jogainak hangsúlyozása volt. De egyúttal céltudatosan számító cselekedet, mely a meglepetéssel kívánt hatni: a női jelenés tündéries váratlanságával. Az úrnő hazatér. Nem, a szerelmes úrilány nyit be, jóhírnevét dacosan kockáztatva, egy legénylakásba.

- Látja, Francika, mire visz maga engem! Ha meglátott valaki! Pedig biztosan megláttak! A Stanci néni mindig néz a zsaluk mögül. A Tardits doktor is éppen most jött ki a szomszédból. Hát még ha tudnák, hogy maga ágyban fekszik! Azt is meg fogják tudni a Kati nénitől...

Franci rettenetes zavarban volt. Kétségbeesetten iparkodott nyakába húzni a paplant, övig meztelenül hevert a matrácra. A nagy hőségben és izgalomban eszébe se jutott előkeresni hálóköntösét. Csak úgy ledobta ruháját, kemény ingét, szétszórva széken, padlón, szőnyegen, csúnya rendetlenségben.

De Irént nem fészélyezte a férfi rendetlenség. Megszokta az ilyesmit Lacinál. Nyugodtan fölvette a földrehányt inget s összehajtotta:

- Óh, maguk, férfiak, mindig rakodni kell maguk után! Magának igazán szüksége van egy asszonyra... Mi ütött magába? Beteg, Francika?

Odalépett az ágyhoz és fölébe hajolt.

- Látja, még a levele után idejövök, megalázom magam. Kiteszem magam a város nyelvének. S még azzal sem törődöm, mit gondol rólam maga, a maga alacsony férfifantáziájával. Mi baja, Francika? Hadd ápoljam legalább ha beteg! Maga is ült az én betegágyam mellett...

- Nem vagyok beteg - nyögte Franci, karját se merte kidugni a paplanból, nehogy a vendég észrevegye vállának meztelenségét.

Irén látta a védekező szándékot és sokkal tragikusabb színben látta.

- Juj, de mogorva lett! Még a kezét se nyujtja nekem. Hát mi az én bűnöm? Mit vétettem én magának, hogy tegnap még megcsókolt és ma már a kezét se nyujtja?

- Nincs rajtam hálóing - dadogta Franci. Irén azonban nem hallgatott az egyszerű és frívól magyarázatra. Irén érzékeny hangot ütött meg, jelenetet akart, bízva, hogy Franci ezt nehezen állja, ami igaz is volt.

- Mit vétettem, hogy így kiszolgáltat a világ nyelvének? Hát érdemeltem én ezt magától? Képzeli azt maga, milyen egy lány helyzete Gádoroson? Ha nem akart elvenni, miért nem mondta meg hamarabb? Hogy fogok most a világ elé kerülni?

Ez a gondolat csakugyan elérékenyítette, torkába szökött a zokogás.

- Ez így nem megy, Francika. Ezt nem lehet csinálni. Mért nem szólt előbb nekem? Mért nem volt egy kicsit őszinte hozzám?

- Nem tudtam - fulladozott Franci. - Nem voltam képes... Félttem, hogy fájdalmat okozok...

- Mért kellett mindjárt a szegény mamát kétségbeejteni?

- Én nem képzeltem ezt... Hisz én éppen azért... - kezdte Franci.

- Maga azt írta a mamának, hogy nem akar engem boldogtalanná tenni.

- Éppen azért éreztem kötelességemnek...

- Sohase magyarázkodjon, Francika. Ezt nem lehet kimagyarázni. Nem akar boldogtalanná tenni és ugyanakkor csúfságnak állít az emberek szemébe, vár az utolsó percig, hogy a botrány nagyobb legyen. Nem akar boldogtalanná tenni! Mennyit jártam ide napról-napra, azt gondoltam, a saját lakásomat rendezem be! - A hangja elcsuklott a zokogástól. - Itt fekszik az én ágyamban és nevet.

- És nem nevetek.

- Most úgy jövök ide, mint a bűnös, a gyalázatos, aki tilos úton jár. Még ma este az egész város száján leszek. De nem bánom! Már semmit sem bánok! Nekem már minden mindegy! Idejöttem, Francika és nem hagyom magam mindjárt visszaküldeni. Maga lehet komisz hozzám, lehet háládatlan. De ha maga beteg, nekem itt van a helyem, maga mellett.

- Nem vagyok beteg - ismételte Franci mogorván. Kicsit csodálkozott a következetlenségén: hisz Irén nem tudhatta előre, hogy őt ágyban találja! Hogyan tetszeleghet most mégis a beteglátogató szerepében? De Irénnek ez jó formula volt, amellyel látogatását meghosszabbítsa, míg eredményt nem ér. Letette kalapját az asztalra, sokáig bajlódva a tűvel, miközben könnyeit szárogatta s lassan megint beszélni kezdett.

- Látja, Francika, nem kell azért haragudni. Legyünk okosak és jóbarátok. Én nem akarom magát semmire sem kényszeríteni, dehát most már nem lehet visszacsinálni, amit csináltunk. Magának is be kell látnia, hogy amit maga kíván, az képtelenség. Maga már költségekbe verte magát, engem pedig jóvátehetetlenül kompromittált. Mért ne házasodhatnánk össze, legalább egy hónapra? Magának ez semmit se jelent, nekem pedig mégis csak kisebb szegény, elvált asszonynak lenni, mint cserbehagyott, kijátszott leánynak. Manapság a válás könnyen megy, ez még csak érdekes, nem igaz, Francika?

Francika hallgatott.

Irén most az ágy szélén ült és Franci keze után nyúlt. A kézből csak az ujjak hegye kukucskált ki a paplan fölött, a vállnál. Az ujjak görcsösen szorították le a paplant és semmiképpen sem feleltek Irén mozdulatára. Irén éppen hogy érintette az ujjakat. Többre nem merészkedett, mert nem akart semmit se kockáztatni. Közben megállás nélkül beszélt, hogy a fölénynek ezt a hiányát leplezze.

- Mondja, hát nem élvezi ezt a szép modern ágyat, ezt a rendes lakást, amit itt magának bebútoroztunk Ilka néniével? mi lesz most már ezzel? nem volna kár ezért? annyit terveztünk, ábrándoztunk róla! maga is hogy örült minden darabnak...

Franci hallgatott.

Irént ideges félelem fogta el, hogy a társalgás megakad.

- Jól fekszik?

- Jól.

- Meg van az ággyal elégedve?

- Meg.

- Kati néni nincs itt?

- Már hazament.

- Szóval egyedül vagyunk a lakásban?

- Egyedül.

Irén fölállt s kalapját egy kicsit tovább tette az asztalon.

- Tudja, Francika, hogy ezt az ágyat, amiben fekszik, én a magaménak szántam? Mit szólna hozzá, ha én meg most befeküdnék a magáéba?

Franci nem szólt semmit.

- Most már úgyis mindegy - folytatta Irén. - A város már úgyis értesült róla, hogy itt vagyok. Sikerült engem visszavonhatatlanul kompromittálni, Francika. Nincs melege hogy így betakarózzik a nyakáig?

- Nincs - felelte Franci kétségbeesetten és ostobán.

- De hiszen csak úgy csurog a homlokáról az izzadság! Engedje csak, Francika, hadd törölöm le! - Franci egy hűvös és erősen illatos kendőt érzett végigsuhanni halántéka fölött. - Nagy csacsi maga, hogy így betemetkezik a paplanba nyáron. Csak nem előttem tartja az illemt? Én nem ijedek meg egy férfitől, Francika, eleget látom a nagy kamasz öcsémet. Csakugyan nagyon meleg van itt: Kati néni nem húzta sűrűre a zsalukat.

És tünetően kezdte kigombolni blúzát. Franci viszont tünetően elfordult, nem nézett oda.

- Hogyan csinálná ezt egy olyan igazi kitanult nő? - tünődött magában Irén. Példákra gondolt, ismert esetekre, lányokra, akik a pletyka szerint ilyen és ilyen módon szereztek maguknak férjet... hogy aztán már kényszerült elvenni őket az illető. Mindenre el volt szánva, de nem tudta, miképp fogjon hozzá. Hirtelen megint az ágy szélére ült s erélyes elhatározással fölébe hajolt Francinak. A fiatalember látta meglebbenni a félig kigombolt blúzt, két kar csapott a nyaka alá s egy kiszabadult hajtincs a szemébe vágódott, úgyhogy védekezésül és reflexmozdulattal muszáj volt kikapni egyik kezét a paplan alól, a paplan lecsúszott s előtűnt a meztelen és nagyon fehér férfiváll. Franci ing nélkül feküdt az ágyban.

- Nincs rajtam hálóing - dadogta újból, elvörösödve, mint akit valami nem-rendes dolgon kaptak rajta. Ebben a pillanatban egyszerre éles hang hasította ketté a meleg délután félhomályos csendjét: a bejáróajtó csengője szólalt meg.

Franci és Irén egymásra néztek. Egyikük sem mozdult. Egy percig teljes csönd volt, hallani lehetett a dongók zizegését a zsaluk között.

Most ismét fölhangzott a csöngetés.

- Ki lehet az? - kérdezte halkán Irén.

- Nem tudom.

- Talán Kati néni jön vissza. Nem hozatott tejet ozsonnára?

A csengő újra szólt.

- Eressze be. Én elkészítem az ozsonnáját.

A csengő hosszasan, egyfolytában csilingelt.

- Ez nem Kati néni - susogta Franci.

Remegve lapultak, egy leskelődő és ellenséges város közepén, ismeretlen veszélytől rettegvé, fülelve a zajokra, mint egy őserdő barlangjában. De egymással is époly idegenek voltak és ellenségesek, mint az erdő vadjai.

A csengő nem hagyta abba.

- Mért nem megy ki? - sziszegte Irén. - Mégis csak meg kell nézni, ki az?

- Nem kelhetek így föl. Nincs rajtam hálóing.

- Vegyen hát valamit magára. Nem fogok odanézni.

Franci szemérmesen föltápászkodott s magára vette kabátját. Mezítláb volt, mert a papucsát épúgy átallotta nagy bánatában előkeresni, mikor lefeküdt, mint a hálóingét. Mezítláb volt és nagyon különös öltözetben. Azidőtájt még nem viseltek *shortot* a férfiak; Francin is hosszú alsónadrág lebegett, igen illetlen ruhadarab, amelynek még a nevét sem lehetett kimondani női társaságban. Lebegett vagy inkább lotyogott, jobbra és balra minden lépésnél, a meztelen húsára fölvelt rövid kabát alatt.

Igy ment a bejáratig.

A csengés újrakezdődött, dühödt, türelmetlen rohamokban s nem szűnt meg mindaddig, míg a kulcs meg nem nyikordult a zárban. Franci lassan, óvatosan nyitotta az ajtót, először csak egy keskeny résnyire, hogy lássa, ki akar bejönni. A résen két szál rózsza jött előre, mint valami útcsináló követ, bekukucskálva és szétnézve.

- Bocsánat! még egy pillanatig tessék csak várni! - kiáltotta Franci, visszacsukta kilincsre az ajtót s két ugrással újra az ágyban termett. - Nem ereszhetem így be - súgta Irénnek s az ágyból kezdett újra kiabálni a vendég felé, hogy »már szabad«. Most teljesen gépies volt, a szégyellős illem automatája, mert Ilka nénit sejtette a rózsás látogatóban. Igazában félt Ilka nénitől, csak tőle félt... Rettegett elgondolni, milyen szemmel nézheti Ilka néni az eljárását... Valóságos megkönnyebbülés volt számára, mikor a várt látogató helyett megint csak a kis cseléd lépett be, aki a multkor a nagy csokrot hozta Irénékhez.

Ugyanez viszont Irénnek csalódás volt. Ő már épp előjött rejtekhelyéről s blúzáat gombolgatva indult a vendég felé, mint a szorongatott hadvezér a felmentő sereg felé, mely kirántja zavarából... A kis szolgáló mindebből nem vett észre semmit: rettenthetetlenül hatolt előre a rózsákkal, hogy elmondja betanult szerepét:

- A tekintetes asszony tisztelteti és küldi a rózsákat és azt üzeni, hogy megkapta a levelet és tessék átmenni megbeszélni.

Irénből most kitört a meggyült feszültség. Minden indulata a kis cselédre zuhant.

- Hát te megbolondultál? Mit rázod a csengőt egy félóráig? Nem tudsz nyugodtan várni, míg beeresztenek?

- A tekintetes asszony azt mondta, addig csöngessek, míg nem vagyok egész biztos, hogy a tekintetes úr nincs itthon...

- Hát eredj és mondd meg a tekintetes asszonynak, hogy tiszteltetjük és azonnal átmegyünk.

Franci meghatározhatatlan nyögést hallatott az ágyból. Irén sietett némi magyarázatot fűzni szavaihoz.

- A tekintetes úr nem jól érezte magát és lefeküdt. Megmondhatod, hogy én is itt voltam és meglátogattam. De most már jobban van, mindjárt fölkel és együtt átmegyünk.

A kis sváblány bámész tekintetet vetett az ágyra és Francira és sietett eltűnni az ajtón.

- Hát akkor öltözzön, Francika, Ilka néni várja - szólt Irén visszatérve s kicsit megnyugodva, mint aki biztos már a tennivalóban s hatalmas szövetségést érez maga mögött. - Nézze, milyen gyönyörű virágokat küldött Ilka néni. - S méltatni kezdte a kései rózsák szépségét, hisz alig néhány fenntartott tő pompázik már a kertben.

Franci azonban olyan dührohammal csapta földhöz a szerencsétlen virágokat, hogy a szirmok szerteröpültek a festett padlón, mint egy hirtelen kikelt lepkeraj.

Irén hátrahőkölt a váratlan zápor elől.

- Maga barbár!... Vízbe akartam őket tenni...

Franci nem felelt. Befordult az ágyban és ismét magára húzta a takarót.

- Hát nem öltözik?

- Nem.

- Ha előremegyek, utánam jön?

- Nem jövök - mondta Franci.

Irén megint nem tudta, mit csináljon.

- De Franci... Francika, legyen esze... - Hirtelen megint leült az ágy szélére és a végső kétségbeesés szenvedélyével újabb ölelést kockáztatott meg. De Franci nem bírta tovább. Önkénytelen védekezésre emelte föl karját és visszalökte a lányt. Mozdulata a düh és ijedség mozdulata volt, de Irén egyszerre megérezte rajta a gyűlöletet is, a görcsbefagyott, szívóssá keményedett ellenszenvet, amely ellen nem lehet harcolni szép szóval, csókkal, öleléssel.

Hirtelen előntötte a szégyen és fölállt. Kalapja után nyúlt, női ösztöne, amely eddig feltűnő módon cserbenhagyta, most félreérthetetlenül megsúgta neki, hogy távoznia kell.

- Goromba - sziszegte és lassan, ügyetlenül tűzködte kalapját. Közben lopva pillantott Francira, de Franci hátat fordított és nem mozdult. - Hát elmenjek? - kérdezte végre a tehetlenség dühével, nehezen tudva rászánni magát, hogy a kudarc következeit levonja.

Franci nem felelt és nem mozdult.

Irén se nem látott, se nem hallott, amint az utcára kiért. Megszokott fölényének elvesztése rettenetes hatással volt rá. A szégyen, a vereség érzése elviselhetetlennek látszott. Még az sem érdekelte, kivel jön szembe az utcán. Még kevésbé volt annyi ereje, hogy Ilka nénihez bemenjen. Azt sem tudta, hogyan került haza; túrhetetlen fejjörcsök gyötörték.

- Hagyjatok békében! - kiáltott öccsére, mikor kérdezni merte. Anyja nem is merte.

Irén lefeküdt s borogatást rakott a fejére.

Franci se kelt föl, csak bizonyos idő múlva a másik oldalára fordult, meggyőződni róla, hogy Irén igazán elment-e? Aztán újból nézegetni kezdte a tapétákat és a szecessziós szekrényt. Maga se tudta, mennyi ideig hevert így. Az volt az érzése, hogy örökké így fog heverni, sohasem kel fel többet. Helyrehozhatatlanul durva és udvariatlan volt egy úrileánnyal, a menyasszonyával! Nem volt bizonyos, nem követett-e el olyasvalamit, amiért minden társa-

ságból való örök kizárást érdemel... Kétségei és lelkipurdalásai közé számonkérőleg s ijesztőn, mint az ítélet trombitája, hasított egy újabb csöngetés.

Egy darabig hagyta csöngetni, de idegereje nem bírta soká. A hang vont, hipnotizálta, kihúzta ágyából... A trombitaszóra maguktól kelnek föl sírjaikból a bűnösök... Franci így kelt ki végre újból, mint egy vezeklő szellem, fehér halottasruhájában, melyet a jobbra-balra lötyögő alsónadrág képviselt. Nem bírta, nem bírta... A csöngetés nem szűnt meg, még türelmetlenebbnek látszott, mint előbb. Türelmetlennek és parancsolónak. Szinte ellenséges záporban támolygott az ajtóig.

Az ajtó előtt Lajos bácsi állt. Szuszogva, dühösen.

- Már azt hittem, megint hölgyet fogadsz - mondta némi éllel.

Lajos bácsi a kaszinóban hallotta az első gyanús hírt Franciról. Az asztaltársak elfogták a bejárónőt, mikor az ebédért jött s Kati néni mindent elbeszél, azt is, hogy a levélben a selyempapíron át kitapogatta a karikagyűrű formáját. Az esemény oly nagy izgalmat keltett, hogy az asztaltársak még akkor is együtt voltak, mikor Lajos bácsi rendes szokása szerint megjelent átfutni az újságokat.

- Igaz, hogy visszament a partí? - rohanták meg a bevetődő rokont. Lajos bácsi semmiről sem tudott, ümmögött, de tekintélyesen kijelentette, hogy csak valami jelentéktelen összeördüléstről lehet szó a szerelmesek között. Mégis szöget ütött fejébe a pletyka. Irén férjhezmenetelének az egész rokonság örült már! S nem utolsó sorban maga Lajos bácsi, akibe az özvegy és leánya legfőként kapaszkodtak. Mi történt már megint avval a leánnyal? Mért nem tud simán célhoz jutni, mint más kevésbé okos, sőt csúnyább és nem is ily előkelő lányok?

Lajos bácsi megindult Irénék felé, hogy bővebb értesüléseket szerezzen. Azonban már útközben is szerzett egy s más értesülést, majdnem minden szembejövőtől. A kérdések és célzások csak úgy ömlöttek feléje. Ezekből kiértett legalább annyit, hogy látták Irént belopózni az új fészekbe, ahol ezidőben Franci egészen egyedül tartózkodott, állítólag betegen. Mialatt Franci és Irén ideges kettesben próbálták életük nevetséges kis bonyodalját egymással megoldani, körülöttük egy egész város állt lesben s találgatta, mi történik a felszűrre húzott zsaluk mögött.

Lajos bácsit izgatottá tették az ellentmondó hírek. Irénnel nem sikerült beszélnie. A mama suttogva fogadta, még Laci is lábujjhegyen járt, Irén elsötétített szobában feküdt, elfoglalva a migrén gyötrelmeivel, mint egy áldott robottal, mely semmi másra nem enged gondolni. Lajos bácsi annyit tudott meg, hogy Irén csakugyan Francinál járt s lesújtva jött haza. Az özvegy maga könyörgött neki, hogy beszéljen Francival.

- Mi történt köztetek? - szuszogott Lajos bácsi. - Hát szabad egy kis szerelmi pörpatvarból ilyen veszett komédiát csinálni? Az egész város rólátok beszél.

Nem mondhatott volna rémítőbbet Franci füleinek, aki lelkipurdalásokkal tele, mezítláb és gatyában állt a szoba közepén. Lajos bácsi viszont igen korrekt utcai öltözékben állt előtte: ő, mint komoly és tekintélyes úriemberhez illik, nyári hőségben is sötét ruhát és kemény gallért viselt. Magasabb hivatalbeli állása is feszélyezte Francit. Egyáltalán minden előny a Lajos bácsi oldalán volt. Ámbár ő sem lehetett kevésbé nevetséges alak, amint izzadva és az asztmától lihegve, a szerelmesek mimózaszerű érzékenységéről, a reszketeg, fiatal szerelem lírai válságairól értekezett.

Lajos bácsi ragaszkodott hozzá, hogy csak valami ilyen lírai válságról lehet szó. Valami szerelmi érzékenységről, futó májusi zivatarról! Lajos bácsi emberismeretével nem lehetett vitázni. Franci hiába próbálta megmagyarázni igazi érzéseit.

- De Lajos bátyám... de kérlek, kedves Lajos bátyám... - erőlködött. Végül elfogta a kétségbeesés bátorsága. Ideges, szinte síró hangon vallotta meg, hogy nem tudja elképzelni az életet Irénnel. Nem, ez a házasság lehetetlen. Ezt most már belátta. Éppen mindkettejük boldogságának érdekében...

- Dehát miért? Miért?

Ezt már nehezebb volt megmondani.

- Nem tetszik neked Irén?

Franci azt sem tudta, hova legyen zavarában.

- Ezt előbb kellett volna meggondolnod. Micsoda férfi vagy te? Ha rádhallgatok, azt hinném, hogy lelkiismeretlen, könnyelmű fráter vagy, aki elbolondítod a szegény lányt, belemégy a pártíba, hagyod egészen odáig jutni a dolgot, hogy már csak néhány nap választ el az esküvőtől s akkor nyugodtan odébbállasz, mintha minden a legjobb rendben volna. Szerencsére tudom, hogy igazában derék, jó fiú vagy, éppen csak szerelmes vagy, összevesztél a menyasszonyoddal és szükséged van valakire, aki kibékítsen. Na gyere, szépen bocsánatot kérsz Iréntől és a mamájától, igazi férfihoz méltóan, aki belátja hibáját, hisz nem vagy már gyerek, föl tudod fogni, mit csináltál, micsoda botrányt okozol, mik a cselekedeted következményei.

Franci próbált még valami olyasmit ismételni, hogy mindkettejük boldogsága érdekében ésatöbbi, hogy jobb még az utolsó pillanatban is szakítani, mint egymást egész életre boldogtalanná tenni ésatöbbi. Ezzel azonban nem volt szerencséje, Lajos bácsi föl húzta a szemöldökét s igen szigorú tekintetet vetett.

- Úgy látszik, nem vagy tisztában vele, hogy mennyire kompromittáltad Irént. Irén az imént is itt volt nálad, az egész város tudta és látta, egyedül voltatok az egész házban, mindenki arról beszélt. Ezek után úriembernek nincs mit gondolkozni. Irén többet sohase mehet férjhez, ha te faképnél hagyod. Ez magyarul mondva aljasság volna. Na ne is fecsegjünk többet, hanem gyere; ha te restelsz beszélni, majd beszélek én helyetted. Gyere, kapd föl a ruhádat, hisz úgy állsz itt meztelláb, mint a cigány a jégen.

S így történt, hogy egy jó félóra mulva Franci már ott ült Irénéknél, az egész család nagy édeskedései közepett, akik úgy fogadták, mint a megtért tékozlófiút s tapintatosan kerülték a kérdéseket. Még csak az se kellett, hogy Lajos bácsi beszéljen helyette, noha Lajos bácsi ezt nehezen engedte el. A mogorva szobákban szokatlan társaság gyűlt össze: még Ilka néni is átjött, vendégei távoztával, mintha csak megint beteg volna a háznál, akinek kedvéért szögre kell akasztani az aprehenziót. Igen, ez is beteglátogatás volt, a beteg pártít látogatta. Szinte csalódást érzett, mikor úgy találta, hogy a dolgok nélküle is már rendbejöttek. Ő volt az egyetlen, aki célzást tett a lezajlott viharra, fölényesen s kicsit gonoszul:

- Lám, lám, megszelídült a lázadó... Hát magába mi szállott, Francika? És mért nem volt szerencsém, mondja, kedves? Egész délután, várom, várom...

S hogy Franci csak ötölt-hatolt, csengő és gúnyos kacagással tette hozzá:

- Nagy mafla maga, Francika.

Franciban tört hagyott ez a kacagás. Úgy érezte, hogy kinevetik a kezességéért s amért oly könnyen beadta derekát. De egyelőre fogytán volt az energiának s minden ismét a régiben állt. Irén először nem akart kijönni a szobájából, de mikor Lajos bácsi Franci kíséretében maga kopogott be érte, megjelent, sápadtan, meggyötörten, mint egy élő szemrehányás. Franci néma megadással csókolta kezét s türte, hogy Irén a kiengesztelődés jeléül ismét újjára fűzze rabságának látható szimbolumát, a jegygyűrűt. Franci mint vezeklő fegyenc szerepelt, s Ilka

néni később még a rózsakertbe is átvitte a fiatalokat, hogy a hirtelen s immár naponta korábban kivirult csillagok alatt újraéljék a régi esteket, melyek összehozták őket.

Rózsa már nem sok volt a rózsakertben, a csillagoknak nem feleltek virágok, mint két szembenéző sereg, kik különböző nyelveken kiáltoznak egymás felé, egyik illattal, másik fénnel. Ez a kerítő illat már kialudt. Helyette valami savanyú fűszag terjengett, mert köröskörül éppen kaszáltak. Ilka néni holdvilágos sétára vitte az ifjú párt s tartotta őket szóval, közben minden ok nélkül föl-fölkacagva s csúfondárosan ráhunyorítva Francira. Szótlanul mentek mellette kétoldalt, mintha az orruk vére folyna. Franci csak akkor kezdett magához térni, mikor a szokatlan úton hazabotorkálva, holdzáró alatt s kutyaugatás közt, forgatni kezdte a szokatlan kulcsot a szokatlan zárban.

A következő napokat az esküvő előkészületei foglalták el. Valóban ideje volt már s Irénék tüntetőleg nagy lakodalmat akartak csapni csak azért is, talán hogy ezzel leszereljék a gádorosi nyelveket. Megkezdődött a sütés-főzés, a meghívások, a vendégek kiválasztása az egész vonalon. Irén és Ilka néni számolgatták a helyeket, a szükséges asztalneműt, edényt és személyzetet, összeadva, ami csak a két házból kikerült. A Balogh-lányok, akikre a nyoszolyók vidám hivatala várt, naphosszat összebújtak Irénnel s ruhakérdéseket tárgyaltak. Irén minduntalan átfutott a varrónőhöz próbára.

De azért Francit sem hanyagolta el. Szükséges volt, hogy Franci mindig szem előtt legyen! Ezért elhatározták Ilka nénival, hogy séta kedvéért naponta érte mennek, hacsak ő meg nem előzi ezt s már az ebédre egyenesen Ilka nénihez nem siet. Irénnek kellett ez a negyedóra, amikor kiszabadul az ideges készülődések forgatagából s nyugodtan körülnéz jövendő otthonában. Csak ez tudta kissé enyhíteni izgatott, félelmekkel teli feszültségét.

Franci tehát valóságos fogoly volt, kit napról napra elővezettek. S állandóan foglalkoztatták is, mint a foglyokat. Ilka néni mindenféle feladatokat bízott rá, amik az esküvői készülékekkel függték össze, például meghívókat készített, szivarról, cigarettáról, borokról gondoskodott Lajos bácsi közreműködésével. Irénnel alig beszélt, Irén most közeledni sem igen mert hozzá, félt egy visszautasító szótól vagy mozdulattól.

Amit okvetlen meg kellett beszélni, Ilka néni jelenlétében beszélték meg. Franci mindenbe belenyugodott, mindent a nőkre hagyott, tette, amit mondtak neki. Csak egyszer szegült ellen: mikor Irén azt kívánta, hogy anyját hívja meg a lakodalomra. Erre semmiképpen sem volt hajlandó.

- Úgysem jönne el. Vagy ha eljönne, annál rosszabb. Megártana neki az utazás.

Igazat szólva, Irén sem óhajtott olyan nagyon megismerkedni a Franci anyjával. Egy kicsit inkább félt tőle, hogy csakugyan megjelenik. Csak illendőségből erőltette, hogy hívják. Egyébként nagyon jól belenyugodott, hogy a lakodalom meglesz anyós nélkül. És mégis, volt abban valami különös, ahogyan Franci ezekben a dolgokban viselkedett. Valami érthetetlen és épp ezért aggasztó.

- Nem akarja mutogatni a muttert - próbált gonoszkodni Ilka néni, az Irén régebbi modorában.
- Nem érzi tán elég előkelőnek - kacagott kedélyesen, de Irén nem kacagott vele. Franci aggasztó volt mogorvaságában és szűkszavúságában. Alig tudta vele megóvni a látszatot, hogyha idegenek voltak jelen... Franci nem érintkezett senkivel. Még étkezni sem járt el, mióta az új lakásba költözött, Kati néni állandóan hazahordta a kosztját a kaszinóból. Csak az utolsó napon üzent be délben, hogy estére okvetlenül személyesen megjelenik, s az asztaltársakat is értesítette, hogy ez estén az ő vendégei lesznek, legalább az italt illetőleg.

- Éljen, éljen, legénybúcsút tartunk! - kiáltott Oszoly, a patikus, aki szintén meg volt híva. Ezen az estén Franci visszakapott valamit jókedvéből, sőt nagyonis jó kedve támadt, a

pajtások bámulva látták, hogy szokása ellenére duhajkodik, egymás után hajtja föl a poharakat s a tréfás, borközi litániában mint »mestereknek mestere«, ő énekelte ki, hogy mennyi az »egy« meg a »kettő«. Először és utoljára életében. A házasság témája azonban tabu volt, erről nem volt szabad beszélni.

- Jobb is erről nem beszélni, pajtás - ingerkedett a patikus. - Ma még boldog vagy, ne gondolj a holnapra. Ma még szabad vagy, ne gondolj a rabságra.

Ezek persze csak amolyan szólásmondások voltak, minden rosszakarat vagy rejtett célzás nélkül. Ezeket elmondták minden legénybúcsún. Franci mégis úgy érezte, hogy külön neki szólnak, őt csúfolják, az ő esetére vannak szabva. De már nem bánta, nem törődött semmivel, el volt szánva. Úgy mulatott, mint az öngyilkosjelölt utolsó éjszakáján. Hajnalig ittak a nyitott helyiségben, énekük és kiáltásuk fölverte a várost. Aztán még egy körutat tettek az utcákon, hazavitték azokat, akik kidőltek, a cigány dünyögve kísérte a menetet. Meg-megálltak a város szépeinek ablakánál, a Balogh-ház előtt is. A lányok aludtak, vagy alvást színleltek. Már teljesen világos volt. Végül Irénék felé kerültek. Itt hangosabban harsant föl a zene; de Irén sem adott életjelt. Most hazakísérték a vőlegényt. Francit különös felelőtlenység érzése lepte meg. Az egész multság az ő költségére ment, de mindennel adós maradt. Tökéletesen józannak érezte magát. Csak rövid időre mehetett haza, megmosakodni, átöltözni, mert az előre megállapított terv szerint reggel elég jókor vonatra kellett ülnie, hogy a kanonok-bácsi elé utazzon, aki most fog érkezni Sótról.

Szóval nem sokat alhatott. De majd alhat valamelyest a vonaton...

Az állomásnál Irén várta, izgatottan, és egy szép csokorral, amit Ilka néni kertjéből kötözött, a kora reggeli órákban, még harmatosak voltak a rózsák. Izgalma már alig bírta magával, mert Franci nagyon késve jött. A várakozó menyasszonyt kíváncsi szemek lesték a perrónon, úgy érezte, mint aki pellengéren áll a világ előtt. Minek is jött ki ide egyedül? Miféle nyugtalanság hajtotta, hogy megegyeszen lássa Francit, mielőtt elutazik párórai útjára, melyből már szinte egyenesen az oltár elé fog visszatérni? Az új állomásfőnök szándékosan kilépett üvegajtaja elé, hogy megbámulja, s az »első számú hordár«, a félkegyelmű, de marhaerős fiatal Csatt Feri vigyorogva kérdezte meg:

- Nem lesz poggyász vinni való?

Végre megjelent Franci. Oly késő volt, hogy azonnal futnia kellett jegyet váltani s alig válthattak pár szót, ami egyébként nagy zavarból mentette ki őket. Irén a kocsiajtóig kísérte Francit s mire odaértek, a pályatiszt ép szájához emelte a sípot. Vajjon meg fogják-e csókolni egymást? Ilka néni nem volt jelen, aki ezt a dolgot megrendezze. Irénnek végreis le kellett ugrania, miután a csokrot félszegen a bőrülésre fektette.

- Le ne késsenek ám a vonatról visszafelé - kiáltotta még síró hangon, amint lelépett a hágsóról. De már nem is volt biztos, hogy Franci hallja-e, mert azonnal eltűnt az ablak mögött. Irén szívét elszorította a nyugtalanság, amint magára maradt a sínek közt. S miközben szemét mereven szögezte a távozó kocsira, úgy tűnt föl neki, mintha egy rózsaszírom hullott volna ki az ablakán, visszalengve a nehézkesen nekiindult vonat szelében, és még egy, és még egy... És ez nem is volt pusztán képzelődés, mert Franci az ülésen mellette heverő csokorról lassan tépdésni kezdte a szirmokat s egyenként kiszórta az ablakon. Mire a legközelebbi állomásig ért, csak a csupasz virágszárak maradtak.

Akkor megkönnyebbülten sóhajtott föl, mint aki egy telepátikus bűvkörből szabadult ki. A vonat kanyarodása elfedte Gádoros jólismert dombjait, robogásának ritmusában még a cigányzene ütemei zengtek, az utas szédült és nyugtázkodott.

BEFEJEZÉS.

Mikor a vonat Nagyhajmásra ért, ahol a fiúmei keresztezi, Franci leszállt és két sürgönyt adott föl. Az egyik a kanonok-bácsinak szolt Sótira, ebben értesítette, hogy fáradtsága felesleges, mert az esküvő elmarad (közelebb bővebbet). A másik sürgöny Irénnek szolt. Ez viszont a kanonok-bácsi súlyos betegségét újságolta... »Ápolása miatt sajnálatomra Sóton kell maradnom.« Az, hogy az esküvő ilyenformán nem tartható meg, szinte egészen mellékes dolognak látszott a sürgönyben.

Vajjon csakugyan részegségében fogalmazta-e Franci ezt a furcsa sürgönyt, ahogy Gádoroson mondták és terjesztették: nehéz lenne megállapítani. Bizonyos, hogy az éjszakai bor macskajaja munkált benne, amit a vicinális zötyögése és szénszaga még súlyosbított. Keserűeket nyelt és émelygett. De mégsem volt részeg, agya oly tisztán és nyíltan működött, mint nagyon régóta nem. Mintha megszűntek volna gátlásai; ámbár ez a fölszabadultság sem volt egészen bátor és őszinte. Kereken és egyértelműen szakítani most sem tudott. A különös mentség a bácsi betegségéről, melyben Irének hajlandók voltak cinikus gúnyt és arcátlan tréfát látni, igazában csakugyan mentség volt. Gyávaság köpönyege, gyöngeség álarca.

Akárhogy is, a fölszabadultság érzése csak rövid ideig tartott. Mire a vonat Sótig ért, teljesen úrrá lett a macskajaj. Utolsó gazembernek érezte magát s elborzadt attól, amit cselekedett. Agyának világossága nem szűnt meg, sőt még tisztábbá vált. Pontosan elképzelte, micsoda botrányt jelent sürgönye Gádoroson, maga előtt látta a templomba gyűlő közönséget, mely az úri esküvő pompáját akarja élvezni s melyet már nem értesíthetnek idejében, felelősséget érzett a sültekért és süteményekért, melyeket Irének előre készítettek, a rózsákért, melyeket Ilka néni a lakodalmi dísz kedvéért levágott, az esküvői toalettekért, az elővett frakkokért, a vidéki rokonok vasúti jegyéért. Irénre még gondolni sem mert. Igen, utolsó gazembernek érezte magát. S amellet gyáva, pipogya fráternek is. Sohasem merhet többé Ilka néni szeme elé kerülni. Sohasem mehet többé Gádorosra.

Szerencse, hogy hivatali szabadsága volt (amit éppen tervezett nőülésére való tekintettel kapott). Nem akart Sóton maradni, inkább azonnal fölutazni Pestre, hogy áthelyezését szorgalmazza. De honnan vegyen pénzt? Kihez forduljon? Itt állt, mindenből kiszakadva, szökve, az idegenben, poggyász nélkül, lakás nélkül s elvágva a visszatérés hídját... Az utcán körül kellett néznie, nehogy gádorosival találkozzék... Megpróbálta helyzetét őszintén föltárni a kanonok-bácsinak. A bácsi azonban haragudott a házasság szentségével üzött játékért, s nem segítette ki. A házasság szentségén kívül a saját kényelmét is sértve érezte, hisz már fölpakolt, becsomagolt, öreg tagjait elszánta az útra.

Mire Franci meglátogatta, már a botrány híre is hozzáért. Hogyan tudott ez ily gyorsan szállani, valóságos csoda. Az ilyen hírek valami természetfölötti úton terjednek, a levegőben vannak, mint a bacillusok; bizonyos, hogy ezekben a napokban két vármegyén át mindenki száján a Franci neve lebegett. A különböző változatok szerint Franci ügyes gazembernek tünt föl, fölényes csirkefogónak, aki nevetve tovább áll... A botrány csakugyan szörnyű volt s még hosszú évek múlva is szerepelt Gádoros legendáiban. A megugrott vőlegény, a hiába várakozó násznép, még valamelyik pesti lapnak is alkalmat adott egy élcés vidéki levélre. Franci rettenetes lelkiállapotba jutott, nem mert emberek elé kerülni. A Gádorosról érkező leveleket nem merte fölbontani, főleg azt nem, amelyhez a jeggyűrű volt mellékelve. Ő maga végülis megjegyzés nélkül küldte vissza a magáét, noha magában heteken át fogalmazgatta a magyarázó írásokat Irén címére. De mit lehetett itt még magyarázni?

Oszoly - patikusbarátja - likvidálta a lakást s utána küldte holmijait; de elolvasni az ő levelét se merte.

Egy haszna mindenesetre volt a nagy botránynak: az, hogy ennek folytán könnyen teljesült Franci kívánsága az áthelyezést illetően. Persze pályájának éppen nem vált ez előnyére. Gádoros akármilyen kicsi hely is, az Isten egyenesen Gádorosra néz. Franci csak akkor jött rá erre, mikor valami Isten háta mögötti tót fészekbe helyezték, messze a Felvidékre, ahol nem volt hatholdas rózsakert, se gádorosi bor. Mint valami paradicsomból kiűzött Ádám, gondolt vissza az Ilka néninél töltött napokra s morfondírozott sorsának különös hajótörésén. Mintha minden ami szép volt és kívánatos, eltűnt volna a tavalyi rózsákkal, számára csak a szégyen maradt s a keserűség. A postai vevények maradtak, melyeket az adósságainak törlesztésére küldött összegekről kapott: ez volt az egyetlen kapcsolata a multtal. De lelki szemeiből soha el nem tűnt a gádorosi szőlőhegyek szelídhajlású vonala, mely annyira különbözött a görbe ország bérceinek rajzától! Szégyene poharában is az emlék édeskés rózsavizének illata kísértett.

Igy élt évekig, mint Ovidius, aki szintén nőügy miatt jutott Tomiba. A szégyen és keserűség nem engedte meghízni: szikár maradt s fiatalosan karcsú. De haja hamar hullott, s mire végül Sótra került bírónak, már jóformán kopasz is volt.

A gádorosi élmény másképpen is döntőleg hatott életére. Mindenesetre ez óvta meg a házasság igájától. De ez hajtotta egyúttal újra és újra és unos-untig a viruló fiatal lányok rózsakertjébe is, *à l'ombre des jeunes filles en fleur*, ahogy a kései francia író nevezi. A régi paradicsomot, Ilka néni rózsakertjének illatát kereste mindenütt. A szégyen íze időkfolytán elhalványult benne, annál inkább erősödött lelkében ez a paradicsomi honvágy. Sóton hivatalosan levizített s könnyen vonódott a társaságba. Otthon érezte magát a lányzsúrokon, alig tudott meglenni a kacér és fiatal leányvilág, női pletykák, udvarlások légköre nélkül. De közelebb nem került senkihez, mélyebben nem bonyolódott semmibe. Valami beteges félelem tartotta vissza ettől: soha senkivel sem lehetett többé hírbe hozni!

Élete e két pólus között ingott: a paradicsomi honvágy és félszeg félelem közt. Így lett belőle a vén gavallér: a bíró úr a haboskávé mellett... Ahogy e történet elején lefestettem.

Az évek gurultak, Franci mindig kopaszabb lett, s ruganyos járását is kikezdte a csúz. A doktor Harkányfürdőbe küldte, amelyet a sótiak ezidőben nagyon látogattak. Odajárt többek közt Döme bácsi, az öreg Rácz Döme (akiről sok szót ejtettem már egy másik történetben). Franci az öregúrba ütközött rendszerint már az első napon.

Együtt sétáltak a kénillatú források meleg zubogásában.

- Gádorosiak is vannak itt - szólalt meg egy ilyen alkalommal Döme bácsi, akit bizonyos rokon kötelekek fűztek Gádoroshoz. - Oszolyné a leányával. - És már messziről nagyot köszönt egy kövérkés, mosolygóképű úriasszonynak, aki egy süldő lány kíséretében lépett ki a fürdőházból.

Francit valóságos rémület fogta el, mint mindig, ha új gádorosi arc jelent meg a láthatáron. De azért nem tudott elfojtani egy önkénytelen felkiáltást:

- Oszoly, a patikus?... Oszoly megnősült?...

A két nő egyenesen feléjük tartott. Franci izgatottan nézett körül: szeretett volna valami ürügyet találni a menekvésre. De amint közelebb értek, megnyugodott. A kis kövér asszony teljesen ismeretlen volt előtte, s remélte, hogy az sem ismeri őt. Oszoly talán idegenből nősült...

- Magam fogok bemutatkozni - gondolta hirtelen. - Nem kell, hogy értse a nevemet... Angolosan. Még mielőtt Döme bácsi bemutatna...

De a kövérkés asszony már ott állt előtte, s egyszerre, egész váratlanul, a nevéen szólította, minden bemutatás nélkül:

- Francika, hát nem ismer?

Francinak szinte a torkába szaladt a szíve, s most egyszerre megismerte: Balogh Gizi volt. Megismerte a szeméről, a nevetéséről, mert más nem is hasonlított benne az egykori karcsú, játékos tündérhez. Franci önkénytelen a mellette álló leányra pillantott. Igazi nagy, melák szőke, egy csöppet sem emlékeztet az édesanyja fiatalságára. Igazi Oszoly.

- Úgy-e milyen nagy lányom van? - kérdezte az anya. - Látja, elmúlnak az idők, Francika. Én is megerősödtem egy kicsit - tette hozzá mosolyogva. - De magától igazán nem szép, hogy nem érdeklődött irántunk. Talán azt sem tudta, hogy férjhezmentem. Pedig mi sokat emlegettük magát Ilka néivel...

Franci megrebbent, mint a kőpadra vont bűnös, ha megpillantja a hüvelykzszorítót. De Gizi zavartalanul csevegett tovább.

- Ilka néinek nagyon rosszul esett, hogy maga még csak egy szót sem írt neki. Úgy vártuk a levelét mindannyian! Mennyit mulattunk azon az eseten! Azt jól csinálta, Francika, senki se tételezte volna föl magáról... Valósággal fölfordította az egész várost... Szegény Irénnek persze rosszul esett nagyon. Sokáig beteg is volt utána... No nem volt igazán beteg, csak betegnek adta ki magát, mert halálosan restelte a dolgot - toldotta bizalmasan. - Mért nem írt, Francika?

- Én... én... én azt hittem.. - álmélkodott Franci.

- Bizony sokat neveltünk szegény Irén rovására - folytatta Oszolyné. - Úgy kell annak, aki olyan mindenáron férjhez akar menni; magára vessen, nem igaz? Nem mintha nem sajnálnám, inkább én borzasztóan sajnálom szegényt, akkor is sajnáltam. Maga is sajnálná, ha látná. Nem megy az soha férjhez, egészen megöregedett, összement, pedig milyen szép, magas alakja volt! Úgy néz ki, mint egy öregasszony. Mindegy, ha fiatal volna, sem venné el senki az után ami történt. Ez érthető, nem igaz? Most már csak a templomba jár, az oltáregyletben működik, pedig maga tudja talán, hogy nem volt vallásos sohasem, mindig csak csúfolódott a papokon. Azért ne gondolja, most is csak csúfolódik... Egyáltalán, éppen annyi rosszat mond az emberekre, mint azelőtt. Ebben a tekintetben nem változott.

- Ilka néni hogy van? - kérdezte Franci, egy kicsit magáhoztérve, s először is az udvariasság kívánalmára emlékezve.

- Óh, ő sem a régi már! Mióta eladta a rózsakertet, már csak árnyéka önmagának. Azt tudja, hogy eladta a rózsakertet? Nem is volt érdemes megtartani, nincs már aki elvigye a rózsát. A szállítás nagyon sokba kerül. A régi Duna-ágon nem jár hajó, s a szerbek nem jönnek többé Gádorosra. Míg a szegény Pista bácsi élt, ő ragaszkodott a rózsatenyésztéshez. De most, hogy ő meghalt, igazán nem volna értelme. Azt tudja, hogy Pityu is meghalt, a fiuk?

- Nem tudtam...

- Hát ő mindig beteges volt. Ilka nénit persze nehéz elképzelni egyedül és a nagy ültetvény nélkül. Egy kisebb kert azért most is van és a kártyapartik is megvannak. Ilka néni azért még most is játszik. Én is szoktam néha játszani... Csak Irén maradt el végkép. Hanem a hangulat nem a régi már. Más volt azokban az időkben; kivált így nyáron, mikor a rózsák nyíltak... Az ember szinte fulladozott az illatban, emlékszik, Francika? Most szőlő van a rózsakert helyén, lapos szőlő, amilyeneket most divat ültetni, mert a zsidók mindent kihasználnak. Persze az igazi gádorosi bor nem ott terem. És ma már nem is nevetünk akkorákat. Emlékszik az Ilka néni nevetésére? Néha úgy hangzott, mint valami kotkodácsolás, maga ismerte... Az ember

nem állhatta, hogy vele ne kacagjon. Bizony, Francika, így neveltünk magukon is... magán és Irénen. Nagy színház volt az akkoriban. Egész éjszaka fenn ültünk a lugasban és kacagtunk. Sajnálhatja, hogy nem volt ott.

Gizi még most is kacagott.

- Jaj, mennem kell - mondta aztán visszakomolyodva. - Az urammal vagyok itt, szegény öregem reumás. Már vár a forrásnál. Maga meddig lesz itt? Remélem, látjuk még. Az uram boldog lesz, sokat emlegeti magát. Együtt fogunk ebédelni... Hát addig Isten vele, a viszontlátásra. Baba, búcsúzz el te is.

A nagy melák szőke lány pukedlit vágott.

A sétány mentén néhány rózsató állt. A virágok illata halkán harcolt a forrás kénbűzével.

KÁP ISTEN.

(Nyelvtudományi humoreszk.)

Nem, még nem haltak ki: sőt ott találjuk, ahol legkevésbé vélnők őket. Rokonok ők: régi nemes család ivadékai mind, tősgyökeresen magyar családé. Papi áhítat száll e családban örökül; hasonlatosak hindu varázslókhöz: adj nekik egyetlen narancsmagot s szemedláltára percek alatt narancserdőt varázsolnak elő! Csakhogy nekik a magyar szó az, ami a hindunak a narancsmag. Minden kis szó csodálatosan kihajt, oszlik, elágazik és továbbbsarjadzik, mihelyt ők a késük alá veszik.

- Elgondolkodtam: *ihar, juhar...* - mondta nekem nemrég egy fiatal költő: a legkülönbek egyike, egyébként, azok közt, akik a régi naiv gyökeres magyarságot s szépséget modern értéké tenni törekszenek. Előtte kincs és kincset rejt minden, ami magyar: a legkisebb szó is. Adj hát neki egy szót: elgondolkodik és elveszi kését, mint a bojtár, ha egy szép vesszőt lát: - *ihar, juhar...*

- Úgy mint: *iszalag, juszalag...*

- Úgy van: *iszalag, juszalag*. Világos, hogy a *juh*-val van összefüggésben, mint a *juszalag* is: *juh-szalag*. De hát mi köze az *iharnak* a *juhhoz*, és mi az az *ar: juh-ar*? Ki felel meg erre?

S láttam a szemében megvillanni a varázslók szemének lángját.

- Megfelel maga a *juhar* termése; amelyik a *juh* körméhez hasonlít. Úgy van: a magyar szó fest és pontosan fest. A magyar természetimádó volt és ismeri a természetet. Ez a hasonlóság feltűnt neki. Ime a nyelv titkai. Az *ar*: köröm és *juh-ar*: juh-köröm! S megerősítik ezt az *-ar* végű igék: amelyek mind valami körömmel történő műveletet jelentenek; mint: *vak-ar, kap-ar...*

- *Tak-ar...*

- *Tak-ar* - mondta utánam, észre sem véve az ártatlan csúfolódást, amivel ezt a szót fölvettem. Istenem! egy kis ártatlan csúfolódás legtermészetesebb joga és kárpótlása a szegény józannak, hitetlennek, aki irigyli a lángoló mágust. A fő, hogy a mágusok faja még nem halt ki. Én magam is, bevallom, föllelkedtem a számos példán, lángot fogtam a lángnál s kutatni kezdtem a magyar nyelv csodálatos titkait. Mi mindent mond a nyelv, annak, aki ráfigyel és érteni tud! A mágusok tanítványa lettem. Fáradozásaimat siker koronázta, s némi vezeklésül hadd közöljem itt kutatásaim eredményét, mely hivatva van a magyar ősműveltség egy homályos pontjára világosságot deríteni. Imhát a varázslat: hókusz-pókusz...

Alig lehet a nyelvészeti spekulációnak izgatóbb és eredménnyel kecsegtetőbb feladata, mint hogy a nyelv legrégebb rétegeiben megtalálja nemzetünk ősi vallásának nyomait, melyet a keresztény papok oly emléktelenül kiirtottak. Mint földünk sötét közetei az őstenyészet óriásait, mint a lélek tudat alá süllyedt mélyei a gyermekfantázia rémvilágát: úgy őrzik meg a nyelv elmosódott képletei a kihalt pogányság maradványait. Ipolyi Arnold és mások el is indultak ezen a nyomon: de eredményeik nem elégíthettek ki. Bizonyára semmi sincs ami annyira betöltené a primitív népek egész kedélyét, mint a vallási képzetek; s eleve valószínűtlen volt előttem, hogy ezek a képzetek csak azt a néhány határozatlan nyomot hagyták volna a nyelvben, - mely tudvalevőleg a lélek hű tükre - amit az eddigi vizsgálók megtaláltak. Hogy lehet például, hogy a magyar nyelv nem őrizte meg egyetlen ősmagyar istennek nevét sem? A germán mitológia névlajstroma összeállítható a hét napjainak német neveiből: de ki tud megnevezni akár egyet is - homályos lehetőségeket, kétes hipotéziseket nem számítva - azok közül, akiket a magyar primitív évszázadain át imádott?

Úgy véltem: ezen a csapáson sikerrel kell járni a keresésnek.

Igy okoskodtam: a magyar természetimádó volt s a földművelést úgy tanulta meg hosszú vándorlásai alatt. A primitív nép minden tanulást, minden kulturális haladást istenek nevéhez fűz: a természetben lakó Hatalmak nevéhez, akik őt a természet kincseinek felhasználására, a természet leigázására megtanítják. Így volt a görög is, mely a gabonát még késő korban is Déméternek nevezte a földművelés istennőjének nevééről. Kérdés: nincs-e a természet adományainak magyar nevei közt olyan, mely az ajándékozó istenség nevére utal? Nincs-e például valamely növénynev ilyen, vagy hagyomány, szójárás valamely növényről?

Amint ezt a kérdést fölvettem, azonnal eszembe jutott a *káposzta* neve. Ki ne ismerné azt a tréfás szólást, hogy a káposztát *Káp hozta*? Gyermekkorunktól fogva sokszor mulattunk a népetimológián, mely szerint ezt a növényt bizonytalán valami *Káp* nevű ember honosította meg hazánkban. De ami tréfás népetimológiának látszik, gyakran csak elfeledett emlék, ősi hagyomány, melynek igazi értelme kiesett a tudatból. Hátha így van ebben az esetben is? S hátha az, akiben a mai hagyomány csak *Káp* nevű *embert* képes látni: tulajdonképpen egy *Káp nevű isten*, az ősmagyaroknak valamely földművelési vagy természeti istene?

Az ötlet nem olyan különös, amilyennek látszik. Ne feledjük, hogy a magyar konyhakert legmagyarabb terményéről van itt szó; nem vált-e a *töltött káposzta* nemzeti ételünké? Nem kínálkozó föltevés-e, hogy egy ilyen régi nemzeti eledelt maga az isten, valamely nemzeti isten ajándékozott a magyaroknak?

Mindazonáltal nem mertem a feltevést egyetlen támaszpont alapján kockáztatni, míg meg nem győződtem, hogy egyéb tények is megerősítik. Körülnéztem a nyelv egész területén s íme: adat adat után szinte magától sorakozott a szemem elé s valósággal kiáltva hívták föl magukra figyelmemet, míg teljes bizonyossággá érlelődött bennem a gyanú: őseink egyik istenét fedeztem fel!

Először is: ha csakugyan volt *Káp* nevű isten, kellett lenni szent helynek is, ahol kiváltképpen őt tisztelték. Nem találom-e meg a szenthelyek elnevezései közt a *Káp* névnek nyomát? Azonnal eszembe ötlött a *kápolna* szó. Nyilvánvaló, hogy a feltevés, amely ezt a latin *capellá*-val hozza összefüggésbe, nagyon bizonytalan és kezdetleges etimologizálás, nem sokkal komolyabb, mint mikor Anonymus a *Dést Deusból* származtatja. Valószínű-e, hogy a pogány magyar, aki a keresztény fogalmakra szívesen alkalmazta az ősi pogány elnevezést, eldobta volna azt, éppen e legmezeibb szenthelyek elnevezésénél, mely pedig a természetimádó régi vallás szenthelyeihez legközelebb állhatott? Mert a kápolnák máig is többnyire mezőkön, szántóföldeken, erdőkben s hegyek közt találhatóak, vagyis éppen azokon a helyeken, ahol az ősi *Káp* istennek szentélyei állhattak valaha. Mi tehát az a *kápolna*? Valószínűleg annyi mint: *Káp-kolna*. A présházakat, szőlőhegyek között emelkedő kisebb épületeket, máig is *kolnák* nevezik sok helyütt, s mindannyian ismerjük Vörösmarty versét:

Be szép vagy, kolna, Ménes oldalán:
Borod sötét, mint a cigányleány...

A magyar kereszténység egyébiránt több más szavában is megőrizte a régi pogány *Káp* elfeledett nevét. Ezek közé tartozik bizonytalán a *káplán* is, mely arra látszik vallani, hogy az ősi *Káp* tiszteleténél papnők, szüzek is szerepeltek (*Káp-lány*). S a legújabb időkig *kápsáló barátok*-nak hívták azokat a kolduló szerzeteseket, akik faluról falura járva kosaraikban zöldséget, főzeléket, szóval mezei termékeket kéregettek össze a lakosságtól: ebben a szokásban nyilván a mezei *Káp* papjai által gyűjtött áldozati zsengek emléke maradt meg.

Milyen lehetett a *Káp* isten tisztelete? Erre nézve fölvilágosítást ad ez az ige: *káprázni*. A régi magyarok ritusa *sámánizmus* volt: a *sámán*, vagy bűvös ember isteni ihletbe, valóságos

trance-állapotba jött. Tudósaink, akik a rokon népek vallását tanulmányozták, jól ismerik a sámánok révült, őrzöngő zenéjét, melyben a boszorkányos gyorsasággal vert dob szava dominál. Mindez eléggé elárulja, hogy az ihlet külső megjelenésében a *remegés* formáját öltötte: az isten *rázta* papját, mint Apolló a Pythiát, vagy ma is: a quackerek ihletett prédikátorait a Szentlélek. Ezért nevezték a Káp isten ihletését *káprázásnak* (*Káp-rázás*). Az ihletett ember víziókat látott, melyeknek *káprázat* volt a nevük. A szó ebben az értelemben máig megmaradt.

Olyan szavunk is van, mely a Káp-tisztelet lassú kihalásának emlékét őrzi. Mikor a kereszténység terjedni kezdett Magyarországon, ez új vallás papjai várakba tömörültek s keresztény centrumok keletkeztek az egyes püspökségek körül. Ezeket a helyeket, ahol Káp istent többé nem tisztelték, *káptalanoknak* nevezték.

Mindazonáltal a Káp-tisztelet homályos emléke sosem veszett ki egészen népünkben. Sőt modern városi nyelvünk is bizonyosságot tesz róla, hogy a mai elfajzott, elvárosiasodott magyar lélekben is él valami tudatalatti, de annál erősebb érzése a Káp isten iránti tartozásnak és lekötelezettségnek. A várost a falu táplálja s a városi ember minden élmét, élete fenntartását a mező terményeinek köszönheti. Szíve mélyén érzi ezt, tudja, hogy Kápnak, a mezők istenének adós mindennel, amije van s minthogy minden érték fokmérője és szimbóluma gyanánt a pénzt tekinti, ha nagyobb összegű készpénzt lát, áhítattal sóhajtja:

- *Kápé!*

Azt hiszem, az érvek e tömegével szemben senki sem kételkedhetik tovább, hogy az ősmagyar Pantheon egyik fontos mezei istensége Káp volt. S a nyelvész avval a büszke öntudattal teheti le értekező tollát, hogy egy istennek adott életet.

TRUCCLYUK.

(*Boudoir*)

Ismertem egy kis kutyát. Egy kutyát... Bizonytal van harapósabb ismeretség is. S vannak »társadalmi rétegek«, amelyekben ismeretséget kötni veszélyesebb. Az én kis barátom békés lény volt. Ő valóban gyakorolta azt az elvet, amit az emberek rendszeren csak *hangoztatnak*: nem alkalmazott erőszakot, hacsak nem kellett védni magát s a háztáját.

Legalább a kutyákkal s emberekkel szemben. Mert alacsonyabb lények előtt nem ismerte e morált.

Ha ilyenekkel akadt össze, kitörtek ősi vadászösztönei. Bogarak, békák, egerek, sőt csirkék számára az én szelíd kis állatkám rettegett háborús bestia volt. A természet hierarchiájának alapján állt ebben, s talán ez is morál. Sőt nem ez-e a háború igazi morálja: csupán alacsonyabbrendűek ellen harcolni? A görögökkel, akik a barbár perzsák ellen küzdenek, minden rokonszenvem együtt liheg. De semmi rokonszenvet sem érzek az olyan háborúval szemben, amelyben két egyenlően művelt »európai kultúrnép« méri össze fegyveres erejét. Ez már testvérharc, amivel a gyilkosság kezdődik: Káin és Ábel... Mert a gyilkosság ott kezdődik, ahol testvért ölünk: magunkhoz hasonlót. A mi egész modern kultúránk káini. Mindannyian egy kicsit gyilkosok vagyunk.

Kutya-ismerősöm nem volt gyilkos, habár nem egy csirke vére száradt szőrén. Ő csak a természet sugalmait követte. Nem öljük-e mi is a csirkét és a szegény ártatlan borjakat? A kis kutya emberebb volt az embernél: legalább a magához hasonlót nem ölte. Senki sem tehetett neki szemrehányást.

A szemrehányás mégis záporban hullott bőrére, a csirkék gazdáitól. Azok nem a morális elv, hanem önnön érdekeik nevében tiltakoztak. A zápor kemény ütlegek képét öltötte, melyekre vad ugatás, morgás és visítás felelt, ha az ütlegek a szomszéd gazdák valamelyikétől származtak. Ez az önvédelem esete volt. De jöhetett a zápor *szent helyről*: amikor nem külső ellenség, hanem maga *Isten*, élet és halál ura, a *Gazda* ragadta meg a botot! S az ilyenkor valóságos égi villám volt, fellebbezhetetlen, megmoroghatatlan! Törvény és ítélet, kritika alá többé nem vonható.

Csak vallásos megadás, misztikus töredelem fogadhatta.

De a kis kutyaszívben vad, kétségbeesett indulatok forrtak. A villámcsapás vallási tragédia volt az ő számára. Minden hite, biztos kutyahite, sötét kis lelkének minden nyugalma megrendült. Óh, hiszen minden hite, minden nyugalma az Isten, a Gazda árnyában kuporgott. Ha idegen gazdák, idegen istenek bántották: mit bánta?... Csaholásai kiugráltak, harapásai kivakkantak. De lelke benne ült nyugodtan, mint egy erős várban, a biztos árnyékban, mely valahonnan a láthatatlanból mindig reá esett. Ez a biztos árnyék a Gazda öle volt, az Isten öle, amely most hirtelen kiejtette védelméből. Az árnyék megrendült, s ez az Univerzum megrendülése volt. Maga az Isten vált ellenséggé! Meleg öl helyett hideg kövön ült már. A kéz, mely védő és tartó kéz volt, ütlegelő kéz lett. Mi történt? Sötétbe borult a világ a kis kutyalélekben. Minden elsüllyedt!

Csak régi emlékek villantak föl, sötét kutyaemlékek, kutyapercek, történelemelőtti időkből, mikor még nem ismerte a Nagy Szabályt: *be nem szennyezni az emberbarlangok padlóját!* Ez a kegyetlen szabály, melyet azóta elfogadott, mint az engedelmisség és önmegadás egy kínos, de alapvető próbáját, valamikor érthetetlen, sötét, lázító rejtelem volt számára. Mennyi

iszonyú és ártatlan lakolás: mikor gyenge kölyökszervezete, őszi felhülés a hideg kövön és a Nagy Szabály nemtudása vagy nemértése a kétségbeesés mindenneldacolását költötték fel benne. Ez a dac, kétségbeesés, elkeseredés ébredt föl most újra. Egyedül volt az egész világon, egyedül az Isten ellen! Látni sem akarta a Gazdát, a Gazda házát és az Isten kertjét.

Kis zöldkertes nyaralóházban történt ez, a kert a ház előtt pompázott, a ház mögött pedig, a mézpotyogtató tűzfal alján árok horpadt, sötét, bozótos árok, egy sűrű mogyoróbokor alatt, puffogó bogójú cserjékkel, vad orgonával, akáccal benőve. Embernek nem lenne ez rejtek-hely, de a kiskutyát elfedte négszeresen, tüskés ágak s levelek ráborultak, itt egyedül volt, a Gazda meg nem látta. Erre a gyászos helyre menekült az elkeseredett állatka s leült a bokrok alatt, mint a Dac és Elhagyottság néma szobra, mint aki nem akar már tudni a világról s nem akarja, hogy a világ tudjon róla. Itt ült a kis remete, mint egy vad kutyaklastromban, fehér és néma karthauzi, nem egyszer, hanem sokszor, valahányszor a kérlelhetetlen és értelmetlen Ostor sújtott le bőrére, vágta ronggyá hitét és nyugalma, s ütlegeivel kiközösítette nyomorult életét a nagy titkos Rendből, melyet a Gazda keze intéz, vérlázító hidegséggel s kegyetlen és rejtett bölcsességgel.

E sötét árokban kívül volt a Renden és világon, mint konok száműzött, mint poklokra hajított Lucifer. Itt megvethette lábait a dac! Itt még enni se kért: a lázadás legkétségbeesettebb formája. Komor éhsége betöltötte a Dac-Árkot. Gonosz kéjjel hallotta messziről a hívásokat, melyek nevén szólították. Gyönyörködött abban, hogy hiába keresik: tragikus Coriolán, a világ összes kolbászaiért sem jött volna elő!

A gyerekek találták itt többször; és később aztán, ha verés után nyomtalanul eltűnt, már tudták, hol keressék. Ők nagyszerűen mulattak a kis fenevad eredeti dacoskodásán, el is nevezték a búvóhelyét, fontos pontja lett kincses szigetük titkos térképének. Időnként felfedező utat tettek oda; egyszer egy labdájukat is ott találták meg, rég kiszáradt csontok és összerágott fadarabok közt, amiket a kutya apránként odahordott. A gyerekek kicsit barbár szóval nevezték el ezt a helyet, azon a hanyag keveréknyelven, amit a levegővel szívnek magukba: így lett a neve *Truccljuk*.

Tehát: a kutya megneheztel... s elbú a »Truccljukba«.

Micsoda ősi, mélyrőlhozott ösztön ez az elhúzóadás, ez a különválás, ez a tüntető egyedül-maradás a megrendülésben, az elkeseredésben, a dacban? Micsoda erős gyökerei villannak itt élő emberi dolgoknak, amikről talán nem is gondolja senki, hogy ilyen erős, állati gyökereik vannak! Hogy ezek a mély gyökerek már az állatban is ily kétségbeesetten, noha egyelőre még rettenetes sötétségben, kapaszkodnak a messze, rejtelmes melegségű Igazság, Értelme és Szeretet felé...

Ennek az ostoba állatkának ösztöne megvan az emberben is: különösen abban az emberben, akinek életét még a zsengebb ösztönök vezetik... A gyerekek magukra ismerhettek benne. Nem szoktak-e ők is verés után, ha igazságtalannak s kegyetlennek érzik a bántalmat, a sarokba állni és »truccolni«? Mennyi »truccljuk« van az emberi világban! Hadd árulom most el már, hisz úgyis hiába tagadnám, hogy ez az elbeszélés tulajdonképpen értekezés, s nem is állatokról szól, hanem emberekről. Ha tovább nyúlhatna, talán filológiai tanulmány lenne belőle. Mily gazdag téma egy filológusnak! Valami magasabbrendű filológusnak, aki kutatásaival az emberi lélek örök egyformaságára, erkölcsi érzésének ösztöni alapjaira tudna világot vetni...

Gyermeki és asszonyi történeteket ásnék föl.

Visszatérnék az ősmondák sokat-eláruló naívságaihoz, keresztülböngészném a régi és népi költeményeket. Például föllapoznám az indus eposz híres lapjait:

Dasharatha királynak két felesége volt... vagy talán három is...

S Dasharatha utódjává tette a fiát, Rámát, kit Kanshalya királyné szült neki.

De a másik királyné, Kaikeyi, Bharatának anyja, zokon vette ezt, s bevonult a Harag-szobába...

Letépte ékszereit és szépruháit: levetette magát a Harag-szoba padlójára és kebleit tépve zokogott.

És a király s az egész udvar tudta jól, hogy egy királyné csak akkor megy a Harag-szobába, ha súlyos bánatalom érte szívét...

»*Anger-chamber*« - így nevezik a *Ramayána* angol fordításai az óindus »truclyukat«. Harag-szoba...

S itt sem állnék meg... ha filológus volnék. Filológiám átröpülne a századokon s benézne tán egy párizsi rokokó-boudoirba is, egy szép *précieuse* titkos szalónjába, ahova csak a szív meghittjei, a *confidente*, a lelki tanácsadó gavallérabbé és a valóságos *ami de coeur* léphettek; s ahol a szép hölgy ájultan hever illatszeres üvegcséje mellett, az ideggörcs után, mikor a durva férj fukarsága elkeserítette. Talán be se nézne: illenék-e a komoly tudományhoz frivol titkok után leselkedni? Bergeret úr diszkrétén leülne az ajtó mellett, a selyemfotelben. Mosolyogna és elgondolkodna, az aranyozott volutához hajtván nyugodt öreg fejét. Minek leselkedni? Egy szó elég, hogy eltűnjön rajta és sok mindent megtudjon belőle... *Boudoir* - nem a *bouder* igéből származik ez? S *bouder* nem annyit jelent, mint »duzzogni«? Olvastam régi magyar regényeket - talán Jókainál is előfordul ez - ahol a *boudoirt* »duzzodának« hívják. Szóról szóra »duzzogó-szobát« jelent: *anger-chambert*.

Óh asszony, gyermek, ősi ösztön, áruló állatka! Ki fogja megírni egyszer a tanulmányt: »*A truclyuktól, a kolostoron át, a boudoorig*«? Merthisz a kolostor is épily truclyuk volt, legalábbis nagyon sokaknak, ezer és ezer elkeseredett régi léleknek. S nemcsak gyenge nők, hanem komoly férfiak, sőt úgynevezett nagy emberek szívének is. Fessétek meg ötödik Károlyt, amint a truclyukba vonul!

És mi más még maga a Pokol is, mint egy meleg és sötét *anger-chamber*, a legszebb és legbüszkébb angyalnak? Az elkeseredett és lázadó angyalnak truclyuka, akiből a világ dacoló kutyája lett!

EGY BIZTOS NYÁR.

(Igaz történet.)

Ma is bizonyos döbbenéssel gondolok rá. Pedig már eltelt egynéhány hét, szép nyári hetek, első fellélekzés egy hajszás tél után, első belemelegedés a magános munka gondolatába, mely itt várt ezen a dombtetőn, ebben a kis nyári házban, ahol az írógép billentyűit ütöm.

Meg kell már írnom; talán akkor mingyárt kellett volna; azóta folyton a lelkeken ül.

Nyáralás előtt sok a háziasszony gondja és nehézsége. A nevelőkisasszonyunk hűtelen lett, nem akart kijönni velünk a hegyre. Valaki azt mondta a feleségemnek:

- Mért nem veszel egy szegény úrileányt nyárra a gyerek mellé? Ez a legjobb, legolcsóbb, kipróbált. Hirdesd a rádióban, vagy akárhol. Egész bizonyosan fog akadni, aki nagy örömmel elmegy veletek, a szép nyáralásért, ellátásért, jólevegőért.

Óh nyár, jólevegő, dús falusi asztal, mezők, hegyek, erdők! A feleségemnek eszébe jutott a lánykora, régi nyarak sugaras emlékei s elszorult a szíve azokon a szegény úrileányokon, akiket az egészségtelen város fullatag börtöne tart fogva.

- Milyen jó gondolat! Csakhogy... - Ez a *csakhogy* manapság többnyire ott settenkedik a jó gondolatok mögött. Minden rosszabbul megy, a magyar író ma sokkal kevesebbet keres, mint azelőtt...

- Tulajdonképpen... én arra gondoltam, hogy erre a nyárra most egy pesztonka is megteszi...

- Ugyan, drágám, hisz ez még sokkal olcsóbb! Ez eljön nektek a pusztá ellátásért; megtéríted az útiköltségét, helyetek van elég, adsz neki egy külön szobácskát s egész nap a kertben: boldog lesz!

Én minderről nem igen vettem tudomást, nagyon sok dolgom volt akkoriban s kissé kábultan húzódtam szobámba egy félórai pihenőre abban a koradélutáni órában, amikor a rádió demokratikus kürtjei s kagylói egy világvárosban s egy világtól-elmaradt országon keresztül száz meg száz szegény, éhes, szomjas, fulladozó leányka fülébe üvöltöttek a párszavas hirdetést, amit a szomszéd szobában fogalmazott meg a gondoskodó, kísérletező asszony.

Lehevertem, de egyszerre megszólalt a telefon, ez az élesszavú háziördög, a pesti lakások réme és hóhéra. Az én házam nem »az én váram« itt.

Izgatott női hang kérte a feleségemet. S ő azonnal tudta, miről van szó.

- Máris? - kiáltott, s bizalmatlanul vette át a kagylót. - Nincs két perce, hogy az *annonce* elhangzott. Valaki a rádiótőlcsértől azon-nyomban telefonhoz szaladt. Nem fogok beugrani az első élelmesnek.

- Kérem, jöjjön el személyesen... Mégis előbb látnom kell... - mondta a kagylóba, kissé védekező hangon, és tízszer is. Mindig nehezen hagyja abba a telefonozást, nem mintha sokat szeretne beszélni, de nem akar udvariatlan lenni a másik félle szemben. S most ez a másik fél végzetlen volt: mintha életét kötné, hogy mindent elmondjon magáról, hogy kedvező várakozást költsön személye iránt...

Jöjjön el személyesen?... És hátha addig mással töltik be...

Végre elbúcsúzott. De ebben a pillanatban újból megszólalt a csengő.

- Kérem, a rádióban hallottam... - kezdte hadarni egy félénk és elszánt hang. Evvel már kissé rövidebben beszélt a feleségem; hanem alighogy letette a kagylót, harmadik jelentkezett. És nyomában negyedik s ötödik. El sem mehetett a telefóntól; s mialatt az ötödikkel beszélt, az előszobaaajtónál csöngettek.

Egy sápadt, kedvesarcú serdülőlány állt a telefonozó előtt, pihegve, mint egy dobogó szív. Félénk pillantásokkal lesett föl s minden nyájas intésre sem mert leülni.

- Itt lakom a közelben, és hallottam a rádiót, és gondoltam, rögtön jövök, hogy meg ne előzzenek - dadogta naívan.

De végig se mondhatta a mondatot; megint megszólalt a telefon. És nyomban az ajtónál is újból csöngettek.

Most már én mentem a telefonhoz. A feleségemet a jövevények foglalták le. És én elhatároztam, hogy erélyes leszek. Minden újabb jelentkező csak újabb nehézséget okoz a választásban. A feleségem úgyis oly nehezen dönt ilyenekben. Elég, aki személyesen jön el. A telefonozókat le kell kapcsolni. Próbáltam azt mondani, hogy az állás már be van töltve.

De a reménykedő, kétségbeesett hangok, amik felémszüremkedtek a messzeségből, teljesen lefegyvereztek.

- Csak a címet tessék legalább fölírni - könyörgött valamennyi. - Hátha mégis...

El akartam őket ijeszteni; hangsúlyozottan kérdeztem, jól értették-e meg a hirdetést?

- Az nem is állás, és fizetés nélkül van.

Óh igen, nagyon jól értették, fizetés nélkül.

- De egy hegyen van, távol a várostól és bizony nincs meg minden modern kényelem...

- Óh nekem nincsenek igényeim, s szívesen segítek a házimunkában is!

Egy B-listás tisztviselő ajánlta a lányát: ez különösen alázatos és könyörgő volt. Majd egy régi ismerősöm hívott föl. Megörültem, hogy más ügyről van szó: de a régi-ismerős is csak erre az »állásra« protezsált valakit.

- Nem is állás: csak egy nyárról van szó - mondtam a legközelebbinek. De rögtön éreztem a hangja csuklásán, hogy egy nyár, egy biztosított nyár, valóságos életremény neki.

Ezalatt a feleségem körül is tartott az ostrom. A csengő egyre szólt; az előszoba tele volt várakozókkal, kik ellenségesen méregették egymást; sőt a folyosón is álltak. Már a házmesternek is feltűnt a dolog. A feleségem azt sem tudta, hol a feje. Fiatalok jöttek, szép és rokonszenves teremtések, szerények és intelligensek, szegényesek és jólöltözöttek. Olykor feltűnő jólöltözöttek. Egyik az angolkisasszonyoknál végzett; másik több nyelvet tudott; harmadik egy kegyelmes asszony ajánlólevelével jött. De mindannyian szerették a gyermeket és a szabad természetet s egyiknek sem voltak igényei.

Mind boldog volt, ha fölírták a címét, vagy épp engedélyt kapott, hogy másnap ismét jelentkezék.

A feleségem a legelső felé hajlott, de a forgatagban nem tudott választani s a döntést másnapra hagyta. Némelyiknek, akik kevésbé tetszettek neki, mégis azt mondta, hogy már döntött. Ezek megható jelenetek voltak. Minden második sírva fakadt.

- Én mindenhova későn jövök - panaszkodott egy kis nyápic szóke. - Mindenhol éppen előttem töltik be.

Az egyik néhány szál rózsát nyújtott át, ártatlan vesztegetésül, s egészen meghatotta a feleségemet. Sok az anyjával jött, s az anyákat nehéz volt lerázni. Legtöbbnyire valóságos úri-asszonyok voltak, valamikor jó pozíciójú férjjel, aki jelenleg állás nélkül áll; közös ismerősökre tudtak hivatkozni. A kislány jól beszél németül, franciául.

- Arra nincsen szükség. A gyerek tudjon először magyarul...

- Óh, az én lányom mindent elvégez, bármely munkát vállal - visszakozott ijedten az anya, nehogy túl-igényesnek véljék. ingyencselédnek hajlandó lett volna a lányát odaadni. - Ma nem úgy van, kérem, mint azelőtt...

A feleségem már teljesen kimerült s kijelentette, hogy nem fogad többet. A csengő azonban még egyre szólt. A jelentkezők hosszasan érveltek a szobalánnyal, elmondták neki életük folyását, faggatták, iparkodtak megnyerni, megvesztegetni. A telefonon most a kilépő nevelőkisasszony utasította el a jelölteket. Ő legalább hideg és kegyetlen tudott lenni. A hajsza még másnap is tovább folyt. Lakásunk valóságos megszállás alatt állt. Le kellett szerelni a csengőt, hogy egyáltalán dolgozhassak. A szomszédok nem tudták elképzelni, mi történik nálunk.

Délutánig megkezdődött a levéljárás is. A postás a rendes paksamétán kívül vagy harminc szokatlan fajta levelet hozott, a feleségemnek címezve, szép kalligrafiás iskoláslányírással, vagy ügyetlenül rakott betűkkel, naív helyesírási hibákkal. Közibük más, fölényesebb írású sorok vegyültek, ritkán megszólaló ismerősök levelei, akik valamely ajánlkozó érdekében írtak. De rokonszenvesebbek voltak maguknak a naív ajánlkozóknak írásai, akiket senki sem protezsált, önkénytelen líra szólt ezekből a levelekből; mind csupa sóhaj volt, megható, balgatag, vidéki lánysóhaj, füledt városkák nyomott házaiból, mennyi nyomor, szomjúság és reménytelenség, rab madárkák gyámoltalan szárnyacsapkodása!

- Borzasztó! - kiáltott a feleségem. - Életek és sorsok fölött kell döntenem!

S az előszobából zokogás hallatszott, más híján a szobalány megértő kebelébe sírva. Vissza szerettünk volna sírni rá. Mily időket élünk! Egy kicsi és mindenképpen takarékos ötlet az embertársaink fölötti hatalom minden szomorúságát és lelkifurdalását átéreztetten velünk. Mi lesz ezekkel a szegény, szép, okos, fiatal és lelkes teremtésekkel? Ki fogja megállítani valaha ezt a sok pusztulást, meggyógyítani ezt a sok lihegő szenvedést?

Egy nyár, egy szép nyár, egy biztosított nyár már megtalált öröm és új életremény. Ha tudnák a gazdagok, mily olcsón lehet boldoggá tenni valakit!

KÉT FANTÁZIA.

1.

A Kristóf-darazsak.

Meglehetősen járatlan vagyok a természet tudományaiban s habozva mondom el ezt a különös történetet: de talán hozzáértők kiokosodhatnak belőle. Szemlátomy Kristóf egyike volt azoknak a furcsa magántudósoknak, akiknek a faja nem ritka nálunk a vidéken. M. városban lakott, gazdag embernek látszott s egyedül rejtelmes kísérleteivel foglalkozott. Olykor megjelent Herman Ottónál s félnapokig eldisputált vele; de lényegesebb kutatásairól csak nekem beszélt, talán restelve azoknak fantasztikus karakterét a józan magyar tudós előtt. Én máig se tudom, mennyiben lehettek komolyak. Egyszer voltam a kertjében, melyet magas fal védett s azon is túlnövő sűrű növények tüskés szövedéke. Szinte megszedültem a fojtó illattól s káprázott a szemem, mert a levegőben ezer meg ezer növényephely, virág, a buja vegetációnak zöld, fehér és tarka rongyai, s majd úgy rémlett, hogy egész kis palánták, gyökerestül keringtek, cikáztak a könnyű széllel össze-vissza, mintha maga a kert is forogna valami titkos örvényben. Erről már régebben is hallottam valamit; mert bár az egész keringés meglehetősen alacsonyan maradt, mégis gyakran hulltak a falon kívül is a szomszéd telkekre a Szemlátomy kertjéből szabadult növények s virágok, hulltó helyükben sokszor megfogyanva, majd ismét eltűnve. S rege volt, hogy a Szemlátomy virágai élnek és röpködni tudnak, mint a madarak. Meg is kérdeztem tőle:

- Hogy áll ez? - s ő azt erősgette, hogy van a dologban némi igazság; mert a virágok érző-képességét mesterségesen fejlesztve, primitív idegzetükben a szabad mozgás valamely csírái gerjedtek: gyökerük könnyen és magától földbetapadt, ahol leestek, valósággal talpraállítva magukat; s viszont könnyen ki is rántották azt, valami embrionális vágyakozásban, hogy a legkisebb szellőt felhasználva, úntott helyüket megváltoztassák. Úgy mondom el, ahogy laikus eszemmel értettem.

De a rovarokkal is kísérletezett Szemlátomy, továbbfolytatva a népszerű Fabre némely kutatását. Elsősorban itt is az érzőképességet nyomozta. Ha pillangó nőstényét viszed magadhoz és kitárod kerti ablakodat, szobád órák alatt megtelik ugyanazon pillangófaj pompás hímeinek százaival, még akkor is, ha az egész környéken ritka faj az, vagy elő se fordul mérföldeken belül. Mi viszi ezeket a messze udvarlókat határokon és falvakon keresztül megérzett párjukhoz? Mi adja tudtul számukra annak létezését? Micsoda érzékszerv vagy ösztön csodája ez? Ki tudja? Emberi szaglás, sőt a legkitünőbb vadászseb szimata, közvetlen közelből nem képes a parányi pille jelenlétét konstatálni. Vagy tömött üvegfalal zárhatod el az állatkát, mely lehellelnyi illatot sem bocsát keresztül: az eredmény mégis ugyanaz lesz.

Szemlátomy többször állította, hogy nyomában van annak a hatodik érzéknek, mely e kicsi s mégis oly tökéletes lényekben működik. Igaz-e? Nem tudom; csak azt mondhatom el, amit tapasztaltam. Egy nap alkonyatfelé váratlan léptem be kapuján s különös zúgás és bűgás állított meg. A zaj a laboratórium ablakából jött, s odanévezve a tárt ablakon át valami óriás köpüfélélt láttam, egész felületében sűrűn befedve rátapadt, darázshoz hasonló bogarak nyüzsgő ezreivel, úgyhogy nem maradt egy centiméternyi helye csupaszon. Riasztó látvány volt, mert maga a nagy köpü is mintha mozgott volna s a szárnyas bogarak kábultatos zúgásának gazdag árnyalataiból nem hiányzott az emberi kétségbeesés sikoltásához hasonló akkord sem. Észrevehettem volna, - utólag rá gondolván jól látom - hogy a rejtelmes köpü, távolról, ahogy az ablakból látszott, egy kövér emberi alak felsőtestére és fejére emlékeztet; fantáziámban úgy áll, mint valami hemzsegő eleven szobor. De akkor nem tudtam gondolkodni, a tolongó

darazsak s folyvást röpködő virágok ámulatában; s annál kevésbé, mert egyszerre a kert felől és egész felhővel valami ismeretlen nagy fehér virág csillagzó tömérdeke szállt egyenest felém, oly illattal csapva meg orromat, melyet alig tudtam elviselni. Különös összetartásban közeledtek, mint egy fehérítő galambraj - vad virághadsereg - s amint megjelentek, az óriás köpűt ellepő darazsak hirtelen és nagy csapatokban leváltak onnan s felénk csapódtak, mintegy új vágy forgatagában, még és még egy csapat s a virágok hirtelen visszaverődve megkavarodtak s egy szélfordulatra egyetlen fellegben átsaptak a falon, maguk után vonva a darazsak zsongó tömegét, fejem fölött, úgyhogy egy-egy nedves szírom, egy-egy bizsergő darázstest, hidegen s zendülve arcomnak ütődött.

Rémülten tántorodtam hátra s becsapva az ajtót magam után, elfutottam az eleven kertből, anélkül, hogy gazdájához bekopogtam volna. Este azonban, megszokott vendéglőmben, fölkeresett Szemlátomy Kristóf. Rendkívül sápadt volt, borotvátlan és sömörjes; mintha dagadt is lett volna az arca. Nagy teste lihegve csuklott le a székbe s tikkadtan öntötte magába a sört.

- A Kristóf-darazsak! - hörögte - szenzációs kísérletek! Zúgnak a bűdösök - tette hozzá, s hessegető mozdulatot csinált a fülei mellett mind a két kezével.

Hirtelen elmondtam, amit láttam.

Új hörgés felelt.

- A Kristóf-darazsak! Így fogják hívni az én nevemről. Fehérhasúak, fulánktalanok. Maga úgyse jegyezné meg a latin nevüket. De ezentúl: Kristóf-darazsak. Fene egye őket!

S ismét a hessegető mozdulat.

- A nőstény ivarvadászával experimentáltam. Azt megérik a kutyák hat mérföldről - de nem a szagáról. Egészen bizonyos. Láta azt a bűdös virágot, azt a nagy fehér virágot - ami egyfajta *Datura*. Azt erős szaga dacára csak egész közelről konstatálják. Hanem - falánk dögök!

Homlokát fölhúzta, ujját fölemelte; de egyszerre megint a füléhez kapott, szinte valami rémület kifejezésével. Majd, kissé megnyugodva, folytatta:

- Falánk dögök! Ez volt a szerencsém. Az evés, úgy látszik, fontosabb nekik a szerelemnél. Amint megérik a nagy bűdös virágot, nem keresik tovább a nőstényt, akiért mérföldekre jöttek... Otthagyják Helénát, és usgyé! mézet zabálni! Ez volt a szerencsém.

Kérdő tekintetemre hirtelen fölnevetett.

- No persze! Az, amit maga óriás köpűnek nézett, az én voltam. Én voltam - a nőstény, én voltam Heléna, én a nagy szerelem. Mindennek az a nyomorult mosdóvíz az oka. Egész félfürdőt csináltam, ebben a hőségben, ott a laboratóriumban: és a vízbe úgy látszik, belecsöppent valami abból az oldatból, ami imperceptibilis mennyiségben a nőstény ivarvadászákat tartalmazta. Ezeknek a dögöknek nem volt az imperceptibilis. Óh, micsoda zúgás! nem akar vége lenni. Az ember megsüketül.

Idegesen fölugrott s látszott rajta, hogy kétségbeesett önuralommal tud csak visszaülni.

- Nem ijedtem meg, - folytatta - mert tudtam, hogy csípni nem tudnak. De borzasztó volt - rettenetes volt. S a legrosszabb ez a bizsergés, ami a testemben maradt. Viszket, a lelkemig viszket. Azok a virágok mentettek meg!

S közelebb hajolt hozzám.

- Tudja, úgy rémlik néha, hogy készakarva jöttek - segítségül jöttek. Valami titok van itt - az egészben. Azok a darazsak is - *hog*y érezhetik meg -? És, tudja...

Itt fölhajtotta a sört és megint legyintett a füle mellett.

- Valami különös érzés - amit nem merek elmondani. Az a sok darázs mind szerelmes volt - a vágy hajtotta mind. Én megcsaltam őket - úgy jöttek rám. A rovarok vágya ömlött körül engem; az a titokzatos, nyüzsgő, vak szenvedély. Minden porcikám - a szemem - az orrom - a fülem - még a szájam is tele, amint kiáltani akartam. Ó! A karom zsibbadt volt, mintha meg lett volna kötve. Hálóban! És ez mind a Rovarok Szerelme. Az bizsereg bennem, az zúg a fülemben. Bennem maradt!

- Megértem, - nyugtattam, s ő kezemre tette a kezét.

- Rettenetes dolgokat érzek - vágyakat - nem merem elmondani. A pórusaim ugrálnak: a sejtjeim hemzsegnek - párzanak. Nem érzi? Tudom, hogy rögeszme, megszabadulok-e valaha tőle? Adjon legalább szállást ma éjjelre, nem alhatom otthon...

A keze valóban ugrált a tenyerem alatt, s én hazavezettem. Reggel elvált tőlem s azóta csak egyszer láttam még - az uszodában. Lesoványodott, ideges volt, folyton hessegetett a kezével, üdvözlésemet idegen módjára viszonzta s az öngyilkos mohóságával ugrott be a vízbe. De nem lett öngyilkos - noha nem sokáig élt azután. Haláláról nem tudok közelebbit. Az m...i temetőben egyszer rábukkantam a felírásra:

Dr. Szemlátomy Kristóf, élt 55 évet.

A sír csupa virág volt és csupa illat: rögtön megismertem az óriás *Daturát*. És darazsak rajzolták körül, kábító zsongással: Kristóf-darazsak!

2.

A »kutya«.

A »kutyával« először még a háború alatt találkoztam. Iszonyú fejfájásról panaszkodott: a szagok bántották. A vendéglők ajtajain kitóduló ételszagok, az autók büze az uccán, sőt a város csatornába-rejtett szennyének alattomosan mindent átható, de senkitől sem érzett illata minden idegét fölzaklatták s hálósobája legbensőbb rejtekéig üldözték. Keservesen átkozta a háború kényszerét, mely fogva tartotta Budapesten.

- Higgye el, már az öngyilkosság környékez.

- De hát mi baja voltakép?

- Tudom én? Már gyerekkoromban kezdődött... Úgy érzem a szagokat mint egy kutya! Ha kiütöttük a labdát a bokrok közé, én rátaláltam a szag után - mert éreztem rajta a kezek szagát.

- Beteges fejlettsége az érzékszervnek?

- Több. Valami ősi van benne, valami állati...

- Atavizmus?

- Olyasmi. Soha senkinek a famíliámból nem volt ilyen baja - énrajtam ütött ki. De van egy hagyományunk, hogy egyik dédapám *farkasember* lett volna - tudja, mi az?

Ránéztem a különös emberre s megfigyeltem orra cimpáinak feltűnő duzzadtságát s egész arcának ideges feszültségét.

- S azelőtt is így szenvedett miatta?

- Képzelteti. Éreztem az ételen a szakácsnő izzatag bőrének szagát, és a kiterített halotton a kezdődő hullaszagot. És még az eleveneken miket éreztem - a saját anyámon! rémes.

Tétova mozdulattal simította végig homlokát.

- De néha földöntúli kéjeket is adott ez - tette hozzá, ahogy valami szégyellett igazságot vall meg az ember.

Majd játszani kezdett, egy zsebkendőt adott, hogy rejtsem el a szobában. Csalhatatlanul megtalálta.

- Mért nem megy detektívnek? - kérdeztem tréfásan.

- Tán rendőrskutyának? - felelte keserűen. - Vagy mutogathatnám is magamat. Meg tudnék élni az orromból. Ha ugyan érdemes lenne nekem élni egyáltalán!

- Hátha még meggyógyul - vigasztaltam.

- Gondolja? Például valami nagyfokú huruttól elveszteném a szaglóérzékeimet... Egyetlen megoldás. Ha már nem lehet »szagmentesíteni« az egész világot, sem az orrot behúnyni, mint a szemet. Óh! nekem még az alvás sem pihenés: még álmomban is szagokat álmodok...

Később mégis hallottam, hogy különös szaglásának hasznát vette a harctéren, ahova maga kérezkodott, bizonytalanságtól hajtva; azt mondják, számos nagyértékű földterítési szolgáltatást teljesített. Kilométerekről megérezte az elrejtett ütegek puszkaszagát, vagy a bozótban bujkáló kémet. Én csak a háború után jöttem megint össze vele s akkor egészen megváltozottak látszott: arca csupa ragyogás, tágult orrcimpái remegtek mint szárnyak vagy vitorlák, friss szélben, s nem is tagadta, hogy boldog.

- Egy illat tölt be, barátom, egy illat; egy asszony illata, természetesen, aki a feleségem. Óh milyen édes, tiszta, sugaras illat! behúnyt szemmel megismerném zordon távolokból, és követném mint nyomot a kutya, utakon és úttalanokon át - aminthogy követtem is, mert úgy találtam őt, az illata nyomán, és beleszerettem, mielőtt képét láttam vagy a hangját hallottam volna. Óh milyen megnyugtató, szent, balzsamos illat! nem mint ezeké a lihegő, szennyes nőstényeké! - s az előkelő, déli uccán nyüzsgő nőkre mutatott; - de olyan az ő illata, barátom, hogy a világ minden bűzét és parfümét megbocsátom érte. Azóta ebben az illatban élek és senki sem fog többet engem látni, mert elzárkózom ezzel az illattal; veszek egy birtokot, építek egy kastélyt - mondta, nem üres ábrándot beszélve, mert hiszen gazdag volt.

Annyira ment nagy boldogságában, hogy meghívott engem ebbe a kastélyba, az illat kastélyába. Körülményeim nem engedték, hogy meghívásának hamarosan eleget tegyek s legnagyobb meglepetésemre egy este és alig néhány hónap múlva ő állított be hozzám, de úgy, hogy megint alig ismertem rá. Lihegve és hevülten rogyott le egy székre; riadtan tiltakozott, mikor konyakot akartam tölteni neki, mert nem állhatta az alkohol szagát, melyet a zárt szekrényből kiérezett.

- Rettenetes dolog történt velem - mondta. S aztán a konyakra célozva: - Ez, ez a szag volt az, ugyanaz a szag! - Cimpái ijesztően dagadtak, mint a vadállaté s a szeme vérben forgott. - Embert öltem! - kiáltotta.

Rémülve kértem magyarázatot, mintegy megborzadva ziháló orrlyukaitól, melyek mintha a vér illatát lehelíték volna.

- Egy szag, - nyögte - egy idegen szag a szobában... az ő szobájában... idegen férfi szaga, egészen gyöngye konyak-lehellettel: amit ön meg se érzett volna, de én éreztem, éreztem! »Ki járt nálad?« »Óh, a kis féltékeny!« »Érzem a lehelletét.« »És mi köze hozzá?« Tudhattam volna, hogy csak ingerkedik; sőt talán tudtam is: de nem voltam én már a magamé! Nekem a szag parancsolt és elindultam a szag után, mint a kutya követi a szimatot, át az ajtón, a kerten, az úton, az erdő felé; és amint beértem az erdőbe, iszonyú ösztönök riadoztak bennem, a véreb ösztönei, aki a vadat kergeti. A lombok eltakarták a napot s ez olyan volt, mintha

valami ősállapotba hulltam volna vissza, valami rettenetes ősállapotba! A szag vonzott, égett előttem, vakon mentem, nem is tudtam, mit csinálok. Semmi sem létezett számomra, csak ez a szag! Nem voltam féltékeny, nem is gondoltam a feleségemre, csak a szagra gondoltam s vadászatomra. Mert *vadásztam!* s ezer más szag között az a szag világított, mint az eb előtt futó rőt vad szőre. Végre elértem az embert. Egyik vadászom volt, akit magam rendeltem reggel a feleségemhez, mert hallottam, hogy szelidített mókusai vannak s tudtam, hogy az asszonynak örömet szerezne... Minderről tökéletesen elfeledkeztem s a szimat sem emlékeztettem a legényre, kit alig ismertem: mert hiszen én nem igen vettem részt hajításban s csak fényűzésből tartottam a parkot... Mégis rögtön tudhattam volna, ki az s miben áll a dolog? de már nem gondoltam akkor másra, csak a szagra, a rettenetes, lázító szimatra, melyet idáig követtem s mely minden idegemet korbácsolta... A legény ijedt háptákba vágta magát s attól fogva nem emlékszem semmire. Egy kés markolatát éreztem kezemben, talán az ő saját vadászését, s csak akkor tértem magamhoz, mikor már egy élettelen testet haraptam, téptem, martam, szaggattam, mint a kutya a vérszagú zsákmányt, vagy a barlang vadja az idegen hímet.

HARC AZ ANGYALLAL.

(Pótlék a »Halálfiat«-hoz.)

1.

Tardits, az öreg orvos, épp borát hajtotta föl, mikor egy ügyes cselédlány nyitott be az ajtón.

- A tekintetes asszony kéreti, tessék átmenni vacsora után, mert rosszul érzi magát.

Az orvos szeme megakadt a leány formáin; újabban, vén létére, nagyon is észrevette az ilyesmit. Gizella, a nővére, sietett felelni helyette.

- Eredj és mondd, hogy a doktor úr mingyárt ott lesz.

- Ki volt ez? - kérdezte a doktor.

- A Herczegék cselédje. Tudod, aki a Tóth Angyalt elvette.

- Az is egy hisztérika - mondta Tardits, csakhogy mondjon valamit. És különben minden nőről, s minden bizonyíték előtt, ez volt az intim magánvéleménye.

- Ugyan, Vilmos - tiltakozott Gizella. - Angyal a legrendesebb asszony egész Gádoroson.

A doktor maliciózusan nevetett, széles döcögéssel.

- No lám, hát ez az ideálotok. Aki még a szögeket is kihúzatja a padlóból, nagytakarításkor, hogy megfényesítve rakja megint vissza. - Lassan emelte föl nehéz testét, kétfelé törölve bajszát a szalvétával. Csöpp kedvet sem érzett a kései beteglátogatásra. Mert ez már késő óra volt Gádoroson. S a Herczeg Jancsiék háztája csakugyan nem tartozott a legkedélyesebbek közé. Ámbár Jancsi derék és vidám fiú, akit mindenhol szerettek... Egy ilyen gyermektelen hisztérika még a levegőt is megmérgezi...

A doktor folyvást dörmögött még, miközben felöltőjét széles hátára huzgálta. Gizella ellenmondott neki. Egyvégtében beszéltek, nem is hallgatva egymásra, hadállásuk azonnal készen volt, mint mindig, akármily tárgyról esett is szó, s ezt a hadállást tartották. Gizella az asszonynak fogta pártját. Pár évvel idősebb a férjénél, de mit számít ez manapság? S mit tudni, ki tehet róla, ha nincs gyerek? Pista közönséges korhely, hétpróbás lump! Angyal pedig valószínűségi »angyal«.

- Már a kardos angyalok fajából - dűnnyögte a doktor, kifordulva az uccára. - Amilyen Ádámot kiverte a paradicsomból. - Valami török paradicsomra gondolt, ahol a hurik szép, húsos cselédek képében töltögetik az üdvözültek pipáit. De ez csak egészen titkos gondolat volt, amelyet senkisé ismert volna sejteni az öreg orvos mindig kimért s kissé félszeg komolysága mögött. Legfeljebb Gizella. De Gizella mindig minden rosszat föltett a férfiakról. Gizella maga is a kardos angyalok sorába tartozott, s a doktor alapjában tisztelte ezeket és félt tőlük.

Elfogódottan járkált e kardos angyalok fukar világában. Ügyelt az illemre és méltóságára. Óvatosan tapogatta botjával a sarat, s ily óvatosan tapogatózott az életben is, noha korát tekintve, már bőven lett volna ideje kissé tájékozódni. A nagytestű és félnék emberek familiájának tagja volt, s egyszerre keltett tiszteletet és nevetséget, amint csetlő botló nehézkességgel gázolt át a különböző úrilakások küszöbjein, mindig legalább háromszor ismételve ismerős és változatlan mondókáját:

- Alászolgája, jónapot kívánok, hát hogy van ilyenkor?

Ezt mondta fiatalnak és öregnek, férfinak és nőnek, nagyságosnak és tekintetesnek, sőt állítólag még a cselédeknek is. Ezt mondta reggel és este, nappal mint éjszaka. A Herczegék hálószobájában most éjszaka volt. Tardits alig tudta, merrefelé hajlongjon a homályban. Végre megtalálta a keskeny uccáskát, mely a két ágy között úgy nyúlt be az éjjeliszekrények szélességében, mint tengerszoros két félsziget között márványtetős, tömzsi szirtek alá. Herczegné Tóth Angyal mély árnyékban feküdt, homlokán nagy turbán összecsavart törülközőből. Tompa nyögésekkel fordult a doktor felé.

- Jaj doktor úr, segítsen rajtam, nagyon odáig vagyok! Csavard el a lámpát, Vica! - emelte fejét a párnáról fájdalmasan. - Nem mondtam már, hogy csavard el a lámpát? Rettenetesen hasogat a fény.

- Már el van csavarva - susogta a begyes leányka.

- Ne feleselj, hanem csavard el még jobban.

- Füstölni fog.

A szoba máris csupa füst volt.

- Ne törődj te vele, hogy füstölni fog, hanem tedd, amit mondtam.

Tardits megvárta, míg a leány eltávolodott, aztán megpróbált tiltakozni.

- Ez nem egészséges, nem bizony... Akkor nem csoda, hogy fáj a feje.

Az ágy mintha mindenestül fölajdult volna erre.

- Van nekem okom a fejfájásra, doktor... Eleget gyötörnek engem!

- Ki gyöttri?

- Mindenki... Az uram... - Hirtelen kinyúlt a párnák közül és megérintette Tardits kövér kezét.

- Kedves doktor úr kérem, mondja meg az uramnak, hogy ne gyötörjön, mert nagyon beteg vagyok...

- Ugyan már, dehogy beteg... - Tardits egészen el volt képedve. Sohasem képzelte volna, hogy Jancsi gyötörje az asszonyát. Inkább megfordítva. Hiszen Jancsi nemcsak kedves, jó fiú volt, hanem mintaférj is. - Mutassa a nyelvét!

- Az uram nem akarja hinni, hogy beteg vagyok... Látja, itthagya, elmegy a kaszinóba... Ha beteg vagyok, nem vagyok használható, nem is kellek...

- Asszonyi okoskodás. Vagy hiszi az ura, hogy beteg, vagy nem hiszi. Ha hiszi...

- Nem hiszi! Mondja meg neki, doktor úr, hogy nagyon, nagyon beteg vagyok!

Zokogva csuklott vissza, megrázkódott egész testében, hátat fordított a doktornak.

- Mondja, hogy meghalok!

Most egészen elsüllyedt a dunnák közt, eltűnt Tardits elől. A nagy vastag ember tanácstalanul állt az utcácskában és lihegett, mint izgalmában szokott.

- Nonono... Dehogy mondok én ilyesmit... Legyen okos és mutassa a nyelvét... Nononono...

Óvatosan megérintette a turbános nő vállát, melyet valami meleg hálórékli takart. A hálórékli szinte sistergett, mintha villamosság csap át egy rossz szigetelőn. Tardits visszakapta a kezét, mint akit ütés ért.

- Nononono... Hogyan gyógyítsam meg, ha nem hagyja magát megvizsgálni?

Igazat szólva, mindig elfogultságot érzett, ha úrinőt kellett megvizsgálnia. Ez ritkán adódott, mert Gádoroson az úrinők igen szemérmesek voltak. A hálórékli ritkán került le a testről, legfeljebb végszükség esetén, s akkor is jelenetek árán. Többnyire azonban ily végszükségben is Tardits inkább Pestre küldte betegét. Olykor nehéz lett volna megmondani, ő restelli-e jobban magát, vagy a beteg? Rendesen csak fenyegetésnek használta a vizsgálat rémét, mintha valami félelmes műtétről lenne szó. A végén megelégedett avval, hogy a tüdőt meghallgatta, hallgatósóvel, a hálóingen át. Most azonban még a pulzushoz sem fért hozzá. Angyal láthatatlan maradt, csak a kontya csücske borzaskodott ki a turbán árnyában, mint gleccserek alatt egy fekete erdő.

- Legalább a csuklóját adja oda... Mégiscsak meg kell nézmem, ha meg akarom gyógyítani...
- Ne gyógyítson meg! Nem akarok meggyógyulni!
- Akkor miért hivatott?
- Azért, hogy mondja meg az uramnak...
- Mit mondjak meg?
- Hogy... hogy nagyon beteg vagyok...
- Ejnye, ejnye... Dehát mért ijesztgessenem én az urát? Hiszen még nem is tudom, hogy igazán beteg-e?
- Látja, hogy milyen beteg vagyok!
- Denikve mi baja?
- Rettenetes migrénem van.
- Az még nem betegség... Látom, egy kis vörösbort hörpintget.

Az éjjeliszekrényre nézett, ahol egy félpohár sötét gádorosi állt, az otkolonos üvegce mellett, mint orvosság.

2.

Ez általános gyógyszer volt Gádoroson, Tardits maga is rendelte, minden ellen. Ezúttal sem rosszalta, s a bor kétségtelenül jó idegcsillapítónak bizonyult, már említése is megnyihította a helyzetet. Tóth Angyal bortermelőik ivadéka volt, ami egészen külön emberfajta; a betegben fölébredt a szőlősgazda és háziasszony, aki még félholtan is tudja kötelességét.

- A tavalyiból... egy kortyot, doktor úr!... Vica, hol vagy? Fuss hamar pohárért!... Ez a lány is mindig akkor nincs itt, mikor szükség van rá... Talán egy kis piskótával, mártogatva...

Tardits nem kért a piskótából, de a bort szívesen megkóstolta. Lezöttyent a székre az ágy lábánál s a poharat a fény felé tartva, vizsgálta a szoba félhomályában. Keskeny csíkban villant a nemesen áttetsző vörösség. Egymás borára illet kíváncsinak lenni, szőlősgazdáknak, Gádoroson.

Tardits homályosan érezte az élet furcsaságát, amint ott ült e fülledt hálóban, a lecsavart lámpa füstös cilindere előtt csillogtatva a szőlőhegy húsából kiszűrt tavalyi napsugarat. Nem hitt az asszony betegségében, ő maga sokkal betegebb volt páciensénél. Tudta, hogy rákgyanús; nemrég járt fönn Pesten s megnézte magát. Valószínűleg operálni kell... Iparkodott elhessegetni a gondolatot; hisz már a legjobb esetben sem élhet nagyon sokáig. Elég sivár volt az élete, a kiszikkadt aggszűz nővér mellett, akiért fölládozta éveit. Irígyen gondolt mindenkire, akit otthon házastárs várt, s furcsa tikkadtság lepte meg ebben a házastársi ágyas-

szobában. Egy-egy pohárkával megiszogatni a pácienseknél: ez volt üdülése, mert ő nem pincézett! Nem volt benne a cimboraságokban, mégcsak nem is tegeződött az urakkal. Különc volt és tudósnak tartották. Most itt ült, egy ital vörösbor csillogásában, s míg a kortyot szakértően forgatta nyelve alatt, lusta szeme önkénytelenül megpihent a formás cseléd egészséges testének gömbölyű vonalain, aki a kályha körül hajladozott a rembrandti világításban.

A koratavaszi csalfa időben a gondos gádorosi háziasszonyok még mindig szükségesnek találták fűteni.

- Eredj ki, Vica, már eleget raktál rá - mondta a »beteg«. - Mit pizmogsz, bugyuta? - Most már nem burkolózott a paplanba, sőt a dunnát is lejjebb csúsztatta lábához. Homlokán fölfrissítette a turbánt egy mosdótáblából, mely széken állt előtte; kéjjel nyomkodta bőrére a hűset.

- Melegít ám ez a kis borocska - kommentálta a doktor. Az itóka fesztelenebbé hangolta. Félig fölhúzta nehéz szemhéjait, s lomhán inteni látszott az ajtó felé, amerre Vica kiment. »Mire gondol az öreg?« tűnődött az asszony. Aztán hirtelen megértette: Tardits az urára gondolt és Vicára... »Bár úgy volna!« villant meg benne egy pillanatra, »legalább nem gyötörne engem. De ezt a bugyutát még arra sem lehetne használni...« - »Jancsi pedig még ehhez is túlon túl kényelmes«, folytatta a gondolatot... S hangosan fölnyögött, talán hogy a doktort a helyzetre emlékeztesse.

- Persze, persze - morogta rá Tardits. S buzgón csóválta a fejét, mint valami nehéz esetről. - De azért mégis jót tett ez a kis vörösbor - biztatgatta. - Lám csak, most nyugodtabb. - Lassan elővette az óráját és hozzákészülődött a pulzusolvasáshoz. - Hálísten, vége a bolondórának - gondolta.

Az asszony azonban hirtelen fölemelte ujját és az ablak felé hallgatózott. Az uccán ismerős lépések hangzóttak.

- Jancsi jön! - susogta. A hangja egészen megváltozott, gyors lett és izgatott, mint egy összeesküvőé. - Mingyárt itt lesz. Úgy-e, doktor úr, megmondja most neki? Mondja azt, hogy én nagy beteg vagyok, hogy nem lehet hozzám nyúlni... Mondja, hogy engem kímélni kell... Úgy mondja meg, hogy szégyelje magát... Igen, vizsgáljon meg, hogy aztán mondhassa, hogy megállapította...

És engedelmesen nyújtotta a csuklóját.

A lépések zaja közelebb jött, ritmusuk összezavarodott a pulzus ritmusával, s mind a kettőbe beleketyegett az óráé. Pár másodpercnyi csönd volt és feszültség. A lépések elhangzóttak.

- Nem ő! De várja meg, most már jönnie kell. Most mingyárt jönni fog. Mondja neki, hogy halálomon vagyok.

A doktor hirtelen föloldódva, lassan nevetni kezdett, öregesen, fölviányozottan, s mint aki rájön a huncutságra.

- Persze, persze, meg is érdemli, hogy megijesszük... Mért jön ilyen későn? Mért megy el hazulról, ha a feleségének migrénje van? Ahelyett hogy ápolná és borogatást rakna a fejére...

Halkan, göcögve mulatott ezen, és megint a pulzus után nyúlt, az órát még mindig a kezében tartva. Az asszony némán feküdt, vékony ajkait összeszorította, csak ütőere felelt az orvosnak, változatlanul izgatott ütemmel. Minek beszélni, úgysem tud elmondani semmit! Mondja tán, hogy ő nem lesi türelmetlen az urát, nem kívánja, hogy minél előbb hazajöjjön, épp ellenkezőleg? Csak maradjon, csak szórakozzon, legalább addig sem gyöttri őt! Egynéhány nap óta megint tűrhetetlen volt a levegő köztük... Jancsival időnként nem lehetett bírni... Csak

legalább beteg volna, súlyos, igazi beteg, akkor talán megkönyörülne rajta és békén hagyná... Csak evvel a Tardits doktorral tudná megértetni magát!...

Dehát ez lehetetlen, hogyan is remélhette? Hiszen még az anyjával sem tudna beszélni erről...

Most hirtelen a régi időkre gondolt, illedelmes és házimunkákban eltelt hosszú lányságára, mely elvette tőle az öröm ízét; emlékezett, hogy félt az orvostól kicsi korában, a világerért sem akarta engedni, hogy megnézzék a torkát! Dehát mindenén át kell esni, lehetőleg a szokások betartásával és az illedelem megóvásával. Eszébe jutott, amit az anyja szokott mondani: »az élet nem arravaló, hogy élvezzük, hanem hogy a kötelességünket teljesítsük.« Most megint oly végtelenül hosszúnak tűnt föl előtte az idő, amíg az orvos vizsgálja, mint akkor: alig bírta kivárni, hogy a csuklóját eleressze.

Végre becsukta óráját és visszatette zsebébe.

- Hm... hm... - mondta. - A pulzusa elég gyors. - Tardits nagy mester volt a fontoskodó hümmögésekben. - Egyszer föl kellene menni Pestre és alaposan megvizsgáltatni az idegállapotát. - Ez csak olyan frázisnak volt szánva, amit időnként mondani szokott a pácienseinek, s amit sem ő, sem azok nem vettek nagyon komolyan. - No most majd fölírok valamit és holnapra semmi baja.

Az asszony sóhajtva adta meg magát a sorsnak. Belátta, hogy nem lehet változtatni.

- Menj, Vica, nézd meg, van-e az asztalon toll és tinta? - rendelkezett, becsöngetve a lányt. Az élet arravaló, hogy a kötelességünket teljesítsük: elsősorban a háziasszonyi kötelességet. Míg Vica lomha és ringató lépésekkel vezette a doktort, az ablak alatt is újból lépések hangzottak; ezúttal csakugyan Jancsi az... Most minden kezdődik újra, mintha semmisem történt volna!... Ó Istenem, hát lehet ez? Van asszony, aki bírja ezt? Meddig fognak még így élni, mi lesz ennek a vége? Talán ha gyerekük volna, minden másképp volna. Jancsinak lehetetlen megmagyarázni, a férfiak csak a kívánságaikra gondolnak. Sohasem fogja megérteni, hogy ő nem olyan fajta... hogy vele nem lehet ezt...

Jancsi már itt is volt, nagy sebbel-lobbal jött be a tornácon, mint mindig, már messziről lehetett hallani a lelkendezését.

- Ki van itt? A kedves doktor bácsi van itt? No, éppen jókor, az asszony úgyis folyton idegeskedik. Vica, hamar, bort hozzá! és poharakat! Nemcsak tinta kell a doktornak, hanem jobbfajta lé is, nincs igazam? Hogyan, már koccintottak? Szép dolog, az ember ki se teszi a lábát és a felesége itt a doktorokkal koccintgat! No, jöjjön vissza, doktor bácsi, csak nem akar még elmenni? Az ember örül, hogy egy ilyen tudós emberrel beszélgethet... Jöjjön és nyugtassa meg a beteget! Mit? hogy migrénje van? Mondja neki, doktor úr, hogy szeresse kicsit az urát és elmúlik!

Nagyot kacagott a szóhoz, kedélyesen, önelégedetten. Lehajolt az ágy fölé és homlokon csókolta a feleségét.

- Mondja, kedves doktor úr, látott még egy ilyen jó házasságot, mint a mienk?

3.

Jancsi kitámolygott a verandára. Úgy jött ki a saját házából, mint egy száműzött, egy kitasított. Egészen el volt keseredve.

- Az istenét neki, - morfondírozott - az ember még a saját feleségéhez sem nyúlhat hozzá! Pedig milyen szépen bántam vele, szőrmentibe, mint egy mérges kis állattal... A Szűzmáriáját, hogy neki migrénje van! Mindig van neki valami baja. Hé, Vica, hol vagy Vica? Kelj föl, az istenedet!

Egészen tavaszi volt a levegő, és jól esett a migrénes szoba fülledtségéből visszajutni a szabadba; milyen bolondság most még fűteni! Jancsi az izzadtságot törölgette homlokáról. A holdvilág most kelt föl, a régiek »szűz Dianája«; messziről cigányzene hangzott és Jancsi egy pillanatilag arra gondolt, hogy visszamegy a kaszinóba. Dehát kocsmázzon, mint a Gózsy Pepik, mikor háza van, felesége és olyan bora, amilyen a kaszinónak sohasem lesz? Jancsi igazában nagyon távol volt attól, amilyennek Gizella, a Tardits doktor nővére képzelte. Nem lehetett kívánni önála rendesebb, otthon-ülőbb hajlamú embert. Az Isten is férjnek teremtette. Mikor megnősült, azt hitte, hogy most már végkép megoldotta életét. Magánál idősebbet vett el, nagyon komoly, jólnevelt úrilányt, tartózkodót és illedelmest; őt az ilyenek vonzották. Nem szerette az afféle kelekótyákat. Ha jókedv, kedély kellett, abból jutott neki elég, adhatott belőle másoknak. Eleinte nem is volt semmi baj, minden úgy ment, ahogy kellett, csak éppen hogy a gyerek hiányzott. Ezt még el lehetett viselni. A nap eltelt hivatalban és a kaszinóban; nyáron elfoglalta a szőlőbejárás, a bortermelés sok gondja. De az istenit, vagy van felesége az embernek, vagy nincs! Jancsi napról-napra jobban úgy érezte, hogy nincs. Türelmes volt a végletekig, gyöngéd is, ő igazán tisztelte az asszonyt! Az istenit neki! Ennek az asszonynak nem kell férfi, még megszegyeníti őt, rápirít, mint valami suhancra, akinek csak aljasságok járnak az eszében.

- Hé, Vica, hozz még bort!

Jancsi el volt szánva, hogy magában iszik, mint az ökör. Úgy érezte, hogy megrabolták, elrontották az életét, megalázták férfiúi méltóságában. A dolog mindig rosszabb lesz, az asszony most már sértésnek tekinti azt is, ami azelőtt egészen természetes volt, sőt csak férji udvariasság, kedvesség; lassanként már semmit meg nem enged neki. Micsoda szemérem, az istenit! Igazi »Angyal«: ominózus név!

- Se nem különösen szép, se nem valami gazdag, és már öregszik is, és mégis így hagy könnyörögni, napról-napra. Megalázom magam, térden csúszok előtte, mint egy kölyök! Mit csináljak? - sóhajtott hangosan. Válasra még csak gondolni sem lehetett Gádoroson, az igazán végső eset lett volna, s csak nem szégyenítheti meg magát avval, hogy ilyen okból válik? Egy ember, aki a saját feleségét nem tudja megkapni! Mást keressen? De kit? Gádoroson ez nem volt könnyű probléma, itt az élet házasságra volt berendezve, ami ezenkívül létezett, az csupa szenny és alacsonyosság és különben is, ez nem menne oly simán, ez az egész élet fölfordulását jelentené, tragédiát, a világ nyelvére kerülést, aminél semmi sem lehetett iszonyúbb egy gádorosinak! Nem is tudta volna, hogyan kezdjen ilyesmibe, az ő helyzetében, micsoda arccal, hisz a házassága a legjobb házasság, maga szeretett erről beszélni, nem az imént mondta-e Tarditsnak is? Cselédekhez menjen? Az már az utolsó! Mindig megvetette az olyan embereket. Bár nagyon helyeselte, hogy a felesége csinos cselédeknek fogad. Jobban esik ránézni, nem igaz? - Dehát erre szoruljak én, mint egy kamasz?

Hol lehet az a lány?

Lement az udvaron át, minden óvatosság nélkül gázolva a sárban, nem bánta, ha a cipője sáros lesz is. A szomszéd udvarban egy kutya kezdte rá az ugatást. A saját kutyája felelt neki, az ólból. Kényelmes dög, csak úgy álmában vakkangat. Azt álmodja, hogy el akarják venni tőle a déli velőscsontot, amit a vackában őriz. Jancsira most a kutyaugatás is érzelmesen, bánatosan hatott. Soha még nem sajnálta így magát mint ez estén. Ez a tavaszi levegő is egészen elérzékenyítette, valami nedves volt benne, mintha könnyekkel lenne átitatva, a hold aranyosan és árván lengett az égen. Jancsi a pince felé tartott, hogy maga hozzon föl bort magának. Hányszor tette meg ezt az utat, már diákkorában is, amikor apja küldözgette le, ki nagy délutáni borozásokat rendezett vendégeivel a verandán! Hányszor fogja megtenni még késő vénkoráig, amikor talán egyedül borozgat már s üdülése, szórakozó sétája lesz az időnkénti pincébejárás, pléddel és meleg házisapkában, mint a Döme bácsinak... Az igazi jó borai

itt voltak, amiket régiebb évekből őrzött, kisebb mennyiségben, nem eladásra szánva... Azokat nem hagyta kinn a szőlőben... S az igazi élete is itt volt, lelkileg sohasem távozott ebből a házból. Még mikor Pesten, az egyetemen volt is, minden szabad idejét itthon töltötte, s csak a hazai hírek érdekelték. Nem is érintkezett mással, csak gádorosi fiúkkal, az ablaka közt gádorosi elemózsiát tartogatott, s persze Pesten is gádorosi bort ittak. Sággy Ferkóval, Rácz Jozsóval tettek egy kompániát, egy józsefvárosi kiskocsmába jártak, amelynek gádorosi volt a tulajdonosa.

A kutya ismét fölmordult házában. Pici szélrohamok jöttek s megrázták a rügyező bokrokat. A bokor verte a kutyaház falát és a kutya morgott. Az ég is elsötétedett, a hold paplant húzott a nyakára és borogatást tett a homlokára, akár az a szemérmes asszony odabent. »Igen«, gondolta Jancsi, »igazában azért szenvedek, mert hűséges vagyok, mert nem akarom megcsalni a feleségemet.« Dehát ilyen hűséges volt már ő: asszonyhoz, házhoz, városhoz, pincéhez... Igy született, ilyen a természete.

- Lehet engem ezért büntetni? - kérdezte keserűen. Az asszony épp ily keserűen kérdezte bent az ecetszagú hálószobában, ecetbemártott törülköző alatt: »Lehet engem büntetni mert...?« Igazában miért? Mert szemérmes. Mert nem tud más lenni, mint a milyennek nevelték Gádoroson. Leküzdhetetlenül, gyógyíthatatlanul szemérmes.

Ha a szemérem és hűség találkozik: micsoda házasság az? Micsoda mitológiai frigy? S micsoda átok teszi, hogy ez a frigy, ahelyett hogy »szelíd szeretet és szende boldogság« melegágya lenne, csupa gyűlölet és kínlódás lett? Igen, mert a szemérem gádorosi szemérem volt és a hűség gádorosi hűség... Csupa gyávaság, kényelemszeretet, megszokás és illedelem...

Hirtelen éles csöngetyűhang hasított bele a tavaszi estébe. A megrántott csengő drótjai csikorgva súrolták a falat. »Az asszony is Vicát keresi«, gondolta Jancsi. »Az asszony nem alszik.« Vica azonban aludt a konyhában. Az asszony türelmetlen volt, újra és újra megrántotta a csengőt. Ebben a házban mindenki Vicát kereste. És senkisé aludt, csak Vica aludt. A konyhaasztalra borulva aludt, a törött-üvegű konyhalámpa mellett, a haja már le volt eresztve és szétterült az asztalon. A lámpa füstölt, rettenetesen füstölt, a lángja följarajlott, mint egy kakastaraj és libegett a léghuzatban, mint egy mérges kis legyező. Az üveg csupa korom volt már és a füstpillangók szálltak, szálltak, s beborították az asztalt, a leány arcát, a mosogatni kitett edényeket, halkán, puhán, mint egy fekete havazás. A leány álmodott. Azt álmodta, hogy a falujában van, a templomban, a nagymiséén. És a tisztelendő úr miséz, és énekel, és nagy hangon őt szólítja és a nevét mondja: »Vica! Vica!« Különös módon a tisztelendő úr hangja hasonlított a tekintetes úr hangjához. »Vica, hozz bort!« A teste azonban vaskos volt, nehézkes, mint a Tardits doktoré... És az oltári gyertya égett és a tömjénfüst szállt. Neki kellett bort hozni az oltárra. Közben a csengők szóltak. Újra és újra szóltak a csengők; élesen, hasítón; de kívül, a templom körül, sötét erdő volt, és a fenevadak ordítottak és a kutya ugatott.